SAMUIL MICU GHEORGHE ȘINCAI

Elementa linguæ daco-romanæ sive valachicæ

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI
RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI
AD S. BARBARAM EPHEMERIO
LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC
ORDINEM REDACTA
A
GEORGIO GABRIELE SINKAI:
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL.
ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,
Typ. Josephi Nob. de Kurzböck,
M. DCC. LXXX

ELEMENTA
LINGVÆ
DACO-ROMANÆ
SIVE
VALACHICÆ
EMENDATA, FACILITATA, et IN MELIOREM ORDINEM REDACTA
PER
GEORGIUM SINKAI
DE EADEM,
AA. LL. Philosophiæ, & SS. Theologiæ Doctorem, Scholarum Nationalium Valachicarum in Magno Transylvaniæ Principatu primum, atque emeritum Directorem, nunc pro Regia Universitate Pestana Typographiam Typi Correctorem

BUDÆ
Typis Regiæ Universitatis Pestanæ
1805

Ediție de Mircea Zdrenghea

Dacia

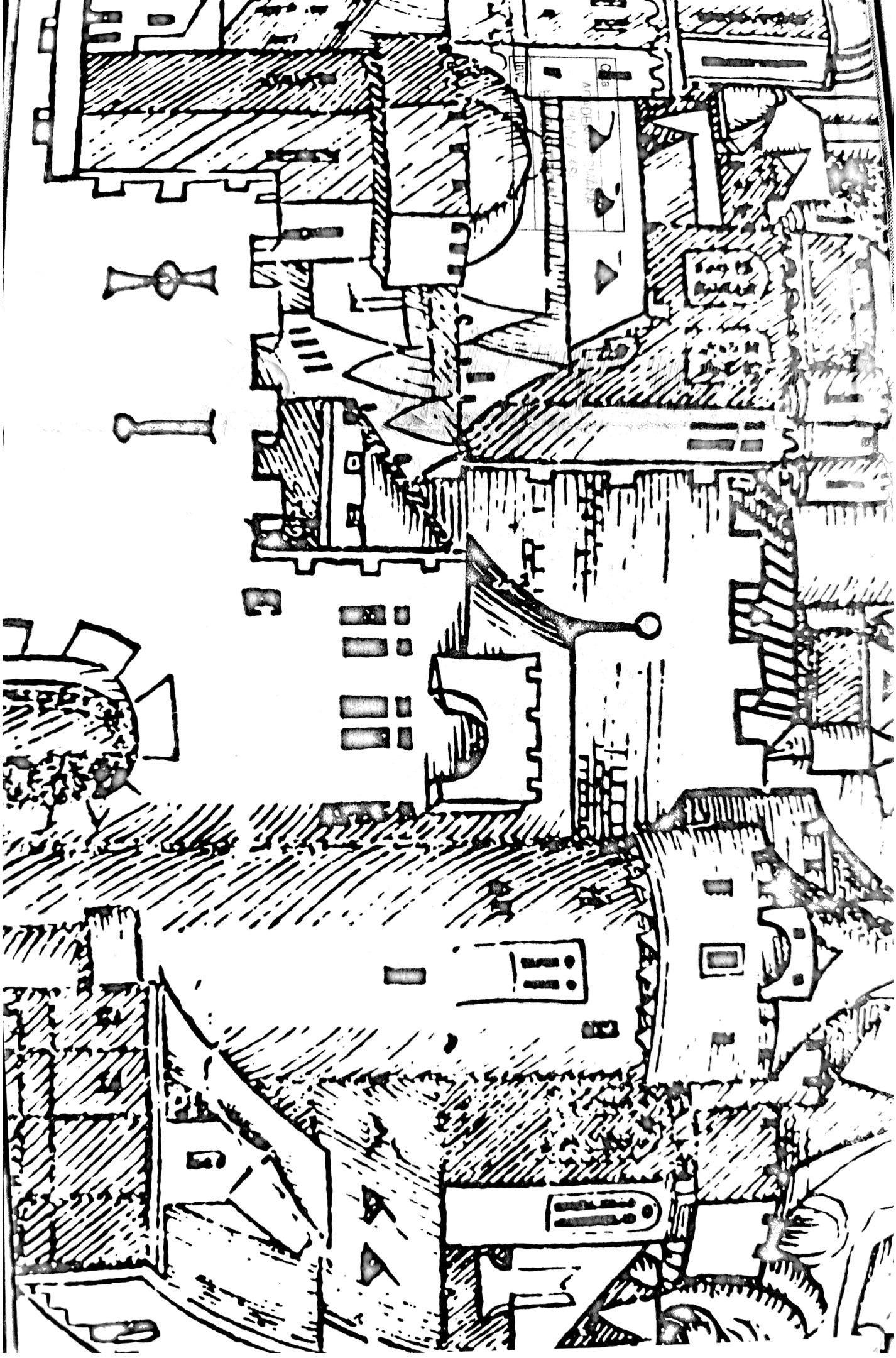

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Volumul de față redă în facsimil ediţiile 1780 şi 1805 graţie interesului arătat, în realizarea acestui act de cultură, de către Biblioteca Academiei R. S. România Filiala Cluj-Napoca, condusă de
acad. ŞTEFAN PASCU
Fotocopiile au fost efectuate, cu sprijinul cercetătorului IOAN GABOR, de excelentă specialistă care este ECATERINA COMĂNESCU

Coperta de IOAN HORVAT-BUGNARIU

Scanned with OKEN Scanner

SAMUIL MICU GHEORGHE ȘINCAI

Elementa linguæ daco-romanæ sive valachicæ

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI
RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI
AD S. BARBARAM EPHEMERIO
LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC
ORDINEM REDACTA
A
GEORGIO GABRIELE SINKAI:
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL.
ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,
Typ. Josephi Nob. de Kurzböck,
M. DCC. LXXX

ELEMENTA
LINGVÆ
DACO-ROMANÆ
SIVE
VALACHICÆ
EMENDATA, FACILITATA, ET IN MELIOREM ORDINEM REDACTA
PER
GÆORGIUM SINKAY
DE EADEM,
AA LL. Philosophiæ, & SS Theologiæ Doctorem,
Scholarum Nationalium Valachicarum in
Magno Transylvaniæ Principatu primum, atque emeritum Directorem, nunc pen
Regium Universitatis Pestanæ Typ
graphiam Typi Correctorem

BUDÆ
Typis Regiæ Universitatis Pestana
1805.

Biblioteca Academiei Române - Iași
C183046
Cota SL Stiința/0885
ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI
BIBLIOTECA
Inv.: 183046

Studiu introductiv, traducerea textelor și note de
MIRCEA ZDRENGHEA

EDITURA DACIA CLUJ-NAPOCA 1980

Macheta și manuscrisul acestei ediții a treia, care le subsumează și pe celelalte două cunoscute de

ELEMENTA LINGUAE
DACO-ROMANAE SIVE VALACHICAE

au primit Bun de cules în septembrie 1980 și au fost încredințate tipografiei prin grija lectorului de carte
VIRGIL BULAT și a tehnoredactorului CONSTANTIN RUSU
Cu sprijinul corectoarei MARIA SABĂU, Bunul de tipar s-a încheiat la 31 ianuarie 1981, volumul apărînd în luna februarie a aceluiași an sub comanda nr. 895. La culegere s-a folosit procedeul monotip, iar pentru facsimile reproducerea zincografică, la tipar înalt, în 23 coli de tipar, pe format 70×100/12 și hîrtie ofset A de 95 gr./mp, iar legarea s-a făcut în pînză legătorie mată

*

La transformarea manuscrisului în carte au lucrat, cu priceperea și pasiunea care le sînt proprii, specialiștii de la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ
din Municipiul Cluj-Napoca, Bulevardul Lenin nr. 146
Republica Socialistă România
La tastat a lucrat DOINA DÎRJAN, la turnat MIRCEA MESEȘAN, la paginație ȘTEFAN KRISZTYE, la revizie MARIA ICLENZAN, ANA VOICU, GABRIELA KULCSÁR, ELISABETA BÍRÓ, la tipar IOAN TAKÁCS și VASILE BUKSA, la zincografie MIRCEA GHIRIȘAN, ILEANA BARABÁS, IOAN POP precum și două colective de legători conduse de VASILE DAN și formate din: PETRU MAXIM, IULIA BACIU, MARIA CRIȘAN, LÁSZLÓ IBOLYA și KOCSIS MAGDA; de coordonarea tuturor operațiilor ocupîndu-se șeful producției, ing. ION MANOLE

Scanned with OKEN Scanner

ELEMENTA LINGUAE — LA 200 DE ANI —

În anul 1780 a apărut la Viena cunoscuta lucrare a lui Samuil Micu, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, la care a colaborat şi Gheorghe Şincai, revizuind-o şi completînd-o.

Lucrarea se înscrie în activitatea revendicativă a reprezentanţilor Şcolii ardelene în vederea obţinerii pentru români de drepturi sociale şi politice egale cu ale celor trei naţiuni politice recunoscute, din Transilvania[1].

Constituţia Transilvaniei „excludea din cadrele ei un întreg *popor*, în termenii timpului, o întreagă naţiune şi o religie: poporul român şi religia lui ortodoxă, socotite doar «tolerate»"[2], pe motiv că românii ar fi venit mai tîrziu pe aceste locuri decît celelalte populaţii ce locuiau aici. În această situaţie, reprezentanţii Şcolii ardelene — „mişcare culturală progresistă de mare însemnătate"[3] — spre a obţine drepturi pentru poporul român au întocmit lucrări istorice şi de limbă în care susţineau, pe bună dreptate, că românii vorbesc o limbă ce continuă latina şi că sînt urmaşii populaţiei romanice din aceste ţinuturi cucerite de romani, pe care nu le-au părăsit niciodată. Prin urmare, românii sînt cei mai vechi pe aceste locuri, deci şi lor li se cuvin drepturi egale cu ale celorlalte naţiuni politice[4].

Lucrarea de care ne ocupăm este una dintre acestea şi credem că nu greşim cînd o socotim

---

[1] Cf. *Din Istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a III-a, Bucureşti, 1963, p. 290.

[2] *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 237; cf. şi J. Livescu, *Die rumänische Kultur und Josefinismus*, în „Analele Universităţii Bucureşti", Filologie, An. XXIV, 1975, p. 62.

[3] *Din Istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a III-a p. 288.

[4] „Ideea romanităţii românilor" este transformată astfel „într-un instrument politic, mînuit în mod conştient în lupta lor [a românilor] naţională pentru drepturi politice şi emancipare socială". Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, 1972, p. 244.

Scanned with OKEN Scanner

nu numai o gramatică, ci chiar un mic studiu de ansamblu (primul de acest fel) asupra limbii române[5], pe baza căruia Fr. Diez, părintele filologiei romanice, a acordat limbii noastre locul cuvenit între limbile romanice.[6]

Ea a apărut în două ediții, *prima* în 1780, întocmită de Samuil Micu și, așa cum am mai spus, revizuită și completată de Gheorghe Șincai; *a doua* ediție a apărut în 1805 și are ca autor numai pe Gh. Șincai.

Samuil Micu s-a născut în 1745 la Sadu, lîngă Sibiu, localitate cu populație liberă, „cu veche organizare administrativă și judecătorească și care din vechime avea obligația să străjuiască plaiurile și trecătorile"[7]. Este fiul protopopului Stoia și nepot al episcopului Inochentie Micu. A învățat să scrie și să citească, probabil, în familie. Ajunge apoi elev la Blaj. Aici învață limba și literatura latină și citește în biblioteci vechile opere istorice. În 1766 a fost trimis la Colegiul Pazmanian din Viena, unde a urmat filozofia și teologia, obținînd rezultate foarte bune. Tot aici a învățat fizică, mecanică, aritmetică și limba germană. Se interesează de cursurile de istorie de la Universitate și citește *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir.

În acest timp, „Viena devenise un loc unde își dădeau întîlnire cele mai diverse influențe culturale, literatura iluministă și alături de ea curentul galican se bucurau de o largă circulație. La multe din acest noi manifestări culturale care pătrunseseră și în universitate, de pildă la lecțiile antiscolasticului Gervasius, care preda în spirit iluminist, asistă și Micu. [...] În 12 mai 1769, conducerii Colegiului Pazmanian i se pune în vedere că studenții sînt obligați să asculte prelegerile lui Sonnenfels, lecțiile de științe camerale, prin care se încerca o fundamentare a principiilor de bază ale politicii de stat. [...] Poate cu acest prilej S. Micu a auzit pentru prima dată de Christian Wolff care, alături de juristul raționalist Thomasius, prelucrează sistemul constituțional al «absolutismului luminat»"[7a]. Probabil că tot în acest timp a ajuns în contact și cu elementele dreptului natural, mai ales cu „opera juristului Martini, critic al feudalismului și dușman al iezuiților".

Se întoarce la Blaj în 1772 și este numit profesor de matematică și etică, iar mai tîrziu de filozofie și teologie dogmatică. În 1777 se duce din nou la Viena. Acolo lucrează între 1777—1782/83 în cadrul Colegiului Sfînta Barbara și tipărește primele sale lucrări cu litere latine. Se întoarce în Transilvania în 1783, intră în conflict cu episcopul Bob și rămîne fără slujbă. Se consacră luptelor politice legate de Supplex, la redactarea căruia a luat și el parte. După 1791, activitatea sa este îndreptată mai ales spre luminarea poporului. În 1804 este numit cenzor al cărților românești la tipografia Universității din Buda. A murit în 13 mai 1806.

Gheorghe Șincai s-a născut în 1754 la Rîciul de Cîmpie[8], iar pe la 8—10 ani se

[5] Cf. Mircea Zdrenghea, *Premiers essais de phonétique et de morphologie historiques roumaines à la fin du XVIIIe siècle*, în *Actele celui de al XII-lea congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, vol. II, București, 1971, p. 1391—1394; cf. și *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1968, p. 36: „... cu oricîte scăderi, este totuși întîia lucrare cu adevărat științifică, asupra limbii române, introducînd problema în sine în circuit european".

[6] Cf. Dimitrie Macrea, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, Buc., 1978, p. 17—18; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Buc., 1956, p. 751.

[7] Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, p. 23.

[7a] Id., *Ibid*, p. 31—32; cf. și J. Livescu, *op. cit.*, p. 64.

[8] Cf. Dumitru Ghișe, Pompiliu Treodor, *op. cit.*, p. 118; Al. Piru, *Literatura română premodernă*, București, 1964, p. 51 și Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 73; *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1968, p. 46—50 și Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai, Viața și opera*, București, 1965, în care se găsesc și alte date privitoare la Șincai.

Scanned with OKEN Scanner

stabileşte la Şamşud (azi Şincai). Învăţătura o începe sub supravegherea tatălui său, iar şcoala primară o face în Şamşud. A trecut la Colegiul reformat din Tîrgu-Mureş, unde a învăţat latina şi maghiara. După doi ani (1768), se înscrie la seminarul iezuiţilor din Cluj, urmînd gramatica şi poetica. În 1772 trece la gimnaziul piariştilor din Bistriţa, învăţînd limba germană.

În 1773 este profesor de poetică şi retorică la Blaj; iar anul următor a fost trimis, împreună cu alţi colegi ai săi, la colegiul „De propaganda fide" din Roma, unde rămîne cinci ani, obţinînd doctoratul în filozofie şi teologie. În acest timp a strîns şi un bogat material privitor la istoria românilor. La întoarcerea în ţară, este oprit la Viena un an, timp în care studiază metodica predării în şcolile de limbă naţională şi a conducerii lor. Aici îl cunoaşte pe Samuil Micu, director de studii la Colegiul „Sfînta Barbara". Şincai revizuieşte şi completează lucrarea lui S. Micu, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. Dar şi la Viena, atenţia sa se îndrepta îndeosebi spre istorie, cercetînd cu pasiune materialele ce se găseau în bibliotecile şi arhivele de acolo.

Se întoarce la Blaj în 1780 şi este numit în 1782 director al şcolilor naţionale, funcţie pe care o deţine 12 ani, depunînd în tot acest timp o muncă asiduă de luminare a maselor. În vara anului 1794, ca urmare a reclamaţiilor episcopului Bob, că ar pregăti o conspiraţie, Şincai este anchetat şi închis. Este eliberat în 1795, dar nu i se mai încredinţează postul ce l-a avut. Între 1797 şi 1803 obţine funcţia de administrator al moşiilor contelui Daniel Vass de Ţaga, ocupîndu-se şi cu instruirea copiilor acestuia. Din 1803 pînă în 1808 este la Buda. Aici a deţinut cîtva timp funcţia de corector al cărţilor româneşti apărute în tipografia Universităţii din Buda. După această dată se găseşte cînd la fiii contelui Vass, cînd la Oradea. În 1811, la Oradea, termină C r o n i c a şi o înaintează cenzurii locale, obţinînd aprobarea pentru tipar. I se cere însă şi aprobarea cenzurii ardelene, care consideră opera ca periculoasă şi confiscă manuscriul. Ultimii ani i-a trăit la una din moşiile conţilor Vass, unde a şi murit în 1816.

*

„În lupta pentru revendicările politice şi pentru dezvoltarea în sens burghez a economiei, intelectualitatea română [din care fac parte, situîndu-se la loc de frunte, şi S. Micu şi Gh. Şincai] apelează la istorie" şi filologie, cu ajutorul cărora se puteau furniza dovezile latinităţii limbii noastre, ale romanităţii şi continuităţii poporului român în Dacia. Pentru „aceleaşi scopuri, cărturarii ardeleni au criticat, într-o mai mare s-au mai mică măsură, instituţiile şi orînduirea feudală"[9].

„Trăind în mijlocul unei populaţii în care elementul majoritar îl formau românii analfabeţi, cufundaţi în superstiţii şi misticism, era firesc ca reprezentanţii Şcolii ardelene să facă din problema culturalizării maselor o cerinţă de prim ordin"[10]. Pentru aceasta au scris manuale şi cărţi în limba română, prin care încercau să combată prejudecăţile şi superstiţiile, şi au depus mari eforturi pentru înfiinţarea unui număr cît mai mare de şcoli româneşti[11].

În cuvîntul „Către cetitori", destinat să prefaţeze *Legile firei*... (Sibiu, 1800), Samuil Micu

[9] D. Ghişe, P. Teodor, *op. cit.*, p. 109.
[10] Romul Munteanu, *Contribuţia Şcolii ardelene la culturalizarea maselor*, Bucureşti, 1962, p. 54.
[11] Cf. *Din Istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a III-a, Bucureşti, 1963, p. 292; Cf. şi J. Livescu, *op. cit.*, p. 63 şi 64.

Scanned with OKEN Scanner

spune; „Iară ca mai bine să poți înțelege [lucrările filozofice], te rog ca mai bine și cu luare aminte să procitești *Gramatica* și *Loghica* românește, tot de mine făcute, că acelea sînt temeiul și cheia tuturor învățăturilor"[12].

Reiese din cele de mai sus că prin lucrarea de care ne ocupăm, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, se urmărea un dublu scop: 1) dovedirea originii latine a limbii române și deci vechimea poporului român pe aceste locuri și 2) folosirea ei în opera de culturalizare a unui număr cît mai mare de români.

Atît ediția I, din 1780, cît și a II-a, din 1805, conțin cîte o *prefață*, ambele scrise de Șincai[13]. Urmează apoi gramatica propriu-zisă, cu următoarele părți: *Despre ortografie*, *Despre etimologie* (= morfologie), *Despre sintaxă*. La acestea se adaugă un „Appendix", care cuprinde capitolul: *Despre formarea cuvintelor daco-romane din cele latinești* (în ediția a II-a, acest capitol este încadrat în prima parte a lucrării, *Despre ortografie*, iar ca anexă este *Despre prozodie*), urmat de un *Vocavulariu românesc și latinesc* și de *Forme de vorbit despre lucrurile cele ce mai adeseori vin în cuvîntare*[14].

Dintre cele două prefețe, mai importantă ni se pare cea din prima ediție (1780), deoarece în ea este exprimat crezul Școlii ardelene cu privire la originea limbii și a poporului român. „Sînt șaptesprezece secole[15] de cînd Traian, învingîndu-l pe Decebal, a colonizat Dacia pustie de locuitori". Urmașii coloniștilor au fost subjugați de diferite popoare migratoare. În aceste condiții, limba coloniștilor a suferit transformări[16] mai ales sub influența limbii slave, ajunsă, la dorința mitropolitului din Ohrida, limbă de cult și pentru români, care au împrumutat și alfabetul chirilic. Se constată, cu bucurie, că, începînd cu secolul al XVII-lea, românii au renunțat la folosirea limbii slave în biserică și își exprimă speranța că, după ce se vor înființa școli românești, se va renunța și la alfabetul chirilic.

Din cele spuse, reiese că Șincai considera limba română de origine latină, dar că recunoștea (cu părere de rău, este adevărat) că limba română a fost influențată de alte limbi, mai ales de limba slavă[17] și că a ajuns să fie scrisă cu chirilice.

[12] Samuil Micu, *Scrieri filozofice*, Studiu introductiv și ediție critică de Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe, București, 1966, p. 187.

[13] O prezentare amănunțită a conținutului celor două prefețe, precum și a lucrării în general, se găsește la Romulus Ionașcu, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi*, Iași, 1914, p. 16—25, iar o prezentare, mai succintă, dar bine făcută, la D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 246—247; cf. și versiunea românească, *Studii literare, I. Literatura română în epoca „luminilor"*, Cluj, 1972, p. 248—249; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 749—751; D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 14—45, unde este prezentată și comentată întreaga activitate a lui S. Micu și G. Șincai; Al. Rosseti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, ed. II, vol. I, Buc., 1971, p. 450—456.

[14] Pentru diferențele dintre cele două ediții, vezi Klaus Steinke, *Sinkais Korrecturen an den „Elementa linguae daco-romanae ..." bei der Neuauflage von* 1805, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași", (Serie nouă), Secțiunea III (Științe sociale), e.Lingvistică, Tomul XVII, anul 1971, p. 109—119.

[15] În traducere fidelă: „Este al șaptesprezecelea secol ..."

[16] În textul latin este folosit termenul *corupta*. Că acest termen trebuie tradus prin „schimbată, transformată", cf. și cele spuse de T. Cipariu în *Archivu pentru filologia și istoria*, 1869, nr. XXIX, 20 oct., p. 570: „prin c o r u p t i u n e a l i m b e i r o m a n e s c i nu se pare a fi înțeles alta decît diferența formelor limbii noastre de ale limbii latine, din care cauză formarea cuvintelor românești din cele latine încă o numește corupere".

[17] Deci nu ignora acest fapt, cum se afirmă în prefața la *Școala ardeleană — Antologie*. Ediție îngrijită, note și prefață de Emil Boldan, București, 1959, p. 7—8. Dealtfel,

Scanned with OKEN Scanner

Dorința lui este ca în scris să se folosească din nou alfabetul latinesc, fără a cere eliminarea din limbă a elementelor străine și înlocuirea lor cu elemente latinești[18]. Dealtfel, în continuare, se precizează că ei, autorii, nu au avut de gînd să îndrepte limba: „De aceea am socotit că trebuie să amintesc aici aceasta, ca nu cumva să creadă cineva că noi în întreagă această lucrare nu am avut altceva înaintea ochilor decît să perfecționăm limba noastră. Căci nu ne-am trudit să o perfecționăm, ci numai să arătăm că nu avem alt scop decît să dovedim rîvna și iubirea noastră spre folosul obștesc..." Șincai își exprimă convingerea că lucrarea lor va fi folositoare pentru oameni „de diferite stări și condiții"[19], căci îi va ajuta să-și însușească limba română, limba cea mai folosită din Ungaria pînă în Cuțo-Vlahia, Moldova și Crimeea.

Termină prin a cere cititorului să nu uite că această lucrare este întîia gramatică tipărită a limbii române, din care cauză unele lucruri sînt — poate — omise sau greșite, și-și exprimă dorința ca lucrarea să fie îmbunătățită și să apară într-o nouă ediție, împreună cu un dicționar.

În *Prefața* la ediția din 1805 se arată sub ce nume au fost și sînt cunoscuți românii și teritoriul întins în care locuiesc. De asemenea se subliniază importanța studierii și cunoașterii limbii române mai ales de către cei ce călătoresc în părțile răsăritene ale Europei, precum și de către aceia care au relații comerciale cu locuitorii din aceste părți.

Referindu-se la regulile de scriere folosite în ediția din 1780, Șincai spune că, dacă ar fi continuat să le folosească, ar fi ajuns la un sistem ortografic greoi, ca al limbii franceze. Aceasta l-a determinat să simplifice sistemul de scriere, orientîndu-l spre fonetism. Regulile simplificate au fost expuse mai întîi în *Epistola* către Ioan de Lipszky, unde se vorbea despre scrierea limbii române atît cu caractere chirilice, cît și latine. De aceea, în gramatica pe care o prefațează se va mărgini numai la scrierea cu litere latine.

În final se insistă din nou asupra legăturii dintre limba română și limba latină; arătîndu-se că cei care cunosc bine limba latină, dacă vor ține seama de regulile date în gramatică, mai ales de cele în care se tratează despre transformarea cuvintelor latine în cuvinte românești, vor putea învăța ușor limba română.

*

Pentru ca latinitatea limbii române să poată fi mai ușor recunoscută, autorii au folosit și în scrierea cuvintelor românești alfabetul latin. Dar limba română are foneme inexistente în limba latină, pentru care, în mod firesc, nu existau litere în alfabetul latin. În această situație, sau se creau semne noi pentru aceste foneme,

---

în același loc, la p. 12, se spune că Samuil Micu și Gheorghe Șincai nu au putut ignora prezența în limbă a elementelor nelatine.

[18] Așa cum se afirmă în prefața aceleiași *Antologii*, la p. 12. Atitudinea lui S. Micu față de cuvintele străine este precizată în „Loghică": „Iară de sînt acum în vorbă de obște unele cuvinte din limbă străină să cade a le ținea și a nu pune în locul lor altele nouă, de nu cumva acele nouă de obște vor fi iarăși cunoscute" (p. 57). Iată ce spune despre acest fapt și Lucian Blaga (în *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966): „Samoil Clain ar fi avut suficiente prilejuri de a lua cu duiumul cuvinte din limba latină și de a le anexa limbii noastre. Nici un moment însă Samoil Clain nu s-a lăsat ispitit de o asemenea încercare" (p. 166). Aceasta s-ar fi putut face mai ușor în *Vocavularul românesc și latinesc*, precum și în *Textele de conversație* de la sfîrșitul lucrării, în care însă se întîlnesc destul de numeroase cuvinte nelatine. Mai degrabă am putea afirma că sînt tratate ca latinești cuvinte de altă origine (*trîmbiță*, *vîrf* ș.a.).

[19] Se gîndește la oameni de alte naționalități decît română.

Scanned with OKEN Scanner

sau cuvintele românești erau scrise într-o formă cît mai apropiată de prototipurile lor latinești, potrivit sistemului etimologic elaborat de S. Micu în *Carte de rogacioni*... din 1779.

În ediția primă a lucrării s-a optat pentru a doua soluție (deși au fost create și unele litere, ca *â* de ex.). „Prin ortografia etimologică ce o propunea — spune L. Blaga — Clain vrea să salveze substanța eclipsată a cuvîntului românesc. Pasiunea «originalului», ghicit ca substanță prin străveziul cuvîntului rostit, și tendința de a adapta cel puțin formal limba românească la acel «original» se mențin încă la Clain și la contemporanii săi în limitele bunului-simț [...]. La Clain nevoia de întoarcere la «original» are o semnificație pur teoretică"[20].

Acceptînd ortografia etimologică, era însă nevoie de reguli de scriere și de citire. Ele au fost fixate, în ambele ediții, în prima parte a lucrării, *Despre ortografie* (p. 1—9 în ediția I și p. 9—17 în ediția a II-a). Aceste reguli reprezintă, de fapt, principalele legi de evoluție a sunetelor din limba latină în limba română, constatare făcută de Romulus Ionașcu[21], preluată și demonstrată de Sextil Pușcariu, care spune: „... prea puțini vor fi știind astăzi, că cele mai multe transformări de sunete din limba noastră au fost recunoscute de Samuil Clain și arătate în Gramatica sa"[22]. În continuare, în nota 1 de la p. 19—20, S. Pușcariu, reformulînd mai bine regulile date de R. Ionașcu, la care, dealtfel, trimite, arată care sînt aceste transformări[23]: „Astfel, în cea dintîi Gramatică a limbii române se vorbește despre:

a și *o* neaccentuați trecuți în *ă* și *u* *(capră, bumbac)*[24], despre

a, e, i (recte: lat. ĭ = lat. vulg. *e*) și *o* trecuți în *î* și *u* înainte de *n* și *mb, mp (pîne, cîmp, îmblu, coperemînt, împărat, munte)*, despre

e și *o* accentuați trecuți în *ea* și *oa* înaintea unui *a*[25] și *e* a [sic!] silabei următoare *(poartă, soarte)*, despre

en accentuat [după labiale] trecut în *i* înaintea unui *e* din silaba următoare *(cuvinte)*, despre

c, g schimbați în *č*, *ğ* înainte de *e* și *i* *(cruce, geme)*, despre

t, d, s urmați de *i* [lung] și modificați în *ț, z* și *ș* *(ție, zău, rășină)*, despre

l intervocalic trecut în *r* *(moară)*, despre

l urmat de *i* plus vocală trecut în *i* *(iepure, muiere, fiu)*, despre

[20] Lucian Blaga, *op. cit.*, București, 1966, p. 138. În continuare se spune: „Samoil Clain și Șincai, mai apoi, se găsesc în căutarea fenomenului original al limbii române, cum, spre a da un ilustru exemplu, un Goethe s-a străduit spre «fenomenele originare» în cele mai diverse domenii ale științelor naturale" (p. 138).

[21] Romulus Ionașcu, *op. cit.*, p. 17, unde se spune: „În partea I a gramaticei Micul tractează despre ortografie (pag. 1—8), dînd regule de scriere și cetire (pag. 2), cu care ocazie *el descopere pentru întîia dată unele legi fonetice ale limbei române* (subl. n. — M.Z.), voind să arate cum s-a stricat sau, după cum zicem astăzi, cum s-a format limba română din limba latină, adecă prin ce transformări fonetice a trebuit să treacă un cuvînt [...]". De fapt, R. Ionașcu a făcut constatarea aceasta pentru prima dată într-o altă lucrare a sa, *Sistemele ortografice cu litere cirilice și latine în scrierea limbei române*, Ed. II, București, 1894, p. 98—99, unde dă cîteva din legile fonetice.

[22] Sextil Pușcariu, *Despre legile fonologice*, în „Dacoromania", II, 1921—1922, p. 20.

[23] Id., *ibid.*, p. 20. Liste cu principalele legi fonetice stabilite în *Elementa* ... sînt date și de D. Macrea, *op. cit.*, București, 1959, p. 28 și G. Istrate, *Limba română literară*, București, 1970, p. 48—49.

[24] Pentru a se vedea mai clar transformările, noi am făcut cîte un alineat pentru fiecare; la S. Pușcariu *(op. cit.)* ele sînt date în continuare.

[25] De fapt este vorba de *ă*, căci, la S. Micu, un *a* fără accent îl marchează pe *ă*. Greșeala se întîlnește și la alți lingviști, care au dat regula după R. Ionașcu, *Gramaticii români*.

Scanned with OKEN Scanner

c urmat de *i* plus vocală schimbat în *ț (ghiață, față)*, despre
trecerea lui *b* intervocalic în *v*, pentru ca să dispară mai tîrziu *(cal, lăudam, cîntai*, excepție: *avea)*, despre
t urmat de *i* plus *o* accentuat, modificat în *č (rugăciune, închinăciune)*, despre
ct trecut în *pt (lapte)*, despre
cl și *gl* trecuți în *k'* și *g' (cheie, ghiață)*, despre
gn devenit *mn (pumn)* și despre
x prefăcut în *s (ieși, țese)* (cf. R. Ionașcu, *Gramaticii români*, Iași, 1914, p. 17—19)".

Evident că în *Elementa* regulile au altă formulare, prin ele indicîndu-se lectorului cum trebuie să citească semnele grafice prin care cuvîntul scris era latinizat[26].

Întrebarea pe care în mod firesc trebuie să ne-o punem este dacă autorii erau conștienți că limba se schimbă după anumite reguli și că ei au reușit sau nu să formuleze asemenea reguli. La aceasta credem că se poate răspunde afirmativ[27]. Iată cîteva citate din lucrare, menite să demonstreze aceasta:

„Regula aceasta a doua [în care se arată că *l* intervocalic din cuvintele latinești a trecut în cuvintele românești la *r*] s-a dat pentru ca să derivăm mai ușor cuvintele [românești] din cele latinești" (p. 5, ed. I).

În capitolul *Despre formarea cuvintelor românești din cele latinești* (din aceeași ediție, p. 71—75) se spune: „În partea întîi a acestui opuscul am spus atîtea despre ortografia limbii daco-romane, cîte ar fi de ajuns ca apoi să poți înțelege nu numai regula cum trebuie să se pronunțe corect și să se scrie corect, ci și regula de a forma bine cuvintele [românești din cele latinești]. Cu toate acestea credem că e în firea lucrurilor ca cele ce acolo le-am prezentat pe scurt, aici să le explicăm mai pe larg și, pe cît se poate, să dăm regula sigură de formare a cuvintelor românești din cele latinești" (p. 71).

În altă parte adaugă: „Acestea sînt regulile [de ordin morfologic] care trebuie observate ca să poți forma din cuvinte latinești cuvinte românești. Toate acestea însă nu sînt de ajuns, ci mai e necesar să schimbi și cîteva litere în altele înainte ca, potrivit regulilor date, să faci din cuvinte latinești cuvinte românești" (p. 74). Ideea o întîlnim și în ediția a doua: „... cei ce cunosc bine [...] limba latină pot să învețe cît se poate de ușor și în scurt timp limba română, observînd [regulile] cu atenție, mai ales pe acelea unde voi trata despre transformarea cuvintelor latinești în românești" (Prefața, p. 8), sau „Respectați întocmai regulile de transformare din latină în limba română" (p. 52, § 3, I).

Reiese din fragmentele citate că Samuil Micu și Gheorghe Șincai erau conștienți că limba se schimbă după anumite reguli și că ei ne-au dat primele elemente de fonetică și de morfologie istorică[28].

Fără îndoială că unele reguli nu au fost suficient de bine formulate. Spre exemplificare ne vom referi la trecerea lui *l* intervocalic în *r*: „În mijlocul cuvîntului, între două vocale, și la sfîrșitul oricărui cuvînt, dacă [*l*] e simplu se

[26] Cf. S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 20.

[27] Cf. S. Pușcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, București, 1959, care, la p. 287, spune: „Cel dintîi cercetător științific al limbii române, călugărul SAMUIL CLAIN, știa acum o sută optzeci și mai bine de ani, că unui *l* în cuvinte latine, cînd el se găsea după *c, g* sau înainte de *e, i*, îi corespunde, în cuvinte românești, un *i*. El recunoscuse deci atît transformarea de rostire cît și condițiile în care ea se întîmpla". Cf. și M. Zdrenghea, *loc. cit.*, p. 1392—1394.

[28] Cf. M. Zdrenghea, *loc. cit.*, p. 1394 și Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 35.

Scanned with OKEN Scanner

citeşte ca *r* latinesc; de ex. *mol*^{c}*a* „mola", *angel*^{c} „angelus". Citeşte: *moară, înger*" (p. 5). În acest caz *l* din *angelus* nu era la sfîrşit de cuvînt, ci se afla între *e* şi *u* şi de aceea a trecut în *r*; sau, între excepţiile la regula de mai sus, se dă *umilit* şi *tatăl*, în care *l* nu e trecut la *r*. Dar *umilit* nu este un cuvînt moştenit din latină, iar *l* din *tatăl* provine din *ille (illu)*, deci nu este un *l* simplu cum se prevedea în regulă. Vorbind de trecerea lui *o* în *u*, între exemple este dat şi *bumbac* „bombacum", dar acest cuvînt nu e de origine latină.

Avînd în vedere că regulile de evoluţie a sunetelor din latină în română au fost fixate cu 70 de ani înaintea lui Pott şi Schleicher, care au stabilit că limbile se schimbă după anumite legi, nu trebuie să ne surprindă unele formulări incomplete, altele poate chiar greşite, căci erau primele reguli privitoare la dezvoltarea limbii române din latină. Dealtfel, chiar autorii spun, aşa cum am văzut, că s-au străduit *pe cît se poate* (p. 71, ed. I) să dea reguli sigure de formare a cuvintelor româneşti din cele latineşti.

La regulile date în cele două ediţii, s-ar mai putea adăuga cîteva care se desprind din felul cum sînt scrise cuvintele. Noi vom da numai două: *e* precedat de *labiale* sau de *s, z*, se citeşte *ă (împărat* — scris *imperat, umăr* — scris *humer, mă văd* — scris *me ved, să fiu* — scris *se fiu, rază* — scris *radie)*, iar *i* precedat de *ţ* se citeşte *î (ţîţînă* — scris *çiçinia)*.

Trebuie să mai adăugăm că în lucrare se confundă literele cu sunetele. Astfel, la p. 8, ed. I, se spune că literele se împart în vocale şi consoane, iar la p. 74 (ed. I) găsim următoarele: „Toate [regulile] acestea nu sînt de ajuns, ci mai e necesar să schimbi şi cîteva litere în altele, înainte ca, potrivit regulilor date, să faci din cuvinte latineşti cuvinte româneşti".

O altă confuzie, de aceeaşi natură, este făcută şi cînd se vorbeşte despre apostrof, pe care-l confundă cu abrevierea (datorată eliziunii sau aferezei).

Există totuşi cazuri din care reiese că se face distincţie între sunet şi literă.

Autorii şi-au dat seama că s-ar putea ca unii dintre cei care vor folosi gramatica să citească cuvintele aşa cum sînt scrise (greşeală care se mai face şi astăzi, uneori), şi de aceea ei, după ce scriu cuvintele potrivit regulilor fixate, indică, prin *citeşte*, cum trebuie pronunţate. Am ţinut să subliniem aceasta, căci astfel se vede clar că ei numai în scris apropiau cuvintele româneşti de origine latină de cele latineşti, dar că doreau ca ele să fie pronunţate potrivit uzului[29]. Elocvent este, în această privinţă, următorul fragment din *Acatist*-ul publicat de S. Micu în 1801, în întregime cu litere latine, şi de aceea sînt date cam aceleaşi reguli de scriere şi citire: „Am zis că *a* fără de accentul cel ascuţit la mijlocul cuvîntului se zice ca ъ (=ă). Ci ori cu accent însemnat, ori fără de accent, cel ce este bun român ştie cînd *a* se zice ca *a*, sau ca ъ (=ă), sau ca ѧ (=î).

Aşa se ştie şi *ti* cînd se zice т и (=ti) şi cînd ци (=ţi)" (p. XVII).

În ediţia a II-a, Şincai simplifică sistemul de scriere, făcînd evidente concesii fonetismului[30].

[29] Cf. şi D. Macrea, *op. cit.*, p. 28, unde se spune: „... scriind etimologic, el [S. Micu] n-a înţeles să schimbe şi pronunţarea limbii române".

[30] Cf. Romulus Ionaşcu, *op. cit.*, p. 57; D. Popovici, *Studii literare, I. Literatura română în epoca „luminilor"*, p. 249–251; D. Macrea, *op. cit.*, p. 35 şi Klaus Steinke, *op. cit.*, p. 109–119.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a se putea urmări mai uşor diferenţele de scriere dintre cele două ediţii, vom da în paralelă cîteva dintre ele:

	Ed. 1780	*Ed.* 1805
a:	á, aa, aua	á
î:	a + mp, mb, n	â[31]
	e + mp, mb, n	ê
	i + mp, mb, n	î
oa:	ó	oa
ea:	é	ea
z:	d + i	z
s:	ss	s
ş:	s+i	S sau sh
ţ:	t+i	t+i
r:	r şi *l*[c] (dacă e provenit din *l* intervocalic)	*r*
i:	i şi 1+i	i
mn:	gn	mn
pt:	ct	pt
chi:	cl	chi
ghi:	gl	ghi

Nu mai este folosit *h-*; se scrie *om, oră, oaste*, nu *hom*[32], *hora, hoste*;

nu se mai scrie *u* la imperfect: *cîntai* (nu *cantauai*); etc. etc.

În *Partea a II-a* (ed. I p. 10—60; ed. a II-a p. 18—74), *Despre etimologie* (adică despre *morfologie*)[33], sînt tratate cele zece clase de cuvinte ale limbii române, fără a fi definite şi fără a se arăta funcţia sintactică a formelor flexionare.

[31] Se întîlneşte totuşi şi în ediţia I uneori semnul *â* (*:quât, târdiu, incâlcit*).

[32] În cîteva cazuri se scrie totuşi *hom* (cf. p. 47, 79). Credem că aceasta se datoreşte faptului că paragraful întreg este ca în ed. I şi deci a fost copiat exact ca acolo.

[33] Termenul „etimologie" pentru morfologie este folosit pînă tîrziu în secolul al XIX-lea.

Din felul cum este prezentată morfologia, se vede că autorii au avut ca model gramatica limbii latine[34] şi că s-au străduit să găsească în limba română forme corespunzătoare fiecărei categorii latineşti. Astfel, între cazurile româneşti este trecut şi ablativul (de ex.: *de la vecinul*), iar la verbe, condiţionalul este încadrat la conjunctiv (ca în gramaticile limbii latine), sau sînt create forme neexistente în limba română pentru modurile nepersonale (de ex.: *fiitor* „care va fi" = participiu viitor).

Există însă şi observaţii foarte valoroase, iar clasificările făcute sînt, în general, bune.

În capitolul I, *Despre articol*, se spune în ed. I că în limba română „terminaţia numelor rămîne aceeaşi la toate cazurile"[35] atît la masculine, cît şi la feminine[36], iar în ediţia a II-a că „în limba română numele se declină numai la numere, nu şi la cazuri"[37]. Din această cauză este nevoie ca articolul să fie întrebuinţat întotdeauna spre a arăta genul şi cazul[38].

Articolul este *hotărît*, care determină obiectul, şi *nehotărît*, care nu determină obiectul.

Cel n e h o t ă r î t este pentru masculin *un*, iar pentru feminin *o*[39].

[34] N. A. Ursu, în *Modelul gramaticii lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai* (LR, XX, 1971, nr. 3, p. 259—272), susţine că S. Micu şi G. Şincai au avut ca model lucrarea lui Georgio Nagy, *Elementa linguae germanicae ... ex optimis autoribus collecta a~*, Viena, 1775, scrisă din ordinul Mariei Tereza, pentru însuşirea limbii germane de către elevii şi studenţii din Ungaria şi Transilvania.

[35] Pag. 10, § 1.

[36] Se neglijează faptul că substantivele feminine au la singular două desinenţe, una pentu N şi A, iar alta pentru G şi D.

[37] Pag. 18, § 1. În capitolul al treilea al acestei ediţii, se face totuşi de două ori precizarea că substantivele feminine schimbă pe *ă* de la N în *e* la G şi D.

[38] I se atribuie deci articolului rol de morfem.

[39] Se face precizarea că în limba română nu există genul neutru. În ediţia a II-a se spune că în locul neutrului se foloseşte femininul.

Scanned with OKEN Scanner

Urmează declinarea lui. La plural se dau formele *unii*, *une*[le] (scrise *uni* şi *une*), iar în nota III, care urmează, se spune că în locul lor pot fi folosite pronumele *nişte* şi *niscai* (ed. I; *niscari*, ed. a II-a)[40].

În notele I şi II se precizează că articolele nehotărîte folosite singure primesc articolul hotărît: *un-ul*, *uni-i*, *ună-a*. Autorii nu-şi dau seama că în această situaţie ele sînt pronume nehotărîte[41].

Articolul hotărît masculin este *l*, *le* sau *-ul*[42]. Se precizează la ce substantive se adaugă fiecare. Cel feminin este *a*[43], care se adaugă la substantivele feminine, oricum s-ar termina acestea: *lînă-a*, *masă-a*[44], *floare-a*.

Urmează declinarea articolelor. La acuzativ: *pe* **l**, *pe* **a**, iar la ablativ *de la* **l**, *de la* **a**, ceea ce este greşit, deoarece articolele hotărîte şi nehotărîte nu pot primi morfemul *pe* sau altă prepoziţie.

În capitolul al II-lea, *Despre nume*[45], se repetă că numele rămîn neschimbate la cazuri şi că numai articolul se declină. Urmează declinarea substantivelor *tatăl*, *cînele*, *domnul* în ambele ediţii; *doamna* (ed. I) şi *mama*, *floarea*, *turtureaoa* (ed. a II-a).

Pentru a se vedea mai clar că articolul se adaugă la substantiv şi că el este cel care se declină, este despărţit de substantiv prin linioară[46].

Între cazuri este trecut şi ablativul *(de la tatăl, de la mama)*.

Articolul posesiv-genitival apare în forma invariabilă *a*[47]. Se arată că e mai corect să se spună *calul domnului* decît *calul a*[*l*] *domnului*. În ed. a II-a, cînd genitivul este înaintea substantivului determinat, articolul genitival variază: **Al** *domnului cal*, **A** *domnului vacă*.

La numele proprii, articolul hotărît, la dativ, este proclitic: **lui** *Antonie*, **lui** *Dumnezeu*. La feminine, chiar cînd se poate pune şi înainte: **ei** *Marie* (ed. I), **ei** *Ană* (ed. a II-a), este mai corect dacă articolul este enclitic: *Marie-ei*, *Anei*.

În ed. a II-a, la vocativ plural, alături de forma fără articol se dă şi forma articulată: *taţilor*, *cînilor*, *domnilor*, *mamelor*, *florilor*, *turturelelor*.

În capitolul al III-lea se prezintă declinarea substantivelor însoţite de adjective şi de pronume (adjective pronominale) şi se face constatarea bună că determinantele pot sta înaintea sau în urma substantivelor. Se greşeşte însă cînd se spune că se declină cuvîntul care este aşezat înainte, iar cel care este pus în urmă rămîne neschimbat. De declinat se declină nu-

[40] Astăzi, *unii* şi *unele* sînt considerate pronume nehotărîte, iar *nişte* articol nehotărît.

[41] Asemenea confuzii între articolul nehotărît şi pronume se mai fac în cursul lucrării, deşi la capitolul despre pronumele nehotărîte sînt date, printre acestea, şi *un*, *o*, pentru declinarea lor trimiţîndu-se la capitolul I.

[42] În ed. I sînt date corespondentele lor în germană şi italiană, substantivele fiind şi ele traduse în aceste limbi. În ediţia a doua se dă şi articolul din maghiară, iar substantivele sînt traduse şi în această limbă.

[43] În ed. a II-a este dat ca articol hotărît feminin şi *oa (irundineaoa)*.

[44] Au dreptate, cel puţin istoric, cînd susţin că articolul feminin *a* se adaugă la substantivele cu desinenţă *-ă*, la forma de nominativ şi acuzativ în *-ă*: *lînă-a*, *masă-a*, iar *ă* şi *a* se contopesc ca în **mă a** *văzut* (m-a văzut), **vă a** *spus* (v-a spus). Dealtfel, în ed. a II-a (p. 23, nota II), se şi precizează că *ă* din *mamă-a* nu se citeşte.

[45] Prin nume se înţelege atît substantivul, cît şi adjectivul.

[46] De ex. la genitiv: *a-tată-lui*, *a-cîne-lui*, *a-domnu-lui*, *a-doamnă-ei*, *a-mam-ei*, *a-floare-i*, *a-turturea-lei*. Şi la verbe sînt separate morfemele de temă. Aceasta dovedeşte că autorii îşi dădeau seama de elementele componente ale cuvintelor.

[47] Este numit particulă, ca şi *pre* şi *de la*, şi toate aceste particule se aşază înaintea substantivului.

Scanned with OKEN Scanner

mai substantivul, indiferent că e înaintea adjectivului sau după el, iar adjectivul, datorită legii acordului, își modifică și el forma, indiferent de locul pe care-l ocupă față de substantiv. Greșeala provine din faptul că sînt luate în considerare numai substantivele masculine și adjectivele ce le însoțesc, la care forma rămîne într-adevăr neschimbată, precum și din faptul că se confundă declinarea cu articularea. De articulat, se articulează, într-adevăr, întotdeauna cuvîntul care stă înainte.

În ediția a II-a, deși regula generală este cea de care ne-am ocupat, se face precizarea că în cazul substantivelor feminine însoțite de adjective, cel care e în urmă schimbă la G. și D. în *-e* pe *-ă* de la N.

La vocativ sînt date, în această ediție, mai multe forme, unele greșite: *o oame, bunule oame*. La plural, formele sînt corecte.

Dacă substantivul este urmat de pronumele demonstrativ (de fapt este vorba de articolul demonstrativ), se declină amîndouă: *omul el bun* (ed. I), *fratele cel dulce; sora cea dulce* (ed. a II-a). În cazul că pronumele (articolul) demonstrativ precede substantivul, acesta rămîne neschimbat (: *a elui om mare, a celui cucernic prunc*). În ediția a II-a se face din nou precizarea că substantivele feminine schimbă la G. și D. pe *-ă* de la N. în *-e* și pe *-e* de la N. în *-i*.

Despre *tot* și *toată* se spune în ed. I că la singular, indiferent de poziția față de substantiv, nu se declină, dar la plural, cînd este înaintea substantivului, se declină. În ed. a II-a, Șincai precizează că în ediția I s-a greșit „foarte mult", dar că S. Micu nu a observat greșeala făcută, iar Molnar[48] a lăsat-o tot așa, însă ea trebuie îndreptată astfel: *tot* dacă e așezat înainte sau după substantiv, la singular, rămîne neschimbat, la plural însă, precum și femininul *toată* la ambele numere, se declină la fel cu adjectivele.

Regula ni se pare mai bine formulată de către S. Micu.

În ediția I se dau în §6 și §7 reguli cu privire la formarea vocativului (V egal cu N, V în *-e*, V în *-ule*; la plural V egal cu N și V în -lor).

În capitolul al IV-lea se vorbește despre *genurile numelor* și se repetă afirmația anterioară, că în limba română sînt numai două genuri: masculin și feminin[49]. De aceea, cînd vrem să arătăm ceva neutru vom folosi femininul.

Se dau apoi cîteva reguli destul de bune cu privire la repartizarea substantivelor la genul masculin sau feminin, după terminație. Regulile din ediția a II-a sînt mai bine formulate și susținute cu mai multe exemple.

Capitolul al V-lea se ocupă de *formarea nominativului plural* al adjectivelor și substantivelor *de la nominativul singular*, de care — se spune în ediția I — se deosebește întotdeauna[50]. Se arată mai întîi cum se formează pluralul adjectivelor, apoi al substantivelor. Pentru aceasta se dau mai multe reguli, plecîndu-se de la terminația de singular a adjectivelor și a substantivelor. Unele din aceste reguli sînt foarte

[48] Este vorba de gramatica lui I. Molnar, *Deutsch Walachische Sprachlehre*, Viena, 1788, care o urmează fidel pe a lui S. Micu, de care ne ocupăm.

[49] Tot în acest capitol, în ed. I, p. 19, la regula a II-a, iar în ed. a II-a la p. 32, despre adjectivele cu desinența *-e* se spune că sînt de g e n c o m u n, adică stau și pe lîngă masculine *(om mare)*, și pe lîngă feminine *(femeie mare)*. Însă în ed. a II-a, la p. 31, se precizează că adjectivele terminate în *-e* sînt atît de genul masculin, cît și de genul feminin.

[50] Sînt totuși cîteva substantive feminine, ca cele terminate în *-toare, -oaie (muncitoare, căsoaie)* sau neutre în *-e (nume)* care fac pluralul la fel cu singularul. Astăzi și unele masculine ca *pui, tei, ochi* au pluralul la fel cu singularul. Regional, în Transilvania, acestea la singular au un *u* final șoptit, *pui*[u], *tei*[u], *ochi*[u].

Scanned with OKEN Scanner

bine formulate, altele însă sînt prea analitice, avîndu-se în vedere cutare sau cutare consoană de la singular. În mod firesc nu s-a putut ajunge la regulile mai generale de astăzi, care se bazează tocmai pe constatările înaintaşilor.

În ediţia a II-a se găsesc adeseori alte exemple decît în prima şi mai numeroase. Sînt apoi formulate mai multe reguli, unele dintre ele referindu-se la cuvintele date ca excepţii în ediţia I.

În capitolul al VI-lea se arată cum se formează substantivele feminine de la cele masculine, adică este vorba de ceea ce numim astăzi substantive mobile. Tot aici se prezintă formarea femininului adjectivelor de la masculine.

Şi la acest capitol ediţia a II-a are mai multe reguli, mai bine precizate şi cu mai multe exemple.

Despre formarea unor nume cu sufixe *augmentative* şi *diminutivale* se vorbeşte în capitolul al VII-lea, care în ediţia a II-a este mai bogat în exemple şi mai sistematic întocmit.

Comparaţia este bine tratată în capitolul al VIII-lea, dar nu se vorbeşte decît de comparativul de superioritate şi de superlativul absolut.

P r o n u m e l e sînt personale, posesive, demonstrative, relative şi improprii (adică nehotărîte).

Se declină apoi bine fiecare din aceste categorii de pronume.

Pronumelui *personal* i se dau la D şi A numai formele lungi. Genitivul la pers. I şi a II-a este *a-meu, a-tău, a-nostr*[*u*], *a-vostr*[*u*]. La persoana a doua lipseşte vocativul.

Pronumele *reflexiv*, numit r e c i p r o c, este tratat în cadrul celui personal, după exemplul altor gramatici, se precizează în lucrare. Despre el se spune că se foloseşte în aceleaşi situaţii ca şi în limba latină şi că la plural formele sînt ca şi cele de la singular. Se declină numai la persoana a III-a, singular, care are forme proprii. Este dată o formă şi pentru genitiv: *a-său*, fiindcă în limba latină reflexivul avea genitiv.

Pronumele *posesive* sînt bine înregistrate. Autorii consideră că articolul posesiv-genitival (numit particulă) face parte din pronumele posesiv[51]. În ediţia a II-a se precizează că atunci cînd pronumele posesive se află înaintea unui substantiv „după *a* care este iniţial, cu regularitate primesc articolul numelui la care se referă; de ex.: *al meu părinte* [...], *ai mei părinţi* [...], *a ta soră* [...], *ale tale surori*" (p. 43). În felul acesta se recunosc formele corecte ale articolului posesiv-genitival.

În ediţia I se spune că atunci cînd însoţesc un substantiv rămîn indeclinabile şi că doar se acordă cu substantivul în număr şi gen[52].

Despre pronumele *demonstrative* nu se arată că sînt de apropiere şi de depărtare, dar sînt bine date şi declinate. Se dă şi forma întărită a acestor pronume: *acest-aşi*, cu menţiunea că *-aşi* rămîne neschimbat în cursul declinării.

În cadrul pronumelor demonstrative este tratat şi pronumele de î n t ă r i r e: *eu ins*[umi], *tu însuţi, el însuşi*, cu observaţia că se declină numai pronumele personal[53].

Pronumele *interogative*. Se spune că unele-s simple, iar altele compuse. Cele din urmă sînt,

---

[51] „Cînd [pronumele posesive] sînt puse în urma numelor, pierd litera iniţială *a* şi fac ca numele la care se referă să aibă articol hotărît; de ex.: în loc de *a meu cîne*, spun: *cînele meu* «canis meus» etc.", ed. I, p. 28; ed. II, p. 43.

[52] De fapt se acordă şi în caz: *cartea mea, cărţii mele*; fapt consemnat în ediţia a II-a pentru feminine care „la genitiv şi dativ singular primesc (forma de) nominativ plural; de ex.: *sora ta, a surorei tale*" (p. 44).

[53] Autorii nu au avut în vedere şi formele feminine (neglijate aproape peste tot în ediţia I), care se acordă cu pronumele personal sau cu substantivul pe lîngă care stau în gen, număr şi caz.

Scanned with OKEN Scanner

de fapt, pronume nehotărîte. Pronumele interogative propriu-zise sînt bine declinate. În ediţia a II-a apare o formă şi pentru feminin, la singular *carea*, iar la plural *care* (în opoziţie cu masculinul *carii*). Între cele compuse (adică de fapt între cele nehotărîte) se găsesc unele pronume neexistente în limba română, create de autori după modelul celor latineşti: *totcine*, *totcare*[54].

Dintre pronumele interogative lipseşte *ce*.

Pronumele *relative* sînt *care* şi *ce*. În ediţia a doua se dă şi o formă pentru feminin *carea*. Dintre relative lipseşte *cine*.

Despre *ce* se spune că rămîne invariabil. Se declină numai demonstrativul *cel*, care trebuie aşezat întotdeauna înaintea lui *ce*: *cel ce au făcut*, *acelui ce au făcut*.

Capitolul cu pronumele *nehotărîte*, deşi nu le cuprinde pe toate, este bine întocmit.

La *numerale* se dau în ambele ediţii numai cele cardinale şi ordinale, despre celelalte spunîndu-se că se pot învăţa uşor din uz.

Observaţiile cu privire la declinarea celor cardinale sînt bune (de ex.: dativul se formează cu prepoziţia *la*: **la** *doi am dat pîne*).

La fel de bune sînt şi observaţiile cu privire la formarea ordinalelor din cardinale. În ediţia a II-a se precizează chiar că la masculine se adaugă înainte *al (al treilea)*, pe cînd în prima ediţie se spune că se adaugă *a (atreilea)*.

Capitolul al XI-lea, din ambele ediţii, este consacrat *verbelor auxiliare*, care în limba română sînt două: *sînt* şi *am*. Conjugarea verbului *a fi* este bine dată şi în întregime, pe cînd a verbului *a avea* numai parţial, fiindcă, se spune în lucrare, acesta „se conjugă ca şi *tac* «taceo», de care ne vom ocupa la conjugarea a doua".

[54] Procedeul îl întîlnim şi la adverbe, unde se găseşte o formă: *unde fie* (ed. I, p. 54; ed. II, p. 68).

Conjugarea *verbelor regulate* este prezentată în capitolul al XII-lea. Se spune că în limba română sînt, ca şi în latină, patru conjugări şi se dau sufixele acestora la infinitiv.

În ediţia a doua urmează, în paragraful 3, şase reguli referitoare la felul cum să fie transformate verbele din latină în română: prima persoană să fie formată din cuvintele latineşti după regulile de transformare date. Celelalte persoane să fie formate de la prima, potrivit cu paradigma fiecărei conjugări. Se mai precizează că la imperfect trebuie omis *b*, iar la perfectul simplu, la conjugarea întîi şi a patra, să fie omis *v*.

Este conjugat apoi cîte un verb din fiecare conjugare *(a lăuda, a tăcea, a bate, a dormi)*. Formele verbale sînt foarte bine înregistrate şi clasificate.

Pentru a apropia cît mai mult paradigma verbului românesc de cea a verbului din limba latină, au fost păstrate modurile şi timpurile din gramatica limbii latine, cu terminologia respectivă. Astfel, pentru t r e c u t se foloseşte termenul de *praeteritum*, însoţit de diferite determinante: *praeteritum imperfectum* (= imperfect), ~ *perfectum* (= perfectul compus), ~ *absolutum* (= perfectul simplu), ~ *plusquamperfectum* (= mai mult ca perfectul analitic: „eu am fost laudat"), ~ *plusquamperfectum absolutum* (= mai mult ca perfectul sintetic).

Optativul (prezent şi perfect) este încadrat la conjunctiv (imperfect şi mai mult ca perfect).

Sînt create chiar unele forme neexistente în limba română. De ex., se dă un infinitiv şi un participiu viitor *(a fi lăudător)*. Chiar şi la participiul prezent, alături de *lăudînd* apare şi *lăudător*. Pentru infinitiv perfect este dată şi forma *a fi fost lăudat (tăcut, bătut, dormit)*, care la verbele tranzitive este infinitiv perfect pasiv.

Scanned with OKEN Scanner

Gerunziul, în care se încadrează şi supinul, este grupat după terminaţiile latineşti: g e r u n z i u în **di** şi **dum**: *de lăuda(re), de lăudat* „ad laudandum" sau „laudandi" şi g e r u n z i u în **do**: *lăudînd* „laudando".

Este dat şi un i m p e r a t i v v i i t o r: *să lauzi tu*.

Perfectul conjunctiv apare în forma lui veche: *să fiu (să fii, să fie) lăudat*.

La viitor, se dă numai v i i t o r u l I: *eu oi (tu ei, el a) lăuda*, cu menţiunea că „înaintea auxiliarului la viitor se poate pune *v*".

Şi la verb morfenul dependent este separat de temă, cînd separarea nu este prea dificilă.

La conjugarea a treia, încercîndu-se să se dea reguli de formare a perfectului simplu, se spune, în mod greşit, că „la verbele al căror supin se termină în *s*", perfectul simplu se formează „adăugînd la supin pe *sei*" (de ex.: pun-*pus*-*pusei*; duc-*dus*-*dusei*), căci **s**(ei) aparţine supinului, respectiv participiului.

În capitolul al XIII-lea se tratează verbele pasive, reciproce şi cele ce prezintă o formă neregulată. Sînt numite pasive verbele la diateza reflexivă: *mă văd, te vezi*. Despre verbele „reciproce" (ca *mă tem, mă mir*) se spune că chiar dacă au înaintea lor *mă* sau *te* nu sînt pasive, ci neutre.

La verbele neregulate sînt încadrate cele iotacizate *(pun, vin, ţin, rămîn)*, făcîndu-se precizarea la ce timpuri şi persoane acestea îl schimbă pe *n* în *i*. Tot neregulat este şi *pot*, care la pers. I sg. indicativ se poate rosti şi *poci*. Se arată apoi formele în care se rosteşte *o* sau *u (potputem)*.

Adverbele (capitolul al XIV-lea) sînt împărţite în *primare* şi *derivate*, care se formează de la nume. Adjectivele cînd nu se folosesc pe lîngă un substantiv (ci pe lîngă un verb) sînt adverbe: *Frumos om* (adjectiv); *frumos şade* (adverb).

Pentru a obţine adverbe de la substantive, trebuie să se formeze mai întîi un adjectiv, adăugînd substantivului „silaba" (sufixul) *esc* (domnesc), apoi să se adauge acestei „silabe" un *e* (domn+esc+e, citit „domneşte"). Noi credem că este vorba de două sufixe diferite (*-esc*, adjectival; *-eşte*, adverbial).

Urmează apoi liste cu adverbe de loc, de timp, de ordine, interogative, dubitative (de îndoială) şi altele.

Între adverbe sînt date şi prepoziţii, conjuncţii şi forme neexistente în limba română, ca: *după* „post" (deoarece *post* în limba latină era adverb şi prepoziţie), *căci* „cur, quare", *că* „quod, quia", *ci* „atqui", *tam* „tamen", *ia* „ita, omnino", *de nou* „de nuo" (pentru din nou), *pristen* „praesto".

Prepoziţia (capitolul al XV-lea). Despre unele prepoziţii se spune că cer dativul (: *asupra, deasupra, înaintea*). Este vorba, de fapt, de prepoziţii care cer genitivul. Între ele sînt date şi *dedesupt, înlăuntru, îndărăpt*. Nefiind articulate, acestea sînt adverbe, nu prepoziţii.

Prepoziţiile *la, lîngă, după, între, către, subt, pe, spre* cer acuzativul, iar *de la, de, cu, din, în* cer ablativul.

Despre „prepoziţiile" *afară, departe, aproape, dincolo, făr*[*ă*] se spune că cer după ele prepoziţia *de*. Numai aşa, cu *de* după ele, sînt prepoziţii, de fapt locuţiuni prepoziţionale, altfel sînt adverbe.

Despre *conjuncţii* (capitolul al XVI-lea) se spune numai că leagă părţi de vorbire, fără a fi împărţite în coordonatoare şi subordonatoare. Se dă apoi o listă cu conjuncţiile considerate ca cele mai obişnuite, trecînd între ele şi adverbe

Scanned with OKEN Scanner

ca *amintrilea, altădată* ş.a. Conjuncţia *ime* „imo" (= ba nu) nu există în româneşte.

Interjecţiile (capitolul al XVII-lea) exprimă stări sufleteşti şi pasiuni. Între ele este dată şi *o de!* „o si, utinam", care nu există în limba română. În loc de *odată cu capul!* se dă *odată cu inima!* traducîndu-se latinescul „macte animo!".

Partea a III-a cuprinde s i n t a x a. Ca şi în gramaticile limbii latine, este făcută sintaxa părţilor de vorbire, mai bine zis se fixează reguli cu privire la întrebuinţarea părţilor de vorbire în context, mai ales cînd aceste reguli diferă de cele din limba latină. Multe dintre ele sînt bine formulate şi pot fi considerate ca reguli stabilite pe bază de distribuţie.

În cele ce urmează, vom da numai cîteva constatări mai generale.

În capitolul I, *Despre sintaxa articolelor*, se arată cînd se foloseşte articolul nehotărît şi cel hotărît, comparînd situaţiile cu cele din italiană, germană şi maghiară.

Fără articol se folosesc cuvintele cînd vrem să arătăm ceva cu totul nedeterminat: *ţîpă* (= aruncă) *lemn, nu piatră.*

Sintaxa numelui şi a pronumelor este cuprinsă în capitolul al II-lea. Vom da, în rezumat, cîteva reguli formulate în acest capitol:

— În limba română, ablativul instrumental se formează cu prepoziţia **cu** (: *punge* **cu** *cuţitul, taie* **cu** *săcurea*).

— La lucrurile neînsufleţite nu se pune *pe* la acuzativ: *du parul de aici*, dar la însufleţite se pune: *leul au învins pe urs*. În nota ce urmează, se precizează că *urs* este nearticulat, fiindcă nu este determinat.

— În locul unui substantiv care a fost deja amintit, se pune articolul hotărît *l*, dacă substantivul este masculin, iar dacă substantivul este feminin, se pune articolul nehotărît *o*. De fapt, este vorba de pronumele personal de persoana a treia, forma neaccentuată, singular.

Urmează apoi cîteva reguli privitoare la folosirea acestor pronume pe lîngă un verb sau pe lîngă formele scurte ale pronumelui personal sau reflexiv.

— Se repetă regula privitoare la articularea substantivelor, dar acum se referă la cele proprii, făcîndu-se constatarea că la G. şi D. acestea primesc articolul înainte.

— Numeralele de la unu la nouăsprezece cer nominativul[55], iar de la douăzeci în sus cer ablativul cu prepoziţia *de*[56].

— În legătură cu pronumele personale se dau reguli privitoare la folosirea formelor lungi şi scurte ale acestora la acuzativ. Despre *eu* şi *tu* se spune că la acuzativ sînt folosite în formă scurtă, dar *el* (pl. *ei*) în formă lungă, *fără a primi particula* **pe**. În ambele ediţii este însă vorba de *îl* şi *îi* ortografiaţi *el* şi *ei (mă, te,* **el,** *ne, vă,* **ei** *vede cu ochi răi)*. Dar cînd se foloseşte pronumele personal de două ori, atunci forma a doua este lungă şi primeşte particula *pe: te judecă* **pe** *tine rău.*

Sintaxei verbelor (capitolul al III-lea) i se consacră spaţiul cel mai întins din această parte şi ni se spune că sintaxa verbelor româneşti „aproape coincide cu sintaxa verbelor latineşti". De aceea se ocupă de verbele care cer nominativ[57], acuzativ, dativ, genitiv, ablativ sau de cele care cer un infinitiv şi se indică prepo-

[55] Afirmaţia este greşită, deoarece numeralul se acordă cu numele, deci numele este termen regent.

[56] Nu se are în vedere că, dacă alături de *sute* şi *mii* apare un număr de la 1 la 19 (105, 118), numele care urmează nu este precedat de *de*.

[57] Constatare greşită, credem noi, căci verbul este guvernat de substantiv.

Scanned with OKEN Scanner

zițiile cu care se construiesc cazurile, precum și întrebările la care răspund.

Se arată *din nou* cînd se folosește forma accentuată a pronumelor personale la D. și A.

De asemenea, se precizează cînd primesc articol hotărît substantivele care denumesc părți ale timpului (*ziua, vara, lunea* etc.), deci cînd se adverbializează, și cînd nu primesc articol.

În întrebări, verbul auxiliar se pune după verbul de conjugat: *făcut-au?, duce-se-va?* Tot aici sînt date și formele: *fost-au făcut?, făcut-au fost?*, care însă nu sînt folosite în românește.

Despre *sintaxa adverbelor, prepozițiilor, conjuncțiilor și a interjecțiilor* (capitolul al IV-lea) ni se spune că se potrivește cu cea latinească a acelorași părți de vorbire. Se face numai precizarea că, dacă substantivul este precedat de prepoziție, el trebuie să stea înaintea adjectivului care-l determină: *Au venit de la împăratul turcesc.*

În ediția din 1780, sintaxa este urmată de un *Apendice* („Adaos") intitulat *Despre formarea cuvintelor daco-romane din cele latinești.* Capitolul acesta este o încercare de morfologie istorică, cu indicații interesante și bine formulate uneori, greșit alteori, bazate întotdeauna pe transformări de ordin fonetic. Dintre aceste indicații noi am amintit unele cînd am prezentat capitolul despre ortografie, încercînd să demonstrăm că autorii au fost conștienți că limba se schimbă după anumite reguli.

În ediția din 1805, acest capitol a fost contopit, în întregime, în capitolul despre ortografie.

În locul lui apare un capitol *Despre prozodie.* Șincai spune că a introdus acest capitol „nu ca să vă învăț poezie românească, căci pentru învățarea ei ar fi nevoie de o carte întreagă, ci ca să fixez cîteva reguli despre cantitatea silabelor" (p. 85). De fapt, este vorba despre accentuarea silabelor. Pentru aceasta se dau cîteva reguli, destul de bine formulate, cu privire la locul accentului în cuvînt.

*

Lucrarea se termină, în ambele ediții, cu un *vocabular românesc și latinesc* și cu cinci *forme de vorbit despre lucrurile cele ce mai adeseori vin în cuvîntare.*

În v o c a b u l a r, cuvintele nu sînt date în ordine alfabetică, ci sînt grupate pe categorii semantice: despre cele spirituale, despre lume și elementele ei, despre pămînt, timp etc.

F o r m e l e d e v o r b i t cuprind dialoguri despre sănătate, despre oaspeți, despre timp etc.

Ambele capitole au un pronunțat caracter practic, de a oferi celor ce ar fi dorit să învețe limba română cuvintele cele mai uzuale, precum și cele mai obișnuite modele de propoziții folosite în vorbirea curentă. În felul acesta, lucrarea devine și un prim manual pentru învățarea limbii române de către străini.

În prezentarea ce am făcut-o „Prefeței" la ediția I, am spus că autorii constată, cu părere de rău — este drept —, că limba română a fost influențată de alte limbi, dar că ei nu au cerut îndepărtarea elementelor străine din limbă.

Credem că, dacă ar fi urmărit „purificarea limbii", aceasta s-ar fi putut face cel mai ușor tocmai în „Vocabular" și în „Dialoguri".

Este adevărat că în ambele capitole cuvintele moștenite din limba latină sînt foarte numeroase, fiindcă se vorbește despre lucrurile cele mai uzuale. Or, în cursul vorbirii, așa cum s-a demonstrat pe baza teoriei circulației cuvintelor, elementul latinesc este foarte ridicat[58]. În „Vocabular" sînt 486 cuvinte, din care 336 sînt moștenite din limba latină. Dar alături de acestea se

[58] Cf. D. Macrea, *Compoziția istorică și tendințele actuale de dezvoltare ale vocabularului*, în CL, V, 1960, nr. 1—2, p. 39—55.

găsesc şi cuvinte de alte origini. Iată care sînt acestea (inclusiv cele din titluri, în ordinea în care se găsesc acolo) : I. *duh* (sl.), *troiţă* (sl.), *mîntuire, mîntuitor* (mîntui — magh.), *rai* (sl.), *diavol* (sl.), *nălucă* (bg.), *idol*(sl.), *idolatră*[59], *ipocrită* (gr.), *eretic* (sl.), *evlavie* (ngr.), *icoană* (sl.) ; II. *bură* (comp. : sl. bura), *năduşeală* (< *năduf*, — comp. bg. noduham), *trăsnet* (<trăsni — sl.) ; III. *deal* (sl.), *luncă* (sl.), *rît* (sl.), *pîrău* (comp. alb. përrua) ; V. *trup* (sl.), *ceafă* (comp. alb. čafë), *obraz* (sl.), *grumaz* (comp. alb. grumas), *fluier* (comp. alb. floere), *talpă* (comp. magh. talp), *splină* (ngr.), *stomac* (ngr.), *scopit* (< scopi — sl.), *mirosit* (<mirosi — sl.), *pipăit* (< pipăi — sl.), *voie* (sl.) ; VI. *ceur* (srb. — D.A.), *ciung* (comp. it. cionco), *gîrbov* (bg.), *gîngav* (sl.), *balamut* (rus.), *pleşuv* (sl.) ; VII. *bumbuşcă* (magh., ucr. — D.A.), *căpeneag* (magh.), *haină* (bg., sb.), *dulmană* (<dulamă — tc.), *bumb* (comp. magh. gomb), *colţuni* (ngr.), *suman* (bg.), *mintel* (tc.), *guler* (magh.), *izmene* (bg.), *năframă* (maramă — tc.), *sabie* (bg.), *pălărie* (comp. alb.) ; VIII. *lipsă* (ngr.), *pat* (ngr.), *plapumă* (ngr.), *pernă* (sl.), *lepedeu* (magh.), *glajă* (germ.), *sfredel* (bg.), *călimară* (ngr.), *cerneală* (sl.), *ladă* (germ.), *oţet* (sl.), *ulei* (sl.), *candelă* (sl.), *tigaie* (bg., sb.), *prag* (sl.), *clopoţel* (<clopot — sl.), *horn* (ucr.), *grindă* (sl.), *crèmene* (bg.), *bîtă* (sl. D.A.), *baston* (ital.), *pungă* (sl. — CADE), *ban* (sl.) ; IX. *grajd* (sl.), *bici* (sl.), *pinten* (sl.), *ham* (magh.), *pohilă* (sl.), *gunoi* (sl.), *mînz* (comp. alb. mëz) ; X. *grădină* (bg., sb.), *rujă* (bg., sb.), *tulpă* (sl., germ.), *crin* (sl.), *lileie* (germ. — D.A.), *majeran* (comp. ital. maggiorana), *mintă* (sl.), *sfeclă* (sl.), *hamei* (sl.) ; XI. *tulpină* (scr.), *coajă* (sl.), *mandule* (= migdale — sl.), *castan(ă)* (ngr.), *ciupercă* (bg., sb.) ; XII. *cămilă* (sl.), *ţap* (comp. alb. thap), *mîţă* (onomat.), *cocoş* (sl.), *prepeliţă* (bg., sb.), *cioară* (comp. alb. sorrë) ; XIII. *şopîrlă* (comp. alb. shapi), *paianjen* (sl.), *trîntor* (sl.) ; XIV. *baie* (= carieră, mină — magh.) *cositor* (sl.), *(a)cioaie* (ital.), *adamînt* (ed. I — sl.), *diamant* (ed. II. — fr.), *rubin* (ital.), *smaragd* (ital.), *mărgăritar* (ngr.) ; XV. *mohorît* (< mohor — magh., sb.), *sur* (bg.) ; XVI. *moş* (comp. alb. moshë), *maşteră* (sl.), *mire* (comp. alb. mirë).

În total sînt 117 cuvinte împrumutate, reprezentînd aproape 25% din totalul cuvintelor (486) cuprinse în vocabular. La cuvintele împrumutate se adaugă 4 a căror etimologie este necunoscută : *cioareci, pînză, prunc* şi *sein*.

În vocabular se găsesc şi următoarele 18 cuvinte provenite din latina literară : *amărînt, candelabru, cometă, culori, dogmă, eclipsă, element, leu, metal, penitenţă, planetă, profund, rosmarin* (pe care DEX îl dă din germ.), *selbă, spirit, tigridă, unicorn, zefir*.

Cele mai multe dintre ele au devenit cuvinte cunoscute de toţi vorbitorii, ceea ce dovedeşte că introducerea lor în limbă a fost o necesitate şi nu a fost făcută forţat. Ele reprezintă 3,70%.

Tot de origine latină literară sînt, considerăm noi, şi următoarele 6 cuvinte, care nu se găsesc în dicţionarele noastre : *conciune* „concio", *crisoret* „chrysolitus" (în „Palia de la Orăştie", ed. V. Pamfil, *crijolită*), *eur* „Eurus", *gal*[60] (cocoş) „gallus", *stirie* „stiria", *vult* (= obraz, faţă) „vultus", „facies" (ultimele două se găsesc în Dicţionarul lui Laurian şi Massim). Pe acestea le credem introduse de S. Micu şi G. Şincai, dar ele reprezintă numai 1,23%.

[59] Noi credem că este un cuvînt format de la *idol* (<sl). În DLRM, după care am dat etimologiile, *idolatru* este dat ca provenit din franceză.

[60] Dar *gal* se foloseşte, regional, în jocul de arşice, indicîndu-l pe cel mai mare, care în alte regiuni se numeşte *cocoş*.

Scanned with OKEN Scanner

În unele cazuri au tradus cuvintele latinești, creînd cuvinte noi din materialul existent al limbii: *fărdezeu* „atheus", *filiastru, -ă* „privignus", *maimari* „majores", *necăsătorință* „celibatus", *zioară* „aurora". Nici aceste cuvinte nu figurează în dicționarele noastre și reprezintă 1,05%.

Prin urmare, considerăm exagerată afirmația că autorii au încercat să demonstreze originea latină a limbii române, eliminînd cuvintele străine și înlocuindu-le cu cuvinte latinești[61], și credem că ea se datorește mai mult ortografiei etimologice, folosită în scrierea cuvintelor românești.

În „Dialoguri" cuvintele străine sînt cam aceleași cu cele din „Vocabular", de aceea nu le mai dăm.

*

În prezentarea făcută, am arătat părțile bune ale lucrării, unele valabile și astăzi, dar am semnalat și greșelile, uneori chiar stăruind asupra lor. Am făcut aceasta pentru a se vedea ce muncă grea au avut înaintașii noștri de efectuat, ca astfel să le putem aprecia strădaniile și mai bine.

*

Pentru întocmirea unei asemenea lucrări ca aceea de care ne ocupăm nu este însă suficient un model după care să se fi orientat autorii, chiar dacă acesta ar fi fost foarte bun, ci este nevoie de o temeinică fundamentare teoretică. Dar despre aceasta nu s-a scris aproape nimic. Oricît de bine ar fi fost întocmită lucrarea lui Georgio Nagy, *Elementa linguae germanicae...*, apărută la Viena în 1775, despre care N. A. Ursu crede că a fost modelul pentru gramatica lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai[62], aceștia, dacă nu ar fi fost bine orientați într-o serie de probleme teoretice de limbă, nu ar fi putut întocmi o operă așa de valoroasă ca *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae.*

Întrucît la data respectivă nu erau studii teoretice speciale privitoare la limbă, lingvistica încă nu apăruse ca știință, problemele de limbă erau discutate mai ales în lucrări filozofice, ca și în antichitate la greci, și îndeosebi în cele de logică.

Aceasta ne-a făcut să urmărim, în *Loghica*[63] tipărită de S. Micu în 1799, problemele referitoare la limbă[64]. Ele sînt numeroase și aproape

[61] Cf. J. Livescu, *op. cit.*, p. 67, care spune că „Exercițiile de limbă română în *Elementa* ... sînt concepute în așa fel, încît prin omiterea altor elemente de limbă (de ex. a celor slave) și prin refolosirea formelor etimologice, care erau foarte apropiate de cele din limba latină, să dovedească oricărui străin cu cultură umanistă originea latină a limbii române." O constatare asemănătoare cu a noastră vezi la Al. Rossetti, B. Cazacu, L. Onu, *op. cit.*, p. 456.

[62] Cf. N. A. Ursu, *op. cit.*; cf. și *supra*, nota 34.

[63] *Loghica, adecă: partea cea cuvîntătoare a filozofiei*, Buda, 1799, 205 p., considerată pe bună dreptate nu „numai o logică, ci și o introducere generală în studiul filozofiei" (D. Popovici, *Studii literare, I. Literatura română în epoca „luminilor"*, p. 201).

[64] Despre unele probleme de limbă întîlnite în *Loghica* lui Samuil Micu au scris: D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 191 (cf. și versiunea românească: D. Popovici, *Studii literare, I. Literatura română în epoca „Luminilor"*, Cluj, 1972, p. 199); D. Macrea, *op. cit.*, București, 1959, p. 31—32; Ion Lungu, *Gîndirea social-politică și filozofică a lui Samuil Micu*, în *Din istoria filozofiei în România*, vol. II, București, 1957, p. 146; Lucian Blaga, *op. cit.*, București, 1966, p. 143; Aurel Nicolescu, *Școala ardeleană și limba română*, București, 1971, p. 36; Dumitru Ghișe — Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, p. 55, 98. O atenție mai mare este acordată acestor probleme de Adrian Marino în *Iluminiștii români și problema cultivării limbii*, în LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 467—482; nr. 6, p. 571—586. În acest studiu se arată că preocupările pentru limbă în perioada respectivă se datoresc

Scanned with OKEN Scanner

toate sînt preluate din lucrarea lui Baumeister[65], din care S. Micu a transpus în românește cea mai mare parte, dar cu anumite infidelități „determinate de trebuința de a da o expresie clară textului românesc, trebuință care a impus anumite definiții inexistente în textul original"[66].

Este adevărat că *Loghica* apare mai tîrziu decît *Elementa*..., dar S. Micu o avea pregătită în manuscris încă din 1781[67], deci tocmai din perioada în care apar *Elementele limbii* ... Problemele de logică și deci implicit și cele de limbă de care ne ocupăm îi erau cunoscute de pe cînd își făcea studiile la Viena.

În cele ce urmează le vom prezenta în ordinea în care sînt ele în *Loghică*.

În Cap. I se vorbește despre stilul filozofic, legile gramaticii și despre cuvînt ca semn.

Definindu-se stilul filozofic, se definește, de fapt, stilul științific. Iată care sînt trăsăturile („îndreptările") caracteristice ale acestuia:

„a) Nimica să nu se zică cu cuvinte întunecate, ci mai înainte de toate filozoful să aibă grijă ca cît poate mai luminat și mai chaer [= clar] așa să vorbească și să scrie, că nu se cade ca filosoful să zică vreun cuvînt de nu-l va tîlcui și hotărî mai înainte cum se cade și va lumina cele ce zice.

b) Oricărui cuvînt și grai înțelegere statornică trebuie a-i da, *adecă: care întotdeauna să rămîie și să se înțeleagă prin cuvîntul acela, nu acum un lucru, apoi alt lucru prin același cuvînt a însemna*[68].

c) Toată podoaba care cu sila oarecum este băgată în vorbă, *nu firește, după cum e firea vorbei, și care întunecă vorba,* din vorba filozofului trebuie a o scoate"[69] (p. 15).

Referindu-se la necesitatea cunoașterii legilor logicii, pentru o exprimare clară, vorbește și despre legile gramaticii (de fapt legile limbii).

„23. Această logică firească cu oarece legi trebuie să se îndrepteze, că mintea omului în cercarea și cunoașterea adevărului de multe ori rătăcește, iară cînd sînt legi și îndreptări nu poate să greșească, fără numai de se va abate de la legi și nu va face după cum poruncesc ele.

24. Aceste legi, după care se cade a judeca și a cuvînta, cei ce numai cu logica cea firească se îndreptează nu le cunosc dezvolt[at] și chear [=clar].

---

dorinței de cultivare a limbii, caracteristică atît iluminiștilor francezi, cît și celor germani, esențial principiu iluminist. „Dacă «nația» și «limba» sînt realități substanțial identice și dacă supremul imperativ al epocii este «lumina», «cultura», se înțelege că «nația» va participa la «cultură», la opera de «cultivare» și «luminare», în primul rînd prin «cultivarea» limbii. Limba devine cel dintîi obiect în ordinea preocupărilor iluministe, supremul ideal al «regenerării» naționale..." (p. 471); M. Zdrenghea, *Probleme de limbă în* **Loghica** *lui Samuil Micu* (Contribuții), în CL, XXI, 1976, nr. 2, p. 175—181.

[65] Fr. Chr. Baumeister, *Elementa philosophiae recentioris usibus iuventutis scholasticae accomodata et pluribus sententiis exemplisque ex veterum scriptorum Romanorum monumentis illustrata*, Claudiopoli, 1771. (Cuprinde: *Logica, Metafizica, Dreptul natural, Etica* și *Politica*.)

[66] D. Popovici, *Studii literare* I, p. 202. Cu privire la această transpunere, L. Blaga (*op. cit.*, p. 140) spunea: „Traducerea de față este o adevărată «facere», echivalentul unei nașteri spirituale după o gestație plină de osteneli [...]. *Logica* lui Samoil Micu este o «facere» în primul rînd datorită eforturilor singulare, ce le presupune, întru crearea unui grai filozofic românesc, de un autohtonism, pentru meritele și calitățile căruia nu s-au găsit din nefericire niciodată aprecierile cuvenite"; cf. și J. Livescu, *op. cit.*, p. 66.

[67] Cf. D. Popovici, *Studii literare*, I, p. 199.

[68] Explicația nu se găsește la Baumeister, ci este adăugată de Samuil Micu.

[69] Asupra obligației filozofilor de a folosi un stil clar se revine, chiar cu precizări proprii, în capitolul despre *cuvînt*, spunîndu-se că filozoful trebuie să folosească cuvintele în așa fel încît cel ce le aude „să nu să învăluiască în îndoială" (p. 52).

Scanned with OKEN Scanner

Adecă: Tocma aşa se întîmplă cu ei ca şi cu cei ce numai din vorbă au învăţat vreo limbă. Aceştia vorbesc după legile gramaticii, iară legile ei tocma nu le ştiu, ci precum cei ce numai din vorbă au învăţat vreo limbă mai curînd şi mai lezne pot să greşească decît cei ce din gramatică după legile ei au învăţat şi cunosc toată rînduiala vorbirii limbii aceea..." (p. 20—21).

De aceea nu e de mirare că cei ce nu aŭ învăţat legile logicii se abat „de la legile cuvîntării cei adevărate" (p. 21).

Tot în acest capitol, în paragraful 38, se spune despre cuvinte că sînt „semnele cugetului minţii, *prin care arătăm ce cugetăm*", dar se precizează că sînt şi alte semne ale cugetului minţii care nu sînt cuvinte. De exemplu „lacrămile sînt semnul întristării, că ideea lacrămilor ne stîrneşte nouă idea întristării" (p. 50).

Cuvîntului îi este rezervat însă un capitol întreg, al II-lea.

După ce se repetă constatarea făcută mai înainte, că cuvintele sînt semnele ideilor, „care semne cu sunet încheiat le spunem", înţelegînd prin sunet încheiat „toată vorba care omul o vorbeşte şi se poate scrie" (p. 50), se spun apoi cîteva lucruri deosebit de importante despre cuvînt.

În primul rînd se vorbeşte despre caracterul arbitrar al cuvîntului (cf. § 55; p. 50):

„1) În puterea noastră iaste orice lucru cu [ori]ce cuvînt să-l însemnăm şi să-l spunem[70] sau precum zic filosofii cuvintele sînt semnele lucrului care-l ai în minte[71], cu ce cuvinte voim să le spunem.

Că de nu ar fi din voia noastră cuvintele, ci din lucruri ar curge numele lor, atunci la toate neamurile cu acelaşi nume s-ar chiema lucrurile.

2) Pentru aceea zicem cuvintele ca alţii cătră carii vorbim să ne înţeleagă[72].

3) În vorbă nici un cuvînt nu să cade a zice care nu are cunoscută însemnare. Că aşea va fi numai sunet deşert dacă acela cu carele vorbeşti nu înţelege ce însemnează cuvîntul care-l spui tu lui şi nu te poate înţelege ce vrei că cuvîntul iaste ca să arate altora voia şi gîndul celui ce grăieşte.

4) Ca mai lesne să ne înţelegem să cade foarte bine să luom aminte şi să ne ferim ca să nu vorbim cuvinte cu îndoială, care şi aşea şi într-alt chip să pot înţelege, adecă: cu un cuvînt mai multe idei însemnînd" (p. 51—52).

Se revine asupra necesităţii ca în vorbire să fie folosite cuvinte cunoscute şi cu sensul lor obişnuit.

Se vorbeşte apoi de *sinonime*: „Cuvintele care acelaşi lucru însemnează să zic *(cu cuvînt grecesc)* SINÓNIMA, *(noi le putem zice DE UN NUME sau mai bine DE UN LUCRU)*[73], adică: cuvînt, graiu, vorbă, acestea fiindcă tot un lucru însemnează sînt cuvinte *de un nume*" (p. 53).

Sensul propriu al unui cuvînt este numit „însemnarea cea dintîi", iar *sensul figurat* „însemnare mutată", fiindcă „cuvîntul din însemnarea sa cea dintîi să mută ca să însemneze alt lucru care are alt nume şi numai pentru ceva asemănare care este între amîndouă lucrurile", „pentru că de la un lucru să mută să însemneze alt lucru" (p. 53). Pentru exemplificare se dă cuvîntul *ochi*, care e folosit cu sens propriu cînd

[70] Acelaşi lucru se spune şi la p. 56.

[71] În lucrarea lui Baumeister se foloseşte chiar termenul de arbitrar: „voces sunt signa conceptum arbitraria" (p. 31). În studiul citat (p. 472 şi 473), A. Marino semnalează folosirea de către S. Micu a termenului „semn", precum şi că termenul a fost folosit şi de Paul Iorgovici în *Observaţii de limba rumânească*, Buda, 1799: „Din logică se ştie că vorbele sînt semnele perceptului minţii ..." (p. 21); în ediţia din 1979, la p. 127.

[72] Ideea este repetată aproape exact la p. 54: „... pentru aceea este vorba ca să ne înţelegem cînd vorbim unii cu alţii".

[73] Explicaţiile din paranteză îi aparţin lui S. Micu.

Scanned with OKEN Scanner

e vorba de organul vederii, dar cînd Cicero „cetatea Corinthului o numeşte *ochiul* ţării greceşti", cuvîntul este folosit cu sens figurat.

Datoria omului de ştiinţă, a înţeleptului, este să se ferească, pe cît se poate, de folosirea sensurilor figurate şi să întrebuinţeze cuvintele cu sensul pe care de obşte îl înţelege norodul.

În paragraful 63 se defineşte propoziţia (enunţul): „Dacă împreunăm mai multe cuvinte unul după altul se face cuvîntare, care se zice că este legătura, împletitura şi ţesătura sau închiiarea (=încheierea) a mai multor cuvinte" (p. 55).

În continuare se dau unele „îndreptări pentru folosul gramaticilor", adică sfaturi cum să se vorbească în vorbe „de obşte", obişnuite, cu poporul şi în vorbe „învăţate" cu cei învăţaţi.

În două dintre reguli se arată că uneori poţi înţelege fiecare cuvînt în parte, fără să înţelegi sensul enunţului format din ele sau că alte ori unele cuvinte nu se pot combina împreună.

Se întrebuinţează aici, de fapt, distribuţia în plan semantic.

O altă regulă de care trebuie să ţină seamă gramaticii se referă la *folosirea de cuvinte străine.*

Deşi putem numi lucrurile cu orice cuvînt, nu e bine totuşi să fie folosite, fără a fi nevoie, cuvinte noi în vorbirea obişnuită, „dacă voim ca să nu ne rîză oamenii" (p. 57).

Şi se continuă:

„Cuvintele sînt ca şi banii, că banii cu care se face negoţitorie la perşi, la turci[74], la ruşi, într-alte părţi afară de stăpînirea lor nu umblă, aşa şi cuvintele cînd ori nouă, ori dintr-altă limbă ia omul cuvinte şi pune în vorbă, de nu sînt aceste cuvinte cunoscute celor cu carii vorbeşti eşti ca un varvar şi te faci de rîs; iară *de sînt acum în vorbă de obşte unele cuvinte din limbă străină să cade a le ţinea şi a nu pune în locul lor altele nouă* [sublinierea noastră M.Z.] de nu cumva acele nouă de obşte vor fi iarăşi cunoscute.

Fiindcă pentru aceea vorbim cu alţii să ne înţeleagă, nu se cade să amestecăm cuvintele străine în vorba românească, adecă: nemţeşti sau ungureşti au turceşti sau slavoneşti[75] sau dintr-alte limbi, mai ales cînd vorbim cu de cei mai proşti [=simpli, fără cultură].

Pentru aceea, de rîs sînt aceia carii mai tot după al patrulea sau al cincilea cuvînt amestecă cuvinte străine cînd fac învăţătură la norod întregi cuvîntări spun greceşte sau latineşte sau cu altă limbă străină numai ca să se arate că ei ştiu acele limbi" (p. 57—58).

Am citat fragmentul de mai sus din două motive:

a) Întîlnim aici compararea cuvintelor cu banii, comparaţie făcută şi în *Predoslovia* către cititori a *Noului Testament* tipărit la Alba-Iulia în 1648, de către Simion Ştefan.

Nu credem că ea a fost luată de Baumeister sau de vreun predecesor al său din prefaţa *Noului Testament*, ci mai degrabă credem că această comparaţie circula în Europa în sec. al XVII-lea. Autorul predosloviei, preluînd-o, dovedeşte că era la curent cu problemele ce se discutau la acea dată pe plan european[76] şi nu se rezuma la cele pur religioase.

[74] *La turci* este adăugat de S. Micu.

[75] Aici S. Micu a adaptat textul lui Baumeister la realităţile limbii române. La Baumeister se spune că nu se cuvine să fie amestecate „cuvinte latineşti, galice, italice în limba teutonică".

[76] Gh. Ivănescu, în *Despre delimitarea fondului lexical principal* (în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Seria III, Ştiinţe sociale, VI, 1955, nr. 3—4, Iaşi), vorbind despre comparaţia cuvintelor cu banii, după ce face o trimitere (nota 2, p. 186) la Baumeister, adaugă: „Probabil că ea [comparaţia] se transmite de secole dintr-un tratat de logică în altul şi nu este exclus ca şi Simion Ştefan a-o fi luat dintr-un asemenea tratat al vremii sale".

Scanned with OKEN Scanner

b) Se precizează atitudinea față de cuvintele străine existente în limbă, pe care „se cade a le ținea". Ideea se mai întîlnește și în *Elementa*, unde se spune că ei (autorii lucrării) nu vreau să schimbe limba — așa cum am arătat mai sus. Ni se pare că s-a trecut prea ușor peste această poziție față de cuvintele străine împrumutate mai demult în limbă, cunoscute și folosite de popor.

În alineatul ultim al paragrafului din care am citat, alineat ce îi aparține în întregime lui S. Micu[77], se precizează cînd se pot face împrumuturi:

„Iară unde lipsește limba noastră cea românească și nu avem cuvinte cu care să putem spune unele cuvinte, mai ales întru învățături și în științe, atunci cu socoteală și numai cît este lipsa putem să ne întindem să luăm cuvinte ori din cea grecească, ca din cea mai învățată, ori din cea latinească, ca de la a noastră maică[78], pentru că limba noastră cea românească este născută din limba cea latinească" (p. 58).

În *cap. III* se vorbește despre *hotărîri* (=definiții), arătîndu-se că trebuie să fie clare.

Interesant ni se pare § 67/14, în care se spune că un lucru trebuie definit prin ce este, nu prin ce nu este, fiindcă „amintrilea nu e bună hotărîrea" (p. 66). O astfel de definiție este numită *ființască*. Nu neagă însă nici posibilitatea ca un lucru să fie definit prin ce „se osibește și se cunoaște dintr-alte lucruri" (p. 67). În acest caz definiția este numită *numitoare*.

În continuare se spune că există și alte „hotărîri" (definiții) și anume: *etimologia* „cu carea [filozofii] cearcă începutul și rădăcina de unde răsare cuvîntul" (p. 67); *sinonimia* „cu care alte cuvinte care același lucru însemnează să aduc și să numără" (p. 67) și *ononimia* (=polisemantismul și omonimia) „cu care să aduce și să numără multe feluri de însemnări ale aceluiași cuvînt, adecă: cîte lucruri poate însemna același cuvînt" (p. 67—68).

Cunoscînd atîtea posibilități de a defini și trata cuvîntul, înțelegem de ce Samuil Micu a îndrăznit și a reușit să întocmească un bun dicționar al limbii române[79].

Pentru probleme referitoare la gramatică, mai bine zis la sintaxă, foarte important este capitolul 5: *De judecăți și spuneri*.

Propoziția este definită astfel: „Judecata zisă cu cuvinte se zice **spunere**" (§ 74). (La Baumeister: „Judicium, verbis expressum, dicitur *propositio* sive *enunciatio*" — p. 45, § 75.)

Este deci definiția ce s-a dat propoziției pînă nu demult în gramaticile noastre (mai ales în cele școlare), puternic influențată de logicism. Dealtfel, părțile de propoziție sau diferitele feluri de propoziții sînt definite ca părți ale judecății, întrucît propoziția, așa cum am văzut, este identificată cu judecata. Astfel, *subiectul* (căruia i se poate spune românește **temei**, adică: **lucrul de care se zice**) este definit ca „lucrul acela despre care judeci sau zici ceva" (p. 74).

Predicatul, despre care spune că românește poate fi numit **zis** „este lucrul care se zice de ceva" (p. 75), iar *copula* este numită **împreunare**, fiindcă — explică S. Micu — „împreună lucrul de care se zice, adică: temeiul, cu lucrul care se zice, adică cu zisul" (p. 75). În continuare,

[77] Cf. și A. Marino, *op. cit.*, p. 578.

[78] Ideea a fost preluată de Eliade Rădulescu în *Prefața* la *Gramatica românească*, Sibiu 1828: „Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală de la *maica noastră* [subl.n. — M.Z.] moștenire și de la surorile noastre partea ce ni se cuvine" (p. XXVII).

[79] Dicționarul, care a stat la baza *Lexiconului* de la Buda, 1825, a fost publicat abia în 1944: Samuelis Klein, *Dictionarium valachico-latinum*, cu un studiu introductiv de Gáldi László, Budapesta, 1944.

Scanned with OKEN Scanner

S. Micu dă întrebările ce trebuie puse pentru subiect şi predicat (De cine se zice? şi Ce se zice?). Foarte interesantă şi valoroasă ni se pare şi constatarea următoare ce-i aparţine tot cărturarului român: „... să ştii că de se pune vreun nume fără de articolul hotărîtoriu, ori înainte, ori pre urmă, acela totdeauna este „zis" [=predicat, adică nume predicativ][80], nu „temei" [=subiect]" (p. 76).

În continuare se vorbeşte despre diferite feluri de propoziţii, spunîndu-se că acestea sînt *alcătuite* (=dezvoltate, compuse) sau *ne-alcătuite* (=simple)[81].

Spunerea (= propoziţia) cea ne-alcătuită — numită greceşte *categorica* — este formată numai din subiect şi predicat, pe cînd cea alcătuită (=dezvoltată) are subiect multiplu.

Din spunerile alcătuite[82] fac parte:

a) Spunerea *ipotheticească* (cum zic grecii, iară latinii o zic)[83] sau *condiţionată*;

b) cea *despreunătoare* (=disjunctivă);

c) cea *împreunătoare* (=copulativă).

Se dau cuvintele cu care se leagă aceste propoziţii, precum şi exemple cu astfel de propoziţii.

Se vorbeşte apoi de propoziţiile modale („modeşti") şi sînt date următoarele verbe modale cu care se realizează aceste propoziţii: *se cade, trebuie, se întîmplă, poate fi, nu poate fi*.

Este vorba apoi de „spuneri", adică de propoziţii (dar în exemplele date sînt amestecate părţi de propoziţie cu propoziţii de un anumit fel), care au nevoie de o lămurire, numite *tîlcuitoare*. Între acestea se află:

a) cele *scoţitoare* („exclusivae"), care se cunosc dintr-altele prin cuvintele: *singur, numai, unul, unişor*" [sic!] (p. 79);

b) *afară-luătoare* („exceptivae", de excepţie), „care prin aceste cuvinte se cunosc: *afară de, fără de, de, de nu, dacă, dacă nu, fără numai*" (p. 80);

c) *restrîngătoare* („restrictivae", de relaţie) „cînd se pun aceste cuvinte: *cît, încît, cît e despre, într-atîta* etc." (p. 80);

d) *asemănătoare* („comparativae"), „care se zic cu cuvintele: *mai, mai mult, mai mare, mai tare, mai ales, mai vîrtos, mai puţin*" (p. 80—81).

Pentru toate aceste propoziţii sau părţi de propoziţii se dau exemple, unele bune, altele greşite. Aproape toate exemplele sînt create de S. Micu şi se referă fie la fapte din textele religioase, fie la fapte din istoria românilor, vădindu-se astfel dorinţa ca şi pe această cale să se facă cunoscut trecutul poporului nostru.

Se vorbeşte apoi despre propoziţii *întăritoare* (=afirmative) şi *tăgăduitoare* (=negative), arătîndu-se cînd şi cum trebuie folosit adverbul de negaţie *nu* pentru ca propoziţiile să fie considerate negative.

În cele spuse în continuare, deşi se afirmă că e vorba de propoziţii, în realitate sînt prezentate de fapt diferite „judecăţi" (ca generale şi particulare sau cu caracter teoretic sau practic).

Credem că problemele referitoare la limbă întîlnite în *Loghică*, prin felul cum sînt discutate şi prin felul cum le comentează S. Micu, ne îndreptăţesc să afirmăm că reprezentanţii Şcolii ardelene au cîştigat cunoştinţe teoretice privitoare la limbă din studiile filozofice ale vremii care circulau în Europa şi erau puternic influenţate de raţionalism.

MIRCEA ZDRENGHEA

[80] În ultimul timp, la această constatare a ajuns şi G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, Bucureşti, 1957, fără a fi cunoscut cele spuse în *Loghică*.

[81] La Baumeister ele sînt numite „simplex vel composita" (p. 46).

[82] Din cele ce urmează, reiese că prin *spunere alcătuită* se înţelege nu numai propoziţia dezvoltată, ci şi fraza.

[83] Precizarea din paranteze îi aparţine lui S. Micu.

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prin ediția prezentă dorim să punem la îndemîna specialiștilor, precum și a unui cerc mai larg de cititori lucrarea care cuprinde c r e z u l Școlii ardelene : latinitatea limbii române, romanitatea poporului nostru și continuitatea românilor în Dacia, vizîndu-se prin aceasta un scop mai îndepărtat, „Unirea" într-un stat național.

Apreciată de mulți dintre specialiști pentru caracterul ei mobilizator și pentru buna interpretare a numeroase fapte cuprinse în părțile referitoare la gramatica limbii române, lucrarea lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, a fost adeseori criticată pe motivul că în scrierea cuvintelor românești s-a folosit sistemul etimologic și că în ea se află forme orientate după cele latinești, neexistente în limba română. Din asemenea constatări, care, fără îndoială, sînt juste, s-a ajuns la afirmația exagerată, credem noi, că autorii au vrut să latinizeze limba noastră cu orice preț.

Uneori, aprecierile asupra lucrării au fost preluate de la cei ce le-au făcut prima dată, fără a se fi utilizat textul în original. Aceasta se explică, pe de o parte, prin numărul redus de exemplare existente în bibliotecile noastre, pe de altă parte, prin faptul că lucrarea este redactată în limba latină.

Plecînd de la aceste constatări, am crezut că ar fi util să publicăm lucrarea într-o ediție nouă, în care, alături de textul latinesc, să dăm și traducerea lui în limba română.

Cu privire la traducere, menționăm că am urmărit să redăm cît mai fidel conținutul, de aceea, uneori, ea este mai liberă. Am procedat astfel, deoarece textul românesc poate fi ușor comparat cu cel latinesc,fiind publicate în paralel.

Cîteva fragmente din lucrare (atît din ediția I, cît și din a II-a) au fost traduse și publicate de T. Cipariu în „Archivu pentru filologia și istoria", 1869, nr. XXIX (p. 564—569), XXX (p. 587—

Scanned with OKEN Scanner

594), XXXI (p. 602—607). Am comparat traducerea noastră din fragmentele corespunzătoare cu cea făcută de T. Cipariu. Comparaţia a fost deosebit de utilă, căci ne-a întărit convingerea în traducerea pe care am făcut-o.

După ce am terminat de tradus textul ambelor ediţii, în Editura Albatros, colecţia Lyceum, a apărut, în 1970, antologia *Şcoala ardeleană*, 3 volume, ediţie critică de Florea Fugariu. În vol. I se găsesc traduse unele fragmente din lucrarea care constituie obiectul prezentei ediţii. Am comparat traducere noastră şi cu versiunea românească a fragmentelor respective. Am rămas însă la traducerea făcută de noi.

Întrucît la *Prefaţa* primei ediţii există note ale autorului ei, am păstrat numerotarea cu cifre arabe a notelor originale, introducînd cu asterisc propriile noastre note.

Notele referitoare la textele traduse, numerotate cu cifre arabe, ne aparţin şi sînt valabile pentru ambele ediţii, cu excepţia celor aflate în capitolul *Despre ortografie*, care se referă numai la ediţia din 1780.

În cîteva situaţii, cînd am întîmpinat greutăţi în traducere, am fost ajutaţi de Ion Modrigan căruia îi păstrăm recunoştinţă, în egală măsură, şi pentru dragostea şi respectul ce ni le-a insuflat pentru activitatea reprezentanţilor Şcolii ardelene.

Pentru anumite situaţii, ne-am consultat şi cu colegii din colectivul de limba latină de la Facultatea de filologie din Cluj-Napoca. Cu prof. R. Todoran am discutat forme şi cuvinte vechi sau regionale întîlnite în text. Prof. I. Pătruţ şi prof. I. Pervain au citit cîte o parte din *Introducere*. Nicolae Mocanu, cercetător la institutul clujean de lingvistică, ne-a fost de un real folos în efectuarea corecturii. Îi rugăm pe toţi să primească via noastră recunoştinţă.

Editurii Dacia, care a arătat multă înţelegere faţă de această ediţie, redactorului de carte, care a pus mult suflet şi foarte multă pricepere pentru ca lucrarea să apară în cea mai potrivită formă, şi Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., care, prin directorul său, a ajutat ca textul latinesc să apară în facsimile, le exprimăm calde mulţumiri.

Scanned with OKEN Scanner

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.

COMPOSITA

AB

SAMUELE KLEIN DE SZAD,

ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI AD S. BARBARAM EREMBRIO.

LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC ORDINEM REDACTA

A

GEORGIO GABRIELE SINKAI,

EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL. ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,

TYP. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK.

M. DCC. LXXX.

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.

COMPOSITA

AB

SAMUELE KLEIN DE SZAD,

ORD. S. BASILII M. IN CUI LEGIO GRÆCI RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI AD S. BARBARAM EREMERIO:

LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC ORDINEM REDACTA

A

GEORGIO GABRIELE SINKAI:

EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL. ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,

Typ. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK,

M. DCC. LXXX.

GEORGIUS GABRIEL SINKAI

CANDIDO LECTORI

S. P. D.

Septimum supra decimum sæculum est, a quo TRAJANUS devicto Decebalo in orbatam incolis Daciam coloniam duxit. (1.) Ab illo tempore quot, quantisque vicissitudinibus fuerint expositi Romanorum in ea Posteri, qui vel mediocriter in Historiis versati sunt, facile conjicient. Primum enim sub Gallieni imperio a Gothis, dein a Gepidis, a Bulgaris postea, aliisve Septentrionalibus barbaris sub jugum redactos fuisse, præ-

(1.) Valerius Dion. ap. Gajanus Flav. Vopiscus in Aurelianum. Sext. Rufi Brev. Rer. Rom. Orosius, Eutropius, &c.

ELEMENTELE LIMBII DACO-ROMANE

SAU

ROMÂNEŞTI

ALCĂTUITE

DE

SAMUIL CLAIN DE SAD

DIN ORDINUL SF. VASILE CEL MARE

CONFESOR ÎN COLEGIUL SF. BARBARA
DIN VIENA AL CATOLICILOR DE RIT GRECESC

ÎMBOGĂŢITE ÎNSĂ ŞI ARANJATE ÎN ACEASTĂ ORDINE

DE

GHEORGHE GAVRIL ŞINCAI

DIN ACELAŞ ORDIN
DOCTOR ÎN ŞTIINŢELE FILOZOFICE ŞI TEOLOGICE

VIENA

TIPOGRAFIA LUI IOSIF NOBIL DE KURZBÖCK

1780

GHEORGHE GAVRIL ŞINCAI
[DOREŞTE CA] CINSTITULUI CITITOR
DOMNUL SĂ-I DEA SĂNĂTATE

Sînt şaptesprezece secole de cînd Traian, după ce a învins pe Decebal, a adus colonişti* în Dacia lipsită de locuitori[1]. Cei care sînt familiarizaţi cît de puţin în istorie vor înţelege uşor la cîte şi cît de mari schimbări au fost expuşi, de atunci, aci [în Dacia] urmaşii romanilor. Căci mai întîi, în timpul domniei lui Gallienus, au fost subjugaţi de goţi, apoi de gepizi, mai tîrziu de bulgari sau de alţi barbari nordici, după cum adeveresc în afară de

* În original *coloniam* = colonie.

[1] Să fie văzut Dion în *Traian*, Fl. Vopiscus în *Aurelian*, Sextus Rufus în *Breviarul lucrurilor romane*, Orosius, Eutropius etc.

ter Jornandem (2.) ſexcenti alii, illo partim antiquiores, pars posteriores, Hiſtorici teſtantur: quorum nonnulla magis præcipua teſtimonia ante aliquot annos collegit Eruditiſſimus Samuel Klein in Ms. ſuo opere de *Orig. Daco-Romanorum*; plura ego in adverſaria mea toto illo quinquennio, quo Romæ in Celeberrimo Urbano Collegio de Prop. Fide moratus ſum, retuli.

Hujuscemodi ſervitute plurimum corruptam fuiſſe Latinam Majorum noſtrorum Linguam, ecquis inficias ire audeat? corruptam tamen prout nunc eſt falſò quis adſereret. Conſtat enim e Scriptoribus rerum Daco-Romanarum, & præſertim e *Chronico Ms.* Conſtantis Miron, Logothetæ Principatus Moldaviæ, (3) quod

(2.) De rebus Geticis.
(3.) In Alexandrum I. Cap. 18. §. 5.

quod non adeo pridem legendum nobis conceſſit Eruditiſſimus æque ac Doctiſſimus D. Franciſcus Joſephus Sulzer, atque etiam e *Deſcriptione Moldaviæ* Sereniſſimi D. Demetrii Cantemir, ejusdem Provinciæ quondam Authentis, & Principis, tum demum in barbariſmum, in quo nunc ſumus, degeneraſſe Majores noſtros, cum Litteralem Slavinorum, vel (ſi mavis) Illyricanorum Linguam in celebrandis SACRIS circa tempus Concilii Florentini ſat malis avibus adhibere cœperunt. Quod ideo factum fuiſſe tradit Sereniſſimus Author, ut obſecundarent voluntati Archi-Præſulis civitatis Achridæ in Bulgaria, qui inſtigatus a Marco (ut creditur) Epheſio intendebat hoc modo præcludere noſtris omnem aditum ad Unionem cum Eccl. Romana.

)(4 Vere-

Iornandes[2] alţi şase sute de istorici, parte anteriori lui, parte posteriori, ale căror dovezi mai de seamă le-a adunat acum cîţiva ani foarte învăţatul Samuil Micu în lucrarea sa manuscris despre *Originea daco-romanilor*; însă mai multe am adunat eu în colecţia mea în tot timpul celor cinci ani ce i-am petrecut la Roma în preavestitul Colegiu urban De propaganda fide [= de propagare a credinţei].

Cine se poate îndoi că în asemenea servitute limba latină a strămoşilor noştri s-a corupt [= s-a schimbat] foarte mult, dar că s-a corupt cum este acuma, ar susţine greşit cineva. Căci se ştie din scriitorii faptelor daco-romanilor şi îndeosebi din *Cronica în manuscris* a lui Miron Costin**, logofătul Principatului Moldovei[3], pe care nu de mult ne-a dat-o pentru a o citi preaeruditul şi preaînvăţatul domn Francisc Iosif Sulzer, precum şi din *Descrierea Moldovei* de prealuminatul domn Dimitrie Cantemir, fost odinioară domn şi principe în acea provincie, că atunci au căzut strămoşii noştri în barbaria [= decăderea limbii] în care sîntem acum, cînd au început, din nefericire, a introduce în oficierea celor sfinte limba scrisă a slavilor sau (dacă mai vrei) a illirilor în vremea Conciliului de la Florenţa. Aceasta s-a făcut, spune preluminatul autor, ca să facă voia mitropolitului cetăţii Achridei [Ohrida] din Bulgaria, care, îndemnat (precum se crede) de Marcu din Efes, cugeta ca în acest fel să închidă alor noştri orice cale spre sfînta unire cu biserica romană.

[2] Despre lucrurile geţilor.
** În original Constantis Miron.
[3] În *Alexandru*, I, cap. 18, § 5.

Scanned with OKEN Scanner

Verebantur nempe hi duo Schismatici, ne, ſi Daco-Romani, ut antea, (4.) dein quoque materna ſua Lingua DIVINA peragerent, Italo-Romani hanc ob ſummam cum ſua adfinitatem absque multo labore addiſcerent, libellosve, quibus noſter populus facilius adduci poſſet, ut unionem amplectatur, in lucem emitterent. Idcirco præfatus Bulgaricus Archi-Præſul nullum non movit lapidem,

(4.) Daco-Romanos jam inde ab initio ſuſceptæ Fidei Chriſtianæ, hoc eſt a Sæculo II. quo exeunte eos Chriſtianos fuiſſe, Tertullianus *in Lib. adverſ. Judæos* abunde teſtatur, uſque ad Sæculum XV. materna ſua Lingua peregiſſe DIVINA, oſtendam in Hiſtoria, quam de rebus a Majoribus noſtris geſtis adornare conſtitui; hic ſolummodo moneo, Clariſſimum Virum Patrem Le-Quien in *Oriente* ſuo *Chriſtiano* miraturum haud fuiſſe, quod plurium Epiſcoporum Daciæ Nomina, & varias ſubſcriptiones Latinas offenderit, ſi notum ei fuiſſet, hos origine æque, ac Linguâ Romanos fuiſſe.

dem, ut Daco-Romanos in ſuam ſententiam attrahat.

Nec ſpes eum feſellit ſua. Re enim vera Alexander I. Moldaviæ Authentes, & Princeps eidem morem geſſit, & Linguam Slavico-Illyricam in SACRIS per totum ſuum Principatum adhiberi juſſit. Hujus exemplum ſecuti ſuêre poſtea etiam alii Daco-Romanorum Dynaſtæ, etſi cum duplici totius Nationis damno, nimirum cum longæva ejusdem ab Eccleſia Latina ſciſſione, & cum ſummo Linguæ propriæ detrimento: quorum primo ut *Deus Ter optimus* medelam aliquando adferre dignetur, ex animo precor; alteri ex parte adlatum jam eſt remedium, Linguam enim Slavicam, retentis characteribus, paulo poſt, ſæculo videlicet elapſo, Majores noſtri iterum expunxerunt ex parte adferre conabimur,

dum

Se temeau adică aceşti doi schismatici ca nu cumva, dacă daco-romanii precum mai înainte[4] aşa şi de aici încolo vor oficia cele sfinte în limba lor, italo-romanii să o înveţe fără multă greutate, din cauza marii asemănări cu aceasta, şi nu cumva să tipărească cărţi cu care poporul nostru mai uşor poate fi adus să îmbrăţişeze unirea. De aceea susnumitul mitropolit bulgar a pus în mişcare totul*** ca să atragă pe daco-romani la părerea sa.

Nici nu l-a înşelat speranţa. Căci într-adevăr Alexandru I, domnul Moldovei şi principe, i-a făcut pe voie şi a poruncit ca limba slavo-illirică să se folosească în cele sfinte în întreg principatul său. Exemplul acestuia l-au urmat apoi şi alţi domnitori ai daco-romanilor, deşi cu îndoită pagubă a naţiunii întregi, anume cu despărţirea îndelungată de biserica latină şi cu cea mai mare stricăciune a propriei lor limbi: din care [pagube] celei dintîi mă rog din inimă ca *Dumnezeu cel de trei ori preabun* să aducă cîndva îndreptare; iar celeilalte întrucîtva i s-a şi adus îndreptare, căci limba slavă, puţin după aceea, anume după scurgerea unui secol, strămoşii noştri au scos-o din nou, reţinînd numai literele; de altă parte ne vom sili a-i aduce [vindecare]

[4] Că daco-romanii încă chiar de la primirea credinţei creştine, adică din secolul al II-lea, la sfîrşitul căruia a fi fost creştini o dovedeşte din plin Tertullianus în *Cartea contra iudeilor*, s-au servit în cele sfinte fără întrerupere pînă în secolul al XV-lea, de limba lor maternă, voi arăta în Istoria pe care m-am hotărît a o compune despre faptele strămoşilor noştri; aici amintesc numai că preavestitul bărbat, părintele Le Quien, în *Orientul* său *creştin*, nu s-ar fi mirat că a întîlnit numele mai multor episcopi ai Daciei şi diferite semnături latineşti dacă ar fi ştiut că aceştia au fost şi după origine şi după limbă romani.

*** În original: a mişcat orice piatră.

Scanned with OKEN Scanner

dum Scholæ Valachicæ ad normam Germanicarum Auſtriacarum e feliciter regnantium Auguſtiſſimorum clementia inſtituentur.

Quod ideo commemorandum hic duxi, ne quis exiſtimet, nos in toto hoc opere aliud præ oculis habuiſſe nihil, niſi ut maternam noſtram Linguam perficiamus. Non enim eam perficere ſtuduimus, ſed docere, non quidem alium in finem, niſi ut noſtrum publicæ utilitati proſpiciendi ſtudium, & amorem conteſtemur, atque obſecundemus votis Daco-Romanorum Alumnorum Collegii Græci ad S. Barbaram, qui, ut ſunt amantiſſimi eruditionis, non ſolum pridem a nobis poſtularunt, ut hoc opuſculum luci edamus, ſed etiam in multis nobis concurrerunt. Quibus eo libentius aſſenſum præbuimus noſtrum, quod longe prius prævidimus, multos cujuscun-

cunque conditionis, ſtatusve homines ſummum ex hoc noſtro labore emolumentum relaturos.

Sive enim Commercium cum Daco-Romanis quispiam exercuerit, ſive iter per Valachiam Transalpinam, Moldaviam, Tranſylvaniam, Marmatiam, Hungariam Trans-Tybiſcanam, Silvaniam, Banatum, Kuzo-Valachiam, Beſſarabiam, ipſam adeo Crimeam, fecerit, Daco-Romana Lingua præ ceteris indigebit, quippe qua frequentiorem in enumeratis provinciis audias nullam. Verum de his ſatis.

Illud mihi poſtremò a te, Lector, etiam atque etiam petendum eſt, ut memineris, hanc Grammaticam primam eſſe, quæ in Daco-Romanæ Linguæ lucem aſpexerit: ob eamque rem mirum tibi non ſit, ſi aliqua aut omiſſa, aut errata, aut non ſuo loco modoque in ea dicta reperies. Noſtrum

cînd se vor înfiinţa şcoli româneşti după modelul celor germane-austriece, din mila preaauguştilor împăraţi.

De aceea am socotit că trebuie să amintesc aici aceasta ca nu cumva să creadă cineva că noi în întreagă această lucrare nu am avut altceva înaintea ochilor decît să perfecţionăm limba noastră. Căci nu ne-am trudit să o perfecţionăm, ci numai să arătăm că nu avem alt scop decît să dovedim rîvna şi iubirea noastră spre folosul obştesc şi să dăm ascultare dorinţelor elevilor daco-romani din Colegiul grecesc de la Sf. Barbara, care, fiind foarte iubitori de ştiinţă, nu numai că ne-au cerut de mai de mult să dăm la lumină acest opuscul, ci chiar ne-au ajutat în multe. Cărora cu atît mai bucuroşi le-am făcut pe voie, cu cît cu mult mai înainte am prevăzut că mulţi oameni de diferite condiţii şi stări vor trage foarte mult folos din această lucrare a noastră.

Căci sau că ar face cineva comerţ cu daco-romanii sau că ar face o călătorie prin Ţara Românească, Moldova, Transilvania, Maramureş, Ungaria de dincoło de Tisa****, Silvania [= Crişana], Banat, Cuţo-Vlahia, Basarabia, chiar şi în Crimeea, va avea nevoie de limba daco-romană înaintea altora, fiindcă nu vei auzi nici una mai des folosită în provinciile enumerate. Dar despre aceasta destul.

În sfîrşit, cititorule, am să te rog cu tot dinadinsul să nu uiţi că această Gramatică este prima care a apărut în limba daco-romană; din care cauză să nu te miri dacă vei afla unele lucruri omise sau greşite, sau ne la locul lor şi în mod potrivit spuse.

**** Lucrarea fiind scrisă la Viena, prin Ungaria de dincolo de Tisa se înţelege Ungaria din estul Tisei, pînă la actuala frontieră.

Scanned with OKEN Scanner

ſtrum erit deinceps, navare operam, ut quæ huic Editioni defuerint, addamus, errata èmendemus, & hanc ipſam Giammaticam unà cum Dictionario Daco-Romano, quod (dummodo otium nobis, & ſcribendi commodum non deſit) componere fert animus, ad majorem perfectionem deducamus, publicoque uſui utiliorem reddamus.

Tu interea, Candide Lector, hunc qualemcunque noſtrum laborem, & fatigium æqui bonique conſulito, & valeto.

ELE-

ELEMENTORUM LINGUÆ DACO-ROMANÆ, SIVE VALACHICÆ

PARS PRIMA

DE ORTHOGRAPHIA

CAPUT I.

De Litteris Daco-Romanis, earumque Pronunciatione.

§. 1.

Veteres Daco-Romanorum Litteræ eædem ſunt, quæ & Latinorum, ſeu antiquorum Romanorum, a quibus originem ducunt ſuam. Videlicet:

Majuſculæ:

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. X. Y. Z. J. V

Datoria noastră va fi de aici încolo să ne dăm silința să adăugăm cele ce vor lipsi din această ediție, greșelile să le îndreptăm și chiar această Gramatică, împreună cu Dicționarul daco-roman pe care (dacă timpul și liniștea nu vor lipsi de a-l scrie) avem de gînd a-l scrie, să o ducem la o mai mare perfecțiune și să o facem mai folositoare publicului.

Între timp tu, binevoitorule cititor, această lucrare și osteneală a noastră, oricum ar fi, primește-o cu bunăvoință și fii sănătos.

PARTEA ÎNTÎI

A ELEMENTELOR LIMBII DACO-ROMANE SAU ROMÂNEȘTI

DESPRE ORTOGRAFIE

CAPITOLUL I

Despre literele daco-romane și despre pronunțarea lor

§ 1

Literele vechi ale daco-romanilor sînt aceleași ca și ale latinilor sau ale vechilor romani de la care [aceștia] își trag originea. Adică:

Majusculele:

A.B.C.D.E.F.G.H.I.K.L.M.N.
O.P.Q.R.S.T.U.X.Y.Z.J.V.

Scanned with OKEN Scanner

Datoria noastră va fi de aici încolo să ne dăm silinţa să adăugăm cele ce vor lipsi din această ediţie, greşelile să le îndreptăm şi chiar această Gramatică, împreună cu Dicţionarul daco-roman pe care (dacă timpul şi liniştea nu vor lipsi de a-l scrie) avem de gînd a-l scrie, să o ducem la o mai mare perfecţiune şi să o facem mai folositoare publicului.

Între timp tu, binevoitorule cititor, această lucrare şi osteneală a noastră, oricum ar fi, primeşte-o cu bunăvoinţă şi fii sănătos.

PARTEA ÎNTÎI

A ELEMENTELOR LIMBII DACO-ROMANE SAU ROMÂNEŞTI

DESPRE ORTOGRAFIE

CAPITOLUL I

Despre literele daco-romane şi despre pronunţarea lor

§ 1

Literele vechi ale daco-romanilor sînt aceleaşi ca şi ale latinilor sau ale vechilor romani de la care [aceştia] îşi trag originea. Adică:

Majusculele:

A.B.C.D.E.F.G.H.I.K.L.M.N.
O.P.Q.R.S.T.U.X.Y.Z.J.V.

Scanned with OKEN Scanner

Minusculæ.

a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. x. y. z. j. v.

§. 2. Harum Litterarum poteſtatem, ſeu potius Pronuntiationem, a modernâ Latinâ pronuntiatione in quibusdam vocibus non nihil diverſam, ſequentes paginæ, quoad fieri poterit absque viva Magiſtri voce, indicabunt. Itaque

A. a. Accentû acutô notatum, aut duplicatum ſonat, ſicut in Linguâ Latinâ. e. g. *Cáp*, caput. *Nâs*, naſus. *Cápraa*, capra. *Lege* Cap, Nas, Capra.

Absque ullô Accentû poſitum pronunciatur ſicut Littera Ruthenica ъ. a Daco-Romanis pronunciari ſolet in ultimâ ſyllabâ hujus vocis Лумінъ, lûmen.

Ab his regulis excipe *A.* ante MB. MP. & N. ſimplex poſitum, aut Accentû circumflexô notatum. In his enim circumſtantiis *A* non pronuntiatur, neque ut Accentû acutô notatum, neque ut ſine Accentû poſitum, ſed mollius, ac quaſi per naſum. e. g. *Trambitia*, tuba. *Camp*, Campus. *Pane*, panis. *Târg*, nundinæ. De quarum vocum pronuntiatione, nec non de Littera ъ in priori Regulâ citatâ præſtabit conſulere vivam Magiſtri vocem.

Hic tamen notes velim, priorem Exceptionem in vocibus peregrinis, præſertim Græcis propriis, atque in voce *Lúnce*, lancea

cea, locum non habere. Namque pronuntiantur more Latinorum: Lance: Antonie: &c.

B. b. Ut apud Latinos.

C. c. Pronunciatur more Italorum, id eſt ante *E* & *I*, ſicut *Cs* apud Hungaros, aut ſch apud Germanos in fine hujus vocis Menſch. v. g. *Cruce*, crux, *Cine*, quis. Ante reliquas autem ſive Vocales, aut Diphthongos, ſive Conſonantes, aut in fine vocum poſitum ſicut *k*. e. g. *Cár*, currus, *Corn*, cornu. *Culme*, culmen. *Fác*, facio.

Excipe C ante H aut T poſitum. In priori enim caſu pronuntiatur ut χ Græcum, & in ſecundo ut P Latinum. e. g. *Chriſtôs*, Chriſtus. *Lege* χριστὸς. *Lácte*, lac. *Lege* Lapte.

ç. caudatum, quod & Gallorum proprium eſt, pronuntiatur, ut ſimplex Z apud Italos, aut Tz apud Germanos, Hungarosve. e. g. *Fáçie*, facies. *Ghiáçie*, glacies.

D. d. ſonat ut apud Latinos; verum tamen ante Vocalem I pronuntiatur ut Z apud Græcos, atque Latinos. v. g. *Dieu dice*, Deus dicit. *Lege* Zieu zice.

E. e. ſonat ſicut apud Latinos.

Excipe ſi ante MB. MP. & N ſimplex ponatur. Quia in hôc caſû pronunciatur ſicut A ante has easdem Conſonantes. e. g. *Fen*, fœnum. *Coperement*, cooperimentum.

Literele mici

a.b.c.d.e.f.g.h.i.k.l.m.n.o.p.
q.r.s.t.u.x.y.z.j.v.

§2. Paginile ce urmează vor arăta, pe cît se va putea, fără graiul viu al învăţătorului, felul acestor litere sau mai bine zis rostirea lor, deosebită în unele cuvinte de pronunţarea latină de azi. Astfel:

A,a notat cu accent acut ' sau scris dublu, sună (se pronunţă) ca în limba latină; de ex.: *cáp* „caput", *nás* „nasus", *cápraa* „capra". **Citeşte:** cap, nas, capra.[1]

Fără nici un accent, se pronunţă ca litera slavă ъ. [Un astfel de sunet] se obişnuieşte să se pronunţe de către dacoromani în ultima silabă a cuvîntului лъминъ „lumen".

De la aceste reguli exceptează-l pe *a* înainte de **mb, mp** şi **n** simplu sau notat cu accent circumflex, căci în aceste situaţii *a* nu se rosteşte nici ca *a* notat cu accent acut, nici ca *a* fără accent, ci mai moale şi cam pe nas; de ex.: *trambiția* „tuba", *camp* „campus", *pane*[2] „panis", *târg*[3] „nundinae". Pentru rostirea acestora, precum şi a literei ъ citată în regula anterioară, va fi bine să se recurgă la rostirea învăţătorului.

Totuşi aici doresc să ţi însemnezi că excepţia de mai înainte nu are loc în cuvintele străine, mai ales proprii grecilor, şi în cuvîntul *lance* „lancea", căci se pronunţă după obiceiul latinilor: lance, Antonie ect.

B,b, ca la latini.

C,c înainte de *e* şi *i* se pronunţă ca la italieni, sau ca *cs* la unguri, sau ca *sch* de la sfîrşitul cuvîntului *Mensch* la germani; de ex. *cruce* „crux", *cine* „quis". Însă dacă se găseşte înaintea celorlalte vocale, sau a diftongilor, sau a consoanelor, sau la sfîrşitul cuvîntului se pronunţă ca şi *k*; de ex.: *cár*, „currus", *corn* „cornu", *culme* „culmen", *fác* „facio".

Exceptează-l pe *c* pus (aşezat) înaintea lui *h* sau *t*, căci în cazul întîi se rosteşte ca *x* grecesc şi în al doilea ca *p* latinesc, de ex.: *Christós* „Christus", **Citeşte:** χριστος. *Lácte* „lac". **Citeşte:** lapte.

ç cu sedilă, care este şi la francezi, se citeşte ca *z* simplu la italieni sau *tz* la germani şi unguri; de ex.: *fáçie* „facies", *gláçie*[4] „glacies".

D, d sună ca la latini, însă înainte de vocala *i* se pronunţă ca *z* la greci şi la latini; de ex.: *Dieu dice* „Deus dicit". **Citeşte:** zeu[l] zice.

E,e sună ca la latini.

Exceptează-l dacă se pune înainte de *mb, mp* şi *n* simplu, căci în acest caz se rosteşte ca şi *a* înaintea aceloraşi consoane; de ex. *fen* „foenum", *coperemînt*[5] „cooperimentum".

Ante N ſimplex poſitum tamen pronuntiatur ut I. ſi in ſequenti ſyllabâ ſit aliud E aut I. v. g. *Cuvente*, verba *Dente*, dens. *Denti*, dentes. *Lege* Cuvinte, Dinte, Dinti.

Quodſi vero conſtruatur cum aliis Conſonantibus præter dictas ſuperius, reperiaturque in ſequenti ſyllabâ aliud E aut A pronuntiatur ac ſi foret EA. v. g. *Lege*, lex. *Aerge*, pergit. *Lege* Mearge, Leage.

Denique poſitum ante N ſimplex, ſi ſuperius notetur duobus punctis, aut ſit ſyllaba nominis alicujus proprii, ſonat ut E Latinum. e. g. *Venen*, venenum. *Auſſentie*, Auxentius.

F. f. pronuntiatur ſicut apud Latinos.

G. g. more Italorum, ante E & I. v. g. *Fuge*, fugit. *Geme*, gemit. *Legi*, leges.

Aliore alias autem litteras, aut in fine vocis, ut apud Germanos & Hungaros, v. g. *Fuga*, fuga. *Fág* fagus.

Excipe G ante N. poſitum, quod non amplius G ſed M pronuntiari debet e g. *Fugn*, pugnus. *Gnell*, agnellus. *Lege* Pumn, Mnell.

H. h. in vocibus, quæ a Latinis proveniunt, ſonum penitus amittit: in peregrinis ſonat ut apud Latinos: poſt C poſitum efficit, ut C pronuntietur veluti χ Græcum, vel CH Germanicum. v. g. *Homi*, homo. *Hora*, hora. *Hoſte*, hoſtis, vel exercitus. *Háina*, veſtis. *Lege* Om, Ora, Oſte, Hájna.

I. i.

I. i. pronuntiatur ut apud Latinos; aſt ante MB. MP. & N ab initio vocis poſitum, ſonat ut A. ante has easdem conſonantes: in fine vero vocis ſitum, niſi noterur accentu gravi, pronuntiatur ut J apud Latinos. e g. *Cine*, quis. *Imperàt*, imperator. *Homeni*, homines. *A-Dormi*, dormire. *Lege* Homenj, A dormì.

L. l. De hac littera notari debent ſequentia:

I. Initio vocis, vel ante, vel poſt conſonantem poſitum, aut duplicatum pronuntiatur ut ſimplex L Latinum. e. g. *Largu*, largus, *Flore*, flos. *Selbátec*, Silvaticus. *Vâlle*, vallis. *Cauall*, Caballus.

II. In medio inter duas vocales, & in fine vocis cujuslibet, ſi ſit ſimplex, pronuntiatur ut R Latinum. e. g *Moła*, mola. *Angeł*, Angelus. *Lege* Mora, Anger.

Nota. Regulam hanc ſecundam dedimus, quò facilius voces a Latinis deducamus, & ut oſtendamus, hanc eſſe generalem Litteræ L. corruptionem: per hoc tamen licebit cuique loco L, quod ſemper debet notari ſpiritû aſpro, etiam R ſcribere.

Exceptio. Voces, quæ proveniunt a ſupinis verborum, nec non ipſamet ſupina. & Articulus definitus LE, vel 'L vel 'L., item Delá pronuntiationem Latinam litteræ L. conſervant, etiamſi hæc inter duas vocales,

Însă așezat înaintea lui *n* simplu se pronunță ca *i*, dacă în silaba următoare se află alt *e* sau *i*; de ex.: *cuvente* „verba", *dente* „dens", *denti* „dentes". **Citește:** cuvinte, dinte, dinți.

Dar dacă se construiește cu alte consoane în afară de cele amintite mai sus și dacă în silaba următoare se află un alt *e* sau *ă*[6] se pronunță ca *ea*; de ex. *lege* „lex", *merge* „pergit". **Citește:** mearge, leage[7].

În sfîrșit, așezat înaintea lui *n* simplu, dacă e notat deasupra cu două puncte sau e într-o silabă a unui nume propriu, sună ca *e* latin; de ex. *vēnen*[8] „venenum", *Aussentie* „Auxentius".

F, f se rostește ca la latini.

G, g înainte de *e* și *i* se pronunță ca la italieni; de ex. *fuge* „fugit", *geme* „gemit", *legi* „leges".

Însă înaintea altor litere sau la sfîrșit de cuvînt se pronunță ca la germani și unguri; de ex.: *fugă* „fuga", *fág* „fagus".

Exceptează-l pe *g* pus înaintea lui *n*, cînd nu trebuie să se citească *g*, ci *m*; de ex.. *pugn* „pugnus", *gnell* „agnellus". **Citește:** pumn, mnell[9].

H, h în cuvinte de origine latină se pierde cu totul; în cele străine se aude ca și la latini; așezat după *c* face ca *c* să se pronuțe ca *x* grecesc sau *ch* german; de ex. *hom* „homo", *hora* „hora", *hoste* „hostis" sau „exercitus", *háina* „vestis". **Citește:** om, oară, oaste, haină.

I, i se rostește ca la latini; dar, dacă se află înainte de *mb, mp* și *n* la început de cuvînt, sună ca și *a* înaintea acelorași consoane; așezat la sfîrșit de cuvînt, dacă nu e notat cu accent grav, se pronunță ca *j* la latini; de ex.: *cine* „quis"; *imperátl*[10] „imperator"; *homeni* „homines", *a dormi* „dormire". **Citește:** oameni, a dormí.

L, l. Despre această literă trebuie a se nota următoarele:

I. La început de cuvînt, înainte sau după consoană, sau dublu se pronunță ca *l* simplu latin; de ex.: *lárg* „largus", *flore* „flos", *selbátec* „silvaticus", *válle* „vallis", *cauall* „caballus".

II. În mijlocul cuvîntului, între două vocale și la sfîrșitul oricărui cuvînt, dacă e simplu se rostește ca *r* latinesc; de ex.: *mol*[c]*a* „mola", *angel*[c][11] „angelus". **Citește:** moară, înger.

Notă. Regula aceasta a doua s-a dat pentru ca să derivăm mai ușor cuvintele din cele latinești și să arătăm că această regulă de schimbare a literei *l* este generală, totuși se poate ca în locul lui *l*, care întotdeauna trebuie să fie notat cu spiritul aspru, să se scrie chiar *r*.

Excepție. Cuvintele care provin din supinul verbelor și chiar și supinele și articolul hotărît *le*, sau *'l*, sau *ul*[12], precum și *delá*[13] păstrează pronunțarea latinească a literei *l*, chiar dacă se află între două vocale,

Scanned with OKEN Scanner

aut in fine vocis reperiatur. e. g. *Humilit*, humiliatus. *T'ia'l*, hic pater *Dei*, ab

III. L poſtpoſitum Litteris C & G pronuntiatur, ac ſi eſſet HI, efficitque ut C pronuntietur ut K, & G ut apud Germanos, e. g. *Cláue*, clavis. *Ghiçie*, Glacies. *Lege* Chiaue, *five* Kiaue, & Ghiaçie.

IV. Si poſt L immediate ſequatur I, atque ſyllabam LI rurſus immediate præcedat, aut ſequatur Vocalis, aut Diphthongus, illud LI pronuntiatur ut J Latinum. aut Germanicum. v. g. *Mulíere*, mulier. *Fília*, filius. *Eli*, illi. *Lege* Mujere, Fija, Ej.

M. m. & *N. n.* ut apud Latinos ſonat.

O. o. pronuntiatur ut apud Latinos.

Sed ante MB, MP & N, ut U Latinum. v. g. *Bombác*, Bombacum. *Compar*, comparo. *Monte*, mons. *Lege* Bumbac &c.

Excipe nomina propria, in quibus O poſitum ante dictas conſonantes ſonat ut apud Latinos. v g. *Antonie*, Antonius &c.

Cùm vero poſt ſyllabam, quæ cum O ſcribitur, ſequitur alia cum A vel E ſcripta, O poſitum in priori ſonat, ac ſi foret OA. v g. *Porta*, porta. *Sorte*, ſors. *Lege* Poarta, Soarte.

Excipe Interjectiones, in quibus O pronuntiatur ut apud Latinos e. g. Odáta, *mactè*.

P. p. ſonat ut apud Latinos.

Q. q. habet ſibi ſemper adjunctum V. quocum ſimul pronuntiatur ut K. v. g. *Qvand*, quando. *Qvále*, quis, qualis. *Lege* Kand, Kale.

R. r. ut apud Latinos.

S. s. ſimplex ante I pronuntiatur craſſè, ut Sch apud Germanos, & Chi apud Gallos. v. g. *Si*, et. *Reſina*, reſina. *Ruſine*, rubor.

Duplex vero tenue, ut S Latinum, aut Italicum. v. g. *Foloſſitore*, propugnatrix

Sc. ante E & I pronuntiatur ſicut ST a Germanis initiò vocum Germanicarum, aut ab Hungaris in vocibus hungaricis. v. g. *Creſcere*, creſcere. *Scientia*, ſcientia. *Lege* Stientia. Creſtere.

De reliquo ſonat ut apud Latinos.

T. t. ante I ſonat ſicut TZ apud Germanos, & Hungaros, vel Z apud Italos. v. g. *Tiene*, tene *Tie*, tibi. *Toti*, omnes. *Lege* Tziene, Tzie &c.

Excipe nomina propria & ſyllabam *Sti*, in quibus T ante I pronuntiatur ſicut apud Latinos. e. g. *Conſtántin*, Conſtantinus. *Eſti*, es.

De reliquo T ſonat ut apud Latinos.

U. u. pronunciatur ut apud Latinos; ſed poſt vocalem in fine vocis poſitum ſolummodo dimidium. v. g. *Reu*, malus. *Dieu*, Deus.

sau la sfîrșitul cuvîntului; de ex.: *humilit*[14] „humiliatus", *tátă'l* „hic pater", *delá* „ab".

III. După literele *c* și *g*, **l** se rostește ca și cînd ar fi *hi* și face ca *c* să se rostească *k* și *g* ca la germani; de ex.: *cláue* „clavis", *gláçie* „glacies". **Citește:** cheie și gheață.

IV Dacă după *l* urmează imediat *i* și pe silaba *li* o precede sau o urmează imediat o vocală sau un diftong, acest *li* se pronunță ca *j* latinesc sau german; de ex.: *muliere* „mulier", *filiu* „filius", *cli* „illi". **Citește:** muiere, fiiu [fiu], ei.

M, *m* și *N*, *n* sună ca la latini.

O, *o* se pronunță ca la latini.

Însă înainte de *mb*, *mp* și *n* se rostește ca *u* la latini; de ex.: *bombác*[15] „bombacum", *compar* „comparo", *monte* „mons". **Citește:** bumbac etc.

Excepteză numele proprii, în care *o*, așezat înaintea consoanelor amintite, se rostește ca la latini; de ex.: *Antonie* „Antonius" etc.

Cînd însă după silaba ce se scrie cu *o* urmează alta scrisă cu *ă*[16] sau *e*, *o* pus înainte sună ca și cum ar fi *oa*; de ex.: *porta* „porta", *sorte* „sors". **Citește:** poartă, soarte.

Excepteză interjecțiile în care *o* se pronunță ca la latini; de ex.: *Odátă* „mactè" [= bravo, halal].

P, *p* sună ca la latini.

Q, *q* are întotdeauna alăturat după el un *v*, cu care se pronunță împreună ca *k*; de ex.: *qvand* „quando", *qval*[s]*e* „quis", qualis". **Citește:** cînd, care.

R, *r* ca la latini.

S, *s* simplu înainte de *i* se pronunță gros, ca *sch* la germani și *chi* la francezi; de ex.: *si* „et", *resina* „resina", *rusine*[17] „rubor".

Dublat însă se rostește subțire, ca *s* latinesc sau italic; de ex. *folossitore* „propugnatrix".

Sc înainte de *e* și *i* se pronunță ca *st* la germani, la începutul cuvintelor germane, sau ca la unguri în cuvintele ungurești; de ex.: *crescere* „crescere", *scientia* „scientia", **Citește:** știință, creștere. Altcum sună ca la latini.

T, *t* înainte de *i* se rostește ca *tz* la germani și la unguri sau ca *z* la italieni; de ex.: *tiene* „tene", *tie* „tibi", *toti* „omnes". **Citește:** ține, ție etc.

Excepteză numele proprii și silaba *sti*, în care *t* înainte de *i* se pronunță ca la latini; de ex.: *Constantin* „Constantinus", *esti*[18] „es".

În celelalte cazuri *t* sună ca la latini.

U, *u* se pronunță ca la latini, dar așezat după o vocală la sfîrșitul cuvîntului se rostește numai pe jumătate; de ex.: *reu* „malus", *dieu*[19] „deus".

INV. 183046

Scanned with OKEN Scanner

Inter duas vocales positum plane negligitur. e. g. *Oue*, ovis. *Boui*, boves. *Laudauam*, laudabam. *Cantâui*, cantavi. *Lege* Oe, Boi, Laudaam, Cantai.

Z. z. ut apud Latinos.

J j. pronuntiatur sicut apud Gallos. v. g. *Judecâre*, judicare. *Jug*, jugum. &c.

V. v. pariter sonat ut apud Latinos.

X. Y. & *K.* a Daco Romanis non adhibentur, nisi in vocibus peregrinis & propriis, in quibus sonant ut apud Latinos.

§. 3 Litteræ dividuntur in Vocales & Consonantes. Vocales sunt sex: A. E. I. O. U. & Y. Reliquæ Litteræ sunt Consonantes.

CAPUT II.

De Diphthongis, earumque Pronuntiatione.

§ 4. Diphthongi tot sunt in Lingua Daco-Romana, quot sunt vocales aliis vocalibus immediate subnexæ: pronuntianturque ita, ut ex omni vocali dimidius tantummodo sonus audiatur. v. g. *Sáu*, vel. *Aurária*, auraria. *Méu*, meus.

E á tamen pronuntiatur, ut IA apud Latinos, & EI ut I. v. g. *Cea*, illa. *Domneei*, Domnæ. *Lege* Ceja, Doamni.

AU

AU potest pronuntiari etiam ut O apud Latinos, & *EO* ut ö apud Hungaros, attamen melius pronuntiatur exprimendo omnium vocalium dimidium sonum.

CAPUT III.

De Apostrophe, sive Abbreviatione.

§ 5. Apostrophe fit cùm vocem aliquam in vocalem desinentem sequatur alia a vocali initium ducens; scilicet in tali casu primæ vocis ultima vocalis elidituir. & consonans eam præcedens signo Apostrophes ' notatur. v g. *N'âm*, non habeo *M'âm dus*, abivi. *Loco* Nu ám, Me ám dus

Aliter etiam fieri potest Apostrophe, nempe si vox desinat in vocalem, eamque sequatur alia incipiens a syllaba IN: I ex hac syllaba omittitur, notaturque 'N signo Apostrophes v g. *Là'ntrare, loco Là intrare*, ad intrandum.

N. B. Apostrophe in Lingua Daco-Romana necessario fieri non debet, idcirco parce & cautè illâ utendum, ne sensus aut penitus immutetur, aut reddatur dubius, vel obscurus.

Aşezat între două vocale se neglijează cu desăvîrşire; de ex.: *oue* „ovis", *boui* „boves", *laudauam* „laudabam", *cantâui* „cantavi". **Citeşte:** oaie, boi, lăudam, cîntai.

Z, *z*, ca la latini.

J, *j* se pronunţă ca la francezi; de ex.. *judecâre* „iudicare", *jug* „jugum" etc.

V, *v* se rosteşte la fel ca la latini.

X, Y şi K nu se folosesc de daco-romani decît în cuvinte străine şi în nume proprii, în care se rostesc ca la latini.

§3. Literele[20] se împart în vocale şi consoane. Vocalele sînt şase: *a*, *e*, *i*, *o*, *u* şi *y*. Celelalte litere sînt consoane.

CAPITOLUL II

Despre diftongi şi pronunţarea lor

§ 4. În limba daco-romană se află atîţia diftongi cîte vocale sînt legate de alte vocale imediat următoare şi se pronunţă astfel încît sunetul din fiecare vocală se aude numai pe jumătate; de ex.: *sáu*„vel", *aurârie* „auraria", *meu* „meus".

Ea însă se pronunţă ca *ia* la latini şi *ei* ca *i*; de ex.: *cea* „illa", *domnaei* „dominae". **Citeşte:** cia, doamnii.

Au se poate pronunţa chiar ca *o* la latini şi *eo* ca *ö* la unguri, totuşi se pronunţă mai bine (mai corect) dacă sunetul tuturor vocalelor se aude numai pe jumătate.

CAPITOLUL III

Despre apostrof sau abreviere

§ 5. Apostroful se produce cînd vreun cuvînt ce se termină în vocală este urmat de altul ce începe tot cu vocală. Într-un astfel de caz, ultima vocală a cuvîntului prim se elidează şi consoana care o precedă se notează cu (semnul) apostrof '; de ex.: *n'am* „non habeo", *m'am dus* „abivi". În loc de *nu am*, *mă am dus*.

Apostroful se poate produce şi altfel. Dacă un cuvînt se termină în vocală şi este urmat de altul care începe cu silaba *în*, *î* din această silabă se omite şi se notează *'n* cu apostrof; de ex. *la 'ntrare* în loc de *la întrare* „ad intrandum".

Notă. În limba daco-romană apostroful nu trebuie să se producă neapărat, de aceea trebuie să se folosească rar şi cu grijă, ca nu cumva să schimbe cu totul înţelesul sau să-l facă îndoielnic sau neclar.

PARS II.

DE ETYMOLOGIA.

CAPUT I.

De *Articulo.*

§. 1. Cùm in Lingua Daco-Romana terminatio nominum eadem maneat in omnibus Casibus, Articuli, quibus præter Genera Casus quoque indicantur, perpetuò adhibeantur, necesse est.

Est autem Articulus in Daco-Romana Lingua duplex: alter definitus, qui rem determinat, indefinitus alter, qui rem non determinat.

§. 2. Indefinitus est *Un*, quidam masculini, & *O*, quædam fœminini Generis, Neutrò enim Daco-Romani prorsus carent. Declinanturque hóc modó:

ARTICULI INDEFINITI DECLINATIO.

Singulariter.

	Masc.	*Fem.*
N.	Un, *Quidam.*	O, *Quædam.*
G.	A-unui.	A-unei.
D.	Unui.	Unei.
Ac.	Pe-un.	Pe-o.
V.	*caret.*	*caret.*
Ab.	Delá-un.	Delá-o.

Pluraliter.

N.	Uni, *Quidam.*	Une, *Quædam.*
G.	A-unor.	A-unor.
D.	Unor.	Unor.
Ac.	Pe-uni.	Pe une.
V.	*caret.*	*caret.*
Ab.	Delá-uni.	Delá-une.

Nota I. Articulus indefinitus, quando adhibetur absque nomine, indiget articulo definito tam in singulari, quam in plurali; quando verò cum nomine est conjunctus, articulo definito non indiget, potest tamen in plurali hunc quoque sibi adscicere. v. g. *Au murit un hom*, mortuus est quidam homo. Sine nomine dicendum: *Au murit un-ul*, mortuus est quidam. In plurali dicitur: *Au murit uni homeni*, vel *Au murit uni-i homeni*, mortui sunt quidam homines.

II. Articulus indefinitus fœmininus, quando definitum sibi adsciscit, in Nominativo singulari non amplius dicitur O; sed Una, cui addito articulo definito A fit Unaa. v. g. *Au murit o muiere*, mortua est quædam mulier. Sine nomine, & cum articulo definito dicendum: *Au murit unaa*, mortua est quædam.

III. Possunt loco Articuli indefiniti pluralis numeri tam masculini, quam fœmi i u ad-

PARTEA A II-A

DESPRE ETIMOLOGIE

CAPITOLUL I

Despre articol

§ 1. Cum în limba daco-romană terminația numelor[1] rămîne aceeași la toate cazurile[2], este nevoie ca articolele, cu care, pe lîngă genuri, se indică și cazurile[3], să fie întrebuințate (adăugate) întotdeauna.

Articolul însă în limba daco-romană este de două feluri: unul hotărît, care determină obiectul, altul nehotărît, care nu determină obiectul.

§2. Nehotărît e *un*, la genul masculin, și *o*, la genul feminin, căci daco-romanii de-a dreptul nu au neutru. Și se declină astfel:

DECLINAREA
ARTICOLULUI NEHOTĂRÎT

La singular

	Masc.	*Fem.*
N.	un, *quidam*	o, *quaedam*
G.	a unui	a unei
D.	unui	unei
Ac.	pe un	pe o
V.	*lipsește*	*lipsește*
Ab.	de la un	de la o

La plural

N.	uni[i], *quidam*	une[le], *quaedam*
G.	a unor	a unor
D.	unor	unor
Ac.	pe uni[i]	pe une[le]
V.	*lipsește*	*lipsește*
Ab.	de la uni[i]	de la une[le]

Nota I. Articolul nehotărît, cînd se folosește singur, are nevoie de articolul hotărît[4] atît la singular cît și la plural.

Cînd însă este folosit pe lîngă un nume, nu are nevoie de articolul hotărît, totuși la plural îl poate primi; de ex.: *au murit un om* „mortus est quidam homo". Fără nume se zice: *Au murit un-ul* „mortus est quidam". La plural se spune: *Au murit uni[i] oameni* sau *Au murit uni-i oameni* „mortui sunt quidam homines".

II. Articolul nehotărît feminin, cînd îl primește pe cel hotărît, la nominativ singular nu se mai rostește *o*, ci *ună*, care, adăugîndu-i-se articolul hotărît *a*, devine *una*; de ex.: *Au murit o muiere* „mortua est quaedam mulier". Fără nume, dar cu articolul hotărît, se spune: *Au murit una*[5] „mortua est quaedam".

III. La plural, în locul articolului nehotărît, atît la masculin cît și la feminin,

adhiberi Pronomina *Nesce*, vel *Nisquàm*, quidam, quædam. v. g. loco *Uni homini plang*, quidam homines plangunt, dici poteſt *Nesce*, vel *Nisquàm homini*, *In mulieri plang*, quidam homines, vel quædam mulieres plangunt.

De Articulo definito.

§. 3. Articulus definitus maſculinus eſt *L'*, vel *Le*, vel *Ul*, æquivalens Articulo definito Germanorum Der, & Italorum *Il*. *L'* poſtponitur nominibus maſculinis, deſinentibus in *A* vel *U*. v. g. *Tâta l'*, Der Vater, Il Padre. *Reu l'*, malus. *Le* deſinentibus in aliam quamcunque vocalem. v. g. *Cane-le*, der Hund, il cane, canis. *Ul* poſtponitur nominibus maſculinis deſinentibus in conſonantem ſimplicem, aut duplicem. v. g. *Bon ul*, bonum. *Domn-ul*, Dominus, Der Herr, Il Signore.

Articulus definitus fœminimus eſt A æquivalens articulo Germanorum Die, & Italorum *La*, poſtponiturque nominibus feminiminis quomodocunque deſinentibus. v. g. *Lana-a*, lana. *Flore-a*, flos &c.

DECLINATIO ARTICULI DEFINITI.

Singulariter.

	Maſc.	*Fem.*
N.	L', *vel* Le, *vel* Ul.	A.
G.	A-lui, *vel* A-ului.	A ei.
D.	Lui, *vel* ului.	Ei.
Ac.	Pe-l', *vel* Pe-le, *vel* Pe-ul.	Pe-a.
V.	*caret.*	*caret.*
Ab.	Delá-l', *vel* Delá-le, *vel* Delá ul.	Délá-a.

Pluraliter.

N.	I.	Le.
G.	A lor.	A-lor.
D.	Lor.	Lor.
Ac.	Pe i.	Pe le.
V.	*caret.*	*caret.*
Ab.	Delá i.	Dela-le.

CAPUT II.

De Nomine.

§. 4. Monuimus initio Capitis præcedentis, quod Nomina Duco Romana invariata maneant, & tantum Articulus declinetur. Nunc, quæ diximus, exemplis confirmemus, oportet. Sit itaque

DECLINATIO NOMINIS, VEL POTIUS ARTICULI CUM NOMINE.

	Singulariter.	*Singulariter.*
N.	Tâta-l', *Pater.*	N. Cane-le, *Canis.*
G.	A-tâta-lui.	G. A cane lui.
D.	Tâta lui.	D. Cane lui.
Ac.	Pe tâta-l'.	Ac. Pe Cane-le.
V.	Tata!	V. Cane!
Ab.	Dela tâta l'.	Ab. Dela cane-le.

Plu-

se pot folosi pronumele *neşte* sau *niscai* „quidam, quaedam" ; de ex. în loc de *unii oameni plîng* „quidam homines plangunt" se poate spune *neşte*[6] sau *niscai oameni, sau muieri plîng* „quidam homines, vel quaedam mulieres plangunt".

Despre articolul hotărît

§ 3. Articolul hotărît masculin este *l'* sau *le* sau *ul*, egal cu articolul hotărît *der* al germanilor şi cu *il* al italienilor. *L'* se pune la sfîrşitul numelor masculine care se termină în *ă*[7] sau *u* ; de ex. : *tată-l'*, der Vater, il padre ; *reul'* „malus". *Le* se adaugă la cuvintele care se termină în oricare altă vocală[8] ; de ex. *cîne-le*, der Hund, il cane „canis". *Ul* se pune la sfîrşitul numelor masculine care se termină în consoană simplă sau dublă[9] ; de ex. : *bun-ul* „bonum", *domn-ul* „dominus", der Herr, il signore.

Articolul hotărît feminin este *a* egal cu articolul *die* al germanilor şi *la* al italienilor şi se postpune la numele feminine, oricum s-ar termina ; de ex. : *lînă-a*[10] „lana", *floare-a* „flos" etc.

DECLINAREA ARTICOLULUI HOTĂRÎT

La singular

	Masc.	*Fem.*
N.	l', *sau* le, *sau* ul	a
G.	a-lui, *sau* a-ului	a-ei
D.	lui, *sau* ului	ei
Ac.	pe -l' *sau* pe -le, *sau* pe -ul	pe -a
V.	*lipseşte*	*lipseşte*
Ab.	de la -l', *sau* de la -le *sau* de la -ul	de la -a

La plural

N.	i	le
G.	a-lor	a-lor
D.	lor	lor
Ac.	pe -i	pe -le
V.	*lipseşte*	*lipseşte*
Ab.	de la -i	de la -le

CAPITOLUL II

Despre nume

§ 4. Am atras atenţia la începutul capitolului de mai înainte că numele daco-romane rămîn neschimbate[11] şi că numai articolul se declină. Acum, ceea ce am spus, trebuie să dovedim cu exemple. Astfel să urmeze

DECLINAREA NUMELUI SAU MAI BINE A ARTICOLULUI CU NUME

La singular		*La singular*	
N.	Tată-l', *pater*	N.	cîne-le, *canis*
G.	a-tată-lui	G.	a cîne-lui
D.	tată-lui	D.	cîne-lui
Ac.	pe tată-l'	Ac.	pe cîne-le
V.	tată !	V.	cîne !
Ab.	de la tată-l'	Ab.	de la cîne-le

Scanned with OKEN Scanner

Pluraliter.	*Pluraliter.*
N. Táti-i, *Patres.*	N. Cani-i, *Canes.*
G. A táti-lor.	G. A-cani-lor.
D. Táti-lor.	D. Cani-lor.
Ac. Pe-táti-i.	Ac. Pe-cani-i.
V. Táti!	V. Cani!
Ab. Delá-táti-i.	Ab. Delá-cani-i.
Singulariter.	*Singulariter.*
N. Domn ul, *Dominus.*	N. Domna-a, *Domina.*
G. A-domn-ului.	G. A-domna-ei.
D. Domn-ului.	D. Domna-ei.
Ac. Pe-domn-ul.	Ac. Pe-domna-a.
V. Domne!	V. Domna!
Ab. Delá-domn-ul.	Ab. Delá-domna-a.
Pluraliter.	*Pluraliter.*
N. Domni i, *Domini.*	N. Domne-le.
G. A-domni lor.	G. A-domne-lor.
D. Domni-lor.	D. Domne-lor.
Ac. Pe domni i.	Ac. Pe-domne-le.
V. Domni!	V. Domne!
Ab Delá-Domni-i.	Ab. Delá-domne-le.

Vides, Lector, particulas *A*, *Pe*, & *Delá* in Genitivo, Accusativo, & Ablativo semper præponi. Articulum vero postponi nomini, quod declinatur.

II. Dativus singularis *Lui* nominibus propriis, & voci *Dieu* semper præponitur. v. g. *Lui Antonie*, Antonio. *Lui Dieu*, Deo. *Ei* vero, etsi quandoque possit etiam præponi nominibus propriis fœminarum, tamen melius postponitur. v. g. *Ei Marie*, Mariæ; melius dic. *Marie-ei.*

III. Quando sunt duo nomina Substantiva, quorum unum in Genitivo poni debet, si nomen, quod est in Genitivo, postponatur, tunc *A* Genitivi eleganter omittitur. e. g. loco *Caual-ul á domn-ului*, Equus Domini: elegantius dicitur: *Caual-ul Domn-ului*, quod idem significat. Quodsi nomen, quod est in Genitivo, præponatur, nomen aliud, quod sequitur, amittit Articulum. v. g. *A Domn-ului Caual*, Domini equus. Alia vide in Syntaxi.

CAPUT III.

De Declinatione Substantivi cum Adjectivo.

§. 5. Adjectiva, & Pronomina vices Adjectivorum gerentia, apud Daco-Romanos possunt præponi, aut postponi Substantivis. Idcirco de iis sequentia nota:

I. Si Adjectivum cum Substantivo simul sit declinandum, quod ex eis præponitur, declinatur, quod autem postponitur, indeclinabile manet. Vide exemplum.

Singulariter.	*Singulariter.*
N. Bon-ul hom, *Bonus homo.*	N. Hom ul bon, *Homo bonus.*
G. A-bon-ului hom.	G. A-hom-ului bon.
D. Bon-ului hom.	D. Hom-ului bon.

Ac.

La plural	*La plural*
N. taţi-i, *patres*	N. cîni-i, *canes*
G. a taţi-lor	G. a cîni-lor
D. taţi-lor	D. cîni-lor
Ac. pe taţi-i	Ac. pe cîni-i
V. taţi !	V. cîni !
Ab. de la taţi-i	Ab. de la cîni-i

La singular	*La singular*
N. domn-ul, *dominus*	N. doamnă-a, *domina*
G. a-domn-ului	G. a doamnă-ei
D. domn-ului	D. doamnă-ei
Ac. pe domn-ul	Ac. pe doamnă-a
V. doamne !	V. doamnă !
Ab. de la domn-ul	Ab. de la doamnă-a

La plural	*La plural*
N. domni-i, *domini*	N. doamne-le
G. a domni-lor	G. a doamne-lor
D. domni-lor	D. doamne-lor
Ac. pe domni-i	Ac. pe doamne-le
V. domni !	Ac. doamne !
Ab. de la domni-i	Ab. de la doamne-le

I. Vezi, cititorule, ca particolele *a*, *pe* şi *de la* să le pui întotdeauna înainte la genitiv, acuzativ şi ablativ, însă articolul să-l pui în urma numelui ce se declină.

II. La numele proprii şi la cuvîntul *zeu*, *lui* de la dativul singular se pune înainte ; de ex. : *lui Antonie* „Antonio", *lui zeu* „Deo". Însă *ei*, chiar dacă se poate pune înainte la numele proprii feminine, totuşi e mai bine dacă se pune la urmă ; de ex. : *ei Marie* „Mariae", e spus mai bine *Marie-ei*.

III. Cînd sînt două substantive dintre care unul trebuie pus la genitiv, dacă cel care e în genitiv se postpune, atunci e mai corect ca *a* de la genitiv să se omită ; de ex. : în loc de *cal-ul a*[*l*] *domnului* „equus domini", mai corect se zice : *cal-ul domnului*, ceea ce înseamnă acelaşi lucru. Dacă numele care este în genitiv se pune înainte, numele care urmează pierde articolul ; de ex. : *a domn-ului cal* „domini equus". Altele vezi la sintaxă.

CAPITOLUL III

Despre declinarea substantivului cu adjectiv

§ 5. Adjectivele şi pronumele care iau locul adjectivelor se pot pune la daco-romani înaintea sau în urma substantivelor. De aceea notează-ţi despre ele următoarele :

I. Dacă adjectivul trebuie să se decline împreună cu substantivul, se declină acela dintre ele care este pus înainte, iar cel care se pune în urmă rămîne nedeclinat[13]. Iată exemplu.

La singular	*La singular*
N. bun-ul om, *bonus homo*	N. om-ul bun, *homo bonus*
G. a bun-ului om	G. a-om-ului bun
D. bun-ului om	D. om-ului bun

Scanned with OKEN Scanner

Ac. Pe-bon-ul hom.	Ac. Pe-hom-ul bon.
V. Bone hom!	V. Hom bon!
Ab. Delá-bon-ul hom.	Ab. Delá-hom-ul bon.
Singulariter.	*Pluraliter.*
N. Boni-i homeni.	N. Homeni i boni.
G. A-boni-lor homeni.	G. A homeni-lor boni.
D. Boni lor homeni.	D. Homeni lor boni.
Ac. Pe boni i homeni.	Ac. Pe homeni-i boni.
V Boni homeni!	V. Homeni boni!
A. Delá-boni-i homeni	A. Delá homeni i boni.

II. Pronomina demonſtrativa, ſi nomini poſtponantur, declinantur unà cum illo, ſi vero præponantur, tantum illa declinantur. Vide exemplum:

Singulariter.	*Singulariter*
N. Hom-ul ell máre, *Homo ille magnus.*	N. Ell-hom máre, *ille homo magnus.*
G. A-hom-ului ell-ui máre.	G. A-ell-ui hom máre.
D. Hom-ului ell-ui máre.	D. Ell-ui hom máre.
Ac. Pe-hom-ul ell máre.	Ac. Pe-ell hom máre.
V. Hom-ule ell máre!	V. Tu ell hom máre!
Ab. Delá-hom-ul ell máre.	A. Delá ell hom máre
Pluraliter.	*Pluraliter.*
N. Homeni-i eli mári.	N. Eli homeni mari.
G. A-homeni-lor ell-or mári.	G. A-ell-or homeni mári.
D. Homeni-lor ell-or mári.	D. Ell-or homeni mári.

Ac.

Ac. Pe-homi-i eli mári.	Ac. Pe-eli homeni mári
V. Homeni lor eli mari	V. Voi-eli homeni mari
Ab. Dela-homeni eli mari.	Ab. Dela eli homeni mari.

III Adjectivum *Tot, Tota*, omnis, in Singulari ſive præ- ſive poſtponatur Nomini, manet quidem indeclinabile, attamen in priori caſu exigit ante ſe particulas A- Pe- & Delá: non ita in Plurali, ubi, quando præponitur nomini, declinatur, ſecus nequaquam. Vide exemplum:

Singulariter.	*Singulariter.*
N. Tot hom-ul, *omnis homo.*	N. Hom-ul tot, *homo omnis, v. totus.*
G. A-tot hom-ului.	G. A-hom-ului tot.
D. Tot hom-ului.	D. Hom ului tot.
Ac Pe tot hom-ul.	Ac. Pe-hom ul tot.
V. *caret.*	V. *caret.*
Ab. Delá tot hom-ul.	Ab. Delá hom ul tot.
Pluraliter.	*Pluraliter.*
N. Toti homeni i.	N. Homeni-i toti.
G. A tut uror homeni-lor.	G. A-homeni-lor toti.
D. Tut uror homeni-lor	D. Homeni-lor toti.
Ac. Pe-toti homeni-i.	Ac. Pe-homeni-i toti.
V. *caret.*	V. *caret.*
Ab Delá toti homeni-i.	Ab. Delá-homeni-i toti.

Ac.	pe bun-ul om	Ac.	pe om-ul bun
V.	bune om!	V.	om bun!
Ab.	de la bun-ul om	Ab.	de la om-ul bun
	La plural		*La plural*
N.	buni-i oameni	N.	oameni-i buni
G.	a buni-lor oameni	G.	a oameni-lor buni
D.	buni-lor oameni	D.	oameni-lor buni
Ac.	pe buni-i oameni	Ac.	pe oameni-i buni
V.	buni oameni!	V.	oameni buni!
Ab.	de la buni-i oameni	Ab.	de la oameni-i buni

II. Pronumele demonstrative, dacă se pun în urma numelui, se declină împreună cu el, dar dacă se pun înainte se declină numai ele. Vezi exemplul:

	La singular		*La singular*
N.	om-ul el[13] mare *homo ille magnus.*	N.	el om mare *ille homo magnus.*
G.	a om-ului el-ui mare	G.	al el-ui om mare
D.	om-ului el-ui mare	D.	el-ui om mare
Ac.	pe om-ul el mare	Ac.	pe el om mare
V.	om-ule el mare!	V.	tu el om mare!
Ab.	de la om-ul el mare	Ab.	de la el om mare
	La plural		*La plural*
N.	oameni-i ei mari	N.	ei oameni mari
G.	a oameni-lor el-or mari	G.	a el-or oameni mari
D.	oameni-lor el-or mari	D.	el-or oameni mari
Ac.	pe oameni-i ei mari	Ac.	pe ei oameni mari
V.	oameni-lor ei mari	V.	voi-ei oameni mari
Ab.	de la oameni-i ei mari	Ab.	de la ei oameni mari

III. Adjectivul *tot, toată* „omnis", la singular, ori se pune înaintea numelui, ori în urmă, rămîne nedeclinat; totuşi în cazul întîi cere înainte particulele *a, pe* şi *de la*, nu tot aşa la plural, unde, cînd se pune înaintea numelui, se declină, altfel nu [se poate]. Vezi exemplul:

	La singular		*La singular*
N.	tot om-ul, *omnis homo*	N.	om-ul tot[14], *homo omnis, v. totus*
G.	a tot om-ului	G.	a om-ului tot
D.	tot om-ului	D.	om-ului tot
Ac.	pe tot om-ul	Ac.	pe om-ul tot
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Ab.	de la tot om-ul	Ab.	de la om-ul tot
	La plural		*La plural*
N.	toţi oameni-i	N.	oameni-i toţi
G.	a tut-uror oameni-lor	G.	a oameni-lor toţi
D.	tut-uror oameni-lor	D.	oameni-lor toţi
Ac.	pe toţi oameni-i	Ac.	pe oameni-i toţi
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Ab.	de la toţi oameni-i	Ab.	de la oameni-i toţi

§. 6. Habes jam, candide Lector, omnium Declinationum exempla: superest, ut tibi notes, quod Nomina, quæ proveniunt a masculinis secundæ Declinationis Latinorum, in Vocativo singulari etiam apud Daco-Romanos desinant in E, quod Nominativo addi solet. v. g. *Domn*, Dominus, Vocativum habet *Domne*. *Somn*, somnus, *Somne*. &c.

§. 7. Reliqua Nomina Vocativum habent similem Nominativo ejusdem Numeri destituto Articulo definito. e. g. *Táta*, pater, Vocativum habet Táta! *Cane*, canis, *Cane*! *Homeni*, homines, *Homeni*! Vulgus tamen in colloquiis familiaribus, ut Vocativum formet, Nominativis singularibus Nominum, quæ exigunt Articulum *Ul*, addunt *Ule*: v. g. *Eon*, bonus, Voc. *Bonule*! Nominativis vero pluralibus adjungit *Lor*. v. g. *Domni*, Domini, *Domnilor*! o Domini! Utrumque poteris adhibere; melius tamen, consultiusque ages, si pro Vocativo assumseris Nominativum ejusdem Numeri absque Articulo definito, ut dictum jam fuit.

CAPUT IV.

De Generibus Nominum.

§ 8. Genera, uti jam diximus, duo tantummodo sunt in nostra Lingua, nempe Masculinum, & Fœmininum, Neutro

tro prorsus destituimur, ideo quando aliquid neutraliter efferre cupimus, adhibemus Fœmininum v. g. *Acesta fe*, hoc fiat. *Eu si Tatal' unaa sentem*, Ego & pater unum sumus. Quibus annotatis sit

Regula I. Nomina desinentia in A & E sunt Generis fœminini. v. g. *Domna*, Domina *Luna*, luna *Carte*, liber. &c.

Excipe nomina propria virorum, & quæ officium, aut sexum virilem significant: item provenientia a Masculinis Latinorum, quæ omnia (si unicam fœminini Generis vocem *Pane*, panis, excipias) apud Daco-Romanos quoque sunt Generis masculini. e. g. *Tata*, pater. *Cane*, canis. *Folle*, follis. *Sole*, sol.

II. Adjectiva desinentia in E sunt Generis communis, e g. *Mare*, magnus. *Tare*, fortis. &c.

III. Nomina desinentia in Consonantes sunt Generis masculini. e. g *Legn*, lignum. *Fier*, ferrum. *Ulm*, ulmus. &c.

Excipe Nomina propria fœminarum, ut *Elisaveta*, Elisabetha. &c.

IV. Nomina desinentia in *U* sunt Generis masculini. v.g. *Reu*, malus. *Riu*, rivus. &c.

§ 6. Ai deja, luminate cititor, exemple pentru toate declinările. Mai rămîne să-ți notezi că numele care provin de la cele masculine de declinarea a doua latină și la daco-romani se termină la vocativ singular în *e*, care trebuie adăugat la nominativ; de ex.: *domn* „dominus" are vocativul *doamne*, *somn* „somnus" *soamne* etc.

§ 7. Celelalte nume au vocativul ca nominativul aceluiași număr, fără articolul hotărît; de ex.: *tată* „pater" are vocativul *tată; cîne* „canis" — *cîne!*, *oameni* „homines" — *oameni!* Poporul însă în vorbirea familiară, ca să formeze vocativul, adaugă pe *ule* la nominativul singular al numelor care cer articolul *ul*; de ex.: *bun* „bonus", voc. *bunule!* Însă la nominativ plural îl adaugă pe *lor*, de ex.: *domni* „domini", [voc.] *domnilor!* „o domini!" Poți folosi sau una, sau alta; totuși vei face mai bine și mai înțelept dacă, după cum am spus mai înainte, pentru vocativ vei folosi nominativul aceluiași număr, fără articolul hotărît.

CAPITOLUL IV

Despre genurile numelor

§ 8. În limba noastră, după cum am spus deja, sînt numai două genuri, anume masculin și feminin. De neutru sîntem lipsiți cu totul, de aceea cînd vrem să arătăm ceva de genul neutru întrebuințăm femininul; de ex.: *aceasta fie* „hoc fiat", *eu și tatăl una sîntem* „ego et pater unum sumus". Din cele notate tragem

Regula I. Numele terminate în *ă* și *e* sînt de genul feminin; de ex.: *doamnă* „domina", *lună* „luna", *carte* „liber" etc.

Excepteză numele proprii de bărbați și pe acela care indică ocupație sau [ființe de] sex bărbătesc; de asemenea pe acelea care provin din masculinele latinești, care toate (dacă exceptezi singurul cuvînt de genul feminin *pane* „panis") sînt la daco-romani de genul masculin; de ex.: *tată* „pater", *cîne* „canis", *foale* „follis", *soare* „sol".

II. Adjectivele care se termină în *e* sînt de gen comun[15]; de ex.: *mare*, „magnus", *tare* „fortis" etc.

III. Numele care se termină în consoane sînt de genul masculin; de ex.: *lemn* „lignum", *fier* „ferrum", *ulm* „ulmus" etc.

Excepteză numele proprii feminine ca *Elisavet* „Elisabetha" etc.

IV. Numele care se termină în *u* sînt de genul masculin; de ex.: *rău* „malus", *rîu* „rivus" etc.

CAPUT V.

De Formatione Nominativi Pluralis a Singulari.

§. 9. Diximus *Capite I. hujus Partis*, quod Nomina Daco-Romana maneant invariata per omnes Casus. Hoc loco docebimus formare Nominativum pluralem a Nominativo singulari, a quo semper differt.

§. 10.

De Formatione Pluralis Adjectivorum.

Regula I. Adjectiva masculini Generis desinentia in Consonantes, formant Nominativum pluralem addendo Nominativo singulari *I.* v. g. *Bon*, bonus. *Boni*, boni &c.

Desinentia *U*, mutando *U* Nominativi singularis in *I.* v. g. *Reu*, reus, malus. *Rei*, rei, mali.

II Adjectiva communis Generis mutant *E* Nominativi singularis in Nominativo plurali in *I.* v. g. *Tár-*, fortis. *Tári*, fortes.

III Adjectiva fœminini Generis, desinentia in *A* formant Pluralem mutando *A* singularis Numeri in *E.* v. g. *Bona*, bona, *Bone*, bonæ. *Láta*, lata *Láte*, latæ. &c.

Excipe desinentia in *GA*, & *EA*. Illa enim mutant *A* in *I*, & hæc *A* in *LE*. v. g. *Lárga*, larga *Lárgi*, largæ. *Rea*, rea, mala, *Rele*, reæ, malæ. &c.

§. 11.

§. 11. Hæc de Adjectivis dicta sunto; nam alia est ratio Substantivorum, quorum Pluralem partim ex Significatione, partim ex Terminatione, & partim ex usu addisces.

§. 12.

De formatione Pluralis Substantivorum.

Regula I. Substantiva masculina, significantia rem animatam, arbores, officia & dignitates virorum formant Pluralem in *I.* v. g. *Domn*, dominus. *Domni*, domini *Urs*, ursus, *Ursi*, ursi. *Fág*, fagus, *Fági*, fagi. *Consilliár*, Consiliarius, *Consilliári*, Consiliarii. *Imperát*, Imperator, *Imperáti*, Imperatores. &c.

§. 13. Cæterum ex terminatione Nominativi Singularis facilius formabis Nominativum pluralem. Ideoque esto Regula

II. Substantiva desinentia in *A*, si significent rem animatam, vel fructus; item voces *Apa*, aqua. *Olla*, olla. *Cisma*, Cothurnus. cum aliis ad vestitum præsertim muliebrem pertinentibus, mutant *A* Nominativi singularis in Nominativo plurali in *E.* v. g. *Domna*, domina, *Domne*. *Epa*, equa, *Epe*. *Apa*, aqua, *Ape*. &c.

Excipe *Váca*, vacca, *Váci*, vaccæ. & vocem *Táta*, pater, quæ secundum primam Regulam Pluralem habet *Táti*, patres.

Reliqua Substantiva desinentia in *A*, formant Pluralem vertendo *A* Singularis in

CAPITOLUL V

Despre formarea nominativului plural de la singular

§ 9. Am spus în *capitolul I al acestei părți* că numele daco-romane rămîn neschimbate la toate cazurile[16]. Aici vă vom îndruma a forma nominativul plural de la nominativul singular, de care se deosebește întotdeauna[17].

§ 10

Despre formarea pluralului adjectivelor

Regula I. Adjectivele de genul masculin care se termină în consoană formează nominativul plural adăugînd la nominativul singular un *i*; de ex.: *bun* „bonus", *buni* „boni" etc.

Care se termină în *u* [formează nominativul plural] schimbînd pe *u* de la nominativ singular în *i*; de ex.: *rău* „reus, malus", *răi* „rei, mali".

II. Adjectivele de gen comun schimbă pe *e* de la nominativ singular cu *i* la nominativ plural; de ex.: *tare* „fortis", *tari* „fortes".

III. Adjectivele de genul feminin care se termină în *ă* formează pluralul schimbînd pe *ă* de la numărul singular în *e*; de ex.: *bună* „bona", *bune* „bonae", *lată* „lata", *late* „latae" etc.

Excepteză-le pe cele care se termină în *gă* și *ea*, căci acelea [terminate în *-gă*] schimbă pe *ă* în *i* și acestea [terminate în *-ea*] pe *ă* în *le;* de ex.: *largă* „larga", *largi* „largae", *rea* „rea, mala", *rele* „reae, malae" etc.

§ 11. Acestea s-au spus despre adjective, însă alta este situația substantivelor al căror plural îl vei învăța parte din înțeles, parte din terminație și parte din uz.

§ 12

Despre formarea pluralului substantivelor

Regula I. Substantivele masculine care denumesc ființe, arbori, ocupații și demnități ale bărbaților formează pluralul în *i*; de ex.: *domn* „dominus", *domni* „domini", *urs* „ursus", *urși* „ursi", *fag* „fagus", *fagi* „fagi", *consiliar* „consiliarius", *consiliari* „consiliarii", *împărat* „imperator", *împărați* „imperatores" etc.

§ 13. De altcum mai ușor vei forma nominativul plural din terminația nominativului singular. Deci iată regula.

II. Substantivele care se termină în *ă*, dacă denumesc ființe sau fructe, de asemenea cuvintele *apă* „aqua", *oală* „olla", *cismă* „cothurnus", împreună cu acelea care țin de îmbrăcămintea femeilor, mai ales, schimbă pe *ă* de la nominativ singular în *e* la nominativ plural; de ex.: *doamnă* „domina", *doamne, iapă* „equa", *iepe, apă* „aqua", *ape* etc.

Excepteză-l pe *vacă* „vacca", *vaci* „vaccae" și cuvîntul *tată* „pater" care după regula întîi are pluralul *tați* „patres".

Celelalte substantive care se termină în *ă* formează pluralul schimbînd pe *ă* de la singular în *i*;

Scanned with OKEN Scanner

I. v g. *Luna*, luna. *Luni. Limba*, lingua; *Limbi. Cameſia*, camiſia, *Cameſii.*

Deſinentia in *EA*, Pluralem formant mutando *A* in *LE.* v. g. *Turturea*, turtur, *Turturile*, turtures. &c.

III. Subſtantiva deſinentia in *B*, Pluralem formant aſſumendo *URI.* v. g. *Plumb* plumbum, *Plumburi.*

Excipe Subſtantiva pertinentia ad primam Regulam. v. g *Palumb*, Palumbus, *Palumbi.* &c.

IV. Deſinentia in *C*, partim aſſumunt *URI*, & partim *I.* v. g. *Lác*, lacus, *Láuri. Sác*, ſaccus, *Sáci.* Reliqua, quæ uſu docebere.

Illa tamen Subſtantiva, quæ non proveniunt a vocibus Latinis, plerumque aſſumunt *E.* v. g. *Cumanác*, pileus, *Cumanáce.* &c.

V. Deſinentia in *D*, ſi a Latinis vocibus proveniunt, aſſumunt *URI.* v g. *Hiád*, hiatus, ſeu infernus, *Hiáduri. Nod*, nodus, *Noduri*, &c.

Secùs aſſumunt & *URI*, & *E.* v. g. *Blid*, patena, *Bliduri*, vel *Blide.* &c.

VI. Subſtantiva deſinentia in Singulari in *E*, mutant *E* in Plurali in *I.* v. g. *Fronte*, frons, *Fronti. Dente*, dens, *Denti.* &c.

VII. Deſinentia in *G*, *L*, & *M*, aſſumunt in Nominativo plurali *URI.* v. g. *Jug*, ju-

jugum, *Juguri. Oll*, olla magna, *Olluri. Fum*, fumus, *Fumuri.*

VIII. Deſinentia in *N* generaliter aſſumunt *E.* v g. *Legn*, lignum, *Legne. Gran*, granum, triticum, *Grane.* &c.

Quædam tamen aſſumunt *URI*, & alia *I.* v. g. *Somn*, ſomnus, *Somnuri. Vin*, vinum, *Vinuri.* & *Bán*, Denarius, *Báni. Stán*, ſaxum, *Stáni.* &c.

IX. Deſinentia in *P*, ſi proveniant a Latinis, aſſumunt *URI* ſecùs *I* v g. *Camp*, campus, *Campuri. Temp*, tempus, *Tempuri.* Et *Snop*, manipulus, *Snopi.* Adde *Náp*, napus, *Nápi.*

Cáp, caput, tamen format Pluralem aſſumendo *ETE*, ut *Cápete.*

X. Deſinentia in *AR*, *ER*, & *OR*, aſſumunt *E.* v g. *Cár*, currus, *Cáre. Humer*, humerus, *Humere. Topór*, parva ſecuris, *Topore.* &c.

Deſinentia in *UR* aſſumunt *I.* v. g. *Fágur*, favus, *Fáguri.* &c.

Huc referenda ſunt Subſtantiva deſinentia in *IL*, ſeu *IR*, quæ in Plurali aſſumunt *E.* ut *Fil*, filum, *File.*

XI. Deſinentia in *T*, partim aſſumunt *E*, partim *URI* & partim utrumque.

XII. Deſinentia in *V* aſſumunt *URI*, & deſinentia in *U* accipiunt *RI.* v. g. *Vervu*, vertex, *Vervuri. Riu*, rivus, *Riuri.* &c.

de ex.: *lună* „luna", *luni*, *limbă* „lingua", *limbi*, *cămeşă* „camisia", *cămeşi*.

Cele care se termină în *ea* formează pluralul schimbînd pe *ă* cu *le*; de ex.: *turturea* „turtur", *turturele* „turtures" etc.

III. Substantivele care se termină în *b* formează pluralul cu *uri*, de ex.: *plumb* „plumbum", *plumburi*.

Exceptează substantivele care ţin de regula întîi; de ex.: *părumb* „palumbus", *părumbi* etc.

IV. Unele din cele terminate în *c* primesc *uri*, iar altele *i*; de ex.: *lac* „lacus", *lacuri*, *sac* „saccus", *saci*. Celelalte, ce te va învăţa uzul.

Totuşi acele substantive ce nu provin din cuvinte latineşti primesc de obicei *e*; de ex.: *cumănac* „pileus", *cumănace* etc.

V. Cele terminate în *d*, dacă provin din cuvinte latineşti, primesc *-uri*; de ex.: *iad* „hiatus" sau „infernus", *iaduri*, *nod* „nodus", *noduri* etc.

Altfel[18] primesc şi *uri* şi *e*; de ex.: *blid* „patena" — *bliduri* sau *blide* etc.

VI. Substantivele care se termină la singular în *e*, la plural îl schimbă pe *e* în *i*; de ex.: *frunte* „frons" — *frunţi*, *dinte* „dens" — *dinţi* etc.

VII. Cele terminate în *g*, *l* şi *m* primesc la nominativ plural *uri*; de ex.: *jug* „jugum" — *juguri*, *ol* „olla magna" — *oluri*, *fum* „fumus" — *fumuri*.

VIII. Cele terminate în *n* în general primesc *e*; de ex.: *lemn* „lignum" — *lemne*, *grîn*[19] „granum, triticum" — *grîne* etc.

Totuşi unele primesc *uri*, iar altele *i*; de ex.: *somn* „somnus" — *somnuri*, *vin* „vinum" — *vinuri* şi *ban* „denarius" — *bani*, *stan* „saxum"[20] — *stani* etc.

IX. Cele terminate în *p*, dacă provin din cuvinte latineşti, primesc *uri*, altfel *i*; de ex.: *cîmp* „campus" — *cîmpuri*, *timp* „tempus" — *timpuri* şi *snop* „manipulus" — *snopi*. Adaugă pe *nap* „napus" — *napi*.

Totuşi *cap* „caput" formează pluralul primind *ete*, ca *capete*.

X. Cele terminate în *ar*, *ăr* şi *or* primesc *e*; de ex.: *car* „currus" — *care*, *umăr* „humerus" — *umere*, *topor* „parva securis" — *topoare* etc.

Cele terminate în *ur* primesc *i*; de ex.: *fagur* „favus" — *faguri* etc.

Aici trebuie amintite substantivele care se termină în *ir*, care la plural primesc *e* ca *fir* „filum" — *fire*.

XI. Unele din cele terminate în *t*, primesc *e*, altele *uri*, iar altele pe amîndouă.

XII. Cele terminate în *v* primesc *uri*, iar cele terminate în *u* primesc *ri*; de ex.: *vîrv* „vertex" — *vîrvuri*[21], *rîu* „rivus" — *rîuri* etc.

Reliqua, quæ in Formatione Nominativi Pluralis a Singulari, aut penitus missa fecimus, aut determinare nequivimus, melius faciliusque ex usu percipies.

CAPUT VI.

De Formatione Nominum Fœminino-rum a Masculinis.

§. 14. Dare certam, atque determinatam Regulam formandi Nomina Fœminina e Masculinis non est adeo facile, ob eamque rem ipsam illam non promittimus, quantum tamen fieri potest, sequentibus complectemur. Quare sit Regula

I. Adjectiva, quæ in Genere masculino in Consonantes desinunt, in fœminino assumunt *A*. v. g. *Long*, longus, *Long'a*, longa. *Viu*, vivus, *Viua*, viva. &c.

II. Substantiva, quæ officium aliquod, vel dignitatem denotant, assumunt *EA.. A*. v. g *Imperát*, imperator; *Imperateassa*, imperatrix.

Excipe vocem *Domn*, dominus, quæ habet Fœmininum *Domna*, domina.

III. Nominibus animalium irrationalium, quæ in Consonantes desinunt, additur *OE*. v. g. *Lup*, lupus; *Lupoe*, lupa. *Urs*, ursus; *Urs'oe*, ursa &c.

Excipe Fœminea, quæ a Masculino non

non formantur, ut *Porc*, porcus; *Scrofa*, scrofa. *Caual*, equus; *Epa*, equa. &c.

IV. Servitium significantia assumunt *TIA*. v. g. *Vacáriu*, vaccarius; *Va ć i ia*. *Pecurariu*, pecurarius; *Pecurăritia*. &c. Verum *Sierb*, servus, format *Sierba*, serva.

Cætera percipies ex usu.

CAPUT VII.

De augmentanda, & diminuenda significatione Nominum.

§. 15. Nominum significatio augetur, quando additur eis *OIU*. v. g. *Caual*, equus; *Caualoiu*, equus extraordinariæ magnitudinis. &c.

Minuitur vero significatio Nominum, quando Masculinis additur *UTIU*, vel *ISIOR*, & Fœmininis *UTIA*, vel *SIORA*. v. g. *Domn*, dominus; *Domnutiu*, vel *Domnisior*, herulus. *Domna*, domina; *Domnutia*, vel *Domnisiora*, domicella. &c.

CAPUT VIII.

De Comparationibus.

§. 16 Nihil est facilius in Lingua Daco-Romana, quam formare Comparativum, & Superlativum a Positivo Gradu.

Comparativus enim formatur præpo-

Celelalte pe care, la formarea nominativului plural de la singular, le-am omis cu totul sau n-am putut să le determinăm, mai bine și mai ușor le vei înțelege din uz.

CAPITOLUL VI

Despre formarea numelor feminine de la masculine

§ 14. Nu este așa de ușor a da o regulă sigură și precisă asupra formării numelor feminine de la masculine, de aceea nici nu o făgăduim, totuși întrucît se poate o cuprindem în cele ce urmează. Astfel să fie regula:

I. Adjectivele care la genul masculin se termină în consoane la feminin primesc *ă;* de ex.: *lung* „longus", *lungă* „longa", *viu* „vivus", *viuă* „viva" etc.

II. Substantivele care arată vreo ocupație sau demnitate primesc *easă;* de ex.: *împărat* „imperator", *împărătească* „imperatrix".

Excepteză cuvîntul *domn* „dominus", care are feminimul *doamnă* „domina".

III. La numele de animale fără judecată, care se termină în consoane, se adaugă *oaie;* de ex.: *lup* „lupus", *lupoaie* „lupa", *urs* „ursus", *ursoaie* „ursa" etc.

Excepteză femininele care nu se formează de la masculin, ca *porc* „porcus", *scroafă* „scrofa", *cal* „equus", *iapă* „equa" etc.

IV. Cele care indică ocupație primesc *ță,*[22] de ex.: *văcariu* „vaccarius" — *văcariță,* *păcurariu* „pecurarius" — *păcurăriță* etc. Însă *șerb* „servus" formază *șerbă* „serva".

Pe celelalte le vei învăța din uz.

CAPITOLUL VII

Despre mărirea și restrîngerea sensului numelor

§ 15. Se mărește sensul numelor cînd li se adaugă *oiu;* de ex.: *cal* „equus", *căloiu* „equus extraordinariae magnitudinis" etc.

Se restrînge însă sensul numelor cînd la masculine se adaugă *uțiu* sau *işor* și la feminine *uță* sau *şioară;* de ex.: *domn* „dominus", *domnuț* sau *domnişor,* „herulus", *doamnă* „domina", *domnuță* sau *domn[i]şoară* „domicella" etc.

CAPITOLUL VIII

Despre comparație

§ 16. Nimica nu este mai ușor în limba daco-romană decît formarea comparativelor și a superlativelor de la gradul pozitiv.

Căci comparativul se formează prin a-i

nendo ei *Mái*, magis. v.g. *Bon*, bonus; *Mái bon*, melior. &c.

Et Superlativus præponendo *Prea*, vel *Forte*, valde. v.g. *Prea bon*, vel *Forte bon*, optimus. &c.

CAPUT IX.

De Prononninibus.

§. 17. Pronomina in Lingua Daco-Romana sunt Personalia, Possessiva, Demonstrativa, Interrogativa, Relativa, & Impropria.

I. DECLINATIO PRONOMINUM PERSONALIUM.

Singulariter.

	I. Persona.	*II. Persona.*
N.	Eu, *Ego.*	Tu, *Tu.*
G.	A-meu, *mei.*	A-tau, *tui.*
D.	Mie, *mihi.*	Tie, *tibi.*
Ac.	Pe-mene, *me.*	Pe-tene, *te.*
Ab.	Delá-mene, *a me.*	Delá-tene, *a te.*

Pluraliter.

N.	Noi, *nos.*	Voi, *vos.*
G.	A-nostr; *nostrûm.*	A-vostr, *vestrûm.*
D.	Noua, *nobis.*	Voua, *vobis.*
Ac.	Pe-noi, *nos.*	Pe-voi, *vos.*
Ab.	Delá-noi, *a nobis.*	Delá-voi, *a vobis.*

Sin-

Singulariter.

III. Persona.

	Masc.	*Fœm.*
N.	Ell, *ille.*	Ea, *illa.*
G.	A-lui, *illius.*	A ei, *illius.*
D.	Lui, *illi.*	Ei, *illi.*
Ac.	Pe-ell, *illum.*	Pe ea, *illam.*
Ab.	Dela ell, *ab illo.*	Delá-ea, *ab illa.*

Pluraliter.

N.	Eli, *illi.*	Ele, *illæ.*
G.	A-lor, *illorum.*	A lor, *illarum.*
D.	Lor, *illis.*	Lor, *illis.*
Ac.	Pe-eli, *illos.*	Pe-ele, *illas.*
Ab.	Dela-eli, *ab illis.*	Delá-ele, *ab illis.*

§ 18. Exemplo aliorum Grammaticorum subnectimus Pronominibus Personalibus Reciprocum, de quo nota

I. Quod sicut in Lingua Latina Pluralem habeat similem Numero Singulari.

II Ubicunque, & quandocunque in Lingua Latina Reciproco utimur, etiam in Daco-Romana eodem utamur, oportet.

DECLINATIO PRONOMINIS RECIPROCI.

Singulariter, & Pluraliter.

N. *caret.* G. A-sau, *sui.* D. Sie, *sibi.* Ac. Pe-sene, *se.* Abl. Delá-sene, *a se.*

II.

pune înainte pe *mai* „magis"; de ex. *bun* „bonus" — *mai bun* „melior" etc.

Şi superlativul prin a pune înainte pe *prea* sau *foarte* „valde"; de ex.: *prea bun* sau *foarte bun* „optimus" etc.

CAPITOLUL IX

Despre pronume

§ 17. În limba daco-romană pronumele sînt personale, posesive, demonstrative, interogative, relative şi improprii[23].

I. DECLINAREA PRONUMELOR PERSONALE

La singular

	Persoana I	*Persoana a II-a*
N.	eu, *ego*	tu, *tu*
G.	a-meu, *mei*	a-tău, *tui*
D.	mie[24], *mihi*	ţie, *tibi*
Ac.	pe-mine[24], *me*	pe-tine, *te*
Ab.	de la-mine, *a me*	de la-tine, *a te*

La plural

N.	noi, *nos*	voi, *vos*
G.	a-nostr[u], *nostrûm*	a-vostr[u], *vestrûm*
D.	nouă, *nobis*	vouă, *vobis*
Ac.	pe-noi, *nos*	pe-voi, *vos*
Ab.	de la-noi, *a nobis*	de la-voi, *a vobis*

La singular

Persoana a III-a

	Masc.	*Fem.*
N.	el, *ille*	ea, *illa*
G.	a-lui, *illius*	a-ei, *illius*
D.	lui, *illi*	ei, *illi*
Ac.	pe-el, *illum*	pe-ea, *illam*
Ab.	de la el, *ab illo*	de la ea, *ab illa*

La plural

N.	ei, *illi*	ele, *illae*
G.	a-lor, *illorum*	a-lor, *illarum*
D.	lor, *illis*	lor, *illis*
Ac.	pe-ei, *illos*	pe-ele, *illas*
Ab.	de la-ei, *ab illis*	de la-ele, *ab illis*

§ 18. După exemplul altor autori de gramatici, adăugăm pronumelor personale pe cel reciproc[25], despre care notează:

I. Ca şi în limba latină are pluralul la fel cu numărul singular.

II. Oriunde şi oricînd ne folosim de [pronumele] reciproc în limba latină, trebuie să ne folosim de el şi în daco-română.

DECLINAREA PRONUMELUI RECIPROC

La singular şi plural

N. *lipseşte*; G. a- său[26], *sui*; D. şie, *sibi*, Ac. pe-sine, *se*, Ab. de la-sine, *a se*.

Scanned with OKEN Scanner

II. *De Pronominibus Poſſeſſivis.*

§. 19. Pronomina Poſſeſſiva ſunt iſta: *Ameu*, meus; *Amea*, mea. *Atau*, tuus; *Ataa*, tua. *Aſau*, ſuus; *Aſaa*, ſua. *Anoſtr*, noſter; *Anoſtra*, noſtra. *Avoſtr*, veſter; *Avoſtra*, veſtra. De quibus hæc ſunt notanda:

I. In Nominativo, Accuſativo, & Ablativo poſſunt præponi, aut poſtponi Nominibus; in aliis Caſibus poſtponenda ſunt ſemper.

II. Quando poſtponuntur Nominibus, amittunt litteram initialem *A*, atque exigunt, ut Nomen, ad quod referuntur, habeat Articulum definitum. v.g. loco *Ameu Cane*, dico: *Cane-le meu*, canis meus. &c.

III. Quando præcedunt Nomen, ad quod referuntur, Articulum aſſumunt nullum. v.g. *Ameu barbát*, meus maritus. *Pe ámeu barbát*, meum maritum. *Amea muliere*, mea mulier. &c.

IV. Sive præ- ſive poſtponantur Nominibus, manent indeclinabilia, & tantum in Genere, & Numero cum Nominibus concordant. v.g. *Ameu Táta*, meus pater. *Amei Parenti*, mei genitores. *Tátal' meu*, pater meus. *Parentii mei*, genitores mei. &c.

V. *Pe* Accuſativi, & *Delá* Ablativi eis præmittitur, quando præponuntur Nominibus

VI.

VI. Pluralem habent *Ataui*, tui; *Ataale*, tuæ. *Amei*, mei; *Amele*, meæ. *Aſaui*, ſui; *Aſaale*, ſuæ. *Anoſtri*, noſtri; *Anoſtre*, noſtræ. *Avoſtri*, veſtri; *Avoſtre*, veſtræ.

III. *De Pronominibus Demonſtrativis.*

§. 20. Pronomina Demonſtrativa ſunt ſequentia: *Aceſt*, *Aceáſta*, iſte, iſta. *Acell*, *Acea*, vel *Cel*, *Cea*, ille, illa. *Aceſtáſi*, *Aceaſtaáſi*, idem, eadem. *Eu ins*, ego ipſe; *Tu inſuti*, tu ipſe; *Ell inſuſi*, illé ipſe. Declinantur autem ita:

Singulariter.

Maſc.	*Fœm.*
N. Aceſt, *iſte.*	Aceaſta, *iſta.*
G. A áceſtui, *iſtius.*	A áceaſtei, *iſtius.*
D. Aceſtui.	Aceaſtei.
Ac. Pe-áceſt.	Pe-áceaſta.
Ab. Delá-áceſt.	Delá-áceaſta.

Pluraliter.

N. Aceſti, *iſti.*	Aceaſte, *iſtæ.*
G. A-áceſtor.	A áceſtor.
D. Aceſtor.	Aceſtor.
Ac. Pe áceſti.	Pe-áceaſte.
Ab. Delá-áceſti.	Dela áceaſte.

Sic declinantur etiam *Acell*, vel *Cell*, & Aceſt áſi, dummodo *ASI*, maneat immutatum in omni Caſu.

In *Eu ins* &c. tantum Pronomina perſonalia declinantur.

Quo-

II. Despre pronumele posesive

§ 19. Pronumele posesive sînt acestea: *ameu*[27] „meus", *amea* „mea", *atău* „tuus", *ata* „tua", *asău* „suus", *asa* „sua", *anostr[u]* „noster", *anoastră* „nostra", *avostr[u]* „vester", *avoastră* „vestra". Despre acestea este a se nota următoarele:

I. La nominativ, acuzativ și ablativ pot fi puse înaintea sau în urma numelor; la celelalte cazuri se pun întotdeauna în urmă.

II. Cînd sînt puse în urma numelor, pierd litera inițială *a* și fac ca numele la care se referă să aibă articol hotărît, de ex.: în loc de *ameu cîne*, spun *cîne-le meu* „canis meus" etc.

III. Cînd preced numele la care se referă, nu primesc nici un articol, de ex.: *ameu bărbat* „meus maritus", *pe ameu bărbat* „meum maritum", *amea muiere* „mea mulier" etc.

IV. Fie că se pun înaintea, fie că se pun în urma numelor, rămîn indeclinabile și numai se acordă în gen și număr cu numele; de ex.: *ameu tată* „meus pater", *amei părinți* „mei genitores", *tatăl meu* „pater meus", *părinții mei* „genitores mei" etc.

V. *Pe* al acuzativului și *dela* al ablativului se pun înaintea lor [=a pronumelor posesive], cînd ele precedă numele.

VI. Au pluralul *ătăi* „tui", *atale* „tuae", *amei* „mei", *amele* „meae", *asăi* „sui", *asale* „suae", *anoștri* „nostri", *anoastre* „nostrae", *avoștri* „vestri", *avoastre* „vestrae".

III. Despre pronumele demonstrative

§ 20. Pronumele demonstrative sînt următoarele: *acest, această* „iste, ista", *acel, acea* sau *cel, cea* „ille, illa", *acestași, aceastași* „idem, eadem", *eu îns*[28] „ego ipse", *tu însuți* „tu ipse", *el însuși* „ille ipse". Și se declină astfel:

La singular

	Masc.	*Fem.*
N.	acest, *iste*	această, *ista*
G.	a acestui, *istius*	a-aceastei[29], *istius*
D.	acestui	aceastei[29]
Ac.	pe-acest	pe-această
Ab.	de la-acest	de la-această

La plural

N.	acești, *isti*	aceaste, *istae*
G.	a-acestor	a acestor
D.	acestor	acestor
Ac.	pe-acești	pe-aceaste
Ab.	de la-acești	de la-aceaste

La fel se declină și *acel* sau *cel* și *acest-ași* [s.n. M.Z.], numai *ași* rămîne neschimbat la toate cazurile.

La *eu îns* etc. se declină numai pronumele personale.

Quomodo cum Nominibus declinantur, invenies *Capite II. hujus Partis*, ubi de Adjectivis egimus.

IV. *De Pronominibus Interrogativis.*

§ 21. Pronomina interrogativa alia sunt simplicia, alia composita. Declinatio simplicis.

Singulariter.	*Pluraliter.*
N. Qvál'e, *quis*, *vel quæ?*	N. Qvál'i, *qui*, *vel* Qvál'e, *quæ?*
G. A-qval'ui, *vel* A cui	G. A-qval'or.
D. Qval'ui, *vel* Cui.	D. Qval'or.
Ac. Pe qvál'e.	Ac. Pe-qvál'i, *vel* Pe-qvál'e.
Ab. Delá-qvál'e.	Ab. Delá-qvál'i, *vel* Dela-qvál'e.

EXEMPLUM ALIUD.

Singulariter.	*Pluraliter.*
N. Cine, quis, *vel* quæ?	N. Cine, qui, *vel* quæ?
G. A-cui.	G. A qval'or.
D. Cui	D. Qval'or.
Ac Pe-cine.	Ac. Pe-cine.
Ab. Delá-cine.	Ab. Delá cine.

Sic declinantur etiam: Orecine, *aliquis*. Fiesceeine, *quilibet*. Oricine, *quicunque*. Toteine, *quivis* Oreqval'e, *quidam*. Fiesceqvál'e, *quilibet*. Orqval'e, *quicunque*. Torqvál'e, *quivis*. Hæc omnia, ficuti diximus, declinantur juxta præcedentia exempla: illa quæ componuntur ex *Cine*, juxta *Cine*, & alia juxta *Qvál'e*.

V. *De Relativis.*

§. 22. Pronomina Relativa duo sunt: *Qval'e*, qui, & quæ, & *Ce*, idem significans. Quomodo declinatur *Qval'e*, expositum est Cap. præcedenti.

Ce manet indeclinabile, & tantum Demonstrativum *Cell*, quod semper est præponendum Relativo *Ce*, declinatur. v. g. *Cell ce au facut cel'ul*, qui fecit Cœlum. *Acellui ce au facut cel'ul*, Factoris Cœli, *vel potius* Ejus, qui fecit Cœlum.

VI. *De Pronominibus impropriis.*

§. 23. Pronomina impropria sunt: *Alt*, *Alta*, alter, altera. *Un*, *O*, quidam, quædam. *Tot*, *Tota*, omnis. *Nime*, vel *Nimene*, nemo. *Qvât*, quot.

Modum, secundum quem declinatur *Un*, habes *Cap. I. hujus partis*. De *Tot* egimus *Capite II.* Hic notandum, quod quando solitarie ponitur *Tot*, in Dativo singulari exigit Præpositionem *La* ante se v. g. *La tot*, omni. Quod fit etiam, quando ponitur ante Nomen, quod in tali casu non declinatur. v. g. loco *Tot homului*, dico *La tot homul*, omni homini.

Reli

Cum se declină împreună cu numele, afli în *capitolul al II-lea al acestei părți*, unde am tratat despre adjective.

IV. Despre pronumele interogative

§ 21. Unele pronume interogative sînt simple, altele compuse. Declinarea celor simple.

La singular		*La plural*	
N.	care, *quis* sau *quae*	N.	cari, *qui*; *sau* care *quae*
G.	a-cărui *sau* a cui	G.	a-căror
D.	cărui *sau* cui	D.	căror
Ac.	pe-care	Ac.	pe-cari *sau* pe care
Ab.	de la-care	Ab.	de la-cari *sau* de la care

ALT EXEMPLU

La singular		*La plural*	
N.	cine *quis* sau *quae*	N.	cine *qui* sau *quae*
G.	a-cui	G.	a căror
D.	cui	D.	căror
Ac.	pe-cine	Ac.	pe cine
Ab.	de la-cine	Ab.	de la cine

La fel se declină și: oarecine, *aliquis*; fieștecine, *quilibet*; oricine, *quicunque*; totcine[30], *quivis*; oarecare, *quidam*; fieștecare, *quilibet*; or[i]care, *quicunque*; totcare[30], *quivis*. Acestea toate, după cum am spus, se declină după exemplul celor precedente: acelea care se compun cu *cine*, tot așa ca *cine*, și celelalte la fel cu *care*.

V. Despre relative

§ 22. Pronumele relative sînt două: *care* „qui" și „quae" și *ce*, însemnînd același lucru. Cum se declină *care* s-a arătat în capitolul precedent.

Ce rămîne neschimbat și se declină numai și numai demonstrativul *cel*, care întotdeauna trebuie pus înaintea relativului *ce*; de ex.: *cel ce au făcut ceriul* „qui fecit coelum", *acelui ce au făcut ceriul* „factoris coeli" *sau mai bine* „ejus, qui fecit coelum"

VI. Despre pronumele improprii [= nehotărîte]

§ 23. Pronumele improprii sînt: *alt*, *altă* „alter, altera", *un*, *o* „quidam, quaedam", *tot*, *toată*, „omnis", *nime* sau *nimene* „nemo", *cît* „quot".

Modul după care se declină *un* îl ai *la cap. I al acestei părți*. Despre *tot* am vorbit *în capitolul al II-lea*[31]. Aici trebuie a se nota că atunci cînd *tot* se întrebuințează singur, la dativ singular cere înainte prepoziția *la*; de ex.: *la tot* „omni". Același lucru se întîmplă cînd se întrebuințează înaintea numelui, care în atare caz nu se declină; de ex.: în loc de *tot omului* spun *la tot omul* „omni homini".

Reliqua Pronomina impropria ſic declinantur:

Singulariter.

Maſc.	*Fem.*
N. Alt, *alter.*	Alta, *altera.*
G. A-áltui, *alterius.*	A áltei.
D. Altui.	Altei.
Ac. Pe-ált.	Pe-álta.
Ab. Delá-ált.	Delá-alta.

Pluraliter.

N. Alti.	Alte.
G. A áltor.	A altor.
D. Altor.	Altor.
Ac. Pe-álti.	Pe álte.
Ab. Delá álti.	Delá-álte.

Singulariter. N. Nime, *vel* Nimene. G. A-nimerui, *vel* A nimenui. D. Nimerui, *vel* Nimenui. Ac. Pe nime, *vel* Pe nimene. Abl. Delá-nime, *vel* Delá-nimene. *Plurâli caret.*

Qvât in Singulari eſt indeclinabile, in Plurali ſic declinatur:

N. Qvâti, *vel* Qvâte, *quot.* G. A-qvâtor. D. Qvâtor. Ac. Pe-qvâti, *vel* Pe-qvâte. Abl. Delá-qvâti, *vel* Delá-qvâte.

CA-

CAPUT X

De Numeris

§ 14. Numeri Cardinales, ſeu Numerales ſunt:

1.	Un, Una.	41.	Patru dieci ſi un.
2.	Doi, Doa.	50.	Cinci dieci.
3.	Trei.	60.	Sieſſe dieci.
4.	Patru	70.	Siepte dieci.
5.	Cinci.	80.	Oct dieci.
6.	Sieſſe.	90.	Noa dieci
7.	Siepte	100.	O ſuta.
8.	Oct.	200	Doa ſute.
9	Noa.	300.	Trei ſute.
10.	Diece.	1000.	O milie.
11	Un ſpra diece.	2000	Doa milie.
12.	Doi ſpra diece.	3000.	Trei milie.
13.	Trei ſpra diece. &c.	100000.	O luta de milie.
20.	Doa dieci.	200000.	Doa ſute de milie.
21.	Doa dieci ſi un. &c.		
30	Trei dieci	1000000.	Un milion
31.	Trei dieci ſi un &c.	2000000.	Doa milione &c.
40.	Patru dieci.		

Ex his ſolus numerus *Un*, & *Una* declinatur ſicut Articulus indefinitus, quem vide reliqua manent indeclinabilia, tamen, quando exprimunt Dativum, recipiunt Præpoſitionem *Lui*, ad v. g. *Lui det un dat pane*, duobus dedi panem &c.

C §. 15.

Celelalte pronume improprii se declină astfel:

La singular

	Masc.	*Fem.*
N.	alt, *alter*	altă, *altera*
G.	a-altui, *alterius*	a-altei
D.	altui	altei
Ac.	pe alt	pe-altă
Ab.	de la-alt	de la-altă

La plural

N.	alţi	alte
G.	a-altor	a-altor
D.	altor	altor
Ac.	pe-alţi	pe-alte
Ab.	de la-alţi	de la-alte

La singular N. nime *sau* nimene, G. a nimărui *sau* nimănui, D. nimărui *sau* nimănui, Ac. pe nime *sau* pe nimene, Abl. de la nime *sau* de la nimene. *La plural lipseşte* [= Nu are plural].

Cît la singular este nedeclinabil, la plural se declină astfel: N. cîţi *sau* cîte *quot*, G. a cîtor, D. cîtor, Ac. pe cîţi *sau* pe cîte, Abl. de la cîţi *sau* de la cîte.

CAPITOLUL X

Despre numere

§ 24. Numerele cardinale sau numeralele sînt

1.	un, ună [=o]	41.	patru zeci şi un[u]
2.	doi, doaă [=două]		
3.	trei		
4.	patru	50.	cinci zeci
5.	cinci	60.	şease zeci
6.	şease	70.	şeapte zeci
7.	şeapte	80.	opt zeci
8.	opt	90.	nouă zeci
9.	noaă [=nouă]	100.	o sută
10.	zece	200.	doauă sute
11.	un spră zece	300.	trei sute
12.	doi spră zece	1000.	o mie
13.	trei spră zece etc.	2000.	doauă mii
		3000.	trei mii
20.	două zeci		
21.	două zeci şi un [u] etc.	100.000	o sută de mii
30.	treizeci	200.000	două sute de mii
31.	treizeci şi un[u] etc.	1.000.000	un milion
40.	patru zeci	2.000.000	două milioane etc.

Dintre acestea se declină numai numerele *un* şi *ună* [=o] ca articolul nehotărît, pe care vezi-l; celelalte rămîn indeclinabile, totuşi cînd exprimă dativul primesc prepoziţia *la* „ad"; de ex.: *la doi am dat pîne* „duobus dedi panem" etc.

Scanned with OKEN Scanner

§. 25. Numeri Ordinales Maſculini formantur addendo Cardinalibus *llea*, & præponendo *1.* v. g. *Adoillea*, ſecundus; *Atreillea*, tertius, &c. Numerus tamen Cardinalis *Un*, format Ordinalem *Antai*, *Antaea*, primus, prima.

§. 26. At Numeri Ordinales Fœminini Generis formantur præponendo Cardinalibus unum *A*, & poſtponendo alterum. v. g. *Acincià*, quinta; *Aliecea*, decima. &c. *Doi* tamen amant *Adoà*, ſecunda; *Trei*, *Atreà*, tertia; *Pâtru*, *Apâtrà*, quarta.

Alias ſpecies Numerorum ex uſu facilius addiſces.

CAPUT XI.

De Verbis Auxiliaribus.

§. 27 Verba Auxiliaria duo ſunt in Lingua Daco Romana, *Sent*, ſum, & *Am*, habeo. Primum conjugatur hoc modo:

MODUS INDICATIVUS.

Tempus Præſens.

Singulariter.	*Pluraliter.*
Eu ſent, *Ego ſum.*	Noi ſentem, *Nos ſumus.*
Tu eſti, *tu es.*	Voi ſenteti.
Ell e, *vel* eſte, *ille eſt.*	Eli ſent.

Præ-

Præteritum Imperfectum.

Eu erám, *ego eram.*	Noi erám, *nos eramus.*
Tu erái.	Voi eráti.
Ell erá.	Eli erá.

Præteritum Perfectum.

Eu ám foſt, *ego fui.*	Noi ám foſt, *nos fuimus.*
Tu ái foſt.	Voi áti foſt.
Ell au foſt.	Eli au foſt.

Præteritum Abſolutum.

Eu fui, *vel* fuſſei, *ego fui.*	Noi furam, *vel* fuſſem.
Tu fuſi, *vel* fuſſeſi.	Voi furari, *vel* fuſſeti.
Ell fu, *vel* fuſſe.	Eli fura, *vel* fuſſe.

Præteritum Plusquamperfectum.

Eu fuſſeſſem, *ego fueram.*	Noi fuſſeſſem, *nos fueramus.*
Tu fuſſeſſeſi.	Voi fuſſeſſeti.
Ell fuſſeſſe.	Eli fuſſeſſe.

Futurum.

Eu oi fì, *vel* Eu voi fì, *ego ero.*	Noi om fì, *vel* Noi vom fì.
Tu ei fì, *vel* Tu vei fì.	Voi eti fì, *vel* Voi veti fì.
Ell á fì, *vel* Ell vá fì.	Eli or fì, *vel* Eli vor fì.

MODUS IMPERATIVUS.

Tempus Præſens.

Fii tu, *Sis tu.*	Fiti voi, *Sitis vos.*
Fie ell, *ſit ille.*	Fie eli, *ſint illi.*

§ 25. Numerele ordinale masculine se formează adăugînd la cardinale *lea* și punînd înainte *a*; de ex.: *adoilea* „secundus", *atreilea* „tertius" etc. Totuși numărul cardinal *un* formează ordinalul *întâi, întâia* „primus, prima".

§ 26. Dar numerele ordinale de genul feminin se formează punînd înaintea cardinalelor un *a* și la urmă altul; de ex. *acincia* „quinta", *azecea* „decima" etc. Totuși *doi* cere *adoua* „secunda", *trei* — *atrea* „tertia", *patru* — *apatra* „quarta".

Celelalte feluri de numere mai ușor le vei învăța din practică.

CAPITOLUL XI

Despre verbele auxiliare

§ 27. În limba daco-romană sînt două verbe auxiliare: *sînt* „sum" și *am* „habeo". Primul se conjugă în acest mod:

MODUL INDICATIV

Timpul Prezent[32]

La singular	*La plural*
eu sînt, *ego sum*	noi sîntem, *nos sumus*
tu ești, *tu es*	voi sînteți
el e *sau* este, *ille est*	ei sînt

Imperfectul

eu eram, *ego eram*	noi eram, *nos eramus*
tu erai	voi erați
el era	ei era

Perfectul compus[33]

eu am fost, *ego fui*	noi am fost, *nos fuimus*
tu ai fost	voi ați fost
el au fost	ei au fost

Perfectul simplu

eu fui *sau* fusei, *ego fui*	noi furăm *sau* fusem
tu fuși *sau* fuseși	voi furăți *sau* fuseți
el fu *sau* fuse	ei fură *sau* fuse

Mai mult ca perfectul

eu fusesem, *ego fueram*	noi fusesem, *nos fueramus*
tu fuseseși	voi fuseseți
el fusese	ei fusese

Viitorul

eu oi fi *sau* eu voi fi, *ego ero*	noi om fi sau noi vom fi
tu ei fi *sau* tu vei fi	voi eți fi *sau* voi veți fi
el a fi *sau* el va fi	ei or fi *sau* ei vor fi

MODUL IMPERATIV

Prezentul

fii tu, *sis tu*[34] [es]	fiți voi, *sitis vos* [este]
fie el, *sit ille*	fie ei, *sint illi*

Scanned with OKEN Scanner

Futurum.

Se fiu eu, *fim ego.* Se fim noi, *fimus nos.*
Se fi tu Se fiti voi.
Se fie ell. Se fie eli.

MODUS CONJUNCTIVUS.

Tempus Præsens.

Se fiu eu, *ut fim ego.* Se fim noi, *ut fimus nos.*
Se fi tu Se fiti voi.
Se fie ell. Se fie eli.

Præteritum Imperfectum.

Eu áſi fi, *ego essem.* Noi ám fi, *nos essemus.*
Tu ai fi. Voi ati fi.
Ell ar fi. Eli ár fi.

Præteritum Perfectum.

Se fiu foſt, *ut fuerim.* Se fim foſt, *ut fuerimus*
Se fi foſt. Se fiti foſt.
Se fie foſt. Se fie foſt.

Præteritum Plusquamperfectum.

Eu áſi fi foſt, *ego fuiſſem.* Noi am fi foſt, *nos fuiſſemus.*
Tu ái fi foſt. Voi áti fi foſt.
Ell ár fi foſt. Eli ar fi foſt

Futurum eſt ſimile Futuro Imperativi.

MODUS INFINITIVUS.

Tempus Præsens.

A fi, *vel* A fire, *esse.*

Præteritum.

A fi foſt, *fuiſſe.*

Gerundium in DUM, & in DI.

De á fire.

Participium Præsens, & Gerundium in DO.

Fiend.

Futurum.

Fiitor, *futurus.* Fiitore, *futura.*

§. 28. Verbum *Am*, habeo, Indicativi Præſens habet: *Eu ám*, ego habeo. *Tu ái*, tu habes *Ell ár*e, vel *au*, ille habet. *Noi ávèm*, nos habemus. *Voi ávti*, vos habetis. *Eli au*, illi habent. Præteritum abſolutum: *Eu ávui*, ego habui. *Tu ávuſi*, tu habuiſti. *Ell ávù*, ille habuit *Noi ávuram*, nos habuimus. *Voi ávurati*, vos habuiſtis *Eli ávura*, illi habuerunt. Imperativi Præſens: *Aibi tu*, habe tu. *Aiba ell*, habeat ille. Infinitivi Præſens: *A ávere*, habere. Supinum: *Avut*, habitus. De cætero conjugatur ſicut *Tác*, taceo, de quo agemus in ſecunda Conjugatione.

CAPUT XII

De Conjugationibus Verborum Regularium.

§. 29. Conjugationes Verborum Regularium in Lingua Daco-Romana ſunt quatuor, ſicut etiam in Latina.

Viitorul[35]

să fiu eu, *sim ego* — să fim noi, *simus nos*
să fii tu — să fiţi voi
să fie el — să fie ei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul

să fiu eu, *ut sim ego* — să fim noi, *ut simus nos*
să fii tu — să fiţi voi
să fie el — să fie ei

Imperfectul

eu aş fi, *ego essem* — noi am fi, *nos essemus*
tu ai fi — voi aţi fi
el ar fi — ei ar fi

Perfectul

să fiu fost[36], *ut fuerim* — să fim fost, *ut fuerimus*
să fii fost — să fiţi fost
să fie fost — să fie fost

Mai mult ca perfectul

eu aş fi fost, *ego fuissem* — noi am fi fost, *nos fuissemus*
tu ai fi fost — voi aţi fi fost
el ar fi fost — ei ar fi fost

Viitorul este la fel ca viitorul imperativului.

MODUL INFINITIV

Prezentul

a fi *sau* a fire, *esse*

Perfectul

a fi fost, *fuisse*

Gerunziul în **dum** şi în **di**

de a fire[37]

Participiul prezent şi *gerunziul* în **do**

fiind

Viitorul (participiului)

fiitor[38], *futurus* — fiitoare, *futura*

§ 28. Verbul *am* „habeo" are prezentul indicativului: *eu am*, „ego habeo", *tu ai* „tu habes", *el are* sau *au* „ille habet", *noi avem* „nos habemus", *voi aveţi* „vos habetis", *ei au* „illi habent". Perfectul simplu: *eu avui* „ego habui", *tu avuşi* „tu habuisti", *el avu* „ille habuit", *noi avurăm* „nos habuimus", *voi avurăţi* „vos habuistis", *ei avură* „illi habuerunt". Prezentul imperativului: *aibi tu* „habe tu", *aibă el* „habeat ille". Prezentul infinitivului: *a avere* „habere". *Supinul: avut* „habitus". Dealtfel se conjugă ca şi *tac* „taceo", de care ne vom ocupa la conjugarea a doua.

CAPITOLUL XII

Despre conjugarea verbelor regulate

§ 29. În limba daco-romană sînt, ca şi în latină, patru conjugări ale verbelor regulate.

Scanned with OKEN Scanner

Primæ Conjugationis Infinitivus exit in *ARE* longum: *Secundæ* in *ERE* longum: *Tertiæ* in *ERE* breve: *Quartæ* in *IRE* longum.

I. CONJUGATIO.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus Præsens.

Singulariter.	*Pluraliter.*
Eu láud, *ego laudo.*	Noi laud-am, *nos laudamus*
Tu láud-i.	Voi laud-áti.
Ell láud-a.	Eli láud-a.

Præt. Imperfectum.

Eu laud-auam, *ego laudabam.*	Noi laud-auam, *nos laudabamus.*
Tu laud-auai.	Voi laudauati.
Ell laud-aua.	Eli laud-aua.

Præt. Perfectum.

Eu ám } *ego laudavi.*	Noi ám } *laudavimus.*
Tu ái } laudát. *laudasti.*	Voi áti } laudát.
Ell au } *laudavit*	Eli au }

Præteritum Absolutum.

Eu laud-áui, *laudavi.*	Noi laud-áram, *laudavimus.*
Tu laud-auasi.	Voi laud-árati.
Ell laud à.	Eli laud-ára.

Præt.

Præt. Plusquamperfectum.

Eu ám } *laudaveram.*	Noi ám }
Tu ái } foſt laudát.	Voi áti } foſt laudát.
Ell au }	Eli au }

Plusquamperfectum Absolutum.

Eu laud-áſſem, *laudaveram.*	Noi laud-áſſem.
Tu laud áſſeſi.	Voi laud áſſeti.
Ell laud-áſſe.	Eli laud-áſſe.

Futurum.

Eu oi } *laudabo.*	Noi om }
Tu ei } laudá.	Voi eti } laudá.
Ell á }	Eli or }

Nota. Poteſt in quacunque Conjugatione ante Auxiliare Futuri poni *V.* e. g. loco *oi*, voi; loco *ei*, vei. &c.

MODUS IMPERATIVUS.

Tempus Præſens.

Láud-a tu, *lauda tu.*	Laud-áti voi, *laudate vos.*
Láud-e ell, *laudet ille.*	Láud-e eli, *laudent illi.*

Futurum.

Se láud eu, *laudem ego.*	Se laud-am noi, *laudemus nos.*
Se láud-i tu	Se laud áti voi.
Se láud-e ell.	Se láud-e eli.

C 4 MO-

Infinitivul *primei* conjugări se termină în **are** lung; *la a doua* în **ere** lung; *la a treia* în **ere** scurt; *la a patra* în **ire** lung[39].

CONJUGAREA I.

MODUL INDICATIV

Prezentul

La singular	*La plural*
eu laud, *ego laudo*	noi lăud-ăm, *nos laudamus*
tu lauz-i[40]	voi laud-aţi
el laud-ă	ei laud-ă

Imperfectul

eu lăud-am, *ego laudabam*	noi lăud-am, *nos laudabamus*
tu lăud-ai	voi lăudaţi [sic]
el lăud-a	ei lăud-a

Perfectul compus

eu am	*ego laudavi*	noi am	*laudavimus*
tu ai	lăudat, *lauda-[vi]sti*	voi aţi	lăudat,
el au	*laudavit*	ei au	

Perfectul simplu

eu lăud-ai, *laudavi*	noi lăud-arăm, *laudavimus*
tu lăud-aşi	voi lăud-arăţi
el lăud-à [sic!]	ei lăud-ară

Mai mult ca perfectul[41]

eu am	*laudaveram*	noi am	
tu ai	fost lăudat,	voi aţi	fost lăudat
el au		ei au	

Mai mult ca perfectul absolut[42]

eu lăud-asem, *laudaveram*	noi lăud-asem
tu lăud-aseşi	vou lăud-aseţi
el lăud-ase	ei lăud-ase

Viitorul

eu oi	*laudabo*	noi om	
tu ei	lăuda,	voi eţi	lăuda
el a		ei or	

Notă. La fiecare conjugare înaintea auxiliarului la viitor se poate pune *v;* de ex.: în loc de *oi* — voi, în loc de *ei* — vei etc.

MODUL IMPERATIV

Prezentul

laud-ă tu, *lauda tu*	lăud-aţi voi, *laudate vos*
laud-e el, *laudet ille*	laud-e ei, *laudent illi*

Viitorul

să laud eu, *laudem ego*	să lăud-ăm noi, *laudemus nos*
să lauz-i tu	să lăud-aţi voi
să laud-e el	să laud-e ei

Scanned with OKEN Scanner

MODUS CONJUNCTIVUS.

Tempus Præsens est simile Futuro Imperativi.

Præteritum Imperfectum.

Eu áſi laudá, *laudarem.* Noi ám laudá.
Tu ái laudá. Voi áti laudá.
Ell ár laudá. Eli ár laudá.

Præteritum Perfectum.

Se fiu } *ut laudaverim.* Se fim }
Se fii } laudát. se fiti } laudát.
Se fie } Se fie }

Præt. Plusquamperfectum.

Eu áſi } *laudaſſem.* Noi ám }
Tu ái } ſi laudát. *vel* ſi Voi áti } ſi laudát, *vel* ſi
Ell ár } foſt laudát. Eli ár. } foſt laudát.

Futuro Conjunctivus caret.

MODUS INFINITIVUS.

Tempus Præſens.

A laudáre, *laudare.*

Nota. Vulgus in colloquiis ſolet omittere ultimam ſyllabam RE Infinitivi Præſentis, aitque loco, *A laudáre, A tacere, A dormire* &c. *A laudá, A tacè,* &c.

Præteritum.

A ſi laudát, *vel* A ſi foſt laudát, *laudaſſe.*

Futu-

Futurum.

A ſi laudator, *laudaturus.*

Supinum.

Laudát, *laudatus.*

Gerundium in DI & DUM.

De laudáre. De laudát, *ad laudandum,* vel *laudandi.*

Gerundium in DO.

Laud-and, *laudando.*

PARTICIPII Præſens

Laud-and, *vel* Laud-ator, *laudans.*

Futurum.

A ſi laud-ator, *laudaturus.*

Sic conjugantur Cant, *canto.* Manc, *vel* Manane, *mandùco.* Ambl, *ambulo.* Allerg, *curro.* Cuget, *cogito.* Qváut, *quæro.* Cerc, *quæro.* Culc, *colloco,* vel *decumbo.* Lunec, *lubrico.* Ar, *aro* Ert, *parco.* Sáp, *fodio.* Crep, *crepo.* Cálc, *calco.* Judec, *judico.* Joc, *jocor,* vel *ludo.* &c.

II. CONJUGATIO.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus Præſens.

Eu tac, *Ego taceo.* Noi tac-em, *tacemus.*
Tu tác-i. Voi tac-eti.
Ell tác-e. Eli tác.

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului

Imperfectul [=condiţional prezent]

eu aş lăuda, *làudarem*	noi am lăuda
tu ai lăuda	voi aţi lăuda
el ar lăuda	ei ar lăuda

Perfectul

să fiu / să fii / să fie	[43] *ut laudaverim* lăudat,	să fim / să fiţi / să fie	lăudat

Mai mult ca perfect [=Condiţional perfect]

eu aş / tu ai / el ar	*laudassem*[44] fi lăudat *sau* fi fost lăudat	noi am / voi aţi / ei ar	fi lăudat *sau* fi fost lăudat

Viitorul lipseşte la conjuctiv.

MODUL INFINITIV

Prezentul

a lăudare, *laudare*

Notă. Poporul în convorbiri obişnuieşte să omită ultima silabă *re* a infinitivului prezent şi, în loc de *a lăudare, a tăcere, a dormire* etc., spune *a lăuda, a tăcè*[45] etc.

Perfectul

a fi lăudat *sau* a fi fost lăudat, *laudasse*[46]

Viitorul[47]

a fi lăudător, *laudaturus.*

Supinul

lăudat, *laudatus.*

Gerunziul în **di** *şi* **dum**

de lăudare, de lăudat, *ad laudandum* sau *laudandi*

Gerunziul în **do**

lăud-înd, *laudando.*

Prezentul PARTICIPIULUI

lăud-înd *sau* lăud-ător, *laudans.*

Viitorul

a fi lăud-ător, *laudaturus*

Tot aşa se conjugă cînt, *canto;* mînc *sau* mănînc, *manduco;* îmbl[u], *ambulo;* alerg, *curro;* cuget, *cogito;* caut, *quaero;* cerc, *quaero;* culc, *colloco* sau *decumbo;* lunec, *lubrico;* ar, *aro;* iert, *parco* sau *fodio;* crep[48], *crepo;* calc, *calco;* judec, *judico;* joc, *jocor* sau *ludo* etc.

CONJUGAREA A II-A

MODUL INDICATIV

Prezentul

eu tac, *ego taceo*	noi tăc-em, *tacemus*
tu tac-i	voi tăc-eţi
el tac-e	ei tac

Præt. Imperfectum.

Eu tac-euam, *tacebam.* Noi tac-euam.
Tu tac-euai. Voi tac-euati.
Ell tac-eua. Eli tac-eua.

Præt. Perfectum.

Eu ám tac-ut, *tacui.* Noi ám }
Tu ái tac ut. Voi áti } tac-ut.
Ell au tac-ut. Eli au }

Præt. Absolutum.

Eu tac-ui, *tacui.* Noi tac-um, *vel* tac-uram.
Tu tac ufi. Voi tac-uti, *vel* tac-urati.
Ell tac-ù. Eli tac-ù, *vel* tac-ura.

Præt. Plusquamperfectum.

Eu ám } *tacueram.* Noi ám }
Tu ái } foſt tacut. Voi áti } foſt tacut.
Ell au } Eli au }

Plusquamperfectum Absolutum.

Eu tacuſſem, *tacueram.* Noi tac uſſem.
Tu tac uſſeſi. Voi tac-uſſeti.
Ell tac-uſſe. Eli tac-uſſe.

Futurum.

Eu oi, *vel* voi } *tacebo.* Noi om, *vel* vom }
Tu ei, *vel* vei } tac-e. Voi eti, *vel* veti } tac-e
Ell á, *vel* vá } Eli or, *vel* vor }

MO-

MODUS IMPERATIVUS.

Tempus Præſens.

Tác-i tu, *tace tu.* Tac-eti voi, *tacete vos.*
Tác-a ell, *taceat ille.* Tác-a eli, *taceant illi.*

Futurum.

Se tác eu, *taceam ego.* Se tac em noi.
Se tác-i tu. Se tac-eti voi.
Se tác-a ell. Se tác a eli.

MODUS CONJUNCTIVUS.

Tempus Præſens eſt ſimile Futuro Imperativi.

Præt. Imperfectum.

Eu áſi } *tacerem.* Noi ám }
Tu ái } tace. Voi áti } tace
Ell ár } Eli ár. }

Præt. Perfectum

Se fiu tacut, *ut tacuerim* Se fim tacut.
Se fii tacut. Se fiti tacut.
Se fie tacut. Se fie tacut.

Plusquamperfectum.

Eu áſi } *tacuiſſem.* Noi ám }
Tu ái } ſi tacut, *vel* ſi foſt tacut. Voi áti } ſi tacut, *vel* ſi foſt tacut.
Ell ár } Eli ár }

Futuro Conjunctivus caret.

MO-

Imperfectul

eu tăc-eam, *tacebam*	noi tăc-eam
tu tăc-eai	voi tăc-eaţi
el tăc-ea	ei tăc-ea[u]

Perfectul compus

eu am tăc-ut, *tacui*	noi am	tăcut
tu ai tăc-ut	voi aţi	
el au tăc-ut	ei au	

Perfectul simplu

eu tăc-ui, *tacui*	noi tăc-um *sau* tăc-urăm
tu tăcu-uşi	voi tăc-uţi *sau* tăc-urăţi
el tăc-u	ei tăc-u *sau* tăc-ură

Mai mult ca perfectul

eu am	*tacueram*	noi am	fost tăcut
tu ai	fost tăcut,	voi aţi	
el au		ei au	

Mai mult ca perfectul absolut

eu tăc-usem, *tacueram*	noi tăc-usem
tu tăc-useşi	voi tăc-useţi
el tăc-use	ei tăc-use

Viitorul

eu oi *sau* voi	*tacebo*	noi om *sau* vom	tăce[a]
tu ei *sau* vei	tăce[a]	voi eţi *sau* veţi	
el a *sau* va		ei or *sau* vor	

MODUL IMPERATIV

Prezentul

tac-i tu, *tace tu*	tăc-eţi voi, *tacete vos*
tac-ă el, *taceat ille*	tac-ă ei, *taceant illi*

Viitorul

să tac eu, *taceam ego*	să tăc-em noi
să tac-i tu	să tăc-eţi voi
să tac-ă el	să tac-ă ei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului.

Imperfectul

eu aş	*tacerem*	noi am	tăce[a]
tu ai	tăce[a]	voi aţi	
el ar		ei ar	

Perfectul

să fiu tăcut, *ut tacuerim*	să fim tăcut
să fii tăcut	să fiţi tăcut
să fie tăcut	să fie tăcut

Mai mult ca perfectul

eu aş	*tacuissem*	noi am	fi tăcut *sau* fi fost tăcut
tu ai	fi tăcut *sau*	voi aţi	
el ar	fi fost tăcut	ei ar	

Viitorul la conjunctiv lipseşte.

Scanned with OKEN Scanner

MODUS INFINITIVUS.

Tempus Præsens.

A tacere, *tacere.*

Præteritum.

A fi tacut, *vel* A fi foſt tacut, *tacuiſſe.*

Futurum.

A fi tacator, *taciturus.*

Supinum.

Tacut, *tacitus* (ut ita dicam)

Gerundium in DI, & DUM.

De tacere, *vel* De tacut, *tacendi*, vel *ad tacendum.*

Gerundium in DO.

Tacend, *vel* tacand, *tacendo.*

Participii Præsens.

Tacend, *vel* Tacand, *vel* Tacator, *tacens.*

Futurum.

A fi tacator, *taciturus.*

Sic conjugantur: Ved, *video.* Sied, *ſedeo.* Cád, *cado.* Rid, *rideo.* Mangaiu, *conſolor.* Táliu, *ſcindo.* &c.

Nota. Verba, quæ deſinunt in *IU*, formant Imperativum aſſumendo *E*, & Supinum aſſumendo *AT.* v. g. Mangaiue, *conſolare*; Mangaiuat, *conſolatum.* &c.

Aſt

Aſt Reman. *vel* Remâiu, *remaneo*, Imperativum format Remâiuì tu; Supinum Remás.

III. CONJUGATIO.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus Præsens.

Eu bát, *Ego tundo.*	Noi bát-em.
Tu bát-i.	Voi bát eti.
Ell bát e.	Eli bát.

Imperfectum.

Eu bat-euam, *tundebâm*	Noi bat euam.
Tu bat euai.	Voi bat-euati.
Ell bát eua.	Eli bat-eua.

Præt. Perfectum.

Eu ám }	*tutŭdi.*	Noi ám }
Tu ái } batut.		Voi áti } batut.
Ell au }		Eli au }

Præt. Perfectum Abſolutum.

Eu bat-ui, *tutudi.*	Noi bat-um, *vel* bat uram.
Tu bat-uſi.	Voi bat-uti, *vel* bat-urati.
Ell bat-ù.	Eli bat-u, *vel* bat-ura.

Plusquamperfectum.

Eu ám }	*tutuderam.*	Noi ám }
Tu ái } foſt batut.		Voi áti } foſt batut.
Ell au }		Eli au }

Plus

MODUL INFINITIV

Prezentul

a tăcere, *tacere*

Perfectul

a fi tăcut *sau* a fi fost tăcut, *tacuisse*

Viitorul

a fi tăcător, *taciturus*

Supinul

tăcut, *tacitus* (astfel să spun)

Gerunziul în **di** și **dum**

de tăcere *sau* de tăcut, *tacendi* sau *ad tacendum*

Gerunziul în **do**

tăcind *sau* tăcînd, *tacendo*

Participiul prezent

tăcind, *sau* tăcînd, *sau* tăcător, *tacens*

Viitorul

A fi tăcător, *taciturus*

Tot așa se conjugă: văd, *video;* șed, *sedeo;* cad, *cado;* rîd, *rideo;* mîngăiu, *consolor;* taiu, *scindo* etc.

Notă. Verbele care se termină în *i* formează imperativul adaugînd un *e* și supinul adăugînd *at;* de ex.: mîngăie, *consolare;* mîngăiat, *consolatum* etc.

Dar rămîn *sau* rămîi, *remaneo,* formează imperativul rămîi tu; supinul: rămas.

CONJUGAREA A III-A

MODUL INDICATIV

Prezentul

eu bat, *ego tundo*	noi bat-em
tu baţ-i	voi bat-eţi
el bat-e	ei bat

Imperfectul

eu băt-eam, *tundebam*	noi băt-eam
tu băt-eai	voi băt-eaţi
el băt-ea	ei băt-ea[u]

Perfectul compus

eu am	*tutudi*	noi am	
tu ai	bătut,	voi aţi	bătut
el au		ei au	

Perfectul simplu

eu băt-ui, *tutudi*	noi băt-um *sau* băt-urăm
tu băt-uși	voi băt-uţi *sau* băt-urăţi
el băt-u	ei băt-u *sau* băt-ură

Mai mult ca perfectul

eu am	*tutuderam*	noi am	
tu ai	fost bătut,	voi aţi	fost bătut
el au		ei au	

Scanned with OKEN Scanner

Plusquamperfectum Absolutum.

Eu bat-usſem, *tutude-ram.*	Noi bat-usſem.
Tu bat-usſeſi.	Voi bat-usſeti.
Ell bat-usſe.	Eli bat-usſe.

Futurum.

Fu oi, *vel* voi } *tundam*	Noi om, *vel* vom }
Tu ei, *vel* vei } báte.	Voi eti, *vel* veti } báte.
Ell á, *vel* vá }	Eli or, *vel* vor }

MODUS IMPERATIVUS.

Tempus Praeſens.

Báte tu, *tunde tu.*	Báteti voi, *tundite vos.*
Bata ell, *tundat ille.*	Báta eli, *tundant illi.*

Futurum.

Se bát eu, *tundam ego.*	Se bát-em noi.
Se bát-i tu.	Se bát-eti voi.
Se bat-a ell.	Se bát-a eli.

MODUS CONJUNCTIVUS.

Tempus Praeſens eſt ſimile Futuro Imperativi.

Imperfectum.

Eu áſi } *tunderem.*	Noi ám }
Tu ái } báte.	Voi áti } báte.
Eli ár }	Eli ar }

Praeteritum Perfectum.

Se fiu } *ut tutuderim.*	Se fim }
Se fii } batut.	Se fiti } batut,
Se fie }	Se fie }

Plusquamperfectum.

Fu áſi } *tutudiſſem.*	Noi ám }
Tu ái } ſi batut, *vel* ſi foſt batut.	Voi áti } ſi batut, *vel* ſi foſt batut.
Ell ár }	Eli ár }

Futuro Conjunctivus caret

MODUS INFINITIVUS.

Tempus Praeſens.

A bátere, *tundere.*

Praeteritum.

A ſi batut, *vel* A ſi foſt batut, *tutudiſſe.*

Futurum.

A ſi batator, *verberaturus.*

Supinum.

Batut, *verberatus.*

Gerundium in DI, & DUM.

De bátere, *vel* De batut, *verberandi*, vel *ad verberandum.*

Gerundium in DO.

Patend, *tundendo.*

Mai mult ca perfectul absolut

eu băt-usem, *tutuderam*		noi băt-usem	
tu băt-useşi		voi băt-useţi	
el băt-use		ei băt-use	

Viitorul

eu oi *sau* voi	*tundam*	noi om *sau* vom	
tu ei *sau* vei	bate	voi eţi *sau* veţi	bate
el a *sau* va		ei or *sau* vor	

MODUL IMPERATIV

Prezentul

bate tu, *tunde tu*	bateţi voi, *tundite vos*
bată el, *tundat ille*	bată ei, *tundant illi*

Viitorul

să bat eu, *tundam ego*	să bat-em noi
să baţ-i tu	să bat-eţi voi
să bat-ă el	să bat-ă ei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului.

Imperfectul

eu aş	*tunderem*	noi am	
tu ai	bate,	voi aţi	bate
el ar		ei ar	

Perfectul

să fiu	*ut tutuderim*	să fim	
să fii	bătut,	să fiţi	bătut
să fie		să fie	

Mai mult ca perfectul

eu aş	*tutudissem*	noi am	
tu ai	fi bătut *sau*	voi aţi	fi bătut *sau*
el ar	fi fost bătut	ei ar	fi fost bătut

Viitorul la conjunctiv lipseşte

MODUL INFINITIV

Prezentul

a batere, *tundere*

Perfectul

a fi bătut *sau* a fi fost bătut, *tutudisse*

Viitorul

a fi bătător, *verberaturus*

Supinul

bătut, *verberatus*

Gerunziul în **di** *şi* **dum**

de batere *sau* de bătut, *verberandi* sau *ad verberandum*

Gerunziul în **do**

bătînd, *tundendo*

Scanned with OKEN Scanner

Participii Præſens.

Batend, vel Batator, *tundens.*

Futurum.

A ſi batator, *verberaturus.*

Sic conjugantur: Fác, *facio* Pon, *pono.* Cred, *credo.* Comprend, *comprehendo.* Dic, *dico.* Duc, *duco.* Alleg, *eligo.* Merg, *pergo.* Trec, *tranſeo.* &c.

Nota I. Duc, Fác, Dic, formant ſecundam Perſonam Præſentis Imperativi *Dù, Fà, Dì.* Tertiam ſicut *Bát.*

II. Trec, & Merg, formant: *Treci*, tranſi; *Mergi*, perge.

III. Definentia in *on*, formant Supinum mutando *on* in *us.* v.g. Pon, *pono*, Pus, *poſitus.*

IV. Definentia in *g* & *ond*, item Rád, *rado.* Dic, *dico.* Duc, *duco*, formant Supinum mutando ultimam Conſonantem in *s.* v.g. Alleg, *eligo*; Alles, *electus.* Pung, *pungo*; Puns, *punctus.* Duc, Dus. Dic, Dis. Rád, Rás. Tond, *tondeo*, Tons.

V. Verba, quorum Supinum definit in *S*, formant Præteritum Perfectum Abſolutum addendo Supino *SEI.* v.g. Pon, Pus, Puſſei. Duc, Dus, Duſſei, &c.

IV.

IV. CONJUGATIO.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus Præſens.

Eu dorm, *Ego dormio.*	Noi dorm-im.
Tu dorm-i.	Voi dorm-iti.
Ell dorm-e.	Eli dorm.

Præt. Imperfectum.

Eu dorm-ieuam, *dormiebam.*	Noi dorm-ieuam.
Tu dorm-ieuai.	Voi dorm-ieuati.
Ell dorm-ieua.	Eli dorm-ieua.

Præt. Perfectum.

Eu ám } *dormivi.*	Noi ám }
Tu ái } dormit.	Voi áti } dormit.
Ell au }	Eli au }

Præt. Abſolutum.

Eu dorm-iui, *dormivi.*	Noi dorm-iram.
Tu dorm-iuiſi.	Voi dorm-irati.
Ell dorm-ì.	Eli dorm-ira.

Plusquamperfectum.

Eu ám } *dormiveram*	Noi ám }
Tu ái } foſt dormit.	Voi áti } foſt dormit.
Ell au }	Eli au }

Plusquamperfectum Abſolutum.

Eu dorm-iſſem, *dormiveram*	Noi dorm-iſſem.

Participiul prezent

bătînd *sau* bătător, *tundens*

Viitor

a fi bătător, *verberaturus*

La fel se conjugă: fac, *facio*; pun, *pono*; cred, *credo*; cumprind, *comprehendo*; zic, *dico*; duc, *duco*; aleg, *eligo*; merg, *pergo*; trec, *transeo* etc.

Nota I. Duc, fac, zic formează persoana a doua a prezentului imperativ *du, fă, zi*. A treia ca și *bat*.

II. Trec și merg formează: *treci* „transi", *mergi* „perge".

III. Cele care se termină în *un*, formează supinul schimbînd pe *un* în *us*; de ex.: pun, *pono*, pus, *positus*.

IV. Cele care se termină în *g* și *und*, la fel ca rad, *rado*; zic, *dico*; duc, *duco*, formează supinul schimbînd consoana ultimă în *s*; de ex.: aleg, *eligo*—ales, *electus*, [îm]pung, *pungo*—[îm]puns, *punctus*, duc—dus, zic—zis, rad—ras, tund, *tondeo*—tuns.

V. Verbele al căror supin se termină în *s* formează perfectul simplu adăugînd la supin pe *sei*; de ex.: pun—pus—pusei, duc—dus—dusei etc.

CONJUGAREA a IV-a

MODUL INDICATIV

Prezentul

eu dorm, *ego dormio*	noi dorm-im
tu dorm-i	voi dorm-iți
el doarm-e	ei dorm

Imperfectul

eu dorm-eam, *dormiebam*	noi dorm-eam
tu dorm-eai	voi dorm-eați
el dorm-ea	ei dorm-ea[u]

Perfectul compus

eu am tu ai el au	*dormivi* dormit,	noi am voi ați ei au	dormit

Perfectul simplu

eu dorm-ii, *dormivi*	noi dorm-irăm
tu dorm-iși	voi dorm-irăți
el dorm-i	ei dorm-ir[ă]

Mai mult ca perfectul

eu am tu ai el au	*dormiveram* fost dormit,	noi am voi ați ei au	fost dormit

Mai mult ca perfectul absolut

eu dorm-isem, *dormiveram*	noi dorm-isem

Scanned with OKEN Scanner

Tu dorm-iſſeſi. Voi dorm-iſſeti.
Ell dorm-iſſe. Eli dorm-iſſe.

Futurum.

Eu oi, *vel* voi } *dormiam.* Noi om, *v.* vom }
Tu ei, *vel* vei } dormì. Voi eti, *v.* veti } dormì.
Ell á, *vel* vá } Eli or, *vel* vor }

MODUS IMPERATIVUS.

Tempus Præſens.

Dormi tu, *dormi tu.* Dormiti voi, *dormite vos.*
Dorma ell, *dormiat ille.* Dorma eli, *dormiant illi.*

Futurum.

Se dorm eu, *dormiam ego.* Se dorm-im noi.
Se dorm-i tu. Se dorm-iti voi.
Se dorm-a ell. Se dorm-a eli.

MODUS CONJUNCTIVUS.

Tempus Præſens eſt ſimile Futuro Imperativi.

Imperfectum.

Eu aſi } *dormirem.* Noi ám }
Tu ái } dormì. Voi áti } dormì.
Ell ár } Eli ár }

Præt. Perfectum.

Se fii } *ut dormiverim.* Se fim }
Se fii } dormit. Se fiti } dormit.
Se fie } Se fie }

Plusquamperfectum.

Eu áſi } *dormiviſſem.* Noi ám }
Tu ái } ſì dormit, *vel* ſi Voi áti } ſì dormit. *ve*
Ell ár } foſt dormit. Eli ár } ſi foſt dormit

Futuro Conjunctivus caret.

MODUS INFINITIVUS.

Tempus Præſens.

A dormire, *dormire.*

Præteritum.

A ſì, *vel* A ſì foſt dormit, *dormiviſſe.*

Futurum.

A ſì dormitor, *dormiturus.*

Gerundium in DI, & DUM.

De dormire, *vel* De dormit, *dormiendi*, vel *dormiendum.*

Gerundium in DO.

Dormiend, *dormiendo.*

Supinum.

Dormit, *dormitum.*

Participii Præſens.

Dormiend, *vel* Dormitor, *dormiens.*

Futurum.

A ſì dormitor, *dormiturus.*

tu dorm-iseşi — voi dorm-iseţi
el dorm-ise — ei dorm-ise

Viitorul

eu oi *sau* voi / tu ei *sau* vei / el a *sau* va } *dormiam* dormi, noi om *s.* vom / voi eţi *s.* veţi / ei or *sau* vor } dormi

MODUL IMPERATIV

Prezentul

dormi tu, *dormi tu* — dormiţi voi, *dormite vos*
doarmă el, *dormiat ille* — doarmă ei, *dormiant illi*

Viitorul

să dorm eu, *dormiam ego* — să dorm-im noi
să dorm-i tu — să dorm-iţi voi
să doarm-ă el — să doarm-ă ei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului.

Imperfectul

eu aş / tu ai / el ar } *dormirem* dormi, noi am / voi aţi / ei ar } dormi

Perfectul

să fiu / să fii / să fie } *ut dormiverim* dormit, să fim / să fiţi / să fie } dormit

Mai mult ca perfectul

eu aş / tu ai / el ar } *dormivissem* fi dormit *sau* fi fost dormit, noi am / voi aţi / ei ar } fi dormit *sau* fi fost dormit

Viitorul conjunctiv lipseşte

MODUL INFINITIV

Prezentul

a dormire, *dormire*

Perfectul

a fi *sau* a fi fost dormit, *dormivisse*

Viitorul

a fi dormitor, *dormiturus*

Gerunziul în **di şi dum**

de dormire *sau* de dormit, *dormiendi* sau *dormiendum*

Gerunziul în **do**

dormind, *dormiendo*

Supinul

dormit, *dormitum*

Participiul prezent

dormind[49] *sau* dormitor, *dormiens*

Viitorul

a fi dormitor, *dormiturus*

Scanned with OKEN Scanner

Sic conjugantur: Aud, *audio.* Senti, *sentio* (cui additur I post T, ut distinguatur a *Sent*, sum) Ment, *mentior.* Mor, *morior.* Fug, *fugio.* Ven, *venio*, quod formar Imperativum in *A.* v. g. Vena tu, *veni tu*, Vena ell. &c.

Nota. Verba desinentia in ESC pariter hoc modo conjugantur, tamen dum *primam* & *secundam* personam Pluralis Numeri Præsentis Indicativi, nec non *Supinum*, & Infinitivi Præsens formant, illud ESC amittunt: e. g. Maresc, *magnifico*, Noi Mar im, *nos magnificamus*, Voi Mar-iti, *vos magnificatis*, Marit, *magnificatus.* Hæc eadem Verba Imperativi Præsentis secundam personam formant assumendo E. v. g. Humillesc, *humilio*, Humillesce tu. &c.

CAPUT XIII.

De Verbis Passivis, Reciprocis, & Irregularium speciem præseferentibus.

§. 30. I. Verba Activa fiunt Passiva præponendo eis in Singulari *Me, Te, Se*, & in Plurali *Ne, Ve, Se.* v. g. Me ved, *videor*, Te vedi, *videris.* &c.

§. 31. II. Verba Reciproca, utut habeant easdem particulas ante se, Passiva non sunt, sed Neutra. v. g. Me tem, *timeo.* Mè mir *miror.*

§. 32.

§. 32. III. Sunt quædam Verba, quæ utut in Præsenti Indicativi regulariter desinant in *N*, possunt tamen in prima, & secunda Singulari Præsentis Indicativi, in tribus personis Singularibus Futuri Imperativi, & in tertia Singulari Præsentis Imperativi *N* mutare in *IU*, ideoque irregularia dici.

Talia sunt: Pon, *pono.* Ven, *venio.* Tien, *teneo.* Reman, *remaneo.* &c.

§. 33. IV. Verbum Pot, *possum*, in prima persona Singulari Præsentis Indicativi dicitur etiam *Pociu*, de cætero conjugatur sicut Verba secundæ Conjugationis, nisi quod ubique mutet *O* in *U*, præter tres personas singulares, & tertiam pluralem Præsentis Indicativi, & Futuri Imperativi, secundam item, & tertiam singularem, & tertiam pluralem Præsentis Imperativi; in quibus solis conservat *O.*

CAPUT XIV.

De Adverbiis.

§. 34. Adverbia alia sunt *Primitiva*, & alia *Derivata*, quæ nimirum a Nominibus formantur. De illis postea: de his nota ista:

§. 35. I. Adjectiva masculini, & communis Generis si solitarie sumantur, sunt Adverbia. v. g. Frumòs hom, *pulcher homo*, si sumam Adjectivum sine Substantivo, erit

L 3 Ad-

La fel se conjugă: aud, *audio;* sînt [=simţ], *sentio* (căruia i se adaugă *i* după *t* pentru ca să se deosebească de *sînt* „sum"); mint, *mentior;* mor, *morior;* fug, *fugio;* vin, *venio*, care formează imperativul în *ă;* de ex.: vină tu, *veni tu;* vină el etc.

Notă: Verbele care se termină în *esc* se conjugă în acelaşi fel, totuşi îl pierd pe *esc* la persoana *întîi* şi *a doua* a numărului plural al prezentului indicativ şi la fel formează şi *supinul* şi prezentul infinitivului; de ex.: măresc, *magnifico;* noi măr-im, *nos magnificamus;* voi măr-iţi, *vos magnificatis;* mărit, *magnificatus*. Aceleaşi verbe formează persoana a doua a imperativului prezent primind *e;* de ex.: umilesc, *humilio;* umileşte tu etc.

CAPITOLUL XIII

Despre verbele pasive, reciproce şi cele ce prezintă o formă neregulată

§ 30. I. Verbele active devin pasive[50] punîndu-li-se înainte la singular *mă, te, se* şi la plurat *ne, vă, se;* de ex.: mă văd, *videor;* te vezi, *videris* etc.

§ 31. II. Verbele reciproce chiar dacă au înaintea lor aceleaşi particule nu sînt pasive, ci neutre; de ex.: mă tem, *timeo;* mă mir, *miror*.

§ 32. III. Sînt unele verbe care, chiar dacă la prezentul indicativ regulat se termină în *n*, pot totuşi să-l schimbe pe *n* în *i* la persoana întîi şi a doua de la singularul prezentului indicativ, la cele trei persoane din singular ale viitorului imperativ şi la persoana a treia din singular a prezentului imperativ; şi de aceea se numesc neregulate.

Atari verbe sînt: pun, *pono;* vin, *venio;* ţin, *teneo;* rămîn, *remaneo* etc.

§ 33. IV. Verbul pot, *possum*, la persoana întîi singular a prezentului indicativ se pronunţă şi *poci*, altcum se conjugă ca verbele de conjugarea a doua, numai să schimbe peste tot pe *o* în *u* în afară de cele trei persoane de la singular şi de a treia de la pluralul prezentului indicativ şi a viitorului imperativ, asemenea de a doua şi a treia singular şi de a treia plural a prezentului imperativ, la care se păstrează *o*.

CAPITOLUL XIV

Despre adverbe

§ 34. Unele adverbe sînt *primare*, iar altele *derivate*, care se formează fără îndoială de la nume. Despre acelea mai apoi, despre acestea notează următoarele:

§ 35. I. Adjectivele de genul masculin sau comun[51], dacă se iau izolat[52], sînt adverbe; de ex.: frumos om, *pulcher homo*, dacă voi lua adjectivul fără substantiv,

Adverbium, dicamque: Frumòs ſiede, *pulchre ſedet*, & ſic de reliquis.

§. 36. II. A Subſtantivis prius forma Adjectivum, quod fit addendo Subſtantivis ſyllabam *ESC*; tum adde huic ſyllabæ unum *E*, & habebis Adverbium. e. g. Domn, *Dominus*, Domneſc, *dominalis*, Domneice, *dominaliter*. &c.

ADVERBIA PRIMITIVA.

§. 37. I. LOCUM INDICANTIA.

I. Ad Interrogationem Unde? *ubi?*

Aici, *vel* Ici, *hic.*
Acollo, *vel* collo, *ibi.*
Inlauntru, *intus.*
Afára, *foris.*
Dedeſupt, *infra.*
Deaſuprá, *ſupra.*
Denſùs, *ſupra.*
Den Jòs, *infra.*
Oblu, *e regione.*
Inderect, *retro.*
Dupa, *poſt.*
Innáinte, *ante, coram.*
Pretutendene, *ubique.*
Fieſce unde, *ubicunque.*
Unde ſie, *usquam.*
Invrun loc, *ullo in loco.*
Airea, *alibi.*
Denlauntru, *intrinſecus.*
Denáfára, *extrinſecus.*
Priſten, *præſto.*
Acáſa, *domi.*
Depárte, *procul.*
Aprope, *prope.*
Langa, *penes.*
De derectá, *vel* Dea derectá, *ad dextram.*
Deaſtangá, *ad ſiniſtram.*

II. Ad Interrogationem Unde? *quò?*

Incoce, *huc.*
Acollo, *eo.*
Sus, *ſurſum.*
Jos, *deorſum.*

Intra, *intro.*
Afára, *foras.*
Dencollo, *trans.*
Airea, *aliorſum.*
Necairi, *nuſpiam.*
Innáinte, *antrorſum.*
Inderect, *retrorſum.*
Innápoi, *retro.*
Incruciſi, *transverſe.*
Imponciſi, *oppoſite.*
Acáſa, *domum.*
Incollo, *ultra.*
Delátare, *ad latus*

III. Ad Interrogationem Deunde? *unde?*

Deaici, *binc.*
Deacollo, *inde.*
Deinlauntru, *ab intra.*
Den áfára, *ab extra.*
Den derect, *a tergo.*
Deaſuprá, *deſuper.*
Denjos, *ab infra.*
Dedepárte, *a procul.*
Dënecairi, *nullo ex loco.*
Depretutendene, *undequaque.*
Deambelaturile, *utroque ex latere.*

IV. Ad Interrogationem Anquatro? *qua?*

Peaicea, *vel* Pëici, *hac.*
Allá, *vel* Lá, *illac.*
Inſus, *ſurſum verſus.*
Injos, *deorſum verſus.*

V. Ad Interrogationem Panaunde? *quousque?*

Panaaici, *hucusque.*
Panaa collo, *eousque.*
Pan lá incetát, *usque ad finem.*

§. 38. II. ADVERBIA TEMPUS SIGNIFICANTIA.

Amù, Acùm, *modo.*
Apoi, *deinde.*
Aſtadi, *hodie.*
Indáta, Menteni, *illico.*

va fi adverb și voi zice: frumos șeade, *pulcher sedet* și la fel despre celelalte.

§ 36. II. De la substantive formează mai întîi adjectivul, ceea ce se face adăugînd substantivului silaba *esc;* apoi adaugă acestei silabe un *e* și vei avea adverbul; de ex.: domn, *dominus;* domnesc, *dominalis;* domnește, *dominaliter* etc.

ADVERBELE PRIMARE

§. 37. I. CARE ARATĂ LOC

I. *La întrebarea* unde? *ubi?*

aici *sau* ici, *hic*
acolo *sau* colo, *ibi*
înlăuntru, *intus*
afară, *foris*
dedesupt, *infra*
deasupra, *supra*
din sus, *supra*
din jos, *infra*
oblu, *e regione*
indărăpt, *retro*
după, *post*
înainte, *ante, coram*
pretutindeni, fiește unde[53], *ubique, ubicunque*
unde fie, *usquam*
în vrun loc, *ullo in loco*
airea, *alibi*
din lăuntru, *intrinsecus*
din afară, *extrinsecus*
pristen, *praesto*
acasă, *domi*
departe, *procul*
aproape *prope*
lîngă, *penes*
de dreapta *sau* de-a dreapta, *ad dextram*
de-a stînga, *ad sinistram*

II. *La întrebarea* unde? *quo?*

încoace, *huc*
acolo, *eo*
sus, *sursum*
jos, *deorsum*
întră[54], *intro*
afară, *foras*
dincolo, *trans*
airea, *aliorsum*
nicăiri, *nuspiam*
înainte, *antrorsum*
îndărăpt, înapoi, *retrorsum, retro*
încruciș, *transverse*
împonciș, *opposite*
acasă, *domum*
încolo, *ultra*
delature, *ad latus*

III. *La întrebarea* de unde? *unde?*

de aici, *hinc*
de acolo, *inde*
de înlăuntru, *ab intra*
dinafară, *ab extra*
dindărăpt, *a tergo*
deasupra, *desuper*
din jos, *ab infra*
de departe, *a procul*
de nicăiri, *nullo ex loco*
de pretutindene, *unde quaque*
de ambe laturile[55], *utroque ex latere*

IV. *La întrebarea* încătro? *qua?*

pe aicea *sau* pe ici, ăla *sau* la, *illac*
în sus, *sursum versus*
în jos, *deorsum versus*

V. *La întrebarea* pînă unde? *quousque?*

pînaici, *hucusque*
pînacolo, *eousque*
pînă la încetat, *usque ad finem*

§38. II. ADVERBE CARE ARATĂ TIMP

amu, acum, *modo*
apoi, *deinde*
astăzi, *hodie*
îndată, minteni, *illico*

Currend, Degraba, Rapede, *cito, de repente.*
Mane, *cras.*
Demaneatia, *mane.*
Poimane, *perendie.*
Heri, *heri.*
Allálta heri, *nudius tertius.*
Daunadi, *nuper.*
Odáta, Odeniora, *semel, olim.*
Oreqvand, *aliquando.*
Qvâte odáta, Aorea, *interdum, interim.*
Qvand, *quando.*
Niciodată, *nunquam.*
Pururea, Totdeauna, *semper.*
Târdiu, *tarde.*
Tempurie, *tempestive.*
Intraaceea, *interea.*
Demulteori, *multoties.*
Ades, *vel* Des, *sæpe.*
Rár, *raro.*
Aráreori, *raro.*
Maitot deauná, *plerumque.*
Iára, *iterum.*

§. 29. III. ADVERBIA ORDINIS.

De nou, *denuo.*
Antaiu, *primo.*
Deaci, *deinceps.*
Dupaaceea, *postea.*
Taandá, *tandem.*
Preurma, *postremo.*
Inse, *cæterum.*
Incâlcit, *confuse.*

§. 30. IV. ADVERBIA INTERROGANDI.

Decè? Pentrueè? Caci? *cur? quare?*
Qvum? *quomodo?*
Qvât? *quantum?*
Dárápoi? *quid tum?*
Au? *an? num?*
Asiá? *itane?*
Preunde? *qua?*
Qvât depárte? *quam procul?*
Pana quand? *quamdiu?*

De quand? *a quo?*
De quâte ori? *quoties?*
An? *an?*
Qvât de mare? *quam magnum?*
Ce? *quid?*

§. 31. V. ADVERBIA DUBITANDI.

Dora, *forte.*
Ore? *utrum?*
Dára? *ecquid?*
Qvállá, *circiter.*
Mái lá, Mái, *vel fere.*

§. 32. VI. ALIA DIVERSARUM SPECIERUM ADVERBIA.

Numái, *tantum.*
Forte, Prea, *nimis, valde.*
Nemicá, *nihil.*
Tocmá, *plane.*
Indár, *gratis.*
Bene, *bene.*
Abea, *vix.*
Lesne, *facile.*
Anevoe; *difficulter.*
Qvá, *quasi.*
Qva, Qve, *vel quod, quia.*
Pequm, *quemadmodum.*
Iea, *ita, omnino.*
Ore quum, *aliquomodo.*
Ancái, *saltem.*
Anque, *adhuc.*
Macár, *saltem.*
Macársi, *quamquam.*
Desì, *etsi.*
Mácárque, *quamvis.*
Tat, Tatusi, Tám, *tamen.*
Máiáles, *præsertim.*
Máivîrros, *potius.*
Máibene, *melius.*
Vedi-bene, *utique.*
Aminurillea. *aliter.*
Adeverát, *sane.*
Cu bona fáma, *revera.*
De bona fáma, *pro certo.*
Asiá dára, *ergo.*
Ci, *atque.* &c.

curînd, degrabă, răpede, *cito, de repente*

mîne, *cras*
demîneaţă, *mane*
poimîne, *perendie*
ieri, *heri*
alaltă ieri, *nundius tertius*

dăunăzi, *nuper*
odată, odinioară, oarecînd, *semel, olim, aliquando*

cîte odată, aoarea, *interdum, interim*

cînd, *quando*
niciodată, *nunquam*

pururea, totdeauna, *semper*
tîrziu, *tarde*
timpurie, *tempestive*
într-aceea, *interea*
de multe ori, *multoties*
ades *sau* des, *saepe*
rar, *raro*
arareori, *raro*
mai totdeauna, *plerumque*

iară, *iterum*

§ 29[56]. III. ADVERBE DE ORDINE

de nou[57], *denuo*
întîiu, *primo*
de aci, *deinceps*
după aceea, *postea*

tanda[57], *tandem*
pe urmă, *postremo*
însă[58], *caeterum*
încîlcit, *confuse*

§ 30. IV. ADVERBE INTEROGATIVE

de ce? pentru ce? căci? *cur? quare?*
cum? *quomodo?*
cît? *quantum?*
dar apoi? *quid tum?*

au? *an? num?*
aşa? *itane?*
pre unde? *qua?*
cît [de] departe? *quam procul?*
pînă cînd? *quamdiu?*
de cînd? *a quo?*
de cîte ori? *quoties?*
an? *an?*

cît de mare? *quam magnum?*
ce? *quid?*

§. 31. V. ADVERBE DUBITATIVE [= DE ÎNDOIALĂ]

doară, *forte*
oare? *utrum?*
dară? *ecquid?*

ca la, *circiter*
mai la *sau* mai, *fere*

§. 32. ALTE ADVERBE DE DIFERITE FELURI

numai, *tantum*
foarte, *nimis, valde*
prea,
nemica, *nihil*
tocma, *plane*
în dar, *gratis*
bine, *bene*
abia, *vix*
lesne, *facile*
anevoie, *difficulter*
ca, *quasi*
că (qva) sau că (qve) *quod, quia*

pecum *quemadmodum*

ia, *ita, omnino*

oarecum, *aliquomodo*
încai, *saltem*

încă, *adhuc*
măcar, *saltem*
măcarşi, *quamquam*
deşi, *etsi*
măcarcă, *quamvis*
tăt, tătuşi, tam, *tamen*
mai ales, *praesertim*
mai vîrtos, *potius*
mai bine, *melius*
vezi-bine, *utique*
amintrilea, *aliter*
adevărat, *sane*
cu bună seamă, *revera*
de bună seamă, *pro certo*
aşa dară, *ergo*
ci, *atqui* etc.

Scanned with OKEN Scanner

CAPUT XV

De Præpositionibus.

§. 33. Præpositiones aliæ regunt Dativum, aliæ Accusativum, Ablativum aliæ.

§. 34. I. *Præpositiones, quae regunt Dativum, sunt:*

Asuprá, *contra.*
Deasuprá, *supra.*
Dedesupt, *infra.*
Incontra, *contra.*
Ináintea, *ante.*
Inlauntru, *intra.*
Inderect, *post.*

Nota. Hæ Præpositiones dum cum Pronominibus Personalibus construuntur, volunt habere post se loco Dativi Nominativum fœmineum Possessivorum. e. g. Asupra, Mea, Taa, Saa, Nostra, Vostra, *contra me, te, se, nos, vos.* Quamvis bene dicatur etiam *Asupra lui, lor,* contra illum, illos.

§. 35. II. *Præpositiones regentes Accusativum sunt:*

Lá, *ad, apud.*
Langa, *penes.*
Dupa, *post.*
Intra, *intra.*
Qvatra, *versus.*
Subt, *subter, sub.*
Pe, *supra, super.*
Spre, *ad, in.*

§. 36. III. *Præpositiones regentes Ablativum.*

Delá, *ab.*
De, *de.*
Cu, *cum.*
Den, *ex.*
In, *in.*

Nota.

Nota. Sequentes volunt post se habere Præpositionem *De.*

Afára, *extra.*
Depárte, *procul.*
Aprope, *prope.*
Dencollo, *trans.*
Far, *fine.*

e. g.

Toti s'au nascut in peccát áfára de Christos, *Omnes nati sunt in peccato extra Christum.*

Nota. Omnes Accusativi, & Ablativi amittunt particulas *Pe*, & *Delá*, quando eos præcedit Præpositio aliqua in Constructione.

CAPUT XVI.

De Conjunctionibus.

§. 37. Conjunctiones, ut scitur, inserviunt ad conjungendas Orationis Partes. Sunt autem sequentes:

Si, *et.*
Anquesi, *etiam.*
Nici, *nec, neque.*
Sisi, *& etiam.*
Qva, Qve, *vel quod, quia.*
Qvá, *velut.*
Qváli, *quasi, vel sicut.*
Fiendqua, *quoniam.*
Se, *ut.*
De, *si.*
Denu, *nisi*, vel *sinon*
Amintrillea, *alias.*
Adeque, *adeoque*, vel *scilicet.*
Decè, *quare.*
Pentruce, *quamobrem.*
Deaceea, *ideo, igitur.*
Pentruaceea, *propter ea.*
Iár, *sed.*
Ci, *atqui.*

De

CAPITOLUL XV

Despre prepoziţii

§ 33. Unele prepoziţii cer dativul, altele acuzativul, altele ablativul.

§ 34. I. *Prepoziţiile care cer dativul*[59] *sînt:*

asupra, *contra*
deasupra, *supra*
dedesupt, *infra*
încontră, *contra*
înaintea, *ante*
înlăuntru, *intra*
îndărăpt, *post*

Notă. Aceste prepoziţii, cînd se construiesc cu pronumele personale, cer după ele în loc de dativ nominativul feminin al posesivelor; de ex.: asupra mea, ta, sa, noastră, voastră, *contra me, te, se, nos, vos.* Deşi se spune bine şi *asupra lui, lor* „contra illum, illos".

§ 35. II. *Prepoziţiile care cer acuzativul* sînt:

la, *ad, apud*
lîngă, *penes*
după, *post*
întră, *intra*
cătră, *versus*
subt, *subter, sub*
pe, *supra, super*
spre, *ad, in*

§ 36. III. *Prepoziţiile care cer ablativul*

dela, *ab*
de, *de*
cu, *cum*
din, *ex*
în, *in*

Notă. Următoarele cer după ele prepoziţia *de*[60].

afară, *extra*
departe, *procul*
aproape, *prope*
dincolo, *trans*
făr[ă], *sine*
de ex.:

Toţi s-au născut în păcat afară de Hristos, *Omnes nati sunt in peccato extra Christum.*

Notă. Toate acuzativele şi ablativele pierd particulele *pe* şi *dela* cînd le precedă în construcţie vreo prepoziţie.

CAPITOLUL XVI

Despre conjuncţii

§ 37. Cum se ştie, conjuncţiile se folosesc pentru a lega părţi de vorbire. Sînt deci următoarele:

şi, *et*
încăşi, *etiam*
nici, *nec, neque*
şişi, *et etiam*
că (qva) / *sau* / că (qve) } *quod, quia*
ca, *velut*
caşi, *quasi*, sau *sicut*
fiindcă, *quoniam*
să, ut
de, *si*
de nu, *nisi* sau *sinon*
amintrilea, *alias*
adecă, *adeoque* sau *scilicet*
dece, *quare*
pentru ce, *quamobrem*
deaceea, *ideo, igitur*
pentru aceea, *propterea*
iar, *sed*
ci, *atqui*

De quumvá, *ſi quomodo.* Dreptáccea, *proinde.*
Prequum dára, *ſicut ergo.* Cu quât mái máre, *quanto major.* Cu átât mái táre, *tanto fortior.*
Deaqua, *quodſi*, vel *ſi.*
Altadáta, *alias.* De quumvá, *caſu quo.*
Faranumái, *niſi tantum.* Qvât nu, *quin.*
Sáu, *vel, aut, ſeu.*
Numái, *tantum.* Siiár, *item.*
Aſiá dára, *itaque.* Ime, *imo.*

Reliqua, quæ vide in Adverbiis.

CAPUT XVII.

De Interjectionibus.

§. 38. Interjectiones, quibus animi motus, & paſſiones exprimuntur, ſunt iſtæ:

Ode! *o ſi*, vel *utinam!* Oh vái! *prob dolor!* O dáta cu anima! *macte animo!*
Ahá! *ah!*
Vái! *væ!* Cárate! *apage!*
Oh! *oh!* Mai! *heus tu!*

PARS

PARS III.

DE SYNTAXI.

CAPUT I.

De Syntaxi Articulorum.

§. 1.

Ut ea, quæ *Part. II. Cap. I. II. & III.* dicta fuêre de ordine, quem Articuli tenent in Conſtructione cum Nominibus, miſſa faciam de Syntaxi eorundem Articulorum ſequentia ſunt obſervanda:

I. Articulo indefinito Daco-Romani utimur: *Primo* in omnibus iis circumſtantiis, in quibus adhibent Itali Articulum indefinitum *Uno*, Germani Ein, Hungari Egy. e.g. Da mi o carte, *da mihi aliquem librum.* Am veſut un Domn máre, *vidi aliquem magnum Dominum.* &c.

Secundo. Quando aliquem aut valde extollimus, aut valde deprimimus: *Verbo* quando plus ſignificamus, quam dicimus. e.g. Au murit un Ceſár, ſi tu nu ei murì? *mortuus eſt unus Cæſar, & tu non morieris?* Un várvár ſe dica áceaſtaa unui Roman? *barbarus, ut dicat hoc Romano!*

§. 3.

de cumva, *si quomodo*
precum dară, *sicut ergo*
dacă, *quod* sau *si*
altădată, *alias*
fără numai, *nisi tantum*
numai, *tantum*
așa dară, *itaque*
dreptaceea, *proinde*
cu cît mai mare, *quanto major*
cu atît mai tare, *tanto fortior*
de cumva, *casu quo*
cît nu, *quin*
sau, *vel, aut, seu*
și iar, *item*
ime[61], *imo*

Pe celelalte vezi-le la adverbe.

CAPITOLUL XVII

Despre interjecții

§ 38. Interjecțiile, cu care se exprimă stările sufletești[62] și pasiunile, sînt acestea:

o de! *o si* sau *utinam!*
aha! *ah!*
vai! *vae!*
oh! *oh!*
oh vai! *proh dolor!*
o dată cu înima![63] *macte animo!*
cară-te! *apage!*
măi! *heus tu!*

PARTEA A III-A

DESPRE SINTAXĂ

CAPITOLUL I

Despre sintaxa articolelor

§ 1

Trecînd peste cele ce s-au spus în *partea a II-a, cap. I, II și III* despre locul ce-l iau articolele în legătura lor cu numele, cu privire la sintaxa acelorași articole mai trebuie observate următoarele:

I. Noi, daco-romanii, ne folosim de articolul nehotărît: *întîi* în toate acele împrejurări în care italienii întrebuințează articolul nehotărît *uno*, germanii *ein*, ungurii *egy*; de ex.: dă-mi o carte, *da mihi aliquem librum*; am văzut un domn mare, *vidi aliquem magnum dominum* etc.

Al doilea. Cînd ridicăm sau coborîm pe cineva foarte mult: cînd *prin cuvînt* mai mult indicăm, decît spunem; de ex.: Au murit un Cesar și tu nu [v]ei muri? *mortuus est unus Caesar, et tu non morieris?* Un varvar să zică aceasta unui roman? *barbarus, ut dicat hoc Romano!*

Scanned with OKEN Scanner

§. 3. II. Articulo definito, quo nempe res determinamus, utimur in iis circumſtantiis, in quibus utuntur Itali Articulo *Il*, Germani Der, Hungari *A*, vel *az*. e. g. Homul e moritor, *homo eſt mortalis*. Táta'l bon pláce pe filii, *pater bonus amat filios*.

§. 4. III. Quando volumus proferre aliquid omnino indeterminatum, adhibemus Nomina ſine ullo Articulo. e. g. Tipa legn nu piatra, *projice lignum, non petram*.

Reliqua de Articulo vide *Part. II. Cap. I. II. & III.*

CAPUT II.

De Syntaxi Nominum, & Pronominum.

§. 5. Plura Nomina Daco-Romana in eadem Conſtructione poſita ſic conſtruuntur invicem ut apud Latinos, ideo de his regulas ſpeciales tradere, opus non eſt.

§. 6. Neque etiam neceſſarium eſt docere, qui conſtruantur cum Adjectivis, aut Pronominibus, quum etiam de his egerimus *Part. II. Cap. II. & III.* Sed ea ſolum commemoranda ſunt, in quibus a Latinis differunt, aut hucusque dicta non fuere. Sit itaque Regula

I. Ablativus inſtrumenti, qui a Latinis absque ulla Præpoſitione, a Daco-Romanis adhibetur cum Præpoſitione *Cum*. e. g. Punge cu cutitul, *punge cultro*. Tálie cu ſecurea, *ſcinde ſecuri*.

II. *Pe* Accuſativi rebus inanimatis apponere non eſt opus. e. g. Du pál'ul deaici, *aſporta palum hinc*.

III. Rebus animatis ſolet apponi *Pe*, ut diſtinguatur agens a patiente e. g. Leu'l au invins pe urs, *Leo vicit urſum*.

Nota. Dixi *Pe urs*, & non *Pe urſul*, quia non determinavi, quem urſum: quod tum fieret, ſi Adjectivum, vel aliud aliquid rem determinans aut expreſſe adderetur, aut ſaltem ſubintolligeretur. e. g. Leul au invins pe urſul cell máre, *vel* pe urſul domnului. *Leo vicit urſum illum magnum*, vel *urſum domini*.

IV. Si Subſtantivum, quod in una conſtructione expreſſum fuit, in altera ejusdem diſcurſus recurrat, ne ſæpius repetatur, omittitur, atque ejus loco ponitur ſolus Articulus, definitus quidem, ſi Subſtantivum omiſſum fuit maſculinum, ſecus indefinitus. Clarius: loco maſculini ponitur *L*, & loco fœminei Subſtantivi *O*, de quorum collocatione in Conſtructione hæc nota:

I. Si adeſt in Conſtructione Verbum auxiliare, illi præponuntur immediate. e. g. Dátutiau cutitul? *deditne tibi culirum*? Mi l'-au dát, *dedit*, vel potius, *Mihi illum dedit*. Dátuti au penna-a? Mi o au dát, *Mihi dedit illam*.

II. Si

§ 3. II. De articolul hotărît, cu care adică determinăm lucrurile, ne folosim în acele împrejurări în care italienii se folosesc de articolul *il*, germanii de *der*, ungurii de *a* sau *az*; de ex.: omul e muritor[1], *homo est mortalis*; tatăl bun place pe fii, *pater bonus amat filios*.

§ 4. III. Cînd vrem să arătăm ceva cu totul nedeterminat, folosim numele fără nici un articol; de ex.: ţîpă[2] lemn, nu piatră, *projice lignum, non petram*.

Celelalte despre articol, vezi-le în *partea a II-a, cap. I, II şi III*.

CAPITOLUL II

Despre sintaxa numelor şi a pronumelor

§ 5. Mai multe nume daco-romane puse în aceeaşi construcţie se leagă unul de altul ca la latini, de aceea nu e nevoie să se dea reguli speciale despre ele.

§ 6. Şi nu e necesar nici să repetăm cum se construiesc cu adjectivele sau cu pronumele deoarece despre acestea am vorbit în *partea a II-a, cap. II şi III*. Ci numai acele sînt de amintit în care diferă faţă de latini sau nu s-a spus despre ele pînă aici.

Şi astfel să fie regula

I. Ablativul instrumentului, care la latini [se foloseşte] fără nici o prepoziţie, la daco-romani se face cu prepoziţia [lat] *cum*; de ex.: Punge cu cuţitul, *punge cultro*; taie cu securea, *scinde securi*.

II. La lucrurile neînsufleţite nu este nevoie să se pună *pe* la acuzativ; de ex.: Du parul de aici, *asporta palum hinc*.

III. La lucrurile însufleţite se obişnuieşte a se pune *pe* pentru a se distinge agentul de cel care suferă lucrarea; de ex.: Leul au învins pe urs, *leo vicit ursum*.

Notă. Am zis *pe urs* şi nu *pe ursul*, căci nu am determinat pe care urs; ceea ce s-ar întîmpla dacă ar fi alăturat un adjectiv sau alt determinant sau măcar s-ar subînţelege; de ex.: Leul au învins pe ursul cel mare *sau* pe ursul domnului, *leo vicit ursum illum magnum*, vel *ursum domini*.

IV. Dacă un substantiv, care a fost exprimat într-o construcţie, dar revine în alta a aceleiaşi vorbiri, ca să nu se repete, se omite, în locul lui se pune numai articolul hotărît dacă substantivul omis a fost masculin, altfel cel nehotărît[3]. Mai clar: în loc de masculin se pune *l* şi în locul substantivului feminin *o*, despre a căror aşezare în construcţie, notează-ţi acestea:

I. Dacă în construcţie se află verbul auxiliar, se pune imediat înaintea lui; de ex.: Datu-ţi-au cuţitul? *deditne tibi cultrum*, mi l-au dat, *dedit* sau mai bine *mihi illum dedit*. Datu-ţi-au peana? Mi-o au dat, *mihi dedit illam*.

Scanned with OKEN Scanner

II. Si non adeſt auxiliare, ſed adſunt Dativi Pronominum perſonalium ſive contracti, ut Mi, ti, ſi; Ni, vi, ſi, ſive non contracti, ut Mie, tie, ſie; noua, voua, ſie, ponuntur immediate poſt hos Dativos. e. g. Dati cutitul? *Datne tibi cultrum*? Da ti pennaa? *Datne tibi pennam*? Mi'l da, *Mihi illum dat*. Mi o da, *Mihi illam dat*, quod Latine dicerem: Dat.

III. Si nec auxiliare, nec Dativi Perſonalium adſunt, ponuntur illico poſt verbum finitum. e g. Dá oi cutitul lui Petru? Da'l. *Dabone cultrum Petro*? *Da illum*.

Nota, Loco *Da'l* poteſt dici etiam *Da'l lui*, Da illum illi, videlicet maſculo: nam ſi fœmina foret, deberet dici: *Da'l ei*, da illum illi.

Nota 2. *De ei'l*, da ei illum, quamvis de ſolis fœmineis dici deberet, tamen dicitur communiter etiam de maſculinis. e. g. Dá oi lui Petru, *vel* Dá oi Anna-ei cutitul? *reſpondeo*, Da ei'l. &c.

V. Nomina propria Virorum, item vox Dieu, ſi poſt illa ſequatur Adjectivum, vel Poſſeſſivum aliquod, accipiunt Articulum definitum ſicut alia Subſtantiva, in omnibus caſibus; ſecus tantum in Genitivo, & Dativo volunt ante ſe illum habere. e. g. Dieul meu, *Deus meus*. A Dieului meu, *Dei mei*. &c. A lui Dieu, *Dei*. Lui Dieu, *Deo*.

VI. Numeri ab unitate incipiendo usque ad viceſimum excluſive volunt habere poſt ſe

le Nominativum Pluralem; (ſi unitatem excipias, in qua, nec non in binario, & ternario, etiam in Genere concordant) a viceſimo vero usque in infinitum deſiderant poſt ſe habere Ablativum cum Præpoſitione *De*. e. g. Un hom, *unus homo*. O muliere, *una mulier*. Doi Barbáti, *duo viri*. Doa femei, *duæ fœminæ*. Trei táuri, *tres tauri*. Trei juuence, *tres juvencæ*. Pátru juuenci, *quatuor juvenci*. Diece cerbi, *decem cervi*. Noue ſpra diece peſci, *novemdecim piſces*. Doa dieci de corbi, *viginti corvi*. Doa dieci ſi un de vulturi, *viginti & unus vultures*. Trei dieci de páſſeri, *triginta paſſeres*. &c.

VII. Accuſativi Pronominum perſonalium *Eu, Tu*, ſolent adhiberi in Conſtructione contracti, Pronominis *Ell* absque contractione; omnes autem absque particula *Pe*, ſi ſemel tantum ponantur. e. g. Me judeca reu, *me judicat malum*, vel *reum*. Te, ell, ne, ve, eli vede cu ocli rei, *Te, illum, nos, vos, illos aſpicit, vel videt malis oculis*.

Quando tamen iidem Accuſativi bis ponuntur, ultimo poſiti loco nec contrahuntur, & etiam particulam *Pe* conſervant. e. g. Te judeca pe tene reu, *Te judicat te reum*, vel *malum*. &c.

Reliqua, quæ ad Syntaxim Nominum, & Pronominum ſpectant, nec hic recenſita ſunt, aut pergunt ſicut apud Latinos, aut dicta ſuere in 2. hujus opellæ parte.

F CA

II. Dacă nu se află auxiliar, ci se află pronume personale la dativ, sau prescurtate ca *mi, ți, și, ni, vi, și*, sau neprescurtate ca *mie, ție, șie, nouă, vouă, șie,* [articolele[3]] se pun îndată după aceste dative; de ex.: Dă-ți cuțitul?, *datne tibi cultrum?* Dă-ți peana?, *datne tibi pennam?* Mi-l dă, *mihi illum dat;* Mi-o dă, *mihi illam dat,* ceea ce aș spune latinește: *dat.*

III. Dacă nu se află nici auxiliar și nici dativul pronumelor personale, se pune îndată după verb; de ex.: Da-oi cuțitul lui Petru? Dă-l; *Dabone cultrum Petro? Da illum.*

Notă. În loc de *dă-l* poți zice și *Dă-l lui* „da illum illi", firește la masculin, căci dacă ar fi feminin ar trebui să zici *Dă-l ei* „da illum illi".

Nota 2. *Dă ei'l* (=dă-i-l) „da ei illum", deși ar trebui să se spună numai la feminine, totuși obișnuit se zice și la masculine; de ex.: Da-oi lui Petru *sau* Da-oi Ană-ei (=Anei) cuțitul? *Răspund:* dă ei 'l(=dă-i-l) etc.

V[4]. Numele proprii de bărbați, de asemenea cuvîntul zeu, dacă după ele urmează un adjectiv sau vrun posesiv, primesc articolul hotărît ca și alte substantive, la toate cazurile, însă la genitiv și dativ îl cer înaintea lor; de ex.: Zeul meu, *deus meus;* A zeului meu, *dei mei* etc. A lui zeu, *dei;* Lui zeu, *deo.*

VI. Numerii începînd de la unu pînă la douăzeci exclusiv cer după sine nominativul plural; (dacă exceptezi unitatea [pe unu] și binarul [pe doi] și ternarul [pe trei] care se acordă și în gen), de la douăzeci însă pînă la infinit cer după sine ablativul cu prepoziția *de;* de ex.: un om, *unus homo;* o muiere, *una mulier;* doi bărbați, *duo viri;* două femei, *duae foeminae;* trei tauri, *tres tauri;* trei junince, *tres juvencae;* patru juninci, *quator juvenci;* zece cerbi, *decem cervi;* nouă spră zece pești, *novem-decim pisces;* două zeci de corbi, *viginti corvi;* douăzeci și un[u] de vulturi, *viginti et unus vultures;* trei zeci de păsări, *triginta passeres* etc.

VII. Acuzativele pronumelor personale *eu* și *tu* obișnuiesc a se folosi în formă scurtă, iar pronumele *el* și fără prescurtare, toate însă fără particula *pe* dacă se pun numai o dată; de ex.: Mă judecă rău, *me judicat malum* sau *reum;* te, el[5], ne, vă, ei[5] vede cu ochi răi, *te, illum, nos, vos, illos aspicit* sau *videt malis oculis.*

Cînd însă aceleași acuzative se pun de două ori, cele care sînt în urmă nu se contrag și păstrează particula *pe;* de ex.: Te judecă pe tine rău, *te judicat te reum* sau *malum* etc.

Celelalte care privesc sintaxa numelor și a pronumelor și nu au fost amintite aici sau merg ca la latini, sau au fost spuse în partea a doua a acestui opuscul.

Scanned with OKEN Scanner

CAPUT III.

De Syntaxi Verborum.

§. 7. Quod Syntaxim Verborum Daco Romanorum adtinet, ea ferme coincidit cum Syntaxi Verborum Latinorum. Hoc tamen non obstante esto Regula

I. Omnia Verba volunt habere Nominativum expressum, aut tacitum. e. g. Eu ám cantát láuda lui Dieu, *ego cecini laudem Deo.*

II. Omnia Verba Activa regunt Accusativum. e. g. Cáuta cártea, *quære librum.* Tiene luminea, *tene lumen.*

III. Verba, quæ in Latina lingua Dativum regunt, eundem etiam in Daco-Romana habere volunt. e. g. Da mi ápa, se beu. *da mihi aquam, ut bibam.*

IV. Quæ Verba apud Latinos Genitivum regunt, apud Daco-Romanos regunt Ablativum cum Præpositione *De.* e. g. Ada ti á mente de mene, *memineris mei.* Nu ti uitá de mene, *non obliviscaris mei.*

Nota. Hæc Regula etiam Adjectivis, regentibus Genitivum apud Latinos, convenit, nam & illa apud nos regunt Ablativum cum Præpositione *De.* e. g. Plen de reutáte, *plenus veitatis*, vel *nalitiæ.* Posthitor de láuda, *cupidus laudis*

V. Ver-

V. Verba auferendi præter Accusativum regunt Ablativum cum Præpositione *Delá*, ab. e. g. Depárta delá mene luminea, *remove a me lumen.*

VI. Quæ internam ablationem significant, regunt Ablativum cum Præpositione *Den*, e, *vel* ex. v. g. Scote'l den cása, *excute illum e domo.*

VII. Quæ timorem, gaudium, admirationemve significant, regunt Ablativum cum Præpositione *De*, & Accusativum Personæ, quacum concordant. e. g. Me tem de ell, *timeo illum.* Bucurate de filii tai, *gaude de filiis tuis.* Me mir de tene, *miror te.*

VIII. Verba regentia Accusativum, vel Dativum Personæ, ad majorem expressionem subinde utrumque duplicant, ita tamen, ut primum contrahant, secundum vero absque ulla contractione ponant, & quidem Accusativum cum particula *Pe*, quæ dum contracte ponitur Accusativus, (uti jam diximus Cap. præcedenti) omitti solet. v. g. Te láud pe tene, *laudo te.* Se láuda pe sene, *laudat se.* Mi au dát mie pane, *dedit mihi panem.*

IX. Verba, quæ in lingua Latina Infinitivum postulant, eundem postulant etiam in Daco-Romana. v. g. Invátie'l á vorbire, *doce eum verba facere.* Me ám urît á scriure, *nauscavi scribere.*

I. 2 Not

CAPITOLUL III

Despre sintaxa verbelor

§ 7. În ce privește sintaxa verbelor daco-romane, ea aproape coincide cu sintaxa verbelor latine. Cu toate acestea iată regula:

I. Toate verbele pretind să aibă nominativ[6] exprimat sau neexprimat[7]; de ex.: Eu am cîntat laudă lui [Dumne]zeu, *ego cecini laudem Deo.*

II. Toate verbele active[8] cer acuzativ; de ex.: Caută cartea, *quaere librum;* Ține lumina, *tene lumen.*

III. Verbele care cer în limba latină dativul la fel îl cer și în daco-romană, de ex.: Dă-mi apă să beau, *da mihi aquam, ut bibam.*

IV. Verbele care la latini cer genitiv la daco-romani cer ablativul cu prepoziția *de;* de ex.: Adă-ți aminte de mine, *memineris mei,* Nu-ți uita de mine, *non obliviscaris mei.*

Notă. Această regulă se potrivește și adjectivelor care cer genitivul la latini, căci și acelea la noi cer ablativul cu prepoziția *de;* de ex.: Plin de răutate, *plenus reitatis* sau *malitiae;* Poftitor de laudă, *cupidus laudis.*

V. Verbele care înseamnă a lua, în afară de acuzativ, cer ablativul cu prepoziția *de la* „ab"; de ex.: Departă dela mine lumina, *remove a me lumen.*

VI. Cele care înseamnă scoatere afară cer ablativul cu prepoziția *din* „e" sau „ex"; de ex.: Scoate-l din casă, *execute illum e domo.*

VII. Cele care înseamnă teamă, bucurie, admirație cer ablativul cu prepoziția *de* și acuzativul persoanei cu care se acordă; de ex.: Mă tem de el, *timeo illum;* Bucură-te de fiii tăi, *gaude de filiis tuis;* Mă mir de tine, *miror te.*

VIII. Verbele care cer acuzativul sau dativul persoanei, pentru o exprimare mai clară, le dublează întotdeauna pe fiecare, dar astfel că pe primul îl prescurtează, iar pe al doilea îl pun fără nici o prescurtare și adică acuzativul cu particula *pe* care se obișnuiește a se omite cînd acuzativul se folosește prescurtat (cum am spus deja în capitolul precedent); de ex.: Te laud pe tine, *laudo te;* Se laudă pe sine, *laudat se;* Mi-au dat mie pîne, *dedit mihi panem.*

IX. Verbele care în limba latină cer infinitivul pe același îl cer și în daco-romană; de ex.: Învață-l a vorbi[9], *doce eum verba facere;* M-am urît a scrie[9], *nauseavi scribere.*

Scanned with OKEN Scanner

Nota. Diximus jam in Parte a. dum de Infinitivo primæ Conjugationis ageremus, quod ultima ſyllaba *RE* Præſentis Infinitivi in loquendo non pronuntietur. Hujus admonitionis cave oblivilcaris.

X. Verba, quæ motum, aut quietem in loco ſignificant, ſic conſtruuntur: Ad interrogationem *Unde*? quo? regunt Accuſativum cum Præpoſitione *Lâ*, ad. e.g Se au dus lá Romá, *Romam ivit*. Purcede lá Itálliá, *procedit*, vel *proficiſcitur in Italiam*.

Ad interrogationem *Unde*? ubi? Ablativum cum Præpoſitione *In*, in. v.g. Am foſt in Romá, *fui Romæ*. Siede in Bucureſci, *ſedet Bucureſtini*.

Ad interrogationem *Deunde*? unde? regunt Ablativum cum Præpoſitione *Den*, ex, ſi internum quid volueris exprimere, ſecus cum Præpoſitione *Delá*, a, *vel* ab e.g. Am venit den láſi, *veni Jasio*. Au fugit delá Romá, *fugit Româ*.

Excipe vocem *Cáſa*, domus, quæ cum iisdem verbis ſic conſtruitur:

Ad interrogationem unde? quo? vel ubi? ſi volumus ſignificare, quod ſit intus in domo, aut quod in eam intro pergat, *In cáſa*, in domo, *vel* in domum; ſecus dicimus: *A cáſa*, domi, *vel* domum.

Ad interrogationem *Deunde*? unde? pariter dicimus. *De á cáſa*, domo, & *Den cáſa*, e domo.

XI.

XI. Quando interrogamus aliquid, in conſtructione Verbum auxiliare poſtponimus principali. v.g. Facut au? *fecitne*? Duce ſe vá? *ibitne*? Foſt au facut? *feceratne*? *vel* Facut au foſt? *idem*.

XII. Verba denotantia tempus ad interrogationem *Quand*? quando? regunt Accuſativum cum Articulo definito, ſi tempus, quod exprimi debet, ſit indeterminatum. v. g. Quand ai putere venire lá noi? *Quando poſſes venire ad nos*? Quand ai trecut pen láſi? *Quando tranſiviſti per Jaſſium*? RESPONDEO: Diá, noctea, demineatiá, ſeraa, váraa, primaváraa, tomnaa, hiuernaa, Dominecaa, Luniá. &c, *De die, nocte, mane, veſperi, de æſtate, vere, autumno, hyeme, die Dominico, Lunæ*. &c.

Si autem determinatum, Nomina dierum ponuntur ad Accuſativum abſque ullo Articulo, & Præpoſitione; v.g. Quand ſe ájuna in ſeptemana? *Quando jejunatur in hebdomada*? RESPONDEO: Mercuri, ſi Veneri, *Die Mercurii, & Veneris*.

Nomina partium anni cum Præpoſitione *Lâ*, ad, ſi tempus ſit futurum; cum Pronomine *Aſta*, iſta, (quod iisdem nominibus præponitur) ſi præteritum. v. g. Me voi duce lá vára, *ibo futura æſtate*. Am foſt áſta Tomna, *fui præterito autumno*.

Ad interrogationem Quât? *quamdiu*, *quantum*? reſpondendum per Ablativum

Notă. Am spus deja în partea a II-a, cînd ne-am ocupat de infinitivul conjugării întîi, că în vorbire silaba ultimă, *re*, a prezentului infinitiv nu se pronunță. Păzește-te să nu uiți de această recomandare.

X. Verbele care arată mișcare sau repaus se construiesc astfel: La întrebarea *unde?* „quo"? cer acuzativul cu prepoziția *la* „ad"; de ex.: S-au dus la Roma, *Romam ivit;* Purcede la Italia, *procedit* sau *proficiscitur in Italiam.*

La întrebarea *unde?* „ubi?" [cer] ablativul cu prepoziția *în* „in", de ex.: Am fost în Roma, *fui Romae;* Șede în București, *sedet Bucurestini.*

La întrebarea *de unde* „unde?" cer ablativul cu prepoziția *din* „ex" dacă vrei să exprimi ceva dinăuntru, altfel [se formează] cu prepoziția *de la* „a" sau „ab" de ex.: Am venit din Iași, *veni Iasio;* au fugit de la Roma, *fugit Româ.*

Excepteză cuvîntul *casă* „domus" care, cu aceleași verbe, se construiește astfel: La întrebarea *unde?* „quo"? sau „ubi"? dacă vrem să arătăm că e înăuntru în casă sau că intră în ea: *în casă* „in domo" *sau* „in domum"; altfel spunem: *acasă* „domi" *sau* „domum".

La întrebarea *de unde?* „unde"? de asemenea spuneam *De acasă* „domo" și *Din casă* „e domo".

XI. Cînd întrebăm ceva, în construcție verbul auxiliar îl punem în urma celui principal; de ex.: Făcut-au? *fecitne?*, duce-se-va? *ibitne?*, Fost-au făcut? *feceratne? sau* făcut au fost?[10] *idem.*

XII. Verbele care arată timp cer la întrebarea *cînd?* „quando"? acuzativul cu articolul hotărît, dacă timpul ce trebuie exprimat este neprecizat; de ex.: Cînd ai putea veni la noi? *quando posses venire ad nos?*, Cînd ai trecut prin Iași? *quando transivisti per Iassium?* RĂSPUND: ziua, noaptea, dimineața, seara, vara, primăvara, toamna, iarna, dumineca, lunea etc., *de die, nocte, mane, vesperi, de aestate, vere, autumno, hyeme, die Dominico, Lunae* etc.

Dacă însă [timpul] e precizat, numele zilelor se pune la acuzativ, fără nici un articol și prepoziție; de ex.: Cînd se ajună în săptămînă? *quando jejunatur in hebdomana?* RĂSPUND: miercuri și vineri, *die Mercurii, et Veneris.*

Numele părților anului [se folosesc] cu prepoziția *la* „ad" dacă e timpul viitor, cu pronumele *astă* „ista" (care se pune înaintea aceloraș nume) dacă e trecutul; de ex.: Mă voi duce la vară, *ibo futura aestate;* Am fost astă toamnă, *fui praeterito autumno.*

La întrebarea cît? *quamdiu, quantum?* trebuie să [se răspundă prin ablativ

Scanned with OKEN Scanner

cum Præpoſitione *In*, vel ſine illa ſemper tamen absque ullo Articulo. v. g. Quât ai ſieſut in Romaa? *Quamdiu ſedisti Romæ?* In cinci ánni, *vel* Cinci ánni, *Quinque annis.*

Cætera ad Syntaxim Verborum pertinentia poteris addiſcere ex uſu, & natura Syntaxeos Latinæ.

CAPUT IV.

De Syntaxi Adverbiorum, Præpoſitionum, Conjunctionum, & Interjectionum.

§ 8. Conſtructio harum partium Orationis apprime convenit cum Conſtructione Latina earundem. Idcirco ſpeciales de illa regulas tradere, haud neceſſe eſt. Notandum nihilo tamen minus, quod Subſtantiva, dum Præpoſitio aliqua eis adjungitur, ſoleant præponi Adjectivis quibuscunque. v. g. Se au ſculát incontrá barbátului meu, *i ſurexit contra meum maritum.* Au venit dela Imperátul Turcesc lá Imperátul noſtr á Romanilor un Trimis, *Venit ab Imperatore Turcico ad Imperatorem noſtrum Romanorum aliquis Legatus.*

APPENDIX.

De formandis Daco-Romanis Vocibus a Latinis.

§. 9. In prima hujus opellæ parte tanta diximus de Orthographia Linguæ Daco-Romanæ, quanta ſufficerent, ut non ſolum recte pronuntiandi, rectèque ſcribendi regulam, verum & voces rite formandi normam inde percipere poſſis. Hoc non obſtante e re fore exiſtimamus, ut ea, quæ ibidem paucis complexi fuimus, hic fuſius explicemus, tradamusque certam, quantum fieri poterit, voces Daco Romanas a Latinis formandi regulam. Qua ex re illud emolumenti capiemus, ut & nos farragini Vocabulorum, quæ cæteroquin exſcribere deberemus, parcere, & tu Lector! eadem longe facilius addiſcere poſſis. Sit itaque Regula

I. Nomina primæ Declinationis Latinorum deſinentia in *A* fiunt Daco-Romana dum pronuntiantur ſecundum datas in prima parte a nobis regulas, nec ultimum *A* accentu notatur. e g. Lana, *lana.* Luna, *luna.* Porta, *porta* Pálma, *palma.* Petra, *petra.* Unda, *unda.* Beſica, *veſica.* Limba, *lingua.* Ripa, *ripa.* &c.

cu prepoziția *în* sau fără ea, totdeauna însă fără nici un articol; de ex.: Cît ai șezut în Roma? *quamdiu sedisti Romae?* În cinci ani *sau* cinci ani, *quinque annis.*

Celelalte ce țin de sintaxa verbelor le mai poți învăța singur din uz și din natura sintaxei latinești.

CAPITOLUL IV

Despre sintaxa adverbelor, prepozițiilor, conjuncțiilor și a interjecțiilor

§ 8. Construcția acestor părți de vorbire se potrivește foarte mult cu construcția latinească a acelorași [părți de vorbire]. De aceea nu este necesar să se dea despre ea reguli speciale. Cu toate acestea trebuie totuși notat că se obișnuiește ca substantivele, cînd li se alătură vreo prepoziție, să se pună înaintea oricăror adjective; de ex.: S-au sculat în contra bărbatului meu, *insurexit contra meum maritum,* Au venit dela împăratul turcesc la împăratul nostr[u] a[l] românilor un trimis, *Venit ab imperatore turcico ad imperatorem nostrum romanorum aliquis legatus.*

ADAOS

Despre formarea cuvintelor daco-romane din cele latinești

§ 9. În partea întîi a acestui opuscul am spus atîtea despre ortografia limbii daco-romane, cîte ar fi suficiente ca apoi să poți înțelege nu numai regula cum trebuie să se pronunțe corect și să se scrie corect, ci și regula de a forma bine cuvintele. Cu toate acestea credem că e în firea lucrurilor ca cele ce acolo le-am prezentat pe scurt aici să le explicăm mai pe larg și, pe cît se poate, să dăm regula sigură de formare a cuvintelor daco-romane din cele latinești. Din care cauză să avem acel folos ca și noi să economisim mulțimea cuvintelor, pe care altcum ar trebui să le scriem, iar tu cititorule să le poți învăța cu mult mai ușor. Astfel să fie regula:

I. Numele de declinarea întîi a latinilor terminate în *a* devin daco-romane cînd se pronunță potrivit cu regulile date de noi în partea întîi, iar ultimul *a* nu se notează cu acent; de ex.: lînă, *lana;* lună, *luna;* poartă, *porta;* palmă, *palma;* peatră, *petra;* undă, *unda;* beșică, *vesica;* limbă, *lingua;* rîpă, *ripa* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Sic fiunt etiam desinentia in *IA*. v. g. Filia, *filia*. Sodomia, *Sodomia*. Camisia, *camisia*. Scientia, *scientia*. Benevolientia, *benevolentia*. &c.

II. Nomina Masculina, & Neutra desinentia in *Us*, nec non desinentia in *Um*, *U*, & *Ut*. fiunt Daco-Romana amittendo *Us*, *Um*, *U*, & *Ut*, & servando pronuntiationem a nobis in prima parte præscriptam. e. g. Domn, *dominus*. Lac, *lacus*. Sácc, *saccus*. Pect, *pectus*. Nás, *nasus*. Náp, *napus*. Fruct, *fructus*. Respons, *responsum*. Lut, *lutum*. Plumb, *plumbum*. Pom, *pomum*. Cáp, *caput*. Corn, *cornu*. Gel, *gelu*. &c.

Excipe Latus Substantivum, & Genu, quorum primum format *Láture*, secundum *Genuncle*.

III. Fœminea tertiæ Declinationis desinentia in *Us* fiunt Daco-Romana dum ponuntur in Ablativo singulari, quartæ vero Fœminea desinentia in *Us*, mutando *Us* in *A*. e. g. Vîrtute, *virtus*. Sierbitute, *servitus*. Mana, *manus*. &c.

Excipe Fœminea tertiæ desinentia in *Us*, si in Genitivo singulari exeant in *Dis*. Hæc enim E Ablativi mutant in *A*, dum fiunt Daco Romana. e.g Láuda, *laus*. Fráuda, *fraus*. Frondia, *frons*, *frondis*.

IV. Nomina secundæ Declinationis desinentia in *Ius*, fiunt Daco-Romana mutando

Us

Us in *E*, & exeuntia in *Eus* amittendo *S*. e. g Rádie, *radius*. Georgie, *Georgius*. Dieu, *Deus*. Málleu, *vel* Máliu, *malleus*, Reu, *reus*, vel *malus*. &c.

Aſt *Filius* format Filiu.

V. Nomina tertiæ Declinationis desinentia in *TIO*, fiunt Daco-Romana, posita in Ablativo Singulari, & mutato *T* in *C*. e. g. Tecione, *titio*. Rogacione, *rogatio*. Inclinacione, *inclinatio*.

VI. Voces omnes desinentes in *Io*, *Eo*, & *O*. non purum fiunt Daco-Romana amittendo has easdem syllabas, vel vocales. e. g. Aud, *audio*. Dorm, *dormio*. Ment, *mentior*. Tác, *taceo*. Sied, *sedeo*. Ved, *video*. Pon, *pono*. Son, *sono*. Hom, *homo*. &c.

Excipe Verba Monosyllaba, item bisyllaba in *Io*. Harum enim prima fiunt Daco-Romana mutando *O* in *Au*, & secunda vertendo *O* in *U*. e. g. Stáu, *sto*. Dáu, *do*. Sciu, *scio*. Fiu, *fio*. &c.

Mollio quoque format *Moliu*.

VII. Nomina tertiæ Declinationis exeuntia in alias Consonantes præter *Us*, & *Us*, de quibus jam diximus, item Nomina quintæ Declinationis Latinorum fiunt Daco-Romana, si ponantur in Ablativo Singulari. e.g. Sol'e, *Sol*. Oue, *ovis*. Lente, *lens*, *lentis*. Ferbente, *fervens*. Berbece, *vervex*.

Așa se formează și cele terminate în *iă*; de ex.: fiiă, *filia*; Sodomiă, *Sodomia*; cămeșă, *camisia*; știință, *scientia*; binevoință, *benevolentia* etc.

II. Numele masculine și neutre care se termină în *us* și cele care se termină în *um*, *u* și *ut* devin daco-romane pierzînd pe *us*, *um*, *u* și *ut* și păstrînd pronunțarea prescrisă de noi în prima parte; de ex.: domn, *domnus* [sic!]; lac, *lacus*; sac, *saccus*; piept, *pectus*; nas, *nasus*; nap, *napus*; fruct, *fructus*; răspuns, *responsum*; lut, *lutum*; plumb, *plumbum*; pom, *pomum*; cap, *caput*; corn, *cornu*; ger, *gelu* etc.

Excepteză substantivul „latus" și „genu", dintre care primul formează *lature*, al doilea *genunche*.

III. Femininele de declinarea a treia terminate în *us* devin daco-romane cînd se pun în ablativ singular, iar femininele de [declinarea] a patra terminate în *us*, schimbînd pe *us* în *ă*; de ex.: vîrtute, *virtus*; șerbitute, *servitus*; mînă, *manus* etc.

Excepteză femininele de a treia care se termină în *us*, dacă la genitiv singular se termină în *dis*. Căci acestea schimbă pe *e* de la ablativ în *ă* cînd devin daco-romane; de ex.: laudă, *laus*; fraudă, *fraus*; frunză, *frons*, *frondis*.

IV. Numele de declinarea a doua terminate în *ius* devin daco-romane schimbînd pe *us* în *e*[1], iar cele terminate în *eus*, pierzînd pe *s*; de ex.: rază, *radius*; George, *Georgius*; [Dumne]zeu, *deus*; maleu[2] *sau* maiu, *malleus*; răŭ, *reus* sau *malus* etc.

Dar *filius* formează fiiu.

V. Numele de declinare a treia care se termină în *tio* devin daco-romane puse în ablativ singular și schimbînd pe *t* în *c*; de ex.: tăciune, *titio*; rugăciune, *rogatio*; închinăciune, *inclinatio*.

VI. Nu toate cuvintele care se termină în *io*, *eo* și *o* pierzînd aceste silabe sau vocale devin de-a dreptul daco-romane; de ex.: aud, *audio*; dorm, *dormio*; mint, *mentior*; tac, *taceo*; șed, *sedeo*; văd, *video*; pun, *pono*; sun, *sono*; om, *homo* etc.

Excepteză cuvintele monosilabice și bisilabice în *io*. Căci dintre acestea primele devin daco-romane schimbînd pe *o* în *au*, iar celelalte schimbînd pe *o* în *u*; de ex.: stau, *sto*; dau, *do*; știu, *scio*; fiu, *fio* etc.

Iar mollio formează *moiu*.

VII. Numele de declinarea a treia care se termină în alte consoane decît *us* și *ut*, despre care deja am spus, precum și numele latinești de declinare a cincea devin daco-romane dacă se pun în ablativ singular; de ex.: soare, *sol*; oaie, *ovis*; linte, *lens*, *lentis*; fierbinte, *fervens*; ber-

Scanned with OKEN Scanner

Pulbere, *pulvis*. Cetăţe, *civitas*. Bonătate, *bonitas*. Glăţie, *glacies*. Făţie, *facies* &c.

Excipe definentia in *R*, quæ fiunt Daco-Romana accipiendo Accentum gravem in ultima ſyllaba. e. g. Ripèr, *piper*. Facatòr, *factor*. Legatòr, *ligator*. &c.

Imperator tamen format *Imperát*.

Dies etiam format *Dì*. Serpens, *Sierpe*. Bos, *Boŭ*. Vertex, *Vêrv*. Culmen, *Culme*. Judex, *Jude*.

§. 10. Hæ ſunt regulæ, quæ obſervari debent, ut e Latinis Daco-Romanas voces formare poſſis. Hæ nihilominus haud ſufficiunt, neceſſarium namque adhuc eſt, ut & litteras aliquas in alias vertas, poſteaquam ſecundum datas jam regulas e Latinis vocibus Daco-Romanas feceris. Ideirco ſequentia obſervato:

I. *L* ſimplex, quod apud Latinos inter duas Vocales, aut Diphthongos poſitum fuit, apud Daco-Romanos notatur Spiritu aſpro, atque ut *R* pronuntiatur. v g. *Sal* Ablativum habet *Sale*, & Daco Romana vox fit Sáre. *Sol*, *Sole*. Soare. *Palus*, Pár. *Populus*, Popòr.

II. *B*. quod apud Latinos ſtat inter duas Vocales, apud nos mutatur in *V*. e. g. *Habere*, nos dicimus: Hávere.

III. *V*. quod fuit inter duas Vocales poſitum apud Latinos, apud nos mutatur in *U*. e. g.

e. g. *Vivus*, non dico juxta ſecundam regulam præcedentis §. *Viv*; ſed *Viu*.

IV. *X* Latinum apud nos mutatur in *S*. e. g. Alesándr, *Alexander*. Esire, *exire*. Tiesere, *texere*.

V. *D L S.* & *T.* poſita ante *R* initio vocum ſæpe aſſumunt immediate poſt ſe unum *I*. e g. Dieu, *Deus*. Liepure, *lepus*. Sied, *jedeo*. Tien, *teneo*.

VI. *V*. quod in vocibus Latinis ſtat immediate ante, vel poſt Conſonantem aliquam, apud nos Daco-Romanos plerumque mutatur in *B*. e. g. Pulbere, *pulvis*. Berbece, *vervex*. Sboĭ, *svolo*. &c.

Quando adhuc mutatur *F* in *B*, & viceſſim, item reliquæ Litteræ in alias, facilius ex uſu percipies.

bec, *vervex;* pulbere, *pulvis;* cetate, *civitas;* bunătate, *bonitas;* ghiață, *glacies;* față, *facies* etc.

Exceptează-le pe cele terminate în *r* care devin daco-romane primind accentul grav pe ultima silabă; de ex.: pipèr, *piper;* făcătòr, *factor;* legătòr, *ligator* etc.

Totuși imperator formează *împărat.*

Iar dies formează *zi,* serpens — *șerpe,* bos — *bou,* vertex — *vîrv*[3], culmen — *culme,* judex-*jude.*

§ 10. Acestea sînt regulile care trebuie observate ca să poți forma din cuvinte latinești cuvinte daco-romane. Toate acestea însă nu sînt deajuns, ci mai e necesar să schimbi și cîteva litere în altele înainte ca, potrivit regulilor date, să faci din cuvinte latinești cuvinte daco-romane. Pentru aceasta să se observe următoarele:

I. *L* simplu, care la latini e pus între două vocale sau diftongi, la daco-romani se notează cu spirit aspru și se pronunță ca *r;* de ex.: *sal* are ablativul *sale* și devine cuvîntul daco-roman *sare* [scris *sal*^{c}*e*], *sol, sole*—soare [scris *sol*^{c}*e*], *palus*—par [scris *pál*^{c}], *populus*—popor [scris *popol*^{c}].

II. *B,* care la latini este între două vocale, la noi se schimbă în *v;* de ex.: *habere,* noi zicem: avere.

III. *V,* care la latini este așezat între două vocale, la noi se schimbă în *u;* de ex.: *vivus,* nu spun *viv,* potrivit regulii din paragraful precedent, ci *viu.*

IV. *X* latinesc la noi se schimbă în *s;* de ex.: Alesandr[u], *Alexander,* eși(re), *exire;* țese(re), *texere.*

V. *D, l, s* și *t* puse înaintea lui *e* la începutul cuvintelor adeseori primesc îndată după ele un *i;* de ex.: dieu, *deus;* liepure, *lepus;* sied, *sedeo;* tien, *teneo*[4].

VI. *V,* care în cuvintele latinești stă imediat înainte sau după o consoană oarecare, la noi la daco-romani de cele mai multe ori se schimbă în *b;* de ex.: pulbere, *pulvis;* berbece, *vervex;* sbor, *avolo* etc.

Cînd se mai schimbă *v* în *b* și invers, precum și celelalte litere în altele, mai ușor vei deprinde din uz.

Scanned with OKEN Scanner

VOCÁVULLÁR
ROMANESC SI LATENESC.

VOCABULARIUM
DACO-ROMANUM ET LATINUM.

I. Despre Dieu, Spiriti (*Ducburi*), si celle, ce se cuvenlor.

De Deo, Spiritibus, & eis, quæ illis conveniunt.

Dieu, *Deus.*
Táta'l, Filiu'l, Duchul sant, *Pater, Filius, Spiritus sanctus.*
Santaa Troitia, *Sancta Trinitas.*
Facatòr, *Factor, Creator.*
Factura, *factura, creatura.*
Mantuitòr, *Salvator.*
Mantuire, *salus.*
Rescomparatòr, *Redemtor.*
Mangaitòr, *consolator.*
Nascatore de Dieu, *Deipara.*
Sant, *Sanctus.*
Viuátiaa ce vá se fie, *vita futura.*
Rái, *paradisus.*
Imperatica cel'iurilor, *regnum cælorum.*
Deavoll, *diabolus.*
Drác, *dæmon, draco.*
Nalluca, *spectrum.*
Fardedieu, *atheus.*
Idoll, *idolum.*

Idol-

Idollátra, *idolatra.*
Hipocrita, *hypocrita.*
Hierethic, *hæreticus.*
Blastamatòr, *blasphemator.*
Façiárnic, *hypocrita.*
Basel'eca, *Basilica, Ecclesia.*
Templa, *templum.*
Adunáre, *congregatio.*
Sierbire de Dieu, *cultus divinus.*
Cucernetie, *religio.*
Evlávie, *devotio.*
Concione, *concio.*
Rogacione, *rogatio, oratio.*
Credentie, *fides.*
Dogmaa credentiei, *articulus fidei.*
Péniténtie, parere rea, *pœnitentia.*
Infrangere, *contritio.*
Bottez, *baptismus.*
Cumenecatura, *communio.*
Icona, *icon.*
Altár, *altare.*
Inviuáre, *resurrectio.*

II. Despre Lume, si despre Elementuri.

De Mundo, & de Elementis.

Lume, *mundus.*
Cel', *cælum.*
Plánneta, *planeta.*
Cometa, *cometa.*
Luna noua, *novilunium.*
Eklips, *ecclypsis.*
Curcubeu, *iris.*
Stelle, *stellæ.*
Foc, *ignis.*
Aer, *aër.*
Tierra, *terra.*
Cutramurul pomantului, *terræ motus.*
Volbura, *turbo.*
Vent, *ventus.*
Eur, *Eurus.*
Austr, *Auster.*
Bore, *Boreas.*
Zefir, *Zephyrus.*
Nor, *nubes.*
Ploue, *pluvia.*
Roa, *ros.*
Bura, *pruina.*
Nadusáila, *æstus.*
Caldura, *calor.*
Stirie, *sitis.*

Ne-

VOCABULAR
ROMÂNESC ȘI LATINESC

VOCABULARIUM
DACO-ROMANUM ET LATINUM

I. Despre [Dumne]zău, spiriți (duhuri) și cele ce se cuvin lor

De Deo, Spiritibus, et eis, quae illis conveniunt

[Dumne]zău, *Deus*
Tatăl, Fiiul, Duhul sînt, *Pater, Filius, Spiritus sanctus*
Sînta Troiță, *Sancta Trinitas*
Făcător, *Factor, Creator*
făptură, *factura, creatura*
Mîntuitor, *Salvator*
mîntuire, *salus*
răscumpărător, *redemtor*
mîngăitor, *consolator*
Născătoare de [Dumne]zău, *Deipara*

Sînt, *Sanctus*
viața ce va să fie, *vita futura*
rai, *paradisus*
împărăția cerurilor, *regnum caelorum*
diavol, *diabolus*
drac, *daemon, draco*
nălucă, *spectrum*
făr[ă] de [Dumne]zău, *atheus*
idol, *idolum*
idolatră, *idololatra*
ipocrită, *hypocrita*
eretic, *haereticus*
blăstămător, *blasphemator*
fățarnic, *hypocrita*
băsearecă, *Basilica, Ecclesia*
tîmplă, *templum*
adunare, *congregatio*
șerbire de [Dumne]zău [=cult divin] *cultus divinus*
cucernecie, *religio*
evlavie, *devotio*
conciune, *concio*
rugăciune, *rogatio, oratio*
credință, *fides*
dogma credinței, *articulus fidei*
penitență, părere rea, *poenitentia*
înfrîngere, *contritio*
botez, *baptismus*
cuminecătură, *communio*
icoană, *icon*
altar, *altare*
înviare, *resurrectio*

II. Despre lume și despre elementuri

De Mundo, et de Elementis

lume, *mundus*
cer, *caelum*
planetă, *planeta*
cometă, *cometa*
lună nouă, *noviluniun*
eclips[ă], *ecclypsis*
curcubeu, *iris*
stele, *stellae*
foc, *ignis*
aer, *aër*
țară [=pămîntul, lumea], *terra*
cutremurul pămîntului, *terrae motus*
volbură, *turbo*
vînt, *ventus*
eur [=vînt de la răsărit], *Eurus*
austr[u], *Auster*
boare, *Boreas*
zefir, *Zephyrus*
nor, *nubes*
ploae, *pluvia*
roa[u]ă, *ros*
bură, *pruina*
nădușeală, *aestus*
căldură, *calor*
stirie [=picătură de apă înghețată], *stiria*

Scanned with OKEN Scanner

Negurá, *nebula.*
Fulger, *fulgur.*
Tonet, *tonitru.*
Trasnet, *fulmen.*
Ceaçia, *caligo.*

III. Despre Pamant.

De Terra.

Deáll, *collis.*
Válle, *vallis.*
Sies, *planities.*
Adanc, *abyssus.* vel *adiacens.*
Afund, *abyssus.* vel *profundus.*
Profund, *profundus,* vel *profundus.*
Lunca, vel Rât, *pratum.*
Pafune, *pascuum.*
Defert, *desertum.*
Ripa, *ripa.*
Mormênt, *monumentum sepulcrum.*
Selba, padure, *silva.*
Tufa, *tumulus.*
Arena, *arena.*
Pulbere, *pulvis.*
Lut, *lutum.*
Máre, *mare,* vel *magnus.*
Riu, *rivus.*
Parau, *rivulus.*
Fantana, *fons.*
Putin, *puteus.*
Monte, *mons.*
Ponte, *pons.*

IV. Despre Temp.

De Tempore.

Ann, *annus.*
Luna, *mensis.*
Septemana, *septimana.*
Dî, *dies.*
Nocte, *nox.*
Diosa, *auroræ.*
Meadi dî, *meridies.*
Meadia nocte, *media nox.*
Sera, *vesper.*
Astadi, *hodie.*
Mane, *cras.*
Poimane, *perendie.*
Heri, *heri.*

Al-

Allâltaheri, *nudius tertius.*
Dupaámeadi, *pomeridies.*
Dupa cena, *post canam.*
Dupa prandi, *post prandium.*

V Despre hom, si despre partile homului.

De Homine, & de partibus Hominis.

Trup, *corpus.*
Pelle, *cutis.*
Cáp, *caput.*
Pel'i, *pili.*
Crescet, *vertex.*
Ceasa, *occipus.*
Capaçina, *cranium.*
Crier, *cerebrum.*
Fronte, *frons.*
Vult, obráz, Fáçie, *vultus, facies.*
Ocl, *oculus.*
Luminaa oclului, *pupilla.*
Spran-gene, *supercilia.*
Gene, *cilia.*
Temple, *tempora.*
Lácrima, *lacryma*
Nás, *nasus.*
Nari, *nares.*
Buca, *bucca.*
Orecle, *auricula.*
Gul'a, *os, oris.*
Limba, *lingua.*
Dente, *dens.*
Masea, *maxilla.*
Bárba, *barba.*
Mustáçe, *mistax.*
Grumáz, *collum.*
Cerbice, *cervix.*
Falci, *fauces.*
Humer, *humerus.*
Spáte, vel dos, *dorsum.*
Spináre, *spina.*
Bráç, *brachium.*
Cot, *cubitus.*
Pugn, *pugnus.*
Mana, *manus.*
Deget, *digitus.*
Ungiue, *unguis*
Pect, *pectus.*
Sen, *sinus.*
çiça, *mamma.*
Pantece, *venter.*
Bul'ic, *umbilicus.*
Láture, *latus, lateris.*
Costa, *costa.*
Buci, *nates.*

Cap

negură, *nebula*
fulger, *fulgur*
tunet, *tonitru*
trăznet, *fulmen*
ceață, *caligo*

III. Despre pămînt

De Terra

deal, *collis*
vale, *vallis*
șes, *planities*
adînc, *abyssus*, vel *aduncus*
afund, *abyssus*, vel *profundus*
profund, *profunditas*, vel *profundus*
luncă, *sau* rît, *pratum*
pășiune, *pascuum*
deșert, *desertum*
rîpă, *ripa*
mormînt, *monumentum*, *sepulcrum*
selbă, pădure, *silva*
tufă, *dumetum*
arină [=nisip, pămînt nisipos], *arena*
pulbere, *pulvis*
lut, *lutum*
mare, *mare*, vel *magnus*
rîu, *rivus*
părău, *rivulus*
fîntînă, *fons*
puțŭ, *puteus*
munte, *mons*
punte, *pons*

IV. Despre timp

De Tempore

an, *annus*
lună, *mensis*
săptămînă, *septimana*
zi, *dies*
noapte, *nox*
zioară, *aurora*
meaz[ă] zi, *meridies*
meazănoapte, *media nox*
seară, *vesper*
astăzi, *hodie*
mîne, *cras*
poimîne, *perendie*
ieri, *heri*
alaltăieri, *nudius tertius*
după amiaz[ă], *pomeridies*
după cină, *post caenam*
după prînz, *post prandium*

V. Despre om și despre părțile omului

De Homine, et de partibus Hominis

trup, *corpus*
piele, *cutis*
cap, *caput*
peri, *pili*
creștet, *vertex*
ceafă, *occiput*
căpățînă, *cranium*
crier, *cerebrum*
frunte, *frons*
vult, obraz, față, *vultus*, *facies*
ochi, *oculus*
lumina ochiului, *pupilla*
sprîn-gene, *supercilia*
gene, *cilia*
tîmple, *tempora*
lacrimă, *lacryma*
nas, *nasus*
nări, *nares*
bucă [=obraz], *bucca*
ureche, *auricula*
gură, *os*, *oris*
limbă, *lingua*
dinte, *dens*
măsea, *maxilla*
barbă, *barba*
mustață, *mistax*
grumaz, *collum*
cerbice, *cervix*
fălci, *fauces*
umăr, *humerus*
spate *sau* dos, *dorsum*
spinare, *spina*
braț, *brachium*
cot, *cubitus*
pumn, *pugnus*
mînă, *manus*
deget, *digitus*
unghie, *unguis*
piept, *pectus*
sîn, *sinus*
țîță, *mamma*
pîntece, *venter*
buric, *umbilicus*
lature, *latus*, *lateris*
coastă, *costa*
buci [=fese], *nates*

Scanned with OKEN Scanner

Copſa, *femur.*
Genuncle, *genu.*
Floier, *tibia.*
Os, *os, offis.*
Peciol', *pes.*
Tálpa, *planta.*
Máçe, *viſcera.*
Anima, *cor.*
Plumana, *pulmo.*
Ficát, *jecur.*
Vénen, *venenum, bilis.*
Splena, *ſplen.*
Rénunci, *renunculus.*
Sange, *ſanguis.*
Vene, *venæ.*
Stomác, *ſtomachus.*
Beſica, *veſica.*
Scopit, *ſpurium.*

Bálla, *ſaliva.*
Muc, *mucus.*
Medua, *medulla.*
Tuſſe, *tuſſis.*
Sudore, *ſudor.*
Audit, *auditus.*
Vediut, *viſus.*
Miroſſit, *odoratus.*
Guſt, *guſtus.*
Pipait. *tactus, palpatio.*
Suflet, *anima.*
Intiellegere, *intellectus.*
Volie, *voluntas.*
Precepere, *ratio.*
Judecáta, *judicium.*
Aducere á mente, *memoria.*
Cuget, *cogitatio.*

VI. Deſpre ſcaderile homului.
De Defectibus hominis.

Schiop, *claudus.*
Ciungarit, *mutilus.*
Orb, *cæcus.*
Ceùr, *ſtrabo.*
Gârbov, *gibboſus.*
Gangáv, *balbus.*

Bállámut, *balbus.*
Surd, *ſurdus.*
Pleſiug, *calvus.*
Lunátec, *lunaticus.*
Nebon, *ſtultus.*

VII.

VII. De Veſtmente.
De Veſtimentis.

Capéneág, *pallium.*
Háina, *habitus.*
Háine de ſerbatori, *habitus ferialis.*
Háine de tote dilele, *habitus quotidianus.*
Dulmána, *tunica.*
Maneca, *manica.*
Cingatore, *cingulum.*
Bomb, *nodus.*
Cioreci, *calligæ.*
Calçoni, *calcei.*
Peçtár, *pectorale.*
Sugmánn, *bracca.*

Mentee, *clamis.*
Guller, *collare.*
Camiſia, *induſium.*
Izmëne, *femoralia.*
Naſráma, *ſtrophium.*
Manuſia, *chirotheca.*
Sábie, *gladius.*
Anell, *anulus.*
Pectene, *pecten.*
Bombuſca, *ſpinter.*
Cerceli, *inaures.*
Degetár, *digitale.*
Pallarie, *petaſus.*

VIII. De celle de lipſe in cáſa.
De neceſſariis in domo.

Máſa, *menſa.*
Armáriu, *armarium.*
Scáon, *ſedes, ſcamnum.*
Pát, *lectum.*
Plápanna, *culcitra.*
Perina, *pulvinar.*
Lepedeu, *linteamen.*
Urceol', *urceolus.*
Gláje, *vitrum.*
Bute, *dolium.*
Secure, *ſecuris.*

Sfreder, *terebrum.*
Sápa, *ligo.*
Acj, *acus.*
Açie, *filum.*
Forfeci, *forfices.*
Callamár, *atramentarium.*
Cernealla, Negrealla, *atramentum.*
Pannul'a, *pannus.*
Penſa, *tela, penſum.*
Canepa, *cannabis.*

F Lin.

coapsă, *femur*
genunche, *genu*
fluier, *tibia*
os, *os, ossis*
picior, *pes*
talpă, *planta*
mațe, *viscera*
înimă, *cor*
plumînă, *pulmo*
ficat, *jecur*
venin, *venenum, bilis*
splină, *splen*
renunchi, *renunculus*
sînge, *sanguis*
vine, *venae*
stomac, *stomachus*
beșică, *vesica*
scopit, *sputum*

bală, *saliva*
muc, *mucus*
măduvă, *medulla*
tusă, *tussis*
sudoare, *sudor*
auzit, *auditus*
văzut. *visus*
mirosit, *odoratus*
gust, *gustus*
pipăit, *tactus, palpatio*
suflet, *anima*
înțălegere, *intellectus*
voie, *voluntas*
pricepere, *ratio*
judecată, *judicium*
aducere aminte, *memoria*
cuget, *cogitatio*

VI. Despre scăderile omului

De Defectibus hominis

șchiop, *claudus*
ciungărit, *mutilus*
orb, *coecus*
ceur, *strabo*
gîrbov, *gibosus*
gîngav, *balbus*

balamut [=bîlbîit, gîngav], *balbus*
surd, *surdus*
pleșug, *calvus*
lunatec, *lunaticus*
nebun, *stultus*

VII. De vestminte

De Vestimentis

căpeneag, *pallium*
haină, *habitus*
haine de sărbători, *habitus ferialis*
haine de toate zilele, *habitus quotidianus*
dulmană, *tunica*
mînecă, *manica*
cingătoare, *cingulum*
bumb, *nodus*
cioareci, *calligae*
călțuni, *calcei*
pieptar, *pectorale*
suman, *bracca*

mintee, *clamis*
guler, *collare*
cămeșă, *indusium*
izmene, *femoralia*
năframă, *strophium*
mînușă, *chirotheca*
sabie, *gladius*
înel [=inel], *anulus*
peptene, *pecten*
bumbușcă, *spinter*
cercei, *inaures*
degetar, *digitale*
pălărie, *petasus*

VIII. De cele de lipsă în casă

De necessariis in domo

masă, *mensa*
armariu [=dulap], *armarium*
scaun, *sedes, scamnum*
pat, *lectum*
plapănă [=plapumă], *culcitra*
perină, *pulvinar*
lepedeu [=cearșaf], *linteamen*
urceor, *urceolus*
glaje, *vitrum*
bute, *dolium*
săcure, *securis*

sfreder, *terebrum*
sapă, *ligo*
ac, *acus*
ață, *filum*
foarfeci, *forfices*
călămar [=călimară], *atramentarium*
cerneală, negreală } *atramentum*
pănură, *pannus*
pînză, *tela, pensum*
cînepă, *canabis*

Scanned with OKEN Scanner

Lin, *linum.*
Láda, *ciſta.*
Farina, *farina.*
Lárd, *lardum.*
Cáſiu, *caſeus.*
Açet, *acetum.*
Ollei, *oleum.*
Cándela, *candela, lucerna.*
Lumina, *lumen.*
Cándelábr, *candelabrum.*
Mucár, *emunctorium.*
Cuctor, *fornax.*
Foc, *ignis.*
Cenuſie; *cinis.*
Frigáre, *veru.*
Tegáie, *ſartago.*
Caldáre, *abenum.*
Pariete, *paries.*
Uſie, *jenua.*
Porta, *porta.*
çiçina, *cardo.*
Prág, *limen.*
Klopotiell, *tintinabulum.*
Norn, *caminus.*
Grinda, *trabs.*
Fereſta, *feneſtra.*
Carbone, *carbo.*
Tecione, *tigio.*
Flácara, *flamma.*
Scantelia, *ſcintilla.*
Fum, *fumus.*
Funingine, *fuligo.*
Spuza, *favilla.*
Cremene, *ſilex.*
Eſca, *fomes.*
Amnár, *chalybs.*
Matura, *ſcepa.*
Miel'e, *mel.*
Bâta, Báſton, } *baculus.*
Maciuca, *clava.*
Punga, *marſupium.*
Bánni, *denarii.*

IX. De celle ce ſe áfla in Grájd.

De iis, quæ reperiuntur in ſtabulo.

Armaſáriu, *equus ed[illegible]ernus.*
Epa, *equa.*
Cauall álb, *equus albus.*
Cauall negru, *equus niger.*
Cauall roſiu, *equus ruſus.*
Ordi, *hordeum.*
Fen, *fenum.*
Herba, *herba.*
Pálie, *ſtramina.*
Ciur, *cribrum.*
Bici, *flagrum.*
Penténi, *calcaria.*
Capeſtru, *capiſtrum.*
Fien, *fœnum.*
Cham, *chamus.*
Sica, *ephippium.*
Cinga, *lorum cinctorium.*
Pochilla, *peſtillum.*
Scari, *ſtaper.*
Gunoi, *fimus*
Aſen, *aſinus.*
Mandiu, *himulus.*

X. De Legumi.

De leguminibus, & oleribus.

Gradena, *hortus.*
Flore, *flos.*
Amarant, *amaranthus.*
Scanteutia, *caryophillum.*
Ruja, *roſa.*
Viol'a, *viola.*
Tulpa, *tulipa.*
Crin, Lilleie, } *lilium.*
Majeránn, *majoranum.*
Florea ſol'ciui, *heliotropium.*
Rosmarin, *rosmarinus.*
Menta, *mentha.*
Curcubeta, *cucurbita.*
Cepa, *cepa.*
Svekla, *paſtinaca.*
Hemeli, *humulus.*

XI. De Arbori, ſi de Pome.

De arboribus, & de fructibus.

Radacina, *radix.*
Trunc, *truncus.*
Rám, *ramus.*
Trupina, *furculus.*
Frondie, *frondes.*
Folie, *folium.*
Coje, *cortex.*
Pom, *pomum.*
Pera, *pirum.*
Pruna, *prunum.*
Perſeca, *perſicum.*
Nuca, Nuci, } *nux, nuces.*
Alluna, *avellana.*
Manduľe, *amygdala.*
Cereſie, *ceraſa*

in, *linum*
ladă, *cista*
făr̆ină, *farina*
lard [=slănină], *lardum*
caș̆iŭ, *caseus*
aț̆ăt [=oțet], *acetum*
olei, *oleum*
candelă, *candela, lucerna*
lumină, *lumen*
candelabr[u], *candelabrum*
mucar[=cu ce se taie fitilul la lumînări], *emunctorium*
cuptor, *fornax*
foc, *ignis*
cenuș̆e, *cinis*
frigare, *veru*
tegaie, *sartago*
căldare, *ahenum*
părete, *paries*
uș̆e, *janua*
poartă, *porta*
ț̆iț̆înă, *cardo*
prag, *limen*
clopoțăl, *tintinabulum*
horn, *caminus*
grindă, *trabs*
fereastră, *fenestra*
cărbune, *carbo*
tăciune, *titio*
flacără, *flamma*
scînteiă, *scintilla*
fum, *fumus*
funingine, *fuligo*
spuză, *favilla*
cremene, *silex*
iască, *fomes*
amnar, *chalybs*
mătură, *scopae*
miere, *mel*
bîtă, baston } *baculus*
măciucă, *clava*
pungă, *marsupium*
bani, *denarii*

IX. De cele ce se află în grajd

De iis, quae reperiuntur in stabulo

armăsariu, *equus admissarius*
iapă, *equa*
cal alb, *equus albus*
cal negru, *equus niger*
cal roș̆u, *equus rufus*
orz, *hordeum*
fîn, *faenum*
iarbă, *herba*
paie, *stramina*
ciur, *cribrum*
bici, *flagrum*
pinteni, *calcaria*
căpestru, *capistrum*
frîn [=frîu], *fraenum*
ham, *chamus*
șea, *ephippium*
cingă [=chingă], *lorum cinctorium*
pohilă [=opritoare la ham], *postillena*
scări, *stapes*
gunoi, *fimus*
asin, *asinus*
mînz, *hinnulus*

X. De legumi

De leguminibus, et oleribus

grădină, *hortus*
floare, *flos*
amărînt, *amarantus*
scînteuță, *caryophillum*
rujă, *rosa*
vioară, *viola*
tulpă [=lalea], *tulipa*
crin, lileie } *lilium*
măjeran, *majaranus*
floarea soarelui, *heliotropium*
rosmarin, *rosmarinus*
mintă, *menta*
curcubătă, *cucurbita*
ceapă, *caepa*
sveclă, *pastinaca*
hămei, *humulus*

XI. De arbori și de poame

De arboribus, et de fructibus

rădăcină, *radix*
trunc[hi], *truncus*
ram, *ramus*
trupină, *surculus*
frunză, *frondes*
foaie, *folium*
coaje, *cortex*
pom, *pomum*
peară, *pirum*
prună, *prunum*
persăcă, *persicum*
nucă, nuci } *nux, nuces*
alună, *avellana*
mănd̆ure [=migdale], *amygdala*
cireașă, *ceresa*

Mure, *mora.*
Gaſſana, *Caſtanea.*
Ciuperca, *fungus.*
Bul'ete, *boletus.*
Pom, *pomus.*
Mal', *malus,* vel *malum.*
Per, *pirus.*
Nuc, *nux.*
Al'en, *alnus.*
Fráſen, *fraxinus.*
Teli, *tilia.*
Soc, *ſambucus.*
Vitia, *vitis.*
Allun, *corylus.*

XII. Deſpre Páſeri, Vite, Fere.

De avibus, animalibus domeſticis, & feris.

Camilla, *camelus.*
Oue, *ovis.*
Ariete, *aries.*
Tiáp, *hircus.*
Mâtia, *cervus.*
Siorece, *mus, ſorex.*
Leu, *leo.*
Unicorn, *unicornis.*
Tigrida, *tigris.*
Lup, *lupus.*
Vulpe, *vulpes.*
Kokos, Gáll, *gallus.*
Pauon, *pavo.*
Páſere, *paſſer.*
Turd, *turdus.*
Potârnica, *perdix.*
Gráur *ſturnus.*
Prepellitia, *coturnix.*
Vulture, *vultur.*
Grue, *grus.*
Corb, *corvus.*
Ciora, *cornix.*

XIII. De Vietiuitorii ne taliáti.

De animalibus inſectis.

Sierpe, *ſerpens.*
Vipera, *vipera.*
Siopârla, *lacerta.*
Formica, *formica.*
Verme, *vermis.*
Lendena, *lens, lendis.*
Peducle, *pediculus.*
Pul'ece, *pulex.*

Pain-

Páinjen, *aranea.*
Albina, *apis.*
Greuruſi, *grilli.*
Muſca, *muſca.*
Trantor, *ſcarabeus.*

XIV. De Metálluri.

De Metallis.

Báie, *fodina, baja.*
Aur, *aurum.*
Argent, *argentum.*
Argent viu, *argentum vivum.*
Cuſutor, *ſtannum.*
Cioe, *materia, e qua fiunt campanæ.*
Ferr, *ferrum.*
Aráma, *æs.*
Rugina, *rubigo.*
Adámante, *adamas.*
Rubin, *rubinus.*
Smarágd, *ſmaragdus.*
Criſol'et, *chryſolitus.*
Margaritár, *margarita.*

XV. De Col'ori.

De coloribus.

Intunecát, *fuſcus.*
Roſiu, *ruber.*
Gálben, *flavus.*
Verde, *viridis.*
Venat, *glaucus, venetus.*
Venat luminát, *cæruleus.*
Mohorât, *violaceus.*
Negru, *niger.*
Alb, *albus.*
Sur, *canus.*
Mieriu, *ſubglaucus.*
Sein, *cinericeus.*

XVI. De Fratie, ſi Cognatie.

De conſanguinitate, & affinitate.

Caſatorie, *conjugium.*
Necaſatorintie, *cælibatus.*
Fratie, *propinquitas.*
Cognát, *cognatus.*

mure, *mora*
găstână [=castană], *castanea*
ciupercă, *fungus*
burete, *boletus*
pom, *pomus*
măr, *malus*, vel *malum*
păr, *pirus*
nuc, *nux*
arin, *alnus*
frasin, *fraxinus*
tei, *tilia*
soc, *sambucus*
viță, *vitis*
alun, *corylus*

XII. Despre pasări, vite, feare

De avibus, animalibus domesticis, et feris

cămilă, *camelus*
oaie, *ovis*
ariete [=berbece], *aries*
țap, *hircus*
mîță, *catus*
șoarece, *mus*, *sorex*
leu, *leo*
unicorn, *unicornis*
tigridă [=tigru], *tigris*
lup, *lupus*
vulpe, *vulpes*
cocoș, gal, *gallus*
păun, *pavo*
pasăre, *passer*
turd [=sturz], *turdus*
potîrnică, *perdix*
graur, *sturnus*
prepeliță, *coturnix*
vulture, *vultur*
grue [=cocor], *grus*
corb, *corvus*
cioară, *cornix*

XIII. De veţuitorii ne tăiaţi

De animalibus insectis

șarpe, *serpens*
viperă, *vipera*
șopîrlă, *lacerta*
formică [=furnică], *formica*
vierme, *vermis*
lindină, *lens*, *lendis*
păduche, *peduculus*
purece, *pulex*
painjen, *aranea*
albină, *apis*
greuruși, *grilli*
muscă, *musca*
trîntor, *scarabeus*

XIV. De metaluri

De metallis

baie [=mină, carieră], *fodina*, *bajae*
aur, *aurum*
argint, *argentum*
argint viu, *argentum vivum*
cusutor, *stannum*
cioae [=metal, aliaj, diferite obiecte din metal sau aliaj], *materia, e qua fiunt campanae*
fier, *ferrum*
aramă, *aes*
rugină, *rubigo*
adamînte [=diamant], *adamas*
rubin, *rubinus*
smaragd, *smaragdus*
crisoret, *chrysolitus*
mărgăritar, *margarita*

XV. De corori [=colori]

De coloribus

întunecat, *fuscus*
roșu, *ruber*
galben, *flavus*
verde, *viridis*
vînăt, *glaucus*, *venetus*
vînăt luminat, *caeruleus*
mohorît, *violaceus*
negru, *niger*
alb, *albus*
sur, *canus*
mieriu, *subglaucus*
sein [=cenușiu], *cinericus*

XVI. De frăţie şi cumnăţie

De consanguinitate, et affinitate

căsătorie, *conjugium*
necăsătorință, *caelibatus*
frăție, *propinquitas*
cumnat, *cognatus*

Scanned with OKEN Scanner

Parenti *parentes.*
Mái mári, *majores.*
Moßu, *avus.*
Moßa, *avia.*
Vitrec, *vitricus,*
Máßecha, *noverca.*
Táta, *pater.*
Máma, *mater.*
Fiiu, *filius.*
Filia, *filia.*
Filiáßru, *privignus.*
Filiáßra, *privigna.*
Genere, *gener.*
Nuora, *nurus.*
Fráte, *frater.*
Sora, *soror.*

Nepot, *nepos.*
Nepota, *neptis.*
Stranepot, *pronepos.*
Barbát, *maritus.*
Muliere, *uxor.*
Mire, *sponsus.*
Mireaßa, *sponsa.*
Incredenuát, *desponsatus.*
Prunc, *infans.*
Nanáßu, *patrinus.*
Nanáßa, *patrina.*
Veduv, *viduus.*
Veduva, *vidua.*
Inßorát, *uxoratus.*

1948 + = XLu

FOR-

FORME DE VORBIT DESPRE LUCRURILE CELLE, CE MAI ADESE-ORI VEN IN CUVENTARE.

MODI LOQUENDI DE IIS REBUS, QUÆ SÆPIUS VENIUNT IN SERMONEM.

ANTAIAA VORBIRE.

A intrebáre pe cineva despre áßa, ßi állor ßai ßanatáte.

Bona demineatiaa } Domnule, *vel*
Bona diá } Domnule, *vel*
Bona ßeraa } Domne!
Fire ái ßanatòs } Dom-
Bene ái venit } niea tá.
Qvum traeßci? eßi ßanatòs?
Sent ßanatòs: multiám lui Dumne Dieu, ßi Dumnieei tale de cuvente bone.
Dár celiá láiti, quál'i mai ái, Prunci, ßi Fameliaa?

I. DIALOGUS.

Scißitari aliquem de ßua, ßuorumque valetudine.

Bonum mane } Domine!
Bonus dies }
Bonus veßper }
Bene valeas } Dominatio
Bene venißi } tua.
Quomodo vales? esne ßanus?
Sum ßanus: gratias ago Domino Deo, & Dominationi tuæ pro verbis bonis.
Et reliqui, quos inßuper habet, Proles, & Familia?

părinți, *parentes*
mai mari [=strămoși], *majores*
moș [=bunic], *avus*
moașă [=bunică], *avia*
vitrec, *vitricus*
maștehă [=mașteră], *noverca*
tată, *pater*
mamă, *mater*
fiiu, *filius*
fiiă [=fiică], *filia*
fiiastru [=fiu vitreg], *privignus*
fiiastră [=fiică vitregă], *privigna*
ginere, *gener*
noră, *nurus*
frate, *frater*
soră, *soror*
nepot, *nepos*
nepoată, *neptis*
strănepot, *pronepos*
bărbat, *maritus*
muiere, *uxor*
mire, *sponsus*
mireasă, *sponsa*
încredințat [=logodit], *desponsatus*
prunc, *infans*
nănașiu, *patrinus*
nănașă, *patrina*
văduv, *viduus*
văduvă, *vidua*
însurat, *uxoratus*

FORME DE VORBIT DESPRE LUCRURILE CELE CE MAI ADESEORI VIN ÎN CUVÎNTARE

MODI LOQUENDI DE IIS REBUS, QUAE SAEPIUS VENIUNT IN SERMONEM

ÎNTĂIA VORBIRE

A intreba(re) pe cineva despre a sa și alor săi sănătate

Bună dimineața / Bună zi[u]a / Bună seara } domnule / sau / doamne!
Fire-ai sînătos / Bine ai venit } domnia-ta
Cum trăiești? ești sînătos?
Sînt sînătos: mulțam lui Dumnezeu și domniei-tale de cuvinte bune.
Dar ceialalți, cari mai ai, pruncii și fămeia?

I. DIALOGUS

Sciscitari aliquem de sua, suorumque valetudine

Bonum mane / Bonus dies / Bonus vesper } *Domine!*
Bene valeas / Bene venisti } *Dominatio tua*
Quomodo vales? estne sanus?
Sum sanus: gratias ago Domino Deo, et Dominationi tuae pro verbis bonis.
Et reliqui, quos insuper habes, Proles, et Familia?

Toti se inclina sanatoşi Domnieei tále.
Omnes se inclinant sani Dominationi tuæ.

Dár Betranul, Táta'l Domnieei tále, quum se mái porta? viu e anche?
Et senex, pater Dominationis tuæ, quomodo se geret? estne vivus adhuc?

Custa şi ell ne putenciòs den di in di quá vecchii.
Vivit & ille debilis de die in diem nes senes.

Dár á-Domnieei tále Cásnici quum viuetiuesc?
Et Dominationis tuæ domestici quomodo vivunt?

C

Toti sent sanatoşi spre şierbirea Domnieei tále.
Omnes sunt sani ad servitium Dominationis tuæ.

Plácati á sedere, qua ei şi ostenit.
Placeat tibi sedere, quia eris lassus.

Bá ostenit nus', tatuşi forte bucuròs áşi pleù porunca Domnieei tále; dár cáuta se me intorn á cála quât mái rapede voi putere.
Non sum lassus, tamen libentissime implerem mandatum Dominationis tuæ: sed debeo redire domum quantocyus potero.

Remani in páce pana te oi mái vedere iára.
Maneas in pace donec te iterum videbo.

Sierbul cell mái plecát, şi mái humilit ál Domnieei tále.
Servus submississimus, atque humillimus Dominationis tuæ.

Mámaei, Sororilor, şi Frátilor Domnieei tále le spone inclinacioni,
Matri, Sororibus, & Fratribus Dominationis tuæ dic inclinationes, & bonam

cioni, şi volie bona dela mene.
nam voluntatem (gaudium) a me.

Ti oi şáce pe volie.
Satisfaciam voluntati tuæ.

ADOAA VORBIRE.

A-clamáre Hospeti.

II. DIALOGUS.

Invitare Hospites.

Páre, qua báte cineva lá uşie.
Apparet aliquis pulsare fores.

M'oi duce, se ved cine e.
Ibo visurus quis est.

Cine esti á-collea?
Quis es tibi?

Hom bon, *şău* Fartát.
Homo bonus, vel Amicus.

Pe cine cáuti?
Quem quæris?

Cere pe Prealuminátul Domn, ácáia este?
Quæro Illustrissimum Dominum, estne domi?

Vedi bene, e ácása, pentruce?
Utique, est domi, quare?

Aşi poftîi, se ám noroc de á vorbire cu Mariea sá.
Optarem, ut haberem fortunam loquendi cum Illustritate (Magnitudine) sua.

Delá cine esti trimis?
A quo es transmissus?

Delá Mariea saa Bárounul N.
Ab Illustritate sua Barone N

Intra, şi áspecta puçin, pan' ei voi spone.
Intra, & expecta modicum, donec illi exponam.

Sierbul Prealuminátului Domn N. ár vrere, seti vorbesca.
Servus Illustrissimi Domini N, vellet tibi loqui.

Fa, se intre.
Fac, ingrediatur.

Ma-

Toți se închină sînătoși domniei-tale.
Dar bătrînul, tatăl domniei-tale, cum se mai poartă ? viu e încă ?
Custă[1] și el neputincios din zi în zi ca vechii.
Dar a[i] domniei-tale casnici cum viețuiesc ?
Toți sînt sînătoși spre șerbirea [= servirea] domniei-tale.
Placă-ți a ședea(re), că [v]ei fi ostenit.
Ba ostenit nu-s, tătuși foarte bucuros aș plini porunca domniei-tale, dar caută [=trebuie] să mă întorn acasă cît mai repede voi putea(re).
Rămîi în pace pînă te-oi mai vedea(re) iară.
Șerbul[2] cel mai plecat și mai umilit al domniei-tale.
Mamei, surorilor și fraților domniei-tale le spune închinăciuni și voie bună de la mine.

Omnes se inclinant sani Dominationi tuae.
Et senex, pater Dominationis tuae, quomodo se gerit? estne vivus adhuc?
Vivit et ille debilis de die in diem uti senes.

Et Dominationis tuae domestici quomodo vivunt?
Omnes sunt sani ad servitium Dominationis tuae.

Placeat tibi sedere, quia eris lassus.
Non sum lassus, tamen libentissime implerem mandatum Dominationis tuae: sed debeo redire domum quantocyus potero.

Maneas in pace donec te iterum videbo.

Servus submississimus, atque humillimus Dominationis tuae.
Matri, Sororibus, et Fratribus Dominationis tuae dic inclinationes, et bonam voluntatem (gaudium) *a me.*

Ți-oi face pe voie.

Satisfaciam voluntati tuae.

A DOUA VORBIRE

A chema(re) oaspeți

Pare că bate cineva la ușe.
M-oi duce să văd cine e.
Cine ești acolea ?
Om bun *sau* fărtat.
Pe cine cauți ?
Cerc pe prealuminatul domn, acasă este ?
Vezi bine, e acasă, pentru ce ?
Aș pofti să am noroc de a vorbi(re) cu măria-sa.

II. DIALOGUS

Invitare Hospites.

Apparet aliquis pulsare fores.
Ibo visurus quis est.

Quis es ibi?
Homo bonus, vel *Amicus.*
Quem quaeris?
Quaero Illustrissimum Dominum, estne domi?

Utique, est domi, quare?

Optarem, ut haberem fortunam loquendi cum Illustritate (Magnitudine) *sua.*

De la cine ești trimis?
De la măria-sa baronul N.
Întră și așteaptă puțin, pîn'îi voi spune.
Șerbul prealuminatului domn N. ar vrea(re) să-ți vorbească.
Fă să între.

A quo es transmissus?
Ab Illustritate sua Barone N.
Intra, et expecta modicum, donec illi exponam.
Servus Illustrissimi Domini N. vellet tibi loqui.

Fac, ingrediatur.

Mariea ſaa, Domnul meu inclinanduſe te ſal'uta, Prealuminâte Domne, ſi ſe roga, ſe te humileſci á prandire mane lá ell.

Illuſtritas ſua, Herus meus inclinando ſe te ſalutat, Illuſtriſſime Domine, rogatque, ut velis (te humilies) cras apud illum prandere.

Spone Marieei ſâle fierbire, inclinâre, ſi ſal'utâre delá mene, ſi qua'l voi curtèni.

Dicite Illuſtritati ſuæ ſervitium, inclinationem, & ſalutem a me, & quod eam inviſam.

Mái prandì vá cinevá lá Domnul tau?

Prandebitne adhuc aliquis apud tuum Dominum?

Vor mái prandì unii dentru celi mái boni fartâti á lui.

Adhuc prandebunt aliqui e melioribus ejus amicis.

Pe quál'i ácumá voli, ſcei invit.

Quos nunc volo invitare.

Máſaa ſe âſterne, ſi Hoſpetii ſe ádena.

Menſa ſternitur, & Hoſpites conveniunt.

Auditi fierbilor! âſterneti máſaa, qua indá ta vor bâte doa ſpra diece.

Audite ſervi! inſtruite menſam, quia illico ſonabit duodecima.

Pentru quâte feţe ſe âſternem?

Pro quot perſonis ſternamus?

Mai Petre! quâti ti audis, qua or venì lá prandi?

Heus tu Petre! quot tibi dixêre, ſe venturos ad prandium.

Odì áfára deSocraaMarieei tále, quál'e á venì cu toti trei Nepoti, ſi cu Nuorá ſá.

Odo præter Socrum Illuſtritatis tuæ, quæ veniet cum cum omnibus tribus Nepotibus, & cum Nura ſua

Alia dára âſterneti pentru ſeſſe ſpra diece.

Itaque ſternite pro ſedecim.

Aici ſent átâte cutite, furcutie, linguri, ſi Sálveturi

Hic ſunt totidem culteri, furcellæ, cochlearia, & mappalia.

Unde ſent ſal'aritiele?

Ubi ſunt ſaltna?

Plenes' de ſâl'e?

Sunne plena ſalis?

Du te in coqvna ſi áda telierele, ſi patenile (*blidele*) celle de cuſutòr.

Perge in culinam, & affer orbiculos, & patenas ſtanneas.

Pone pachárele celle de criſtáll intraurite pe máſa

Pone pocula chryſtallina inaurata ad menſam

Tocmeſce ſcáonele in rand.

Conſtrue ſedas in ordinem.

Tote ſent gátá: da de ſcire Marieei ſâle.

Omnia ſunt parata: fac ſciat Illuſtritas ſua.

Prealuminâte Domine! buccâteles' pule pe maſa.

Illuſtriſſime Domine! cibi ſunt menſæ appoſiti.

Se ſiede lá máſa, ſe manca, ſi ſe beue.

Aſſidetur menſæ, manducatur, & bibitur.

De ve place Domniilor voſtre, ſe ne ponem là máſa, qua le vor recire buccâtele.

Si placet Dominationibus veſtris, ponamus nos ad menſam, quia frigeſcunt ferculæ.

Luuâtiva locuri, ſi ſcâone dupa placere, ſi fara

Accipite vobis loca, & ſedes juxta placitum, & in-

Măria-sa, domnul meu închinîndu-se te sărută[3], prealuminate doamne, și se roagă să te umilești a prînzi(re) mîne la el.
Spune măriei-sale șerbire, închinare și sărutare de la mine și că-l voi curteni.
Mai prînzi-va cineva la domnul tău?

Vor mai prînzi unii dintru cei mai buni fărtați a[i] lui.
Pe cari acuma voi să îi învit.

Masa se așterne și oaspeții se adună

Auziți șerbilor! așterneți masa că îndată vor bate douăsprăzece.
Pentru cîte fețe să așternem?
Măi Petre! cîți ți-au zis că [v]or veni la prînz?
Opt afară de soacra măriei-tale care [v]a veni cu toți trei nepoții și cu nora sa.
Așadară așterneți pentru șasesprăzece.
Aici sînt atîte[a] cuțite furcuțe, linguri și salveturi[4].
Unde sînt sărărițele?[5]
Pline-s de sare?
Du-te în cocnă[6] și adă teierele[7] și patenile *(blidele)* cele de cusutor.
Pune păharele cele de cristal într-aurite pe masă.
Tocmește scaunele în rînd.
Toate sînt gata: dă de știre măriei-sale.
Prealuminate domine! bucatele-s puse pe masă.

Se șede la masă, se mîncă și se bea

De vă place domniilor-voastre, să ne punem la masă, că se vor răci(re) bucatele.
Luați-vă locuri și scaune după plă-

Illustritas sua, Herus meus inclinando se te salutat, Illustrissime Domine, rogatque, ut velis (te humilies) *cras apud illum prandere.*
Dicito Illustritati suae servitium, inclinationem, et salutem a me, et quod eam invisam.

Prandebitne adhuc aliquis apud tuum Dominum?
Adhuc prandebunt aliqui e melioribus ejus amicis.
Quos nunc volo invitare.

Mensa sternitur, et Hospites conveniunt.

Audite servi! instruite mensam, quia illico sonabit duodecima.

Pro quot personis sternamus?
Heus tu Petre! quot tibi dixêre, se venturos ad prandium.
Octo praeter Socrum Illustritatis tuae, quae veniet cum omnibus tribus Nepotibus, et cum Nuru sua.
Itaque sternite pro sedecim.
Hic sunt totidem cultri, furcellae, cochlearia, et mappalia.
Ubi sunt salina?

Suntne plena salis?
Perge in culinam, et adfer orbiculos, et patenas stanneas.

Pone pocula chrystallina inaurata ad mensam.
Construe sedes in ordinem.
Omnia sunt parata: fac sciat Illustritas sua.
Illustrissime Domine! cibi sunt mensae appositi.

Assidetur mensae, manducatur, et bibitur

Si placet Dominationibus vestris, ponamus nos ad mensam, quia frigefient fercula.

Accipite vobis loca, et sedes juxta placitum,

INV. 183046

Scanned with OKEN Scanner

fara de állegere, fara ceremonii, quaci toti ientem fartáti.
indiscriminatim, absque ceremoniis, quoniam omnes fumus amici.

Zamaa áceaſtaa e facuta tocmá pe guſtul meu.
Hoc jusculum est preparatum plane ad meum gustum.

Nu gandei, qua eſti ſengul', qual'ui ei piáce, qua ſi noi áceaſtaa dicem.
Non putes te solum (singulum) esse, cui placet, quia & nos hoc dicimus.

Cárnea cea de váca, de vitiell, anche mi au placut, tam emi mai pláce áceaſta de cerb, de capriora, de galina, de porc. &c
Caro bubula, vitulina, etiam placuit mihi, tamen plus mihi placet hæc cervina, caprina silvatica, gallinacea, suilla. &c.

Dáti ne de beuut.
Date nobis ad bibendum.

De quàl'e vin porunciti ſev' áduc? de cell roſiu, *ſau* de cell álb?
De quali vino mandatis us vobis feram? de rubro, vel de albo?

Ada de cell roſiu.
Adfer de rubro.

Qvum ve pláce vinul áceſtá?
Quomodo placet vobis vinum istud?

Forte bene.
Optime.

Plácave Domniilor voſtre á manancáre, ſi á-beuere.
Placeat Dominationibus vestris manducare, & bibere.

Nu te oſteni á ne ambiere, qua mancam, ſi beuem den grátiea Domniecí tále.
Non te fatiges nos adhortari, quia manducamus, & bibimus ex gratia Dominationis tuæ.

Bá-

Bága vin pachárnice.
Infunde vinum pincerna.

Se beuem pentru ſanatátea fartátilor noſtri.
Bibamus in salutem amicorum nostrorum.

Pentru ſanatátea Domniilor voſtre:
Pro salute Dominationum vestrarum.

Dumne Dieu ve tie intru multi ánni in páce ſanatoſi, ſi fericiti!
Dominus Deus conservet vos per multos annos in pace sanos, atque beatos!

Forte frumòs eti multiamim, ſi áſisderea eti poſthim tote celle bone.
Pulcherrime gratias tibi agimus, & pariter precamur tibi omnia bona.

Forte eti multiamim de prandiul bon.
Humillime gratias tibi agimus pro lauto prandio.

Nu eſte pentruce ſemi multiamiti:
Non est, cur gratias mihi agatis:

Ve rog ſe luuáti in nume de bene, ſi ſe fiti ertatori.
Vos rogo, accipite in bonam partem, & ignoscite.

ATREIÁ VORBIRE.

De mutárea temp:alui, ſi de horele dilelor.

III. DIALOGUS.

De viciſſitudine temporis, & de horis dierum.

Ce temp eſte?
E ſeren.
Quale tempus est? Serenum est.

E reu temp.
Malum tempus est.

Incepe á ſuſláre ventul.
Incipit flare ventus.

Batte vent.
Ventus flat.

Aſta nocte au cadiut bruma, niue, grandine.
Hac nocte cecidit bruma, nix, grando.

De-

cere și fără de alegere, fără ceremonii, căci toți sîntem fărtați.

Zama[8] aceasta e făcută tocma pe gustul meu.

Nu gîndi că ești singur cărui [a] îi place, că și noi aceasta zicem.

Carnea cea de vacă, de viței, încă mi-au plăcut, tam îmi mai place aceasta de cerb, de căprioară, de găină, de porc etc.

Dați-ne de beut.

De care vin porunciți să v-aduc? de cel roșu *sau* de cel alb?

Adă de cel roșu.

Cum vă place vinul acesta?

Foarte bine.

Placă-vă domniilor-voastre a mănca(re) și a bea(re).

Nu te osteni a ne îmbia(re), că mîncăm și bem din grația domnieitale.

et indiscriminatim, absque ceremoniis, quoniam omnes sumus amici.

Hoc jusculum est praeparatum plane ad meum gustum.

Non putes te solum (singulum) *esse, cui placet, quia et nos hoc dicimus.*

Caro bubula, vitulina, etiam placuit mihi, tamen plus mihi placet haec cervina, caprina silvatica, galinacea, suilla etc.

Date nobis ad bibendum.

De quali vino mandatis ut vobis feram? de rubro, vel *de albo?*

Adfer de rubro.

Quomodo placet vobis vinum istud?

Optime.

Placeat Dominationibus vestris manducare, et bibere.

Non te fatiges nos adhortari, quia manducamus, et bibimus ex gratia Dominationis tuae.

Bagă vin păharnice.

Să bem pentru sînătatea fărtaților noștri.

Pentru sînătatea domniilor-voastre:

Dumnezeu vă ție întru mulți ani în pace sînătoși și fericiți.

Foarte frumos îți mulțămim și așișderea îți poftim toate cele bune.

Foarte îți mulțămim de prînzul bun.

Nu este pentru ce să-mi mulțămiți:

Vă rog să luați în nume de bine și să fiți iertători.

Infunde vinum pincerna.

Bibamus in salutem amicorum nostrorum.

Pro salute Dominationum vestrarum.

Dominus Deus conservet vos per multos annos in pace sanos, atque beatos.

Pulcherrime gratias tibi agimus, et pariter precamur tibi omnia bona.

Humillime gratias tibi agimus pro lauto prandio.

Non est, cur gratias mihi agatis:

Vos rogo, accipite in bonam partem, et ignoscite.

A TREIA VORBIRE

De mutarea timpului, și de orele zilelor

Ce timp este?

E serin.

E rău timp.

Începe a sufla vîntul.

Bate vînt.

Astă noapte au căzut brumă, neauă, grîndine.

III. DIALOGUS

De vicissitudine temporis, et de horis dierum

Quale tempus est?

Serenum est.

Malum tempus est.

Incipit flare ventus.

Ventus flat.

Hac nocte cecidit bruma, nix, grando.

Delá media nocte tot ninge.
A media nocte semper ningit.

Om ávere ploe.
Pluviam habebimus.

Ploa afára?
Pluitne foris?

Nu numái ploa, cì anche ſi fulgera
Non tantum pluit, ſed etiam fulgurat

Nu e temp ſe jáci in pát; ſcolla te, n'audi quum tona, ſi traz neſce?
Non eſt tempus jacendi in lecto; eleva te, non audis qui tonat, & fulminat?

Cáld e áfára?
Calidumne eſt foris?

Bá, átátá de máre frig au ſoſi áſta demineatia quát tote ápele au inglaçiát.
Non, tam magnum frigus fuit hac mane, ut omnes aquæ in glaciem verſæ ſint.

Nu e cu potentia fiendqu' á fera erá nor.
Non eſt poſſibile, quandoquidem heri veſperi erat nubes.

Quâte hore ſent?
Quota eſt hora?

Au battut, *vel* au ſoſi un ſpra diece.
Sonuit, vel *fuit* undecima.

Trei fertálie pe cinci.
Tres quadrantes ad quinam.

Uitate lá horár (*lá ciás*)
Aſpicias horologium.

Merge pe noue.
Feretur ad nonam.

Indáta or ſi ſieſſe.
Illico erit ſexta.

Quum trece tempul!
Ut tranſit tempus!

Si eu áſpect.
Et ego meram ſtrabo.

E ámeadi.
Meridies eſt.

APA·

APATRAA VORBIRE

Intra callatori in criſima.

Quâte milluri ſent deaici pana in Bucureſti?
Quot milliaribus diſtat hinc Bucureſtinum?

Treidieci ſi ſiepte.
Triginta ſeptem.

Am facut doadieci ſi cinci de milluri; tatuſi áſtadi n'om putere ſoſſire ácollo.
Confecimus vigiati quinque milliaria; tamen hodie eo pervenire non poteri mus.

Bona e cállea?
Eſtne commoda via?

Nu prea.
Non adeo.

Aſiá dára ne á cautá, ſe ne ábatem in criſimaa cea mái áprope, ſi ſe noctem intrinſaa.
Neceſſe eſt igitur, ut in primum cauponam diverſamus, & ibidem pernoctemus.

Criſimáriule! putemune ábáte áici?
Campo! poſſumusne hic diverſare?

Vedeti bene Domnilor; veti gaſſire áici frumoſe caſſi, lepedeao curáte, çolluri noue, manuſterguri, perine, ſi tote, quâte ſent de lipſa.
Utique Domini; hic invenietis pulchra cubicula, munda linteamina, lodices novas, mantilia, pulvinaria, & omnia neceſſaria.

Aráta ne dár o killie, *vel* o caſutia.
Oſtende ergo nobis aliquod cubiculum.

Indáta.
Illico.

IV. DIALOGUS.

Inter itinerantes in diverſorio.

Ce

Quid

De la miază noapte [=miezul nopții] tot ninge.

A media nocte semper ningit.

Om avea(re) ploaie.

Pluviam habebimus.

Plouă afară?

Pluitne foris?

Nu numai plouă, ci încă și fulgeră.

Non tantum pluit, sed etiam fulgurat.

Nu e timp să zaci în pat; scoală-te, n-auzi cum tună și trăznește?

Non est tempus jacendi in lecto; eleva te, non audis qui tonat, et fulminat?

Cald e afară?

Calidumne est foris?

Ba, atîta de mare frig au fost astă dimineață, cît toate apele au înghețat.

Non, tam magnum frigus fuit hoc mane, ut omnes aquae in glaciem versae sint.

Nu e cu putință fiindc'aseară era nor.

Non est possibile, quandoquidem heri vesperi erat nubes.

Cîte ore sînt?

Quota est hora?

Au bătut *sau* au fost unsprăzece.

Sonuit, vel *fuit undecima.*

Trei fărtaie[9] pe cinci.

Tres quadrantes ad quintam.

Uită-te la orar *(la ceas).*

Aspicias horologium.

Merge pe nouă[10].

Fertur ad nonam.

Îndată or fi șase.

Illico erit sexta.

Cum trece timpul!

Ut transit tempus!

Și eu aștept.

Et ego moram traho.

E amiazi.

Meridies est.

A PATRA VORBIRE

Într-o călători în crișmă

Cîte miluri sînt de aici pînă în București?

Treizeci și șapte.

Am făcut douăzeci și cinci de miluri; tătuși astăzi n-om putea(re) sosi(re) acolo.

Bună e calea?

Nu prea.

Așa dară ne [e] a căuta să ne abatem în crișma cea mai aproape și să noptăm într-însa.

Crișmarule! putemu-ne abate aici?

Vedeți bine domnilor; veți găsi(re) aici frumoase căsi[11], lepedeao[12] curate, țoluri nouă, mînușterguri[13], perine și toate cîte sînt de lipsă.

Arată-ne dar o chilie *sau* o căsuță.

Îndată.

IV. DIALOGUS

Inter itinerantes in diversorio

Quot milliaribus distat hinc Bucurestinum?

Triginta septem.

Confecimus viginti quinque milliaria; tam hodie eo pervenire non poterimus.

Estne commoda via?

Non adeo.

Necesse est igitur, ut in primam cauponam divertamus, et ibidem pernoctemus.

Caupo! possumusne hic divertere?

Utique Domini; hic invenietis pulchra cubicula, munda linteamina, lodices novas, mantilia, pulvinaria, et omnia necessaria.

Ostende ergo nobis aliquod cubiculum.

Illico.

Scanned with OKEN Scanner

Ce voliiti, ſe ve ſerbem pe cena?
Quid vultis, ut coquamus pro cena?

Fáceti o tira de záma, ápoi coceti puçintele oua ſi frigeti un pui de galina, de rátia, de curca, de ganica. &c.
Parate modicum jusculum, dein coquite panca ova, & frigite unum pullum, gallinæ, anatis, galli indiaci, auferis. &c.

Dár pe langa frictura ce vreti, ſallata, ſau ſparga?
Et penes assum quid vultis, lactucam, vel asparagum?

Ne mica de áceſte, ci ne ada puçintel cu rech.
Nihil horum, ſed adfer nobis modicos caules.

Deaca n'áti bagát ſofrán in zámaa ácea ſtaa, ancai ſe o ſiti facut cu petrinſeli.
Si non condiviſtis hoc jusculum croço, ſaltem præparaſſetis cum petroſelinis.

N'áveti vro radeiche?
Non habetis aliquem rafanum?

Nu; dár ávem unt proſpat, ſiruguri, ſi prune, ſi perſeci.
Non; ſed habemus butyrum recens, botros, & pruna, & perſica.

Dár de beuut ce áveti?
Et ad bibendum quid habetis?

Avem vin, beuere, ro ſoll, ſi vinárs.
Habemus vinum, cereviſiam, roſolium, & crematum.

Cu quât e maſuraa de beuere?
Quanti eſt menſura cereviſiæ?

Aceaſtaa ſe ſel, qua e cu cinci creciçári.
Hoc ſciur, quod ſit quinque crucíferis.

Au-

Audi criſimáriule! nus' ár putere gaſſire un carauſi ſe ne duca pana la Argiſi?
Audi caupo! non poſſet inveniri vector aliquis, ut nos vehat Argim usque?

Bá tocmá ácum au ſoſi unul áici: vreti ſe 'l clam inlaontro?
Plane modo pervenit huc unus: vultis, ut illum clamem intro?

Clama 'l.
Clama illum.

Dea Dumne Dieu bene Domnilor!
Det Dominus Deus bene o Domini!

Bene ái venit hom de homenie.
Bene veniſti humane homo.

Ce mi porunciti?
Quid mihi mandatis?

Quand ei pornire quâtra Argiſi?
Quando movebis Argim verſus?

Mane pana 'n dia, de voi capatáre homeni, ſe port.
Cras ſummo mane, ſi invenero homines vehendos, vel portandos.

Dora ſi Domniile voſtre eti vrere, ſe mergeti lá Argiſi?
Forteſſe etiam Dominationes veſtræ velleris ire Argim.

Vedi bene: quât ceri pentru un loc in caruça?
Utique: quantum petis pro uno loco in rheda?

M'eti dá diece florenti pe loc, ſi voi tiene locurile celle mái bone.
Dabitis decem florenos pro loco, & reſervabo loca meliora.

Bá, ti om dá doi gálbeni, ſi, de tevei purtá be-

Non, dabimus tibi duos Ducatos (Aureos), &, ſi

Ce voiți să vă fierbem pe cină?

Quid vultis, ut coquamus pro caena.

Faceți o țîră[14] de zamă, apoi coaceți puțintele ouă și frigeți un pui de găină, de rață, de curcă, de gînscă etc.

Parate modicum jusculum dein coquite pauca ova, et frigite unum pullum galinae, anatis, galli indiaci, anseris, etc.

Dar pe lîngă friptură ce vreți, salată *sau* spargă[15].

Et penes assum quid vultis, lactucam vel *asparagum?*

Nimica de aceste, ci ne adă puțintel curechi.

Nihil horum, sed adfer nobis modicos caules.

Deacă n-ați băgat șofran în zama aceasta, încai să o fiți făcut cu pătrînșei.

Si non condivistis hoc jusculum croco, saltem praeparassetis cum petroseliis.

N-aveți vr'o rădeiche?

Non habetis aliquem rafanum?

Nu; dar avem unt proaspăt, struguri și prune și pierseci.

Non; sed habemus butyrum recens, botros, et pruna, et persica.

Dar de beut ce aveți?

Et ad bibendum quid habetis?

Avem vin, bere, rosol și vinars.

Habemus vinum, cerevisiam, rosolium, et crematum.

Cu cît e măsura de bere?

Quanti est mensura cerevisiae?

Aceasta să știi că e cu cinci creițari.

Hoc scitur, quod sit quinque cruciferis.

Auzi crișmarule! nu s-ar putea(re) găsi(re) un cărăuș să ne ducă pînă la Argiș.

Audi caupol non posset inveniri vector aliquis, ut nos vehat Argim usque?

Ba tocma[i] acum[a] au fost unul aici: vreți să-l chem înlăuntru?

Plane modo pervenit huc unus: vultis, ut illum clamem intro?

Chiamă-l.

Clama illum.

Dea Dumnezeu bine, domnilor!

Det Dominus Deus bene o Domini!

Bine ai venit, om de omenie.

Bene venisti humane homo.

Ce-mi porunciți?

Quid mihi mandatis?

Cînd îi porni(re) cîtră Argiș?

Quando movebis Argim versus?

Mîne pînă-n ziuă de voi căpăta(re) oameni să port.

Cras summo mane, si invenero homines vehendos, vel portandos.

Doară și domniile-voastre îți vrea(re) să mergeți la Argiș?

Fortasse etiam Dominationes vestrae velletis ire Argim.

Vezi bine: cît ceri pentru un loc în căruță?

Utique; quantum petis pro uno loco in rheda?

M'iți da zece florinți pe loc, și voi ține locurile cele mai bune.

Dabitis decem florenos pro loco, et reservabo loca meliora.

Ba, ți-om da doi galbeni și, de te

Non, dabimus tibi duos Ducatos (Aureos), *et*

Scanned with OKEN Scanner

bene, vrun marieſi pe beuuſura.

ſi bene te geſſeris, unum alterumve martaum pro potu.

Sent indeſtullit.

Sum contentus.

Nocte bona, ſi viſuri curáte.

Bonam noctem, & ſomnia caſta.

Hodigneſce in páce, ſi nuti uitá áne ſeulá eu o jimatáte de hora mái innainte de ce om pornire.

Requieſcas in pace, & non obliviſcaris, nos excitare media hora prius quam proficiſcemur.

Voi deſceptâ.

Excitabo vos.

Criſimáriule! cu quât eti ſentem datori?

Caupo! quantum tibi debemus?

Cu doi Tálleri.

Duos Talleros.

Nái, ſi remani ſanatòs.

En illos, & bene valeas.

Cálle bona Domniilor voſtre.

Bonum iter Dominationibus veſtris.

ACINCEA VORBIRE

Un uermernic intreaba delá un cetatián unde ſede cutáre.

V. DIALOGUS.

Peregrinus ſciſcitatur a cive, ubi habitet N.

Scii Domniea taa Romaneſce?

Callesne Dominatio Tua Daco-Romanice?

Sciu, quaci? ſáu dora ai ávere ceevá dea mi poruncire?

Scio, eccur? aut forteſſe haberes aliquid mihi mandandum?

Nu

Non

Nu ſent dedát á porunci re unui hom de homenie, quum eſt Domnica taa, pentruácea nuti porunceſc, ci te rog.

Non ſum aſuetus mandare homini honeſto, uti es Dominatio tua, ideo non tibi mando, ſed te rogo.

Hom bon! cu cuvenţele áceſte me ruſini; plácati ámi poruncire.

Bone homo! his verbis me confundis; placeat tibi mihi mandare.

Nu cunoſci pe cutáre?

Non cognoſcis talem hominem?

Bá, cunoſc.

Non ita eſt, cognoſco.

Rogute, unde ſiede?

Rogo te, ubi habitat?

Nu depárte, pe ullitiaa áceaſtaa.

Non procul, in hac platea.

Dute numái pe carárea áceaſtaa, pana vei dá de o cáſa impiſtriţa, ácollo ſiede.

Perge tantum per hanc ſemitam, donec attinges domum aliquam pictam, ibi habitat.

De ádrectaa, ſáu de áſtangaa?

A dextrâne, vel a ſiniſtrâ?

De ádrectaa.

A dextrâ.

Forte multiamoſe Domneei tále.

Humillimas gratias ago Dominationi tuæ.

Nu eſte, pentruce ſe multiameſci.

Non eſt, cur gratias agas.

Audi Domniea taa! áici ſiede Eſſellëntiea Saa N.?

Audi Dominatio tua! hic habitat Excellentia Sua N.?

Aici; dár nu o ácáſa.

Hic: ſed non eſt domi?

Quand

Cum

vei purta bine, vr-un mărieș pe beutură.

si bene te gesseris, unum alterumve marianum pro potu.

Sînt îndestulit.

Sum contentus.

Noapte bună și visuri curate.

Bonam noctem, et somnia casta.

Hodignește în pace, și nu-ți uita a ne scula cu o jumătate de oră mai înainte de ce om porni(re).

Requiescas in pace, et non obliviscaris, nos excitare media hora prius, quam proficiscemur.

V-oi[=vă voi] deștepta.

Excitabo vos.

Crișmarule! cu cît îți sîntem datori?

Caupo! quantum tibi de-[be]mus?

Cu doi taleri.

Duos talleros.

Na-i și rămîi sănătos.

En illos, et bene valeas.

Cale bună domniilor-voastre.

Bonum iter Dominationibus vestris.

A CINCEA VORBIRE

V. DIALOGUS

Un nemernic întreabă de la un cetățean unde șede cutare

Peregrinus sciscitatur a cive, ubi habitet N.

Știi domnia-ta românește?

Callesne Dominatio Tua Daco-Romanice?

Știu, căci[=pentru ce]? sau doară ai avea(re) ceva de a-mi porunci(re)?

Scio, eccur? aut fortasse haberes aliquid mihi mandandum?

Nu sînt dedat [=obișnuit] a porunci(re) unui om de omenie cum est[i] domnia-ta, pentru aceea nu-ți poruncesc, ci te rog.

Non sum asuetus mandare homini honesto, uti es Dominatio tua, ideo non tibi mando, sed te rogo.

Om bun! cu cuvintele aceste[a] mă rușini; placă-ți a-mi porunci(re).

Bone homo! his verbis me confundis; placeat tibi mihi mandare.

Nu cunoști pe cutare?

Non cognoscis talem hominem?

Ba, cunosc.

Non ita est, cognosco.

Rogu-te, unde șede?

Rogo te, ubi habitat?

Nu departe, pe ulița aceasta.

Non procul, in hac platea.

Du-te numai pe cărarea aceasta pînă vei da de o casă împistrită [=zugrăvită], acolo șede.

Perge tantum per hanc semitam, donec attinges domum aliquam pictam, ibi habitat.

De-a dreapta sau de-a stînga?

A dextrâne, vel a sinistrâ?

De-a dreapta.

A dextrâ.

Foarte mulțămesc domniei-tale.

Humillimas gratias ago Dominationi tuae.

Nu este pentru ce să mulțămești.

Non est, cur gratias agas.

Auzi, domnia-ta! aici șeade esselența [=excelența] -sa N.?

Audi Dominatio tua! hic habitat Excellentia Sua N.?

Aici; dar nu e acasă

Hic: sed non est domi.

Scanned with OKEN Scanner

Quand l'áſi putere gaſ-ſire ácáſa ?	*Quando poſſem eum domi invenire ?*
Aſtára la ſepte hore anche á fi ácáſa ; dár mai bene ái fácere, de ái venì mane de mineatia lá oct, qua átunci n á fi cuprens.	*Hodie veſperi hora ſeptima etiam erit domi ; ſed melius faceres, ſi venires cras mane octava, quia tunc non erit occupatus.*
Aſà voi facere : re-manì ſanatòs.	*Sic faciam : remane ſanus.*
Sierbul Domniecì tále.	*Servus Domiuationis tuæ.*

Cînd l-aș putea(re) găsi(re) acasă ?	*Quando possem eum domi invenire?*
Astară [=astă seară] la șapte ore încă [v]a fi acasă ; dar mai bine ai face(re) de ai veni mîne dimineață la opt, că atunci n-a fi cuprins[16].	*Hodie vesperi hora septima etiam erit domi ; sed melius faceres, si venires cras mane octava, quia tunc non erit occupatus.*
Așa voi face(re) : rămîni sănătos.	*Sic faciam : remane sanus.*
Șerbul domniei-tale.	*Servus Dominationis tuae.*

ELEMENTA
LINGVÆ
DACO-ROMANÆ
SIVE
VALACHICÆ

EMENDATA, FACILITATA, ET IN MELIOREM ORDINEM REDACTA

PER

GEORGIUM SINKAY
DE EADEM,

AA. LL. Philosophiæ, & SS. Theologiæ Doctorem, Scholarum Nationalium Valachicarum in Magno Transylvaniæ Principatu primum, atque emeritum Directorem, nunc penes Regium Universitatis Pestanæ Typographiam Typi Correctorem.

BUDÆ

TYPIS REGIÆ UNIVERSITATIS PESTANÆ

Scanned with OKEN Scanner

ELEMENTA LINGVÆ DACO-ROMANÆ SIVE VALACHICÆ

EMENDATA, FACILITATA, ET IN MELIOREM ORDINEM REDACTA

PER

GEORGIUM SINKAY
DE EADEM,

AA. LL. Philoſophiæ, & SS. Theologiæ Doctorem, Scholarum Nationalium Valachicarum in Magno Transylvaniæ Principatu primum, atque emeritum Directorem, nunc penes Regiam Universitatis Peſtanæ Typographiam Typi Correctorem.

BUDÆ

Typis Regiæ Universitatis Peſtanæ
1805.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Gentem, quæ una eademque Lingua, corrupta nempe Romana, ſive Latina, diverſa tamen ab Italica, Gallica, atque Hiſpanica, proxime autem accedente ad Vallicam, ac Italicam, utitur, placuit non mihi ſoli, ſed aliis etiam, communi nomine DACO-ROMANAM propterea appellare, quod eadem diverſas Regiones, ac Provincias incoleus, diverſam quoque Nomenclaturam ab iis, aut earum partibus ſortita ſit.

Ita illi, qui Valachiam Transalpinam incolunt, inter ſeſe, & ab aliis quoque, *Munténi*, Montani audiunt; qui Moldaviam & Bucovinam, *Moldovéni*, Moldavi; qui Transylvaniam, communiter quidem, *Romàni*, Romani, at ſpecifice: Carpati accolæ, *Margineni*, Marginales, montium vero Abrudbanyenſium, Torotzkoienſium,

ELEMENTELE LIMBII DACO-ROMANE SAU ROMÂNEȘTI

ÎMBUNĂTĂȚITE, UȘURATE ȘI ARANJATE ÎNTR-O ORDINE MAI BUNĂ

DE

GHEORGHE ȘINCAY

de aceeași [adică de Șinca]

doctor în științele filozofice și în preasfînta teologie, primul și fostul director al Școlilor naționale românești din Marele Principat al Transilvaniei, acum corector la Tipografia regească a Universității din Pesta

LA BUDA

CU TIPARUL UNIVERSITĂȚII REGEȘTI DIN PESTA

1805

PREFAȚĂ

CĂTRE CITITOR

Neamul care întrebuințează una și aceeași limbă adică romană sau latină coruptă (schimbată), deosebită totuși de italiană, franceză și spaniolă, însă apropiindu-se mai mult de vallică* și italiană, mi-a plăcut nu numai mie ci chiar și altora să-l numim cu un nume comun daco-roman**, de aceea că locuind diferite regiuni și provincii i s-au dat diferite nume după acestea sau după anumite părți ale acestora.

Astfel, aceia care locuiesc în Valahia Transalpină [=Țara Românească] între ei și chiar și de alții se numesc *munteni* „montani"; care [locuiesc] în Moldova și Bucovina *moldoveni* „moldavi", care [locuiesc] în Transilvania [sînt numiți] în general *români* „romani" și în special: locuitorii din preajma Carpaților, *mărgineni* „marginales", locuitorii Munților

* T. Cipariu spune despre vallică în notă: „Înțelege cea din Anglia, de care mulți au crezut că este aproape de cea românească, ci pe nedrept" („Archivu", 1869, nr. XXIX, 20 oct., p. 567).

** În text este *daco-romanam*, adică de genul feminin, fiindcă se referă la *gentem* (= gintă, neam). Noi am tradus pe *gens* cu *neam* și de aceea am spus *daco-roman*.

Scanned with OKEN Scanner

Bánffi-Hunyadienſium, ac interjacentium plagarum, *Mocáni*, Mokányones; qui Banatum Themesvarienſem, *Frathiuti*, Fraterculi; qui demum reſpectu antiquæ Daciæ Trans-Iſtrianas inhabitant Provincias uno nomine, *Çintiári*, Græcis Κουτζο-Βλάχοι, ſive Κουτζο-Βλάχοι, Claudi Valachi appellantur.

Qui omnes poſterioribus temporibus (de prioribus quippe ſæculis, quando iidem jam Pacinacæ, jam Comani, jam aliis nominibus compellati fuere, diſſerui in Dialogo, & uberius diſſeram in Annalibus Daco-Romanis) a Græcis Βλάχοι, ab aliis Europæis Vlachi, vel Valachi dicti ſunt.

Daco-Romanæ hujus Gentis (Gentem namque Transylvanis quibusdam, quam Nationem, Valachos Transylvaniam incolentes nominare præplacet, crediderim propter nimiam eorum inibi multitudinem) extenſionem opinione multorum ampliorem eſſe, iſthinc patet, nimirum quod dilata ſit per totam veterem, ſive TRAJANI Daciam, quam usque, dum Annales Daco-Romanos edidero, placet definire: Ponto Euxino, ſive *Mari nigro*, Flumine Tyra, nunc *Niſtro*, monte Carpato, fluminibus Tybisco, ac Iſtro, ſive Danubio.

Didita pariter ſit per novam, ſive AURELIANI Daciam, quæ partes: Mœsiæ inferioris, nunc *Bulgariæ*, Mœsiæ ſuperioris, nunc *Serviæ*, & Dardaniæ, nunc *Albaniæ*, complectitur. Quid, quod poſt unitum cum Bulgaris Blachorum Imperium dilata eſt per totam Bulgariam, montes Hæmum, & Pindum, Moglenam Theſſaliæ provinciam, Macedoniam, Thraciam, Crimeam, Podoliam, Pocutiam, ut taceam Peſtinum, Agriam, Miskoltzinum, aliaque Hungariæ mihi Budæ ſcribenti Cis-Tybiſcana Emporia, Viennam Auſtriæ, Venetias, pluraque cum Europæ, tum Asiæ Emporia, in quibus Daco-Romani Quæſtores adeo multiplicati ſunt, ut publicas, easque ſplendidiſſimas erexerint Eccleſias.

E tanta Daco-Romanæ Gentis extenſione quis non videt, uſum Linguæ illius ſumme neceſſarium fore iis, quibus ſive quæſtum exercendi, ſive munia aliqua capeſſendi, gerendique, ſive ſolum peregrinandi, converſandive gratia ad Daco-Romanos olim accedendi fuerit animus? Næ hoc omnes, qui vel leviſſime de merito hujus quæſtionis cogitaverint, quam facillime perſpicere poterunt. Quapropter tales linguæ etiam cognitionem ſibi

Abrudului, Trascăului, Huedinului și ai ținuturilor din mijlocul lor *mocani* „mokanyones"; cei care locuiesc în Banatul Timișoarei *frățuți* „fraterculi"; în sfîrșit, cei care, părăsind Dacia veche, locuiesc provinciile Trans-dunărene, se numesc cu un singur nume *țînțari*, de greci κσξο sau κοτξο-βλάχοι, vlahi schiopi.

Aceștia toți în timpurile mai apropiate (căci de secolele de mai înainte, cînd aceiași [români] au fost numiți sau paținați, sau cumani, sau cu alt nume, am vorbit în „Dialog" și voi vorbi mai pe larg în „Analele daco-romane") sînt numiți de greci βλάχοι, de alți europeni vlahi sau valahi.

Că întinderea acestui neam daco-roman (căci unor transilvăneni le mai place a numi pe românii din Transilvania neam decît națiune, pentru marea lor mulțime cred) este cu mult mai mare de cum se pare multora, se vede negreșit de acolo că este întins peste toată Dacia veche sau Dacia lui Traian, pe care [întindere], pînă cînd voi publica *Analele daco-romane*, îmi place a o mărgini cu: Pontul Euxin sau *Marea Neagră*, rîul Tyra, acum *Nistru*, muntele Carpat, rîurile Tisa și Istru sau Dunărea.

Răspîndit este, de asemenea, peste noua Dacie sau a lui *Aurelian*, care cuprinde părțile: Moesiei de jos, acum *Bulgaria*, ale Moesiei de sus, acum *Serbia* și ale Dardaniei, acum *Albania*. Ba mai mult, [mai adaug că] după unirea imperiului românilor cu bulgarii, s-a răspîndit peste toată Bulgaria, Munții Hem și Pind, peste Moglena, provincie a Thessaliei, Macedonia, Tracia, Crimeea, Podolia, Pocuția, ca să tac [să nu vorbesc] despre Pesta, Agria, Mișcolț și alte tîrguri ale Ungariei de dincoace de Tisa — cum scriu eu la Buda —, Viena Austriei, Veneția și mai multe tîrguri atît din Europa, cît și din Asia, în care negustorii români atîta s-au înmulțit, încît și-au ridicat biserici publice și foarte frumoase.

Cine nu vede că, în urma unei răspîndiri așa de mari a neamului românesc, este foarte necesară folosirea limbii lui pentru aceia care fie pentru a face negoț, fie pentru a primi și a îndeplini alte slujbe, fie numai pentru a călători sau a conversa vor dori vreodată să vină la români? Negreșit, toți cîți vor fi meditat oricît de puțin la însemnătatea acestei chestiuni, pot să o înțeleagă foarte ușor. De aceea trebuie ca asemenea [oameni] să dorească

Scanned with OKEN Scanner

ſibi familiarem reddere anhelent, oportet. Sed quibus mediis?

Nos quidam Daco-Romani, qui linguam noſtram addiſcere cupientes voti ſui compotes reddere linguam non ſtuduimus, ſtuduimus etiam media quærere, quibus tam proficuus finis quo facilius obtineri poſſit.

Enimvero ego, & Reverendiſſimus D. Samuel Klein de Szád Conſiſtorialis Epiſcopatus Fogarasienſis, & Reviſor Librorum, cujus multifaria præclara opera non pridem recenſuit Clariſſimus, & de literaria Republica quam qui optime meritus Vir D. Michael Tertina in lectu dignißima Orodiade Cl. Viri D. Ladislai Nagy de Peretsen, nos, inquam, anno 1780. primi edidimus Grammaticam Daco-Romanam, cujus exemplaria adeo ſunt diſtracta, ut venalia amplius reperiantur nulla. Poſt octennium, anno videlicet 1788. eandem noſtram Grammaticam recenſens, atque locupletans Cl. D. Joannes Molnar de Müllersheim linguis germanica, & valachica Viennæ typis edi curavit. Magnificus, & Cl. D. Joannes Budai, alias *Delean* Conſiliarius Fori Nobilium de Regno Galliciæ compoſuit Dictionarium Valachicum, Latinum &c. ſed ad quem perfectionis gradum deduxerit, necdum mihi conſtat. Alterum Dictionarium compoſuit prælaudatus Reverendiſſimus Klein, quod in quatuor linguis, h. e. Valachica, Latina, Germanica, & Hungarica brevi lucem aſpiciet.

In priori noſtra Daco-Romana Grammatica conati ſumus corruptionem Linguæ Daco-Romanæ ex Latina quoquo modo comprobare, ſimulque Eos, qui Latinam ex aſſe noverunt, Valachicam longe faciliori methodo, breviorique via edocere, cujus noſtri conatus ſcopum utrum aſſecuti ſimus, judicent alii; per Regulas quippe latinis literis ſcribendi valachice, quas in eadem Grammatica ſtatueramus, parum abfuit, quin Linguam Daco-Romanam, quoad ſcribendum, & legendum ſimilem Gallicæ reddiderimus.

A compluribus igitur ſollicitatus, ut eandem Daco-Romanam Grammaticam a me ipſo emendatam, adque faciliorem ſcribendi, ac legendi methodum redactam ſecundis typis edi curem, præmiſi in Epiſtola, quam nuperrime ad Spectabilem, & Cl. Virum, D. Equitum Magiſtrum Joannem de Lipszky dedi, typisque vulgavi *Tabellam* docentem modum ſcribendi valachi-

cunoașterea acestei limbi. Dar prin ce mijloace?

Noi cîțiva români, rîvnitori să învățăm [pe alții] limba noastră, ne-am străduit totdeauna nu numai pentru a îndeplini această dorință, ci ne-am străduit a găsi și mijloacele prin care să se poată ajunge cît mai ușor la un scop atît de folositor.

Căci într-adevăr, eu și preavenerabilul domn Samuel Clain de Sad, asesor consistorial al episcopiei de Făgăraș și cenzor al cărților, a cărui foarte strălucită activitate în diferite domenii a prezentat-o nu de mult strălucitul și preavrednicul bărbat care merită prețuire din partea obștii cărturarilor, domnul Michael Tertina, în *Orodiada*, [operă] preavrednică de citit, a strălucitului bărbat, domnul Ladislau Nagy de Peretsen (Periceni), noi, zic, în anul 1780 am editat cei dintîi *Gramatica daco-romană*, ale cărei exemplare au fost așa de mult vîndute încît nu se mai află nici unul de vînzare. După opt ani, adică în anul 1788, aceeași gramatică a noastră, revizuind-o și completînd-o a tipărit-o la Viena, în limbile germană și română, strălucitul domn Ioan Molnar de Müllersheim.

Măritul și strălucitul domn Ioan Budai, altfel *Deleanu*, consilier la tribunalul nobililor din regatul Galiției, a alcătuit un *Dicționar român-latin* etc., dar încă nu știu* la ce grad de perfecțiune l-a adus. Alt Dicționar a compus mult lăudatul reverendissim Clain, care va apărea în curînd în patru limbi, anume: română, latină, germană și maghiară.

În *Gramatica* noastră *daco-romană* neam străduit a demonstra în tot felul formarea limbii române din latină și, totodată, pe cei ce cunosc bine latina să-i învățăm româna printr-o metodă mult mai ușoară și pe o cale mai scurtă; dacă am ajuns scopul încercării noastre, judece alții, căci prin regulile pe care le stabiliserăm în aceeași *Gramatică*, anume de a scrie românește cu litere latine, puțin a lipsit să nu facem limba română asemenea celei franceze în ce privește scrierea și citirea.

Astfel, solicitat de mai mulți să mă îngrijesc să editez din nou aceeași *Gramatică daco-romană* îndreptată de mine și redactată după o metodă mai ușoară de a scrie și de a citi — într-o scrisoare pe care de curînd am trimis-o respectabilului și strălucitului bărbat, domnul căpitan al călăreților Ioan de Lipszky, și pe care am dat-o la tipar, am adaus o *Tabelă* care arată felul de-a scrie românește atît

* Nu-mi este cunoscut

Scanned with OKEN Scanner

chice litteris tam Cyrillianis, quam Latinis, quam Tabellam, quum venalis proſtet, facilique negotio, ac pretio comparari poſſit, iſthic non repeto, verum in emendata hac Daco-Romana Grammatica, omiſſis penitus litteris Cyrillianis, iisque ſcribendi modo, vel potius rejectis ad Grammaticam Illyrico-Valachicam, quam etiam continuare intendo, ſi Cl. DD. Cenſores Illyrici ſuum mihi hac in re auxilium non denegaverint, omiſſis, inquam, Cyrillianis Litteris, de ſolis Latinis, qualiter nempe iis uti debeamus, tractabo, ita expoſitis omnibus regulis, quæ perfectam quidem, ſuccinctam tamen Grammaticam conſtituunt, atque docent, ut, qui Latinam, quemadmodum dixi, Linguam ex aſſe noverit, iis ad amuſſim, præſertim ubi de corrumpendis latinis in valachicas voces tractavero, obſervatis, quam facillime intra breviſſimum tempus Linguam Valachicam addiſcere poſſit.

Tu benevole Lector! hunc meum laborem æqui bonique conſulito, Grammaticam Daco-Romanam in ſequentem redactam ordinem ſaveater amplectitor, & valeto.

ELE-

ELEMENTORUM LINGVÆ DACO-ROMANÆ SIVE VALACHICÆ PARS PRIMA

DE ORTHO-GRAPHIA, ET OËPIA

CAPUT I.

De Litteris Daco-Romanis, earumque pronunciatione.

§. 1.

Daco Romani (uti præfatus ſum) duplici utuntur Charactere, in Sacris nempe Cyrilliano, in Politicis, & Normativis (Scholas Normales intelligo, quas primus apud Daco-Romanos in Transylvania introduxi) Latino. de priori abunde ſatis egi in Tabella, cujus in Præfatione memini, hic de ſecundo tantum mihi agendum erit — Itaque

§. 1

cu caractere chirilice cît și latine; această Tabelă, deoarece se află de vînzare și poate fi procurată ușor și la preț potrivit, aici nu o mai reproduc, ci în această *Gramatică daco-romană* îndreptată, omițînd cu totul caracterele chirilice și modul de a scrie cu ele, lăsîndu-le mai degrabă pentru *Gramatica slavo-română* pe care am de gînd să o continuu dacă strălucitii domni cenzori slavonești nu-mi vor refuza ajutorul lor în chestiunea aceasta — omițînd, zic, caracterele chirilice, voi trata numai despre literele latine, anume cum să ne folosim de ele, dînd astfel toate regulile care constituie o gramatică completă și totuși scurtă și care arată cum cei ce cunosc bine, după cum am spus, limba latină pot să învețe cît se poate de ușor și în scurt timp limba română, observîndu-le cu atenție, mai ales pe acelea unde voi trata despre transformarea cuvintelor latine în cuvinte românești.

Tu, binevoitorule cititor! primește în bine și de bună această lucrare a mea și *Gramatica daco-romană* accept-o cu bunăvoință și fii sănătos.

PARTEA ÎNTÎI

A ELEMENTELOR LIMBII DACO-ROMANE SAU ROMÂNEȘTI

DESPRE ORTOGRAFIE ȘI [ORTO]EPIE

CAPITOLUL I

Despre literele daco-romane și despre pronunțarea lor

§ 1

Daco-romanii (după cum am spus) se folosesc [în scris] de două feluri de caractere, anume în cele sfinte de chirilice, în cele politice și normale (înțeleg școlile normale, pe care eu cel dintîi le-am introdus la români în Transilvania) de latine; de cele dintîi m-am ocupat destul în *Tabela* de care am amintit în prefață, aici mă voi ocupa numai de cele latinești.

Deci:

§. 2.

Litteræ Latinæ apud Daco-Romanos, quorum avitæ, eædem ſunt, additis nihilominus quibusdam accentibus propter faciliorem legendi modum, quæ apud Latinos. Videlicet:

Majusculae, sive Capitales

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. X. Y. Z. J. V.

Minusculae

a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. ſ. t. u. x. y. z. j. v.

§. 3

Litteræ hæ more conſueto dividuntur in Vocales, & Conſonantes. Vocales ſunt ſex; a. e. i. o. u. & y. Reliquæ ſunt Conſonantes.

§. 4.

Vocales pronunciantur.

I. e. i. o. u. & y. ut in lingua latina.

II. *á* accentu acuto notatum pariter ut *a* latinum, vel *á* hungaricum; aſt absque ullo accentu poſitum ut ѫ cyrillianum; *â* vero accentu circumflexo, item *ê* & *î* cum eodem accentu circumflexo ut ѫ valachicum, — valachicum dico, quia inter Cyrillianos Characteres in lingua sclavica non habetur. Iſtarum duarum litterarum ѫ & ѫ pronunciationem diſce e viva Magiſtri voce, quia earum ſonus a modernis Europæis mirum in modum discordat.

Nota bene. Rdmus Klein, & Cl. Molnar litteram ѫ cupiunt exprimi per *ae*, num juſtum habeant, Lector dijudicet; quia in omnibus vocibus, in quibus *ae* adhibitum volunt, recedunt a radice latina.

III. *é* cum accentu acuto, vel diphthongus *ea* ut *e* absque ullo accentu apud Hungaros, vel *e* in penultima Infinitivorum tertiæ Conjugationis apud Latinos.

§. 5.

Conſonantes pronunciantur;

I. b. d. f. h. k. l. m. n. p. r. x. z. v. ut in lingua latina

II. c & g. more Italorum, hoc eſt, ante *e. é. ea. & i.* ut *cs*; *g* vero ut *ds* apud Hungaros; ante alias, ſive Vocales, ſive Conſonantes, ſive in fine vocum, ut in lingua latina, id eſt, ut *k*.

III. ç caudatum ut *cz* apud Hungaros, ʒ apud Germanos, *z* ſimplex apud Italos.

IV. *qu* quod tantum in Pronominibus, & Adverbiis habet locum, ut *k*.

V. *S* ut in lingua latina, ſed *ſ* longum in medio, aut *ſh* initio, vel in fine, ut ſch apud Germanos, vel *s* ſolitarium apud Hungaros.

VI. *t* ut in lingua latina, ſed ante *i* (niſi præcedat illud *sh*, vel *ſ* longum) ut *tz* apud Hungaros, aut ʒ apud Germanos Quapropter ſcribere volens *ti* hungaricum, aut germanicum, ſcribe *thi*.

VII. *j* denique more Gallorum, ut *zs* apud Hungaros.

C A.

§ 2

La români, literele latine, strămoşeşti, sînt aceleaşi ca şi la latini, adăugîndu-se doar cîteva accente pentru a se citi mai uşor. Adică:

Mari sau capitale

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. X. Y. Z. J. V.

Mici

a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. ſ(=ş). t. u. x. y. z. j. v.

§ 3

Aceste litere, după obicei, se împart în vocale şi consoane. Vocale sînt şase: a, e, i, o, u şi ă [= j, i̯]. Celelalte sînt consoane.

§ 4

Vocalele se pronunţă:

I. e, i, o, u şi y ca în limba latină.

II. *á* notat cu accent acut, la fel ca *a* latinesc şi ca *á* unguresc; dar fără nici un accent, ca ъ chirilic; iar *â* cu accent circumflex, de asemenea *ê* şi *î* cu acelaşi accent circumflex, ca ѫ românesc — zic românesc pentru că nu se află decît caracterele chirilice în limba slavă. Pronunţarea acestor două litere ъ şi ѫ învaţ-o din viul viu al maestrului [= învăţătorului] căci sunetul lor se deosebeşte în mod deosebit de cele obişnuale europene.

Nota bene. Reverendissimul Clain şi strălucitul Molnar vreau să redea litera ѫ prin *ăē*, să judece cititorul dacă au dreptate; căci toate cuvintele la care vreau să întrebuinţeze pe *ăē* derivă din rădăcina latină.

III. *é* cu accent acut sau diftongul *ea* [se pronunţă] ca *e* fără accent la unguri sau ca *e* în penultima [silabă] a infinitivelor de conjugarea a treia la latini.

§ 5

Consoanele se pronunţă:

I. b, d, f, h, k, l, m, n, p, r, x, z, v ca în limba latină.

II. *c* şi *g*, după obiceiul italienilor, adică înainte de *e*, *é*, *ea* şi *i* ca *cs*; iar *g* ca *ds* la unguri; înaintea altora, fie vocale, fie consoane, sau la sfîrşitul cuvintelor, ca în limba latină, adică ca *k*.

III. Ç cu sedilă, ca *cz* la unguri, ʒ la germani, *z* simplu la italieni.

IV. *qu*, care are loc numai în pronume şi adverbe, ca *k*.

V. *S* ca în limba latină, dar ſ lung la mijloc sau *sh* la început sau la sfîrşit [de cuvînt], ca *sch* la germani, sau *s* simplu la unguri.

VI. *t* ca în limba latină, dar înainte de *i* (dacă nu e precedat de *sh* sau *s* lung) ca *tz* la unguri, sau ʒ la germani. Dacă vrei să scrii *ti* unguresc sau german, scrie *thi*.

VII. *j*, în fine, ca la francezi sau ca *zs* la unguri.

Scanned with OKEN Scanner

§ 2

La români, literele latine, strămoşeşti, sînt aceleaşi ca şi la latini, adăugîndu-se doar cîteva accente pentru a se citi mai uşor. Adică:

Mari sau capitale

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. X. Y. Z. J. V.

Mici

a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. ſ(=ş). t. u. x. y. z. j. v.

§ 3

Aceste litere, după obicei, se împart în vocale şi consoane. Vocale sînt şase: a, e, i, o, u şi y [= j, i̯]. Celelalte sînt consoane.

§ 4

Vocalele se pronunţă:

I. e, i, o, u şi y ca în limba latină.

II. *á* notat cu accent acut, la fel ca *a* latinesc sau ca *á* unguresc; dar fără nici un accent, ca ъ chirilic; iar *â* cu accent circumflex, de asemenea *ê* şi *î* cu acelaşi accent circumflex, ca ѫ românesc — zic românesc pentru că nu se află între caracterele chirilice în limba slavă. Pronunţarea acestor două litere ъ şi ѫ învaţ-o din graiul viu al maestrului [= învăţătorului] căci sunetul lor se deosebeşte în mod deosebit de cele actuale europene.

Nota bene. Reverendissimul Clain şi strălucitul Molnar vreau să redea litera ѫ prin *āē*, să judece cititorul dacă au dreptate; căci toate cuvintele la care vreau să întrebuinţeze pe *āē* derivă din rădăcina latină.

III. *é* cu accent acut sau diftongul *ea* [se pronunţă] ca *e* fără accent la unguri sau ca *e* în penultima [silabă] a infinitivelor de conjugarea a treia la latini.

§ 5

Consoanele se pronunţă:

I. b, d, f, h, k, l, m, n, p, r, x, z, v ca în limba latină.

II. *c* şi *g*, după obiceiul italienilor, adică înainte de *e*, *é*, *ea* şi *i* ca *cs*; iar *g* ca *ds* la unguri; înaintea altora, fie vocale, fie consoane, sau la sfîrşitul cuvintelor, ca în limba latină, adică ca *k*.

III. Ç cu sedilă, ca *cz* la unguri, ʒ la germani, *z* simplu la italieni.

IV. *qu*, care are loc numai în pronume şi adverbe, ca *k*.

V. *S* ca în limba latină, dar ſ lung la mijloc sau *sh* la început sau la sfîrşit [de cuvînt], ca *sch* la germani, sau *s* simplu la unguri.

VI. *t* ca în limba latină, dar înainte de *i* (dacă nu e precedat de *sh* sau *s* lung) ca *tz* la unguri, sau ʒ la germani. Dacă vrei să scrii *ti* unguresc sau german, scrie *thi*.

VII. *j*, în fine, ca la francezi sau ca *zs* la unguri.

Scanned with OKEN Scanner

CAPUT II.

De Diphthongis, earumque pronunciatione.

§. 1.

Diphthongi in Lingua Daco-Romana ſunt duplices:

I. Propriæ, ut: *ái. aĭ. âĭ. áu. au. âu. ea. eĭ. éĭ. eu. iu. oa.* & *uĭ.*

II. Impropriæ, ut: *ắ. aá.* & *ii*

§. 2.

Diphthongi pronunciantur ita:

I. Propriæ, quæ terminantur *i* vel *u*, harum medium ſonum amittunt, & priorem vocalem prolongant; de *eu* dictum eſt, ubi de vocali *é* egimus: *oa* pronunciatur, ut *a* absque ullo accentu apud Hungaros.

II. Impropriæ *ắ* in Imperfectis Verborum ut *a* longum latinum; *aá* in fine Nominum ut *a* breve; *ii* pariter in fine Nominum ut *i* breve itidem latinum.

CAPUT III.

De Accentibus, et Apostrophe, sive Abbreviatione.

§. 1.

Accentus, quibus utuntur Daco-Romani, ſunt tres: *Acutus* ´. *Circumflexus* ˜. & *Gravis* `. Acuto utimur ſupra *á* & *é*, item *i*, quando hoc in penultima prolongari debet; Circumflexo ſupra *â*, *ê*, & *î*; Gravi ſupra *à*, *ì*, & *ù*, quando hæ tres Vocales in fine Verborum prolongari debent; ut in *mâncà*, manducavit, *áuzì*, audivit; *facù*, fecit.

Ali

Aſt de Prosodia Daco-Romana ſeparatim jam poſt Syntaxim.

§. 2.

Apoſtrophe in Lingua Daco-Romana dupliciter fit:

Cum Syllabicæ *me*, *se*, *nu* ſubſequente alia voce à vocali *á* incipiente, vocales amittunt, & cum eadem voce coalescunt, v. g. *mắm dus*, loco *me ám dus*, me abduxi; *sắu mirát*, loco *se áu mirát*, ſe miratus eſt: *nắm ávut*, loco *nu ám ávut*, non habui

Cum poſt negativa *ne* ſubſequens, & ab *în* incipiens vox *î* amittit, & coaleſcit cum dicta negativa, v. g. *nencetát*, loco *ne încetát*; inceſſanter; *nenturnát*, loco *ne înturnát*, non reverſus.

Verum Apoſtrophe, demptis Syllabicis *me se*. quæ melius apoſtrophantur, tantum elegantiæ ergo fit.

CAPUT IV.

De formandis Daco-Romanis Vocibus ex Latinis.

§. 1.

Voces Latinas ſic corrumpe, ut fiant Daco-Romanæ, ſive Valachicæ:

E Nominibus Masculini, vel Neutrius Generis desinentibus in *us*, *um*, *u*, & *ut*, cujuscunque Declinationis fuerint, omitte dictas terminationes, & erunt Valachica; v. g. Naſus, *nás*; Lacus, *lác*; Arcus, *árc*; Tempus, *têmp*; Lutum *lut*; Cornu, *corn*; Caput, *cáp*.

Ex-

CAPITOLUL II

Despre diftongi şi pronunţarea lor

§ 1

Diftongii în limba română sînt de două feluri:

I. Proprii, ca: *ai, ăi, âi, au, ău, âu, ea, ei, éi, iu, oa* şi *ui*.

II. Improprii, ca: *aa, ăa* şi *ii*.

§ 2

Diftongii se pronunţă astfel:

I. Cei proprii, care se termină în *i* sau *u*, pierd jumătate din sunetele acestea şi lungesc vocala de dinainte; despre *ea* s-a spus acolo unde am tratat despre vocala *e*; *oa* se pronunţă ca *a* fără nici un accent la unguri.

II. Cei improprii: *aa* în imperfectul verbelor ca *a* lung latinesc; *ăa* la sfîrşitul numelor, ca *a* scurt, iar *ii*, tot la sfîrşitul cuvintelor, ca *i* scurt latinesc.

CAPITOLUL III

Despre accente şi apostrof sau abreviere

§ 1

Accentele de care se folosesc românii sînt trei: *acut* ', *circumflex* ^ şi *grav* `. Ne folosim de cel acut deasupra lui *á* şi *é*, precum şi a lui *í* cînd acesta trebuie prelungit în penultima [silabă]; de cel circumflex deasupra lui *â, ê* şi *î*; de cel grav deasupra lui *à, ì* şi *ù* cînd aceste trei vocale trebuie prelungite la sfîrşitul verbelor, ca în *mâncà* „manducavit", *auzì* „audivit", *făcù* „fecit".

Dar de prozodia română mă voi ocupa separat, după sintaxă.

§ 2

Apostroful [=abrevierea] în limba română se produce în două feluri:

I. Cînd silabele *me, se, nu* sînt urmate de un cuvînt care începe cu vocala *a*, pierd vocalele şi se contopesc cu acel cuvînt, de ex.: *m-am dus*, în loc de *me am dus* „me abduxi"; *s-au mirat*, în loc de *se au mirat* „se miratus est"; *n-am avut*, în loc de *nu am avut* „non habui".

II. Cînd după negaţia *ne* urmează [un cuvînt] şi începe cu *în*, se pierde sunetul *î* şi se contopeşte cu negaţia amintită, de ex.: *ne-ncetat*, în loc de *ne încetat* „incessanter", *ne-nturnat*, în loc de *ne întturnat* „non reversus".

Dar apostroful, lăsînd la o parte silabele *me* şi *se* care se abreviază mai bine, se face numai pentru eleganţă.

CAPITOLUL IV[21]

Despre formarea cuvintelor româneşti din cele latineşti

§ 1

Cuvintele latineşti, ca să fie daco-romane sau româneşti, modifică-le astfel:

I. Din numele de genul masculin sau neutru terminate în *us, um, u* şi *ut*, de orice declinare ar fi, omite terminaţiile amintite şi vor fi româneşti; de ex.: nasus — *nas*, lacus — *lac*, arcus — *arc*, tempus — *tîmp* [= timp], lutum — *lut*, cornu — *corn*, caput — *cap*.

Excipe: Latus, lateris, *láture*. Granum, *grêu*. Genu, *genunche*. Lepus, *lepore*. Frigus, *frigure*, vel *frig*.

II. Fœminina in *us* desinentia, si sint tertiæ Declinationis, pone ad Ablativum singulárem, ut Virtus, *vîrtute*; si quartæ, muta *us* in *a*, ut Manus, *mâna*.

Excipe Nomina tertiæ Declinationis in *us* desinentia, si formant Genitivum in *dis*, quia mutant ultimum e ex Ablativo singulari in *a*, ut Laus, *láuda*.

III. Nomina secundæ Declinationis desinentia in *ius*, si sint propria, mutant *us* in *e*, ut Athanasius, *Athanásie*. Gregorius, *Grigorie*. Si sint Appellativa, amittunt *ius*, ut Socius, *soç*.

IV. E Nominibus secundæ Declinationis desinentibus in *eus* omitte *s*, ut Reus, *reu*. Dominus Deus, *Dumnezeu*.

V. E Verbis omitte terminationes *o*, *eo*, *io*, *ior*, & *oi*, & erunt Valachica, v. g. Laudo, *láud*. Taceo, *tác*. Colligo. *culég*. Audio, *áud*. Mentior, *mint*. Me miror, *me mir*.

Excipe a) Monosyllaba, quia mutant *o* in *áu*, ut do *dáu*, sic *stáu*.

b) Disyllaba in *io* desinentia, quia mutant ultimum *o* in *u*, ut sio, *siu*. Item provenientia a *flo*, ut sufflo *sufflu*, inflo *înflu*.

VI. Nomina primæ Declinationis relinque in Nominativo singulari. sed ultimum *a* non notes ullo accentu, ut Luna, *luna*. Farina, *farina*. Sarcina, *sárcina*.

VII.

VII. Nomina tertiæ, & quintæ Declinationis pone ad Ablativum singularem, & quidem in quintæ Declinationis nominibus *e* muta in *i*, in tertiæ vero Declinationis nominibus, quorum Ablativus exit in *tione*, *t* muta in *c*, ut Sanitas, *sanitate*. Facies, *fâtie*. Rogatio, *rugaciune*. Titio, *teciune*.

Excipe: Serpens, *sîrpe*. Bos, *bou*. Leo, *leu*. Vertex, *vêrv*. Culmen, *culme*. Judex, *jude*. Dies, *zi*.

VIII. Nomina tertiæ Declinationis in *r* desinentia assumunt Diphthongum *iu* ad Nominativum singularem, & prolongant penultimam, ut Ligator, *legatoriu*. Piper, *piperiu*.

Excipe: Imperator, *Imperát*.

IX. *a*, quod in vocibus latinis fiat ante *mb*, *mp*, & *n* simplex, assumit accentum circumflexum, v. gr. ambæ, *ámb*. campus, *câmp*. lana, *lâna*.

Excipe voces a Latinis non provenientes, & Substantivum lancea, *lance*

X. *ct* mutatur in *chi*, ut clarus, *chiár*, & *ct* in *pt*, ut pectus, *pept*

XI. *di* ante *e* positum mutatur in *z*, ut radius, Voc. radie, *râze*.

XII. *e* sic corrumpitur ex vocibus latinis in valachicas, observatis semper prioribus regulis:

d. Ante terminationes *nd*, *nt*, & *n* simplex assumit accentum circumflexum, ut colligendo, *culegênd* coopertumentum, *copertûment*. fenum, *fên*.

B.

Excepteză: latus, lateris — *latură*, granum — *grîu*, genu — *genunche*, lepus — *iepure*, frigus — *frigure* sau *frig*.

II. Femininele terminate în *-us*, dacă sînt de declinarea a treia, pune-le la ablativ singular, ca virtus — *vîrtute*; dacă [femininele] sînt de a patra, schimbă pe *us* în *ă*, ca manus — *mînă*.

Excepteză substantivele de declinarea a treia care se termină în *us*, dacă formează genitivul în *dis*, căci schimbă pe *e* final de la ablativ singular în *ă:* ca laus — [laude] *laudă*.

III. Substantivele de declinarea a treia care se termină în *ius*, dacă sînt proprii, schimbă pe *us* în *e*, ca Athanasius — *Atanasie*, Gregorius — *Grigorie*, dacă sînt apelative [= comune] pierd pe *ius*, ca socius — *soţ*.

IV. De la substantivele de declinarea a doua care se termină în *eus* omite-l pe *s*, ca reus — *rău*, Dominus Deus — *Dumnezeu*.

V. De la verbe omite terminaţiile *o*, *eo*, *io*, *ior* şi *or* şi vor fi româneşti, de ex.: laudo — *laud*, taceo — *tac*, colligo — *culeg*, audio — *aud*, mentior — *mint*, me miror — *mă mir*.

Excepteză: a) monosilabele, căci schimbă pe *o* în *au*, ca do — *dau*, sto — *stau;*

b) bisilabele care se termină în *io*, căci schimbă pe *o* final în *u* ca fio—*fiu*. De asemenea şi cele care provin din *flo*, ca sufflo — *suflu*, inflo — *înflu* [=umflu].

VI. Substantivele de declinarea întîi lasă-le la nominativ singular, dar pe *a* final nu-l însemni cu nici un accent, ca luna — *luna* [=lună], farina — *farina* [= făină], sarcina — *sarcina* [= sarcină].

VII. Substantivele de declinarea a treia şi a cincea pune-le la ablativ singular şi în numele de declinarea a cincea schimbă-l pe *c* în *t*, însă în numele de declinarea a treia al căror ablativ se termină în *tione*, schimbă-l pe *t* în *c*, ca sanitas — *sînitate* [= *sănătate*], facies — *fatie* [= *faţă*], rogatio — *rugăciune*, titio — *tăciune*.

Excepteză: serpens — *şarpe*, bos — *bou*, leo — *leu*, vertex — *vîrv*[22], culmen — *culme*, judex — *jude*, dies — *zi*.

VIII. Cuvintele de declinarea a treia care se termină în *r* primesc diftongul *iu* la nominativ singular şi lungesc penultima [silabă], ca ligator — *legătoriu*, piper — *piperiu*.

Excepteză: imperator — *împărat*.

IX. *a*, care în cuvintele latine stă înainte de *mb*, *mp* şi *n* simplu, primeşte accentul circumflex, de ex.: ambe — *âmbe*, campus — *câmp*, lana — *lână*.

Excepteză cuvintele care nu provin din cuvinte latineşti şi substantivul lancea — *lance*.

X. *cl* se schimbă în *chi*, ca clar — *chiar*, şi *ct* în *pt*, ca pectus — *piept*.

XI. *di* aşezat înainte de *e* se schimbă în *z*, ca radius, vocativul radie — *raze*.

XII. *e* din cuvintele latineşti se schimbă astfel în cuvintele româneşti, ţinînd seama întotdeauna de regulile ce urmează:

A. Înaintea terminaţiilor *nd*, *nt* şi *n* simplu primeşte accent circumflex, ca colligendo — *culegênd*, cooperimentum — *coperemênt*, fenum — *fên*.

B. Si poſt dictas terminationes in eadem voce ſequatur *e*, mutatur in *i*, ut bene, *bine*. dens, Abl. dente, *dinte*. lens, lente, *linte* verbum, *cuvènt*, Voc. o verbum! *o cuvinte!*

C. Si vero præter dictas jam conſonantes *nd*, *nt*, & *n* ſimplex aliæ ſequantur poſt *e* conſonantes, & has illico excipiat alterum *e*. vel *á*, vel *a*, tum primum aſſumit acutum, v. g. lex, lege, *lége*. ligo, liga, *líga*. petra, *pétra*.

Excipe Nomina propria, ut *o Petre!* & Subſtantivum venenum, *venin*.

XIII. *gl* mutatur in *ghi*, ut glacies, *ghiáţie*; *gn* vero in *mn*, ut pugnus, *pumn*, lignum, *lemn*.

XIV. *i* ante *mp*, & *n* ſimplex initio vocum aſſumit accentum circumflexum, ut Imperator, *Împerát*. intra, *întra*.

XV. *l* ſimplex inter duas vocales poſitum mutatur in *r*, ut Angelus, *Ánger*. Sal, Abl. ſare, *sáre*.

Excipe ſupina verborum, atque ab his derivata, ut humiliatus, *umilit*.

Syllaba vero *li* in nominibus ante vocalem poſita mutatur in *i*, ut malium, *mái*. mulier, muliere, *muiére*.

XVI. De vocali *o* ſequentia notato:

A. Si ſtet in vocibus latinis ante *mb*, *mp*, & *n* ſimplex, mutatur in vocibus valachicis in *u*, v g. Bombacum, *bumbác*. comparo, *cumpar*. bonus, *bun*. longus, *lung*. ſono, *ſun*.

Excipe nomina propria.

B. Poſita ante alias præter jam dictas conſonantes, ſi in ſubſequenti ſyllaba reperiatur *a* vel *e*, aſſumit poſt ſe unum *a*, ut mola, *moara*. porta, *poarta*. ſol, ſole, *soare*. ſors, ſorte, *soarte*.

XVII. *s* ante *i* mutatur in *ſ* longum, aut in *sh*, ut reſina, *reſina*; *ſc* vero latinum, quod ſtat ante *e* & *i*, mutatur in *ſt*, ut creſcere, *e ſtere*. ſcio, *ſtiu*. ſcientia, *ſtiintia*.

XVIII. *v* inter duas vocales poſitum mutatur in *u*, ut vivus, *viu*; poſt conſonantem poſitum mutatur in *b*, ut pulvis, pulvere, *pulbere*. vervex, vervece, *berbéce*.

XIX. Voces latinas, quæ incipiunt a *de*, *le*, *ſe*, & *te*, ita conſideres velim, ac ſi inciperent a *die*, *lie*, *ſie*, & *tie*, quo facto, eas lege, & ſcribe juxta regulas ſcribendi, & corrumpendi jam datas, v g. Deus ſcribe *Dieus*, ex quo juxta corrumpendi Regulam IV. omitte *s*, juxta XI. *Di* verte in *Z*, & erit *Zeu*. Lepus, lepore, *liepore*, juxta XV. *iepore*. Sedeo, *ſiedeo*, juxta V. & XVII. *ſed*. Teneo, *tieneo*, juxta V & XII. *tièn*.

XX. Reliquos linguam latinam in valachicam corrumpendi modos, præſertim verborum corruptionem, indigitabo per decurſum operis, ubicunque occaſio ſemet præbuerit.

B. Dacă după terminaţiile amintite în acelaşi cuvînt urmează *e*, se schimbă în *i*, ca bene — *bine*, dens, ablativul dente — *dinte*, lens, lente — *linte*, verbum — *cuvênt*, vocativul o verbum! — o *cuvinte!*

C. Dacă însă în afară de consoanele amintite deja mai înainte, *nd*, *nt* şi *n* simplu, urmează după *e* alte consoane şi după acestea urmează imediat un alt *e* sau *a* sau *ă*, atunci primul [e] primeşte accent acut [adică se citeşte *ea*, cf. § 4, III, n.n. M. Z.], de ex: lex, lege — *lége* [=leage], ligo, liga — *légă* [= leagă], petra — *pétra* [= peatră].

Excepteazâ: Numele proprii ca *o Petre!* şi substantivul venenum — *venin*.

XIII. *gl* se schimbă în *ghi*, ca glacies — *ghiaţă*, iar *gn* în *mn*, ca pugnus — *pumn*, lignum — *lemn*.

XIV. *i* înainte de *mp* şi *n* simplu la începutul cuvintelor primeşte accentul circumflex, ca imperator — *împărat*, intra — *întră*.

XV. *l* simplu aşezat între două vocale se schimbă în *r*, ca angelus — *înger*, sal, ablativul sale — *sare*.

Excepteazâ supinele verbelor şi derivatele de la acestea ca humiliatus — *umilit*. Silaba *li* însă, aşezată înainte de vocală, în nume se preface în *i*, ca malium — *mai*, mulier, muliere — *muiere*.

XVI. Despre vocala *o* notează următoarele:

A. Dacă în cuvinte latineşti stă înainte de *mb*, *mp* şi *n* simplu, se schimbă în cuvintele româneşti în *u*, de ex.: bombacum — *bumbac*, comparo — *cumpăr*, bonus — *bun*, longus — *lung*, sono — *sun*.

Excepteazâ numele proprii.

B. Aşezată înaintea altor consoane, în afară de cele amintite, dacă în silaba următoare se află *ă* sau *e*, primeşte după sine un *a*, ca mola — *moară*, porta — *poartă*, sol, sole — *soare*, sors, sorte — *soarte*.

XVII. *s* înainte de *i* se schimbă în *s* lung sau în *sh* [adică în *ş*], ca resina — *răşină*; *sc* latin însă, dacă se află înainte de *e* şi *i*, se schimbă în *şt*, ca crescere — *creştere*, scio — *ştiu*, scientia — *ştiinţă*.

XVIII. *v* aşezat între două vocale se schimbă în *u*, ca vivus — *viu;* aşezat după o consoană se schimbă în *b*, cu pulvis, pulvere — *pulbere*, vervex, vervece — *berbece*.

XIX. Cuvintele latineşti care încep cu *de*, *le*, *se* şi *te* aş vrea să le consideri ca şi cum ar începe cu *die*, *lie*, *sie* şi *tie*, aşa că citeşte-le şi scrie-le după regulile de scriere şi de transformare date deja; de ex. deus scrie-l *dieus*, din care, după regula a IV de a transforma, omite-l pe *s*, după [regula] a XI-a schimbă pe *di* în *z* şi va fi *zeu;* lepus, lepore — *liepore*, după [regula] a XV-a *iepure;* sedeo, *siedeo*, după a V-a şi a XVII-a *şed;* teneo, *tieneo*, după a V-a şi a XVII-a *tiên* [=ţîn].

XX. Celelalte feluri de a transforma limba latină în română, mai ales schimbarea verbelor, le voi arăta în decursul lucrării, oriunde mi se va da ocazia.

Scanned with OKEN Scanner

PARS II.

DE ETYMOLOGIA.

CAPUT I.

De Articulo.

§. 1.

Quum in Lingua Daco-Romana Nomina per ſolos Numeros, non autem etiam per Caſus declinentur, Articuli, quibus præter Genera Caſus quoque indicantur, perpetuo adhibeantur, neceſſe eſt.

Eſt autem Articulus in Daco-Romana Lingua duplex: unus definitus, qui rem determinat. indefinitus alter, qui rem nequaquam determinat.

§. 2.

Articulus indefinitus eſt *un*, quidam. Maſculini, & *o*, quædam, Fæminini Generis. (Neutro enim Daco-Romani prorſus carentes, loco illius utuntur Fæminino, ut ſuo loco dicetur) declinaturque hoc modo:

ARTICULI INDEFINITI DECLINATIO.

Singulariter

	Maſc.	*Faem.*
N.	Un, *Quidam.*	O, *Quaedam*
G.	Á-unui	Á-unei.
D.	Unui.	Unei.
A.	Pre-un.	Pre-o.
V.	*caret.*	*caret.*
Abl.	Delá-un.	Delá-o.

Plu-

Pluraliter

N.	Uni, *Quidam.*	Une, *Quaedam.*
G.	A-unor.	Á-unor.
D.	Unor.	Unor.
A.	Pre-uni.	Pre-une.
V.	*caret*	*caret.*
Abl.	Delá-uni.	Delá-une.

Nota I. Articulus indefinitus, quando adhibetur absque Nomine, indiget Articulo definito tam in Singulari, quam in Plurali; quando vero cum Nomine eſt conjunctus, Articulo definito non indiget, poteſt tamen in Plurali hunc quoque ſibi adſciſcere; v. g. *Au murit un om*, mortuus eſt quidam homo. Sine Nomine dicendum *Au murit un-ul*, mortuus eſt quidam. In Plurali dicitur *Au murit uni oameni*, vel melius: *Au murit uni-i oameni*, mortui ſi quidam homines.

II. Articulus indefinitus fœmininus, quando definitum ſibi adſciſcit, in Nominativo ſingulari non amplius ſcribitur *o*, ſed *una*, cui addito Articulo definito *á*, fit *una-á*, v. g. *Au murit o muiére*, mortua eſt quædam mulier. Sine Nomine, & cum Articulo definito dicendum *Au murit una-á*, mortua eſt quædam

III. Poſſunt loco Articuli indefiniti Numeri pluralis tam maſculini, quam fœminini adhiberi Pronomina *niſte*, vel *nisquári*, *nisquáre*, quidam, quædam, v. g loco *uni-i oameni*, *niſte muieri pláng*, quidam homines, quædam mulieres plangunt. *Niſte oameni*, *niſte muieri* vel *nisquári oameni*, *nisquáre muieri plang*.

§. 3.

Articulus definitus eſt:

A. Ma-

PARTEA A II-A

DESPRE ETIMOLOGIE

CAPITOLUL I

Despre articol

§ 1

Deoarece în limba română numele[1] se declină numai la numere nu şi la cazuri[2], este nevoie să se folosească totdeauna articolul, care, pe lîngă gen, arată şi cazurile[3].

Articolul în limba română este de două feluri: unul *hotărît*, care determină obiectul, altul *nehotărît*, care nu determină deloc obiectul.

§ 2

Articolul nehotărît este *un* „quidam" masculin şi *o* „quaedam" feminin (căci românii, neavînd, în general, neutru, se folosesc în locul lui de feminin, după cum se va spune la locul său) şi se declină astfel:

DECLINAREA ARTICOLULUI NEHOTĂRÎT

La singular

	Masculin	*Feminin*
N.	un, *quidam*	o, *quaedam*
G.	a-unui	a-unei
D.	unui	unei
A.	pe-un	pe-o
V.	*lipseşte*	*lipseşte*
Abl.	de la-un	de la-o

La plural

N.	uni[i], *quidam*	une[le], *quaedam*
G.	a-unor	a-unor
D.	unor	unor
A.	pe-uni[i]	pe-une[le]
V.	*lipseşte*	*lipseşte*
Abl.	de la-uni[i]	de la une[le]

Nota I. Articolul nehotărît, cînd se foloseşte fără nume, are nevoie de articolul hotărît[4] atît la singular, cît şi la plural; cînd însă este folosit împreună cu un nume, nu are nevoie de articolul hotărît; totuşi la plural îl poate primi; de ex.: *Au murit un om* „mortus est quidam homo". Fără nume se zice: *Au murit un-ul* „mortus est quidam". La plural se spune: *Au murit uni[i] oameni* sau mai bine: *Au murit uni-i oameni* „mortui sunt quidam homines."

II. Articolul nehotărît feminin, cînd îl primeşte pe cel hotărît, la nominativ singular nu se mai scrie *o*, ci *ună*, care, adăugîndu-i-se articolul hotărît *a*, devine *ună-a* [= una]; de ex.: *Au murit o muiere* „mortua est quaedam mulier". Fără nume, dar cu articolul hotărît se spune: *Au murit una*[5] „mortua est quaedam".

III. La plural, în locul articolului nehotărît, atît la masculin cît şi la feminin, se pot folosi pronumele *nişte* sau *niscari*, *niscare* „quidam, quaedam"; de ex.: în loc de *Unii oameni*, *unele muieri plîng* „quidam homines, quaedam mulieres plangunt" [se poate spune] *Nişte*[6] *oameni*, *nişte muieri* sau *niscari oameni*, *niscare muieri plîng*.

§ 3

Articolul hotărît este:

A. Masculini generis *l*, vel *le*, vel *ul*, æquivalens germanico der, italico *il*, hungarico *a'* vel *az*; postponiturque Nominibus masculini generis hoc modo:

1) *L* desinentibus in *a*, vel *u*, v. g. *Táta-l*, der Vater, il Padre, az Atya. *Leu-l*, der Löwe, il Leone, az Oroszlány. *Rèu-l* der Bach, il Rivo, a' Patak.

2) *Le* desinentibus in *e*, v. g. *Câne-le*, der Hund, il Cane, a' Kutya.

3) *Ul* desinentibus in consonantem, sit ea simplex, aut duplex, v. g. *Om-ul*, der Mensch, l'Uomo, az Ember. *Domnul*, der Herr, il Signore, az Úr.

B. Fœminini generis *á*, vel *a*, vel *oa*, æquivalens germanico die, italico *la*, hungarico *a'* vel *az*, postponiturque Nominibus fœminini generis hoc modo:

1) *á* desinentibus in *a*, v. g. *Másа-á*, der Tisch, la Tavola, az Asztal.

2) *a* desinentibus in *e*, v. g. *Floare-a*, die Blume, il Fiore, a' Virág

3) *oa* desinentibus in *ea*, v. g. *Irundinea-oa*, die Schwalbe, la Irundine, a' Fetske.

DECLINATIO ARTICULI DEFINITI.

Singulariter.

	Masc.	*Faem.*
N.	L, Le, ul.	Á, A, Oa.
G.	Á-lui, Á-lui, Á-ului.	Á-ei, Á-i, Á-lei
D.	Lui, Lui, Ului.	Ei, I, Lei
A.	Pre-l, Pre-le, Pre-ul.	Pre-á, Pre-a, Pre-oa.
V.	*caret*, *caret*, Ule.	*caret*, *caret*, *caret*.
Abl.	Delá-l, Delá-le, Delá-ul.	Delá-á, Delá-a, Delá-oa.

Pluraliter.

N.	I, I, I.	Le, Le, Le.
G.	A-lor, Á-lor, A-lor.	Á-lor, Á-lor, Á-lor.
D.	Lor, Lor, Lor.	Lor, Lor, Lor.
A.	Pre-i, Pre-i, Pre-i.	Pre-le, Pre-le, Pre-le.
V.	Lor! Lor! Lor!	Lor! Lor! Lor!
Abl.	Delá-i, Delá-i, Delá-i.	Delá-le, Delá-le, Delá-le.

CAPUT II.

De Nomine

§. 1.

Monui initio Capitis præcedentis, quod Nomina Daco-Romana per Casus invariata maneant, & tantum Articuli declinentur. Nunc, quæ dixi, exemplis confirmem, necesse est. Itaque fit

§. 2.

De Declinatione Nominum, vel potius Articulorum cum Nominibus

A. Masculini generis, & quidem

1) Articuli *l*, ut:

	Singulariter.	*Pluraliter.*
N.	Táta-l, *Pater*, sive *Tata*.	N. Táti-i, *Patres*, sive *Tatae*.
G.	Á-táta-lui.	G. Á-táti-lor.
D.	Táta-lui.	D. Táti-lor.
A.	Pre-táta-l.	A. Pre-táti-i,
V.	o Tata!	V. o Táti! *vel* Táti-lor!
Abl.	Delá-táta-l.	Abl. Dela-táti-i.

2) Arti-

A. La genul masculin *l* sau *le*, sau *ul* egal cu nemţescul *der*, cu italianul *il*, cu ungurescul *a'* sau *az* şi se pune la sfîrşitul numelor de genul masculin în felul următor:

1) *l* la cele cu terminaţia în *ă*[7] sau *u*, de ex.: *tată-l*, der Vater, il padre, az atya; *leu-l*, der Löwe, il leone, az oroszlány; *rîu-l*, der Bach, il rivo, a' patak.

2. *le* la cele cu terminaţia în *e*[8], de ex.: *cîne-le*, der Hund, il cane, a' kutya.

3. *ul* la cele cu terminaţia în consoană, fie ea simplă sau dublă[9], de ex.: *om-ul*, der Mensch, l'uomo, az ember; *domn-ul*, der Herr, il signore, az úr.

B. La genul feminin *á*, sau *a*[9a], sau *oa*, egal cu nemţescul *die*, italianul *la*, maghiarul *a'* sau *az*, şi se pune la sfîrşitul numelor de genul feminin în felul următor:

1) *a* la cele cu terminaţia în *ă*, de ex.: *masă-a*[10], der Tisch, la tavola, az asztal.

2) *a* la cele cu terminaţia în *e*, de ex.: *floare-a*, die Blume, il fiore, a' virág.

3) *oa* la cele cu terminaţia în *ea*, de ex.: *irundinea-oa* [= rîndunica], die Schwalbe, la irundine, a' fetske.

DECLINAREA ARTICOLULUI HOTĂRÎT

La singular

	Masculin	*Feminin*
N.	l, le, ul	a, a[9a], oa
G.	a-lui, a-lui, a-ului	a-ei, a-i, a-lei
D.	lui, lui, ului	ei, i, lei
A.	pe-l, pe-l, pe-ul	pe-a, pe-a, pe-oa
V.	*lipseşte, lipseşte,* ule	*lipseşte*
Abl.	de la-l, de la-le de la-ul	de la-a de la-a de la-oa

La plural

N.	i, i, i	le, le, le
G.	a-lor, a-lor, a-lor	a-lor, a-lor, a-lor
D.	lor, lor, lor	lor, lor, lor
A.	pe-i, pe-i, pe-i	pe-le, pe-le, pe-le
V.	lor!, lor!, lor!	lor!, lor!, lor!
Abl.	de la-i, de la-i, de la-i	de la-le, de la-le, de la-le

CAPITOLUL II

Despre nume

§ 1

Am atras atenţia la începutul capitolului precedent că numele româneşti rămîn neschimbate[11] la cazuri şi că se declină numai articolul. Acum, ceea ce am spus trebuie să dovedesc cu exemple. Astfel să urmeze

§ 2

Despre declinarea numelor sau mai bine a articolelor cu numele

A. Genul masculin şi anume

1) A articolului *l*, ca:

La singular	*La plural*
N. tată-l, *pater* sau *tata*	N. taţi-i, *patres* sau *tatae*
G. a-tată-lui	G. a taţi-lor
D. tată-lui	D. taţi-lor
A. pe tată-l	A. pe taţi-i
V. o tată!	V. o taţi! *sau* taţilor!
Abl. de la tată-l	Abl. de la taţi-i

2) Articuli *le*, ut:

Singulariter.	*Pluraliter*
N. Câne-le, *Canis.*	N. Câni-i, *Canes.*
G. Á-cane-lui.	G. Á-câni-lor.
D. Câne-lui.	D. Câni-lor.
A. Pre-câne-le.	A. Pre-câni-i
V. o Câne!	V. o Cani! *vel* Câni-lor!
Abl. Delá-câne-le.	Abl. Delá-cani-i.

3) Articuli *ul*, ut:

Singulariter.	*Pluraliter*
N. Domn-ul, *Dominus.*	N. Domni-i, *Domini.*
G. Á-domn-ului	G. A-domni-lor.
D. Domn-ului.	D. Domni-lor.
A. Pre domn-ul.	A. Pre-domni-i.
V. o Doamne! *vel* Domn-ule!	V. o Domni! *vel* Domni-lor!
Abl Dela-domn-ul.	Abl. Delá-domni-i.

B Fœminini generis, & quidem

1) Articuli *á*, ut:

Singulariter.	*Pluraliter*
N Mama-á, *Mater*	N. Máme-le, *Matres.*
G Á mam-ei.	G A-máme-lor.
D Mam-ei	D Mame lor.
A Pre mama-á	A. Pre-máme-le.
V o Mama!	V o Máme! *v.* Máme-lor!
Abl. Dela-máma-á.	Abl. Dela-máme-le.

2) Arti-

2) Articuli *a*, ut:

Singulariter.	*Pluraliter.*
N. Floare-a, *Flos.*	N. Flori-le, *Flores*
G. Á-floare-i.	G. Á-flori-lor.
D. Floare-i.	D. Flori-lor.
A Pre-floare-a.	A. Pre-flori-le.
V. o Floare!	V o Flori! *v.* Flori-lor!
Abl. Delá-floare-a.	Abl Delá flori le.

3) Articuli *oa*, ut:

Singulariter.	*Pluraliter.*
N. Turturea-oa, *Turtur*	N. Turtureale-le.
G. Á-turturea-lei.	G. Á-turtureale-lor
D. Turturea-lei.	D. Turtureale-lor.
A. Pre-turturea-oa.	A. Pre-turtureale-le.
V o Turturea!	V. o Turtureale! *vel* Turtureale-lor!
Abl. Delá-turturea-oa.	Abl. Dela-turtureale-le.

Nota I. Particulas *Á*, *Pre*, & *Delá* in Genitivis, Accusativis, & Ablativis semper præponi, Articuli vero ultimas partes postponi Nomini, quod declinatur.

II. Nomina fœminina, quæ desinunt in *a*, & acceptant Articulum *á*, illo *a* posse carere in Nominativo, Accusitivo, & Ablativo singularibus, prouti carent in Genitivis, & Dativis, quia alioquin *a* ante *á* positum, iuxta Par. I. Cap. II. §. 2. II. *aá* tantum ut *a* breve latinum pronunciatur.

III. Dativus singularis *lui* Nominibus propriis, & voci *Zeu*, aut *Dumnezeu* semper præponitur, ut. *Lui Antonie*, Antonio *Lui Dumne*

2) A articolului *le*, ca

La singular	*La plural*
N. cîne-le, *canis*	N. cîni-i, *canes*
G. a cîne-lui	G. a cîni-lor
D. cîne-lui	D. cîni-lor
A. pe cîne-le	A. pe cîni-i
V. o cîne!	V. o cîni! *sau* cîni-lor!
Abl. de la cîne-le	Abl. de la cîni-i

3) A articolului *ul*, ca:

La singular	*La plural*
N. domn-ul, *dominus*	N. domni-i, *domini*
G. a domn-ului	G. a domni-lor
D. domn-ului	D. domni-lor
A. pe domn-ul	A. pe domni-i
V. o doamne! *sau* domn-ule!	V. o domni! *sau* domni-lor!
Abl. de la domn-ul	Abl. de la domni-i

B. Genul feminin şi anume

1) A articolului *a*, ca

La singular	*La plural*
N. mamă-a, *mater*	N. mame-le, *matres*
G. a mam-ei	G. a mame-lor
D. mam-ei	D. mame-lor
A. pe mamă-a	A. pe mame-le
V. o mamă!	V. o mame! *sau* mame-lor!
Abl. de la mamă-a	Abl. de la mame-le

2) A articolului *a*, ca

La singular	*La plural*
N. floare-a, *flos*	N. flori-le, *flores*
G. a floare-i	G. a flori-lor
D. floare-i	D. flori-lor
A. pe floare-a	A. pe flori-le
V. o floare!	V. o flori! *sau* flori-lor!
Abl. de la floare-a	Abl. de la flori-le

3) A articolului *oa*, ca

La singular	*La plural*
N. turturea-oa, *tur-tur*	N. turtureale-le
G. a turturea-lei	G. a turtureale-lor
D. turturea-lei	D. turtureale-lor
A. pe turturea-oa	A. pe turtureale-le
V. o turturea!	V. o turtureale! *sau* turtureale-lor
Abl. de la turturea-oa	Abl. de la turtureale-le

Nota I. Particulele *a*, *pe* şi *de la* de la genitive, acuzative şi ablative se pun totdeauna înainte, însă articolele se pun în urma numelui care se declină.

II. [L*a*] numele feminine, care se termină în *ă* şi primesc articolul *a*, acel *ă* poate lipsi la nominativ, acuzativ şi ablativ singular, după cum lipseşte la genitive şi dative, căci dealtfel *ă* aflat înaintea lui *a*, potrivit Părţii I, cap. II, § 2, II, *ăa* se pronunţă la fel ca *a* scurt latin.

III. La numele proprii şi la cuvîntul *Zeu* sau *Dumnezeu*, *lui* de la dativul singular se pune totdeauna înainte, ca *lui Antonie*, „Antonio",

Scanned with OKEN Scanner

Dumnezeu, Domino Deo. Dativus vero fœminninus *ei* vel *i* poteſt & præponi, & poſtponi, ut: *i Andſidsie*, vel *Andſidsiei*; *ei Anna*, vel *Annei*; melius tamen poſtponitur.

IV. Quando ſunt duo Nomina Subſtantiva, quorum unum in Genitivo eſſe debet, ſi Subſtantivum, quod eſt in Genitivo, poſtponatur, tunc *á* Genitivi omittitur, ut *Cálul Domnului*, Equus Domini; non *Cálul á Domnului*.

V. Quodſi Nomen, quod eſt in Genitivo, præponatur, Subſtantivum, quod ſequitur, amittit Articulum, & prima Genitivi particula *á* in masculino genere Nominis ſubſequentis aſſumit unum *l*, in fœminino nihil, ut *Al Domnului cál*, Domini equus. *A Domnului váca*, Domini vacca.

CAPUT III.

De Declinatione Subſtantivi cum Adjectivo.

§. 1.

Adjectiva, & Pronomina vices Adjectivorum gerentia apud Daco-Romanos poſſunt præponi, aut poſtponi Subſtantivis.

§. 2.

Si Adjectivum cum Subſtantivo *maſculini generis* ſimul ſit declinandum, quod ex eis præponitur, declinatur, quod autem poſtponitur, per Caſus invariatum manet, ut

Singu-

Singulariter.	*Singulariter.*
N. Bun-ul om. *Bonus homo.*	N. Om-ul bun. *Homo bonus.*
G. Á-bun-ului om.	G. Á-om-ului bun.
D. Bun-ului om.	D. Om-ului bun.
A. Pre-bun-ul om.	A. Pre-om-ul bun.
V. o Bune, *vel* bun-ule oame! *vel* o bune, *v.* bun-ule om-ule!	V. o oame, *vel* om-ule bune! *vel* o oame, *v.* om-ule bun-ule!
Abl. Delá-bun-ul om.	Abl. Delá-om-ul bun.
Pluraliter.	*Pluraliter.*
N. Buni-i oameni.	N. Oameni-i buni.
G. Á-buni-lor oameni.	G. Á-oameni-lor buni.
D. Buni-lor oameni.	D. Oameni-lor buni.
A. Pre-buni-i oameni.	A. Pre-oameni-i buni.
V. o Buni oameni! *vel* o Buni-lor oameni! *v.* o Buni-lor oameni-lor!	V. o oameni buni! *vel* o oameni-lor buni! *v.* o oameni-lor buni-lor!
Abl. Delá-buni-i oameni.	Abl. Delá-oameni-i buni.

§. 3.

Adjectivum, & Subſtantivum fœminini generis ſi ſimul declinanda ſint, quod ex eis præponitur, declinatur; quod vero poſtponitur, per Caſus quidem invariatum manet, in Genitivo tamen, & Dativo ſingularibus *a* mutat in *e*, ut

Singulariter.	*Singulariter*
N. Frumoasa-i Doamna. *Formoſa Domina.*	N. Doamna-á frumoasa. *Domina formoſa.*
G. Á-frumoas-ei Doamne	G. Á-doamn-ei frumoase

D. Fru-

lui Dumnezeu „Domino Deo". Însă dativul feminin *ei* sau *i* se poate pune şi înainte şi în urmă, ca *i Anastasie* sau *Anastasiei, ei Ană* sau *Anei*; e mai bine totuşi dacă se pune la urmă.

IV. Cînd sînt două substantive, dintre care unul trebuie să fie la genitiv, dacă substantivul care este în genitiv se postpune, atunci *a* de la genitiv se omite, ca *calul domnului*, „equus domini", nu *calul a domnului*.

V. Dacă numele care este în genitiv se pune nainte, substantivul care urmează pierde articolul şi întîia particulă a genitivului, *a*, primeşte un *l* dacă numele ce urmează este de genul masculin, de genul feminin [nu primeşte] nimica, ca *al domnului cal* „domini equus", *a domnului vacă* „domini vacca".

CAPITOLUL III

Despre declinarea substantivului cu adjectiv

§ 1

Adjectivele şi pronumele care ţin locul adjectivelor la români se pot pune înaintea sau în urma substantivelor.

§ 2

Dacă adjectivul trebuie să se decline împreună cu substantivul, *la genul masculin*, se declină acela dintre ele care este pus înainte, iar cel care se pune în urmă rămîne neschimbat la cazuri[12], ca:

La singular	*La singular*
N. bun-ul om, *bonus homo*	N. om-ul bun, *homo bonus*
G. a bun-ului om	G. a om-ului bun
D. bun-ului om	D. om-ului bun
A. pe bun-ul om	A. pe om-ul bun
V. o bune *sau* bun-ule oame! *sau* o bune, *sau* bun-ule om-ule!	V. o oame! *sau* om-ule bune! *sau* o oame *sau* om-ule bun-ule
Abl. de la bun-ul om	Abl. de la om-ul bun
La plural	*La plural*
N. buni-i oameni	N. oameni-i buni
G. a buni-lor oameni	G. a oameni-lor buni
D. buni-lor oameni	D. oameni-lor buni
A. pe buni-i oameni	A. pe oameni-i buni
V. o buni oameni! *sau* o buni-lor oameni! *sau* o buni-lor oamenilor!	V. o oameni buni! *sau* o oameni-lor buni! *sau* o oameni-lor buni-lor!
Abl. de la buni-i oameni	Abl. de la oameni-i buni

§ 3

Dacă e să se decline împreună un adjectiv cu un substantiv la genul feminin, se declină acela dintre ele care este pus înainte, iar cel care urmează rămîne neschimbat la cazuri, totuşi la genitiv şi dativ singular îl schimbă pe *ă* în *e*, ca

La singular	*La singular*
N. frumoasă-a doamnă, *formosa domina*	N. doamnă-a frumoasă, *domina formosa*
G. a frumoas-ei doamne	G. a doamnei frumoase

D Frumoas-ei Doamne.
A Pre-frumoasa-á Doamna
V o frumoasa Doamna!
Abl. Delá-frumoasa-á Doamna.

D. Doamn-ei frumoase
A. Pre-doamna-á frumoasa
V. o Doamna frumoasa!
Abl. Delá-Doamna-á frumoasa.

Pluraliter

N Frumoase-le Doamne
G Á-frumoase-lor Doamne
D Frumoase-lor Doamne
A Pre-frumoase-le Doamne.
V. o frumoase Doamne! *vel* o frumoase-lor Doamne-lor!
Abl. Dela-frumoase-le Doamne.

Pluraliter.

N Doamne-le frumoase
G. Á-doamne-lor frumoase
D Doamne-lor frumoase.
A. Pre-doamne-le frumoase.
V o Doamne frumoase! *vel* o Doamne-lor frumoase-lor!
Abl. Delá-doamne-le frumoase.

§. 4.

Subſtantiva ſi præcedant Pronomina demonſtrativa, quæ ſimul declinanda ſunt, ambo declinantur, ſed Adjectivum, quod per Pronomen demonſtratur, per Caſus invariatum manet, præter Adjectiva fœminini generis, quæ in Genitivis, & Dativis ſingularibus mutant ultimas Nominativi ſingularis Vocales *a* in *e*, & *e* in *i*, ut.

Singu-

Singulariter.

N. Frate-le cel dulce. *Frater ille germanus*
G. Á-fráte-lui cel-ui dulce.
D. Fráte-lui cel-ui dulce.
A. Pre-fráte-le cel dulce.
V. *caret.*
Abl. Delá-fráte-le cel dulce.

Singulariter.

N. Sora-á cea dulce *Soror illa germana*
G. Á-for-ei ce-ei dulci.
D. Sor-ei ce-ei dulci.
A. Pre-fora-á cea dulce
V. *caret.*
Abl. Delá-fora-á cea dulce.

Pluraliter.

N. Fráti-i ce-i dulci.
G. Á-fráti-lor ce-lor dulci.
D. Fráti-lor ce-lor dulci.
A. Pre-fráti-i ce-i dulci.
V. *carent.*
Abl. Delá-fráti-i ce-i dulci.

Pluraliter.

N. Sorori-le cé-le dulci.
G. Á-forori-lor ce-lor dulci.
D. Sorori-lor ce-lor dulci.
A. Pre-forori-le cé-le dulci.
V. *carent.*
Abl. Delá-forori-le cé-le dulci.

§. 5.

Quodſi Pronomen demonſtrativum præcedat Subſtantivum, tunc Subſtantivum per Caſus manet invariatum, præter Subſtantiva fœminini generis, quæ in Genitivis, & Dativis ſingularibus mutant (quemadmodum dictum jam eſt) *a* in *e*, & *e* in *i*, ut:

Singu-

D.	frumos-ei doamne	D. doamn-ei frumoase
A.	pe frumoasă-a doamnă	A. pe doamnă-a frumoasă
V.	o frumoasă doamnă !	V. o doamnă frumoasă !
Abl.	de la frumoasă-a doamnă	Abl. de la doamnă-a frumoasă

La plural

N.	frumoase-le doamne	N. doamne-le frumoase
G.	a frumoase-lor doamne	G. a doamne-lor frumoase
D.	frumoase-lor doamne	D. doamne-lor frumoase
A.	pe frumoase-le doamne	A. pe doamne-le frumoase
V.	o frumoase doamne ! *sau* o frumoase-lor doamne-lor !	V. o doamne frumoase ! *sau* o doamne-lor frumoase-lor
Abl.	de la frumoase-le doamne	Abl. de la doamne-le frumoase

§ 4

Dacă substantivele precedă pronumele demonstrativ cu care trebuie să se decline împreună, se declină amîndouă ; dar adjectivul care se indică prin pronume rămîne neschimbat la cazuri, în afară de adjectivele feminine care la genitiv şi dativ singular schimbă ultimele vocale ale nominativului singular *ă* în *e* şi *e* în *i*, ca

La singular

N.	frate-le cel[13] dulce, *frater ille germanus*	N. soră- a cea dulce, *soror illa germana*
G.	a frate-lui cel-ui dulce	G. a sor-ei ce-ei dulci
D.	frate-lui cel-ui dulce	D. sor-ei ce-ei dulci
A.	pe frate-le cel dulce	A. pe soră-a cea dulce
V.	*lipseşte*	V. *lipseşte*
Abl.	de la frate-le cel dulce	Abl. de la soră-a cea dulce

La plural

N.	fraţi-i ce-i dulci	N. surori-le ce-le dulci
G.	a fraţi-lor ce-lor dulci	G. a surori-lor ce-lor dulci
D.	fraţi-lor ce-lor dulci	D. surori-lor ce-lor dulci
A.	pe fraţi-i ce-i dulci	A. pe surorile ce-le dulci
V.	*lipseşte*	V. *lipseşte*
Abl.	de la fraţi-i ce-i dulci	Abl. de la surori-le ce-le dulci

§ 5

Dacă pronumele demonstrativ precedă substantivul, substantivul rămîne neschimbat la cazuri, afară de substantivele de genul feminin, care la genitiv şi dativ singular îl schimbă (după cum s-a mai spus) pe *ă* în *e* şi pe *e* în *i*, ca

Scanned with OKEN Scanner

Singulariter.	*Singulariter.*
N. Cel cucérnic prunc. *Ille pius puer.*	N. Cea cucérnica prunca. *Illa pia puella.*
G. Á-cel-ui cucérnic prunc.	G. Á-ce-ei cucérnice prunce.
D. Cel-ui cucérnic prunc.	D. Ce-ei cucérnice prunce.
A. Pre-cel cucernic prunc.	A. Pre-cea cucernica prunca.
V. *caret.*	V. *caret.*
Abl. Delá-cel cucérnic prunc.	Abl. Delá-cea cucernica prunca.
Pluraliter.	*Pluraliter.*
N. Ce-i cucernici prunci.	N. Cé-le cucérnice prunce.
G. Á-ce-lor cucernici prunci.	G. Á-ce-lor cucérnice prunce.
D Ce-lor cucérnici prunci.	D. Ce-lor cucernice prunce
A. Pre-ce-i cucérnici prunci.	A. Pre-cé-le cucérnice prunce
V. *carent.*	V. *carent*
Abl. Delá-ce-i cucérnici prunci.	Abl. Delá-cé-le cucérnice prunce.

§. 6.

Adjectivum *Tot*, *Toata*, omnis, diversum a reliquis Adjectivis inflectendi modum habet, cum in priori nostra Daco-Romana Grammatica tradere volens, summo erravi opere, quem errorem Cl. P. Klein non animadvertit; Cl. D. Molnár autem ita reliquit. Nunc igitur errorem sic emendato:

Tot si præponatur Substantivo in Singulari manet indeclinabile; in Plurali vero, & in Fæminino Genere *Toata* declinatur more Adjectivorum absque Articulo definito declinabilium, ut:

Singulariter.	*Singulariter.*
N. Tot Bou-l, *omnis Bos.*	N. Toata Vácá, *omnis Vacca.*
G. Á-tot Bou-lui.	G. Á-toatei Vacei.
D. Tot Bou-lui.	D. Toatei Vácei.
A. Pre-tot Bou-l.	A. Pre-toata Vaca.
V. *caret.*	V. *caret.*
Abl. Delá-tot Bou-l.	Abl. Delá-toata Vácá.
Pluraliter.	*Pluraliter.*
N. Toti Boi-i.	N. Toate Váci-le.
G. Á-tuturor Boi-lor.	G. Á-tuturor Váci-lor
D. Tuturor Boi-lor.	D. Tuturor Váci-lor.
A. Pre-toti Boi-i.	A. Pre-toate Váci-le.
V. *carent.*	V. *carent.*
Abl. Delá-toti Boi-i.	Abl. Delá-toate Váci-le.

§. 7

Adjectivum *Tot*, si posiponatur, in Singulari manet invariabile, in Plurali vero, & *Toata* in ambobus Numeris declinatur more Adjectivorum, ut:

Singulariter.	*Singulariter.*
N. Barbát-ul tot, *Vir omnis.*	N. Muiére-a toata, *Fœmina omnis.*
G. Á-barbát-ului tot.	G. Á-muierei toate.
D. Barbát-ului tot.	D. Muierei toate.
A. Pre-barbát-ul tot.	A. Pre-muére-a toata.
V. *caret.*	V. *caret.*
Abl. Delá-barbát-ul tot.	Ab. Delá-muiére-a toata

Plura-

La singular		*La singular*	
N.	cel cucernic prunc, *ille pius puer*	N.	cea cucernică pruncă, *illa pia puella*
G.	a cel-ui cucernic prunc	G.	a ce-ei cucernice prunce
D.	cel-ui cucernic prunc	D.	ce-ei cucernice prunce
A.	pe cel cucernic prunc	A.	pe cea cucernică pruncă
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Abl.	de la cel cucernic prunc	Abl.	de la cea cucernică pruncă

La plural		*La plural*	
N.	ce-i cucernici prunci	N.	ce-le cucernice prunce
G.	a ce-lor cucernici prunci	G.	a ce-lor cucernice prunce
D.	ce-lor cucernici prunci	D.	ce-lor cucernice prunce
A.	pe ce-i cucernici prunci	A.	pe ce-le cucernice prunce
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Abl.	de la ce-i cucernici prunci	Abl.	de la ce-le cucernice prunce

§ 6

Adjectivul *tot, toată* „omnis" are o formă de declinare deosebită de celelalte adjective; voind a-l trata în gramatica noastră română de mai înainte, am greşit foarte mult, eroare pe care ilustrul P. Clain nu a observat-o, iar ilustrul D. Molnar aşa a lăsat-o. Acum însă greşeala îndreapt-o astfel:

Dacă *tot* se pune înaintea substantivului la singular rămîne nedeclinat; la plural însă şi *toată* la genul feminin se declină ca adjectivele declinate fără articol hotărît, ca:

La singular		*La singular*	
N.	tot bou-l, *omnis bos*	N.	toată vaca, *omnis vacca*
G.	a tot bou-lui	G.	a toatei vacei
D.	tot bou-lui	D.	toatei vacei
A.	pe tot bou-l	A.	pe toată vaca
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Abl.	de la tot bou-l	Abl.	de la toată vaca.

La plural		*La plural*	
N.	toţi boi-i	N.	toate vaci-le
G.	a tuturor boi-lor	G.	a tuturor vaci-lor
D.	tuturor boi-lor	D.	tuturor vaci-lor
A.	pe toţi boi-i	A.	pe toate vaci-le
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Abl.	de la toţi boi-i	Abl.	de la toate vaci-le

§ 7

Dacă adjectivul *tot* se pune după substantiv, la singular rămîne neschimbat, la plural însă şi *toată* la amîndouă numerele se declină la fel cu adjectivele, ca:

La singular		*La singular*	
N.	bărbat-ul tot[14], *vir omnis*	N.	Muiere-a toată, *faemina omnis*
G.	a bărbat-ului tot	G.	a muierei toate
D.	bărbat-ului tot	D.	muierei toate
A.	pe bărbat-ul tot	A.	pe muiere-a toată
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Abl.	de la bărbat-ul tot	Abl.	de la muiere-a toată

Scanned with OKEN Scanner

Pluraliter.	*Pluraliter*
N. Barbáti-i toti.	N. Muieri-le toate
G. Á-barbáti-lor tuturor	G. Á-muieri-lor tuturor.
D. Barbáti-lor tuturor.	D. Muieri-lor tuturor.
A. Pre-barbáti-i toti.	A. Pre-muieri-le toate.
V. *carent*	V *carent.*
Abl. Dela - barbáti - i toti.	Abl. Dela - muieri - le toate

CAPUT IV.

De Generibus Nominum.

§. 1.

Genera, uti jam dictum eſt, duo ſolummodo ſunt in Lingua Daco-Romana, nempe Maſculinum, & Fœmininum; Neutro prorſus deſtituimur, ob eamque rem ipſam, quando aliquid neutraliter efferendum habemus, utimur Fœmininо, v. g. *Intru toate unaá e dease sacothi*, inter omnia unum eſt conſiderandum. *Aceastá nu e ou pothintia*, hoc non eſt poſſibile. *Nu imprumatà réle pentru hune*, ne retribuas mala pro bonis.

§. 2.

De Generibus Nominum hæ tibi ſunto Regulæ:

I. Nomina Subſtantiva desinentia in *a*, ſunt generis fœminini, ut: *Fiia*, Filia. *Cocoana*, Domicella. *Cucula*, Cucula.

Excipe Nomina propria Virorum, ut: *Luca*, Lucas. Officium item, vel ſexum virilem ſignificantia, ut: *Pápa*, Papa. *Táta*, Tata ſive Pater.

II. Sub-

II. Subſtantiva in *e* desinentia, quæ ſexum masculinum ſignificant, aut a nominibus latinis masculini generis proveniunt, ſunt generis masculini, ut: *Ariéte*, aries. *Pariète*, paries. *Foaie*, follis.

Excipe: *Sáre*, ſal. *Pásere*, paſſer. *Unghie*, unguis. *Pâne*, panis.

III. Subſtantiva desinentia in *e*, quæ ſignificant ſexum fœmininum, vel proveniunt a nomnibus latinis fœminini, aut neutrius generis, ſunt generis fœminini, ut: *Oue*, ovis. *Légе*, lex. *Miére*, mel. *Fiére*, fel.

Excipe: *Genunche*, genu.

IV. Adjectiva desinentia in *e* ſunt generis tam masculini, quam fœminini, ut: *Máre*, magnus, magna. *Táre*, fortis.

V Nomina desinentia in Conſonantes ſunt generis masculini, ut: *Ferr*, ferrum. *Ulm*, ulmus.

Excipe nomina propria Fœminarum, ut: *Elisávet*, Elisabetha.

VI Nomina desinentia in *u* ſunt generis masculini, v. g. *Reu*, reus, aut malus. *Rîu*, rivus.

C A-

La plural		*La plural*	
N.	bărbaţi-i toţi	N.	muieri-le toate
G.	a bărbaţi-lor tuturor	G.	a muieri-lor tuturor
D.	bărbaţi-lor tuturor	D.	muieri-lor tuturor
A.	pe bărbaţi-i toţi	A.	pe muieri-le toate
V.	*lipseşte*	V.	*lipseşte*
Abl.	de la bărbaţi-i toţi	Abl.	de la muieri-le toate

CAPITOLUL IV

Despre genurile numelor

§ 1

În limba română, după cum s-a spus deja, sînt numai două genuri, anume masculin şi feminin; de neutru sîntem lipsiţi cu totul şi de aceea cînd avem de arătat ceva neutru ne folosim de feminin, de ex.: *Întru toate una e de a se socoti* „inter omnia unum est considerandum". *Aceasta nu e cu putinţă* „hoc non est possibile". *Nu împrumuta rele pentru bune* „ne retribuas mala pro bonis"

§ 2

Despre genurile numelor acestea să-ţi fie regulile:

I. Substantivele care se termină în *ă* sînt de genul feminin, ca:
fiiă [= fiică] „filia", *cocoană* „domicella", *căciulă* „cucula".

Excepteză numele proprii ale bărbaţilor, ca: *Luca* „Lucas". De asemenea pe cele care indică ocupaţia sau [fiinţe de] sex bărbătesc, ca: *papă* „papa", *tată*, „tata" sau „pater".

II. Sînt de genul masculin substantivele care se termină în *e*, care indică [fiinţe de] sex masculin sau provin de la nume latineşti de gen masculin, ca: *arete* [= berbece] „aries", *părete* „paries", *foale* „follis".

Excepteză: sare „sal", *pasăre* „passer", *unghie* „unguis", *pîne* „panis".

III. Substantivele care se termină în *e*, care indică [fiinţe de] sex feminin sau provin de la nume latineşti de gen feminin sau neutru, sînt de genul feminin, ca: *oaie* „ovis", *lege* „lex", *miere* „mel", *fiere* „fel".

Excepteză: genunche „genu".

IV. Adjectivele care se termină în *e* sînt atît de genul masculin cît şi de genul feminin[15], ca: *mare*, „magnus, magna", *tare* „fortis".

V. Numele care se termină în consoană sînt de genul masculin, ca: *fier* „ferrum", *ulm* „ulmus".

Excepteză numele proprii feminine, ca *Elisavet* „Elisabetha".

VI. Numele care se termină în *u* sînt de genul masculin, de ex.: *rău* „reus" sau „malus", *rîu* „rivus".

CAPUT V.

De Formatione Nominativi Pluralis a Singulari.

§. 1.

Dictum fuit *Capite I. hujus Partis*, quod Nomina Daco-Romana per Casus invariata maneant, per Numeros autem mutentur; nunc qui debeat Nominativus Pluralis a Nominativo Singulari formari, edocebo.

§. 2.

De Formatione Numeri Pluralis Adjectivorum.

Regula I. Adjectiva masculini generis desinentia in Consonantes formant Nominativum pluralem assumendo ad singularem *i*, ut: *Bun*, bonus; *buni*, boni. *Lárg*, largus; *lárgi*, largi. *Lát*, latus; *láti*, lati.

II. Desinentia in *u*, mutant ultimum *u* in *i*, v. g. *Reu*, reus, aut malus; *rei*, mali.

III. Adjectiva communis generis mutant *e* Nominativi Singularis in Nominativo Plurali in *i*, v. g. *Târe*, fortis; *târi*, fortes. *Dulce*, dulcis; *dulci*, dulces.

IV. Adjectiva fœminini generis desinentia in *a* formant Pluralem mutando *a* in *e*, v. g. *Groasa*, crassa; *groase*, crassæ. *Minunáta*, mirabilis; *minunâte*, mirabiles.

Excipe desinentia in *ga*, & *ea*; illa enim mutant *a* in *i*, & hæc *a* in *le*, v. g. *Lárga*, larga; *lárgi*, largæ. *Rea*, rea aut mala; *réle*, reæ sive malæ.

§. 3.

Hæc de Adjectivis dicta sunt; nam alia est ratio Substantivorum, quorum Pluralem partim ex Significatione, partim ex Terminatione, & partim ex usu addisces.

§. 4.

De Formatione Numeri Pluralis Substantivorum.

Regula I. Substantiva masculini generis significantia res animatas, arbores, officia, & dignitates virorum, formant Pluralem in *i*, v. g. *Domn*, Dominus; *Domni*, Domini. *Urs*, ursus; *ursi*, ursi. *Lup*, lupus; *lupi*, lupi. *Fág*, fagus; *fági*, fagi. *Frâsin*, fraxinus; *frâsini*, fraxini. *Consiliâriu*, Consiliarius; *Consiliâri*, Consiliarii. *Imperât*, Imperator; *Imperâti*, Imperatores, &c.

II. Substantiva masculini generis, significantia vestitum, aut ornatum virilem, formant Pluralem in *e*; v. g. *Capenég*, pallium; *capenége*, pallia. *Cumanác*, pileus; *cumanâce*. *Toiág*, baculus; *toiâge*. *Brân*, vel *brâu*, cingulus; *brâne*, &c.

III. Substantiva, quæ fructus significant, cujuscunque generis fuerint, formant Pluralem in *e*; v. g. *Grân*, vel *grâu*, triticum; *grâne*. *Cucuruz*, turcicum; *cucuruze*. *Mar*, malum, seu pomum; *mére*. *Per*, pirum; *pére*. *Cirésa*, cerasum; *cirése*, &c.

CAPITOLUL V

Despre formarea nominativului plural de la singular

§ 1

S-a spus în *capitolul I al acestei părți* că numele românești rămîn neschimbate la cazuri[16], la numere însă se schimbă[17]; acum voi arăta cum trebuie să se formeze nominativul plural de la nominativul singular.

§ 2

Despre formarea numărului plural al adjectivelor

Regula I. Adjectivele de genul masculin care se termină în consoană formează nominativul plural adăugînd la singular un *i*, ca: *bun* „bonus", *buni* „boni"; *larg* „largus", *largi* „largi", *lat* „latus", *lați* „lati".

II. Cele care se termină în *u*, schimbă pe *u* final în *i*, de ex.: *rău* „reus", sau „malus", *răi* „mali".

III. Adjectivele de gen comun schimbă pe *e* de la nominativ singular în *i* la nominativ plural, de ex.: *tare* „fortis", *tari* „fortes"; *dulce* „dulcis", *dulci* „dulces".

IV. Adjectivele de genul feminin care se termină în *ă* formează pluralul schimbînd pe *ă* în *e*, de ex.: *groasă* „crassa", *groase* „crassae"; *minunată* „mirabilis", *minunate* „mirabiles".

Excepteză pe cele care se termină în *gă* și *ea*; căci acelea [în *-gă*] schimbă pe *ă* în *i* și astealalte [cele în *-ea*] pe *ă* în *le*, de ex.: *largă* „larga", *largi* „largae"; *rea* „rea" sau „mala", *rele* „reae" sau „malae".

§ 3

Acestea s-au spus despre adjective, însă alta este situația substantivelor, al căror plural îl vei învăța parte după înțeles, parte după terminație și parte din uz.

§ 4

Despre formarea numărului plural al substantivelor

Regula I. Substantivele de genul masculin care denumesc lucruri însuflețite [= ființe], arbori, ocupații și demnități ale bărbaților, formează pluralul în *i*, de ex.: *domn* „dominus", *domni* „domini"; *urs* „ursus", *urși* „*ursi*"; *lup* „lupus", *lupi* „lupi"; *fag* „fagus", *fagi*, „fagi"; *frasin* „fraxinus", *frasini* „fraxini"; *consiliariu* „consiliarius", *consiliari* „consiliarii"; *împărat* „imperator", *împărați* „imperatores" etc.

II. Substantivele de genul masculin care denumesc vestminte sau podoabă bărbătească, formează pluralul în *e*; de ex.: *căpeneag* „pallium", *căpenege* „pallia",; *cumănac* „pileus", *cumănace; toiag* „baculus", *toiage; brîn* sau *brîu* „cingulus", *brîne* etc.

III. Substantivele care denumesc fructe, de orice gen ar fi, formează pluralul în *e;* de ex.: *grîn* sau *grîu* „triticum", *grîne; cucuruz* „turcicum", *cucuruze; măr* „malum" sau „pomum", *mere; pară* „pirum", *pere; cireașă* „cerasum", *cireșe* etc.

Scanned with OKEN Scanner

IV. Subſtantiva ſæminini generis, desinenti in *a*, ſi ſignificent rem animatam, ornatum muliebrem, aut inſtrumenta domeſtica formant Pluralem mutando *a* in *e*, v. g *Doamna*, Domina; *Doamne*. *Iápa*, equa *iápe*. *Cisma*, cothurnus; *cisme*. *Ceaptia*, vitta; *ceaptie*. *Oala*, olla; *oale*. *Oglinda* ſpeculum; *oglinde*. *Ápa*, aqua; *ápe*.

Reliqua autem Subſtantiva in *a* deſinentia, & vox *váca*, vacca, formant Pluralem mutando *a* in *i*, v. g. *Váci*, vaccæ. *Limba*, lingua; *limbi*. *Camésa*, indusium; *cameſi* &c.

V. Desinentia in *ea* formant Pluralem aſſumendo *le*, v. g. *Turturea*, turtur; *turtureale*. *Irundinea*, hirundo; *irundineale*.

VI. Subſtantiva desinentia in *b*, Pluralem formant aſſumendo *uri*, v. g. *Plumb*, plumbum; *plumburi*.

Excipe Subſtantiva pertinentia ad primam Regulam, v. g. *Porumb*, palumbus; *porumbi*, &c.

VII. Desinentia in *e* partim *uri*, & partim aſſumunt in Plurali, v. g. *Lác*, lacus *lácuri*. *Sác*, ſaccus; *sáci*, &c. quæ diſces ex uſu.

VIII. Desinentia in *d*, ſi a Latinis proveniant, aſſumunt *uri*, v. g. *Iád*, hiatus, ſive in ſornus; *iáduri* *Nod*, nodus; *noduri* &c

Secus aſſumunt & *uri*, & *e*, v. g. *Blíd*, patena; *blíduri*, vel *blíde* &c

IX. Sub-

IX. Subſtantiva desinentia in *e*, mutant *e* in *i*, v. g. *Frunte*, frons; *frunti*. *Dinte*, dens; *dinti*.

X. Desinentia in *g*, *l*, & *m* aſſumunt in Nominativo Plurali *uri*, v. g. *Jug*, jugum; *juguri*. *Ol*, olla magna; *oluri*. *Fum*, ſumus; *fumuri*.

XI. Desinentia in *án*, vel *ean* aſſumunt *i*, v. g. *Bán*, denarius; *báni*. *Sthán*, ſaxum; *sthání*. *Seteán*, pagenſis, *seteani*.

XII Desinentia in *emn* aſſumunt *e*, v. g. *Lemn*, lignum; *lémne*. *Semn*, ſignum; *sémne*.

XIII. Desinentia in *omn*, *în*, & *ên*, aſſumunt *uri*, v. g. *Somn*, ſomnus; *somnuri*. *Vin*, vinum; *vinuri*. *Fên*, ſænum; *fênuri*.

Sed *Somn*, dum piſcem ſignificat, habet Pluralem *Somni*; az-az. Hartsa.

XIV. Desinentia in *âmp*, *împ*, & *ând*, aſſumunt *uri*, v. g. *Câmp*, campus; *câmpuri*. *Têmp*, tempus; *têmpuri*. *Gând*, cogitatio; *gânduri*.

XV. Desinentia in *p* aſſumunt *i*, v. g. *Çap*, caper; *çápi*. *Náp*, napus, *nápi*. *Snop*, manipulus; *snopi*.

Excipe *Cáp*, caput; quia Pluralem format *cápete*.

XVI Desinentia in *ár*, *er*, & *or* aſſumunt *e* v. g. *Cár*, carrus; *cáre*. *Umer*, humerus *umere*. *Topor*, parva ſecuris; *topoare*.

IV. Substantivele de genul feminin care se termină în *ă* dacă denumesc fiinţe, podoabe femeieşti sau obiecte casnice formează pluralul schimbînd pe *ă* în *e*, de ex.: *doamnă* „domina", *doamne; iapă* „equa", *iape; cismă* „cothurnus", *cisme; ceapţă* [= cingătoare, cordon] „vitta", *ceapţe; oală* „olla", *oale; oglindă* „speculum", *oglinde; apă* „aqua", *ape.*

Celelalte substantive însă care se termină în *ă* şi cuvîntul *vacă* „vacca" formează pluralul schimbînd pe *ă* în *i*, de ex.: *vaci* „vaccae"; *limbă* „lingua", *limbi; cămeşă* „indusium", *cămeşi* etc.

V. Cele care se termină în *ea* formează pluralul adăugînd pe *le*, de ex.: *turturea* „turtur", *turtureale; irundinea* „hirundo", *irundineale.*

VI. Substantivele care se termină în *b* formează pluralul adăugînd pe *uri*, de ex.: *plumb* „plumbum", *plumburi.*

Exceptează substantivele care se ţin de prima regulă, de ex.: *porumb* „palumbus", *porumbi etc.*

VII. Cele care se termină în *c* primesc la plural unele *uri*, iar altele *i*, de ex.: *lac* „lacus", *lacuri; sac* „saccus", *saci* şi altele pe care le vei învăţa din uz.

VIII. Cele care se termină în *d*, dacă provin din [cuvinte] latineşti, primesc *uri*, de ex.: *iad* „hiatus", sau „infernus", *iaduri; nod* „nodus", *noduri* etc.

Altfel[18] primesc şi *uri* şi *e*, de ex.: *blid* „patena", *bliduri* sau *blide* etc.

IX. Substantivele care se termină în *e* schimbă pe *e* în *i*, de ex.: *frunte* „frons", *frunţi; dinte* „dens", *dinţi.*

X. Cele terminate în *g, l* şi *m* primesc la nominativ plural *uri*, de ex.: *jug* „jugum", *juguri; ol* „olla magna", *oluri; fum* „fumus", *fumuri.*

XI. Cele terminate în *an* sau *ean* primesc *i*, de ex.: *ban* „denarius", *bani; sthan* „saxum", *sthani*[20]*; sătean* „pagensis", *săteni.*

XII. Cele terminate în *emn* primesc *e*, de ex.: *lemn* „lignum", *lemne; semn* „signum", *semne.*

XIII. Cele terminate în *omn, in* şi *în* primesc *uri*, de ex.: *somn* „somnus", *somnuri; vin* „vinum", *vinuri; fîn* „faenum", *fînuri.*

Dar *somn* cînd înseamnă peşte are pluralul *somni* „az-az: hartsa".

XIV. Cele care se termină în *împ (âmp, êmp)* şi *înd* primesc *uri*, de ex.: *cîmp* „campus", *cîmpuri; timp* „tempus", *timpuri; gînd* „cogitatio", *gînduri.*

XV. Cele terminate în *p* primesc *i*, de ex.: *ţap* „caper", *ţapi; nap* „napus", *napi; snop* „manipulus", *snopi.*

Exceptează-l pe *cap* „caput", fiindcă formează pluralul *capete.*

XVI. Cele care se termină în *ar, er* şi *or* primesc *e*, de ex.: *car* „carrus", *care; umer* [= umăr] „humerus", *umere; topor* „parva securis", *topoare.*

Scanned with OKEN Scanner

XVII. Desinentia in *ur* assumunt *i*, v. g. *Fáguș*, fœnus; *fágurí*. *Strugur*, botrus; *struguri*. Ast quæ desinunt in *ir* assumunt *e*, v. g. *Fir*, filum; *fire*.

XVIII. Desinentia in *s* assumunt *e*, v. g. *Os*, os, ossis; *oase*. *Vás*, vas, vasis; *váse*. Sed desinentia in *sh* assumunt *i*, ut: *Cásh*, caseus; *cáși*. *Armásh*, miles; *Armáși*.

XIX. Desinentia in *t* assumunt partim *e*, ut: *Sát*, pagus; *sáte*, partim *uri*, ut: *Pát*, lectus; *páturi*. *Vènát*, venatus; *vènáturi*.

XX. Desinentia in *riu* amittunt *u*, ut: *Facatoriu*, factor; *facatori*. *Ascultatoriu*, auscultator; *ascultatori*.

XXI. Desinentia in *u* assumunt *uri*, ut: *Vêrv*, vertex; *vèrvuri*.

XXII. Desinentia in *u* assumunt *ri*, ut: *Rîu*, rivus; *rîuri*.

Excipe *Parau*, rivulus, qui nonnunquam exficcatur, quia format *Paráe*.

Reliqua, quæ de formatione Nominativi Pluralis a Singulari isthic determinata non sunt, disces usu Magistro.

C A.

CAPUT VI.

De formatione Nominum faemininorum a masculinis

§. 1.

Nomina fœminina a masculinis formandi Regulas sequentes observato:

I. Adjectiva, quæ in genere masculino in Consonantes desinunt, in fœminino assumunt *a*, v. g. *Lung*, longus; *lunga*, longa. *Prins*, prensus; *prinsa*, prensa. *Legát*, ligatus; *legáta*, ligata &c.

II. Epicena nomina Hominum desinentia in Consonantes fiunt fœminini generis assumendo pariter *a*, v. g. *Domn*, dominus; *doamna*, domina. *Nepot*, nepos; *nepoata*, neptis. *Socr*, socer; *soacra*, socrus. *Román*, Valachus; *Romána*, Valacha. *Cumnát*, cognatus; *cumnáta*, cognata &c.

Excipe *Táta*, Pater. *Máma*, Mater. *Fráte*, Frater. *Sora*, Soror. *Unchiu*, Patruelis. *Matușa*, Amita; quia non desinunt in Consonantes.

III. Nomina Gentilia formant fœmininum assumendo *oae*, vel *oaica*, v. g. *Ungur*, Hungarus; *Unguroae*, vel *Unguroaica*, Hungara. *Némç*, Germanus; *Nemçoae*, vel *Nemçoaica*, Germana. *Turc*, Turca; *Turcoae*, vel *Turcoaica*. *Talár*, *Tataroae*, vel *Tataroaica*. *Sirb*, *Sirboae*, vel *Sirboaica*, &c.

Ve-

XVII. Cele terminate în *ur* primesc *i*, de ex.: *fagur* „favus", *faguri; strugur* „botrus", *struguri*. Dar care se termină în *ir* primesc *e*, de ex.: *fir* „filum", *fire*.

XVIII. Cele care se termină în *s* primesc *e*, de ex.: *os*, „osis", *oase; vas* „vas, vasis", *vase*. Dar cele care se termină în *ș* primesc *i*, ca: *caș* „caseus", *cași; armaș* „miles", *armași*.

XIX. Cele care se termină în *t* primesc unele *e*, ca: *sat* „pagus", *sate*, altele *uri*, ca: *pat* „lectus", *paturi; vînat* „venatus", *vînaturi*.

XX. Cele terminate în *riu* pierd pe *u*, ca: *făcătoriu* „factor", *făcători; ascultătoriu* „auscultator", *ascultători*.

XXI. Cele terminate în *v* primesc *uri*, ca: *vîrv* „vertex", *vîrvuri*[21].

XXII. Cele terminate în *u* primesc *ri*, ca: *rîu* „rivus", *rîuri*.

Excepteză-l pe *părău* „rivulus", care uneor seacă, căci formează *păraie*.

Celelalte care nu sînt precizate aici cu privire la formarea nominativului plural de la singula să le înveți din folosirea [= uzul] dascălului

CAPITOLUL VI

Despre formarea numelor feminine de la masculine

§ 1

La formarea numelor feminine de la masculine, să ții seama de următoarele reguli:

I. Adjectivele, care la genul masculin se termină în consoană, la feminin primesc *ă*, de ex.: *lung* „longus", *lungă* „longa"; *prins* „prensus", *prinsă* „prensa"; *legat* „ligatus", *legată* „ligata" etc.

II. Epicenele nume de oameni terminate în consoană devin de genul feminin primind de asemenea *ă*, de ex.: *domn* „dominus", *doamnă* „domina"; *nepot* „nepos", *nepoată* „neptis"; socr[u] „socer", *soacră* „socrus"; *român* „valachus", *română* „valacha",; *cumant* „cognatus", *cumnată* „cognata" etc.

Excepteză: tată „pater"; *mamă* „mater"; *frate* „frater"; *soră* „soror"; *unchiu* „patruelis"; *mătușă* „amita", deoarece nu se termină în consoane.

III. Numele de popoare formează femininul primind *oaie* sau *oaică*, de ex.: *ungur* „hungarus", *unguroaie* sau *unguroaică* „hungara"; *neamț* „germanus", *nemțoaie* sau *nemțoaică* „germana"; *turc* „turca", *turcoaie* sau *turcoaică; tătar, tătăroaie* sau *tătăroaică; sîrb, sîrboaie* sau *sîrboaică* etc.

Verum *Rus*, *Talián*, *Moldovean* formant Fœmininum assumendo *ca*, v. g. *Rusca*, *Taliánca*, *Moldoveanca*, & *Románca* etiam dicitur.

IV Appellativa supremarum Dignitatum tam secularium, quam ecclesiasticarum, fiunt fœminini generis assumendo Syllabas *easa*, v. g. *˜Imperát*, Imperator, *˜Imperateasa*. *Crái*, Rex, *Craieasa*. *Princ*, Princeps, *Princeasa* *Palathin*, Palatinus, *Palathineasa*. *Vladic*, Archiepiscopus, *Vladiceasa*. *Preot*, Sacerdos, *Preoteasa*.

V Appellativa, quæ minores Dignitates, aut plane servilia munia denotant, fiunt fœminini generis, quæ exeunt in *iu* mutando ultimum *u* in *tia*, ut. *Negutiatoriu*, negotiator, *Negutiatoritia*. *Purcáriu*, porcarius, *purcaritia*. *Pecuráriu*, pecuarius *pecuraritia*. *Vacáriu*, vaccarius, *vacaritia*. Quæ vero desinunt in Consonantes, assumendo Syllabas *itia*, ut: *Capitán*, *Capitanitia*. *Shpán*, *Shpanitia* &c.

VI. Nominibus animalium irrationabilium, ut fœminina fiant, additur *oae*. v. g. *Lup*, lupus, *lupoae*. *Urs*, ursus, *ursoae*. *Iepure*, lepus, *iepuroae*. *Leu*, leo, *leoae* &c.

Excipe *Asin*, asinus, *asina*. *Câne*, canis, *catiea*. *Mâsoc*, cattus, *mâtia*. — Fœminina item, quæ in lingua latina a masculinis non formantur, v. g. *Porc*, porcus; *scroasa*, scrofa. *Cál*, caballus; *iápa*, equa. *Taur*, taurus; *vára*, vacca. *Berbéce*, vervex; *oae*, ovis *Cocosh*, gallus; *gaiña*, gallina. *Curcán*, gallus indianus; *curca* &c.

Porumb, palumbus, tamen format *Porumbitia*. *Gânsác*, anser, *gânsca*. *Ratioiu*, anas, *rátia*. *Pasaroiu*, passer, *pásare*. Sed *peun*, pavo, *peunitia*.

Reliqua disce usu, qui optimus Magister est.

CAPUT VII.

De augmentanda, et diminuenda significatione Nominum.

§. 1.

Nominum Adjectivorum, quia comparantur, significatio in Lingua Daco-Romana vix aliquando augmentatur; augetur autem Substantivorum significatio valde, quando eis in fine additur *oiu*. v. g. *Cál*, equus; *caloiu*, valde magnus equus. *Om*, homo; *omoiu*, extraordinariæ staturæ homo. *Mulieroiu*, *Fataroiu*, Mulier, Filia innupta extraordinariæ magnitudinis &c.

§. 2.

Minuitur autem significatio Nominum tam Adjectivorum, quam Substantivorum ita:

A. Nominibus Adjectivis generis

1) masculini, quæ desinunt

a. in Consonantem, addendo *utiu*, vel *isor*, v. g. *Bun*, bonus; *bunutiu* vel *bunisor*, bonellus &c.

b. in

Dar *rus, talian, moldovean* formează femininul primind *că*, de ex.: *ruscă, taliancă, moldoveancă* şi se zice chiar *româncă*.

IV. Numirile celor mai înalte demnităţi atît laice, cît şi bisericeşti devin de genul feminin primind silabele *easă*, de ex.: *împărat* „imperator", *împărăteasă; crai* „rex", *crăieasă; prinţ* „princeps", *prinţesă; palatin* „palatinus", *palatinească; vlădic* „archiepiscopus", *vlădiceasă; preot* „sacerdos", *preoteasă*.

V. Numirile care arată slujbe mai mici sau slujbe foarte de rînd devin de genul feminin acelea care se termină în *iu*, schimbînd pe *u* final în *ţă*[22] [= tia], ca: *neguţătoriu* „negotiator", *neguţătoriţă; purcariu* „porcarius", *purcăriţă; păcurariu* „pecuarius", *păcurăriţă; văcariu* „vaccarius", *văcăriţă*. Care se termină însă în consoană [devin feminine] primind silabele *iţă* [= itia], ca: *căpitan, căpităniţă; şpan, şpăniţă* etc.

VI. La numele animalelor neraţionale, ca să devină feminine, se adaugă *oaie*, de ex.: *lup* „lupus", *lupoaie; urs* „ursus", *ursoaie; iepure* „lepus", *iepuroaie; leu* „leo", *leoaie* etc.

Exceptează *asin* „asinus", *asină; cîne* „canis" *căţea; mîtoc* „cattus", *mîţă*. De asemenea femininele care în limba latină nu se formează de la masculine, de ex.: *porc* „porcus", *scroafă* „scrofa"; *cal* „caballus", *iapă* „equa"; *taur* „taurus", *vacă* „vacca"; *berbece* „vervex", *oaie* „ovis"; *cocoş* „gallus", *găină* „gallina"; *curcan* „gallus indianus", *curcă* etc.

Totuşi *porumb* „palumbus", formează *porumbiţă; gînsac* „anser", *gînscă; răţoiu* „anas", *raţă; păsăroiu* „passer", *pasăre*. Dar *păun* „pavo", *păuniţă*.

Pe celelalte învaţă-le din uz, care este cel mai bun dascăl.

CAPITOLUL VII

Despre mărirea şi micşorarea sensului numelor

§ 1

Sensul adjectivelor abia se măreşte uneori în limba română, deoarece se compară; creşte însă foarte mult sensul substantivelor cînd li se adaugă la sfîrşit *oiu*, de ex.: *cal* „equus", *căloiu* „cal foarte mare"; *om* „homo", *omoiu* „om de statură foarte mare"; *muieroiu, fătăroiu* „muiere, fată nemăritată de o mărime extraordinară" etc.

§ 2

Se micşorează însă sensul numelor, atît al adjectivelor, cît şi al substantivelor astfel

A. Al adjectivelor de genul

1) masculin, care se termină

a. în consoană, adăugîndu-se *uţ* [= uţiu] sau *işor*, de ex.: *bun* „bonus", *bunuţ* sau *bunişor* „bonellus" etc.;

b. in Vocalem *e*, addendo loco *e* *utiu* vel *iſor*, v. g. *dulce*, dulcis; *dulcutiu* vel *dulciſor*, dulcellus &c.

2) fœminini ſive in *a*, ſive in *e* Vocales desinant, addendo loco harum *utia*, vel *ſoara*, v. g. *bunutia*, *dulcutia*, *buniſoara*, *dulciſoara*.

B. Prorſus eædem ſunt Regulæ etiam pro Subſtantivis, v. g.

1) Pro masculinis

a. in Conſonantem desinentibus, ut: *domn*, dominus; *domnutiu*, vel *domniſor*, domicellus.

b. in Vocales desinentibus, ut: *câne*, canis; *cânutiu*, vel *câniſor*, caniculus.

2) Pro fœmininis, ut: *doamnæ*, domina; *domnutia*, vel *domniſoara*, domicella. *Fáçe*, facies; *façutia*, vel *façiſoara*, faciuncula.

Excipe Subſtantiva fœminea, quæ desinunt in *ne*, vel *le*, item masculina, quæ desinunt in *de*, quia loco ultimi *e* aſſumunt *iutiu*, vel *iutia* loco *utiu*, vel *utia*, v. g. *Báde*, Domine Frater major nate! *Badiutiu*, vel *Badiſor*. *Léle!* Domina Soror major natu! *Leliutta*, vel *Leliſoara*. *Páne*, panis; *pâniutiæ*, vel *pâniſoara*, &c.

C A-

C A P U T VIII.

De Comparationibus.

§. 1.

Nihil eſt facilius in Lingua Daco-Romana, quam formare Comparativum, & Superlativum a Poſitivo Gradu.

Comparativus enim formatur præponendo ei *mái*, magis, v. g. *Bun*, bonus; *mái bun*, melior, &c.

Et Superlativus præponendo *prea*, vel *ſoarte*, valde, v. g. *Prea bun*, vel *ſoarte bun*, optimus, &c.

C A P U T IX

De Pronominibus.

§. 1.

Pronomina in Lingua Daco-Romana ſunt perſonalia, poſſeſſiva, demonſtrativa, interrogativa, relativa, & impropria.

§. 2.

DECLINATIO PRONOMINUM PERSONALIUM.

Singulariter.

I. Perſona.	*II. Perſona.*
N. Io, *Ego.*	Tu, *Tu.*
G. A-meu, *mei.*	A-tau, *tui.*
D. Mie, *mihi.*	Tie, *tibi.*
A. Pre-mine, *me.*	Pre-thine, *te.*
Abl. Delá-mine, *a me.*	Delá-thine, *a te.*

Plu-

b. în vocala *e*, în locul lui *e* adăugîndu-se *uţ* [= uţiu] sau *işor*, de ex.: *dulce* „dulcis", *dulcuţ* sau *dulcişor* „dulcellus" etc.

2) feminin, care se termină fie în *ă*, fie în *e*, adăugîndu-se în locul acestora *uţă* sau *şoară*, de ex.: *bunuţă*, *dulcuţă*, *bunişoară*, *dulcişoară*.

B. Aproape aceleaşi reguli sînt şi pentru substantive, de ex.:

1) pentru masculine

a. care se termină în consoană, ca: *domn* „dominus", *domnuţ* sau *domnişor* „domicellus";

b. care se termină în vocale, ca: *cîne* „canis", *cînuţ* sau *cînişor* „caniculus";

2) pentru feminine, ca: *doamnă* „domina", *domnuţă* sau *domnişoară* „domicella"; *faţă* „facies", *făţuţă* sau *făţişoară* „faciuncula".

Exceptează substantivele feminine care se termină în *ne* sau *le*, precum şi pe cele masculine care se termină în *de*, căci acestea în locul lui *e* final primesc *iuţ* [= iuţiu] sau *iuţă* în loc de *uţ* [= uţiu] sau *uţă*; de ex. *bade* „domine frater major nate!", *bădiuţ* sau *bădişor*; *lele* „domina soror major natu!", *leliuţă* sau *lelişoară*; *pîne* „panis", *pîniuţă* sau *pînişoară* etc.

CAPITOLUL VIII

Despre comparaţie

§ 1

Nimic nu este mai uşor în limba română decît formarea comparativelor şi a superlativelor de la gradul pozitiv.

Căci comparativul se formează punîndu-i [adjectivului] înainte pe *mai* „magis", de ex.: *bun* „bonus", *mai bun* „melior" etc.

Şi superlativul punînd înainte pe *prea* sau *foarte* „valde", de ex.: *prea bun*, *foarte bun* „optimus" etc.

CAPITOLUL IX

Despre pronume

§ 1

În limba română pronumele sînt personale, posesive, demonstrative, interogative, relative şi improprii[23].

§ 2

DECLINAREA PRONUMELOR PERSONALE

La singular

	Persoana I	*Persoana a II-a*
N.	Io, *ego*	tu, *tu*
G.	a-meu, *mei*	a-tău, *tui*
D.	mie[24], *mihi*	ţie, *tibi*
A.	pe-mine[24], *me*	pe-tine, *te*
Abl.	de la-mine, *a me*	de la-tine, *a te*

Pluraliter.

N. Noi, *nos.*	Voi, *vos.*
G. Á-noſtr, *noſtrûm.*	Á-vostr, *veſtrûm.*
D. Noao, *nobis.*	Voao, *vobis.*
A. Pre-noi, *nos.*	Pre-voi, *vos.*
Abl. Delá-noi, *a nobis.*	Delá-voi, *a vobis.*

Singulariter.

III. Perſona.

Maſcul.	*Faemin.*
N. Íel, *ille.*	Iea, *illa.*
G. Á-lui, *illius.*	Á-iei, *illius.*
D. Lui, *illi.*	Iei, *illi.*
A. Pre-iel, *illum.*	Pre-iea, *illam.*
Ab. Delá-iel, *ab illo.*	Delá-iea, *ab illa.*

Pluraliter.

N. Iei, *illi.*	Ieale, *illae.*
G. Á-lor, *illorum.*	Á-lor, *illarum.*
D. Lor, *illis.*	Lor, *illis.*
A. Pre-iei, *illos.*	Pre-iéle, *illas.*
Ab. Delá-iei, *ab illis.*	Delá-iéle, *ab illis.*

Exemplo aliorum Grammaticorum ſubnecto Pronominibus perſonalibus Reciprocum, de quo nota

I. Quod ſicut in Lingua Latina Pluralem habeat ſimilem Numero Singulari.

II. Ubicunque, & quandocunque in Lingua Latina Reciproco utimur, etiam in Daco-Romana eodem utamur, oportet.

D E

DECLINATIO PRONOMINIS RECIPROCI.

Singulariter, et Pluraliter.

N. *caret.* G. Á-sau, *ſui.* D. Sie, *sibi.* A. Pre-sine, *ſe.* Abl. Delá-sine, *a ſe.*

§. 3.

De Pronominibus Poſſeſſivis.

Pronomina Poſſeſſiva ſunt iſta: *Ámeu*, meus; *ámea*, mea. *átau*, tuus; *átá*, tua *ásau*, ſuus; *ásá*, ſua. *ánostr*, noſter, *ánoastra*, noſtra. *ávostr*, veſter; *ávoastra*, veſtra. De quibus hæc ſunt notanda:

I. In Nominativo, Accuſativo, & Ablativo poſſunt præponi, aut poſtponi Nominibus, in aliis Casibus raro ſunt præponenda.

II. Quando poſtponuntur Nominibus, amittunt litteram initialem *á*, atque exigunt, ut Nomen, ad quod referuntur, habeat Articulum definitum; v. g. loco *Ámeu câne*, dico: *Câne-le meu*, canis meus &c.

III. Quando præponuntur, poſt *Á*, quod eſt initiale, regulariter acceptant Articulum Nominis, ad quod referuntur; v. g. *Ámeu Parinte*, meus Genitor; *ámei Parinti*, mei Genitores. *Átá Sora*, tua Soror. *Átále Sorori*, tuæ Sorores &c.

IV. Quando poſtponuntur Subſtantivis, Masculina quidem per ſolos Numeros declinantur,

Fæmi

La plural

N.	noi, *nos*	voi, *vos*
G.	a-nostr[u], *nostrûm*	a-vostr[u], *vestrûm*
D.	nouă, *nobis*	vouă, *vobis*
A.	pe-noi, *nos*	pe-voi, *vos*
Abl.	de la-noi, *a nobis*	de la-voi, *a vobis*

La singular

Persoana a III-a

	Masculin	*Feminin*
N.	iel, *ille*	iea, *illa*
G.	a-lui, *illius*	a-iei, *illius*
D.	lui, *illi*	iei, *illi*
A.	pe-iel, *illum*	pe-iea, *illam*
Abl.	de la-iel, *ab illo*	de la-iea, *ab illa*

La plural

N.	iei, *illi*	iele, *illae*
G.	a-lor, *illorum*	a-lor, *illarum*
D.	lor, *illis*	lor, *illis*
A.	pe-iei, *illos*	pe-iele, *illas*
Abl.	de la-iei, *ab illis*	de la-iele, *ab illis*

După exemplul altor autori de gramatici adaug la pronumele personale pe cel reciproc[25], despre care notează:

I. Ca şi în limba latină, are pluralul la fel cu numărul singular.

II. Oriunde şi oricînd ne folosim de [pronumele] reciproc în limba latină, trebuie să ne folosim de el şi în română.

DECLINAREA
PRONUMELUI RECIPROC

La singular şi la plural

N. *lipseşte*, G. a-său[26], *sui*, D. sie, *sibi*, A. pe-sine, *se*, Abl. de la-sine, *a se*.

§ 3

Despre pronumele posesive

Pronumele posesive sînt acestea: *ameu*[27] „meus", *amea* „mea", *atău* „tuus", *ată* „*tua*", *asău* „suus", *a să* „sua", *anostru*[*u*] „noster", *anoastră* „nostra", *avostr*[*u*] „vester", *avoastră* „vestra". Despre care este a se nota următoarele:

I. La nominativ, acuzativ şi ablativ pot fi puse înaintea sau în urma numelor, la celelalte cazuri rareori sînt puse înainte.

II. Cînd sînt puse în urma numelor, pierd litera iniţială *a* şi fac ca numele la care se referă să aibă articol hotărît; de ex.: în loc de *ameu cîne*, spun: *cîne-le meu* „canis meus" etc.

III. Cînd sînt puse înainte, după *a* care este iniţial, cu regularitate primesc articolul numelui la care se referă; de ex.: *almeu părinte* „meus genitor", *aimei părinţi* „mei genitores", *ată soră* „tua soror", *aletale sorori* „tuae sorores" etc.

IV. Cînd sînt puse în urma substantivelor, masculinele îşi modfică forma numai după

Scanned with OKEN Scanner

Fœminina autem in Genitivo, & Dativo ſingulari acceptant Nominativum pluralem, v. g. *Sorá tád, Á-Sororei tále, Sororei tále.*

V. *Pre* Accuſativi, & *Delá* Ablativi eis præmittitur, quando præponuntur Nominibus.

VI. Pluralem habent *Átai*, tui; *Átále*, tuæ, *Ámei*, mei; *Ámêle*, meæ. *Ásai*, ſui; *Á-sále*, ſuæ. *Anoſtri*, noſtri; *Anoastre*, noſtræ. *Avoſtri*, veſtri; *Avoastre*, veſtræ.

§. 4.

De Pronominibus Demonſtrativis.

Pronomina Demonſtrativa ſunt ſequentia: *Ácest*, *aceasta*, iſte, iſta. *Acel*, *acea*, vel *cel*, *cea*, ille, illa. *Acestásh*, *aceaiásh*, idem, eadem. *Ieu înſ*, ego ipſe; *Tu înſuti*, tu ipſe; *Iel însush*, ille ipſe. Declinantur autem ita:

Singulariter.

Masc.	*Faem.*
N. Ácest, *iſte.*	Áceasta, *iſta.*
G. Á ácestui, *iſtius.*	Á-áceaſtei, *iſtius.*
D. Ácestui.	Áceaſtei.
Ac. Pre-ácest.	Pre-áceasta.
Ab. Delá-ácest.	Delá-áceasta.

Pluraliter.

N. Áceſti, *iſti.*	Áceaſte, *iſtae.*
G. Á-ácestor.	Á-ácestor.
D. Ácestor.	Ácestor.
Ac. Pre-áceſti.	Pre-áceaſte.
Ab. Delá-áceſti.	Delá-áceaſte.

Sic

Sic declinantur etiam *Ácel*, vel *Cel*, & *Acestásh*, dummodo *ÁSh* maneat immutatum in omni Caſu.

In *Ieu îns* &c. tantum Pronomina perſonalia declinantur.

Quomodo cum Nominibus declinantur, invenies *Capite III. hujus Partis*, ubi de Adjectivis egimus.

§. 5.

De Pronominibus Interrogativis.

Pronomina Interrogativa alia ſunt ſimplicia, alia compoſita. Declinatio ſimplicis.

Singulariter.	*Pluraliter.*
N. Quáre, quárea, *quis* vel *quae?*	N. Quárii, *qui*, vel Quáre, *quae?*
G. Á-quarui, *vel* Á-cui.	G. Á-quaror.
D. Quarui, *vel* Cui.	D. Quaror.
Ac. Pre-quáre, *vel* quarea.	Ac. Pre-quárii, *vel* Pre-quáre.
Ab. Delá-quáre, *vel* quarea.	Ab. Delá-quarii, *vel* Delá-quáre.

Exemplum aliud.

Singulariter.	*Pluraliter.*
N. Cine, *quis*, vel *quae?*	N. Cine, *qui*, vel *quae?*
G. Á-cui.	G. Á-quaror.
D. Cui	D. Quaror.
Ac. Pre-cine.	Ac. Pre-cine.
Ab. Delá-cine.	Ab. Delá-cine

Sic

numere, însă femininele la genitiv şi dativ singular primesc [forma de] nominativ plural; de ex.: *sora tăa, a-sororei tale, sororei tale.*

V. *Pe* al acuzativului şi *de la* al ablativului se pun înaintea lor cînd ele preced numele.

VI. Au pluralul *ătăi* „tui", *atale* „tuae", *amei* „mei", *amele* „meae", *asăi* „sui", *asale* „suae", *anoştri* „nostri", *anoastre* „nostrae", *avoştri* „vestri", *avoastre* „vestrae".

§ 4

Despre pronumele demonstrative

Pronumele demonstrative sînt următoarele: *acest, această* „iste, ista", *acel, acea* sau *cel, cea* „ille, illa"; *acestaşi, aceeaşi* „idem, eadem"; *ieu însu*[28] „ego ipse", *tu însuţi* „tu ipse", *iel însuşi* „ille ipse". Se declină astfel:

La singular

	masc.	*fem.*
N.	acest, *iste*	această, *ista*
G.	a acestui, *istius*	a-aceastei[29], *istius*
D.	acestui	aceastei
A.	pe-acest	pe-această
Abl.	de la-acest	de la-această

La plural

N.	aceşti, *isti*	aceaste, *istae*
G.	a acestor	a acestor
D.	acestor	acestor
A.	pe aceşti	pe aceaste
Abl.	de la aceşti	de la aceaste

La fel se declină şi *acel* sau *cel* şi *acestaşi*, numai că *aşi* rămîne neschimbat la toate cazurile.

La *ieu îns*[*umi*] etc. se declină numai pronumele personale.

Cum se declină împreună cu numele, afli în *cap. al III-lea al acestei părţi*, unde tratăm despre adjective.

§ 5

Despre pronumele interogative

Unele pronume interogative sînt simple, altele compuse. Declinarea celor simple.

	La singular	*La plural*
N.	care, carea, *quis* sau *quae?*	carii, *qui* sau care *quae?*
G.	a-cărui *sau* a cui	a-căror
D.	cărui *sau* cui	căror
A.	pe-care *sau* carea	pe-carii *sau* pe care
Abl.	de la-care *sau* carea	de la-carii *sau* de la-care

Alt exemplu

	La singular	*La plural*
N.	cine, *quis* sau *quae*	cine, *qui* sau *quae*
G.	a-cui	a-căror
D.	cui	căror
A.	pe-cine	pe-cine
Abl.	de la-cine	de la-cine

Scanned with OKEN Scanner

Sic declinantur etiam: Oarecine, *aliquis*. Fieſtecine, *quilibet*. Oricine, *quicunque*. Totcine, *quivis*. Oarequâre, *quidam*. Fieſtequâre, *quilibet*. Oriquâre, *quicunque*. Totquâre, *quivis*. Hæc omnia, ſicuti diximus, declinantur juxta præcedentia exempla: illa, quæ componuntur ex *Cine*, juxta *Cine*, & alia juxta *Quâre*.

§. 6.

De Relativis

Pronomina Relativa duo ſunt: *Quâre*, qui, & *quârea*, quæ, & *Ce*, idem ſignificans. Quomodo declinatur *Quâre*, expoſitum eſt §pho præcedenti.

Ce manet indeclinabile, & tantum Demonſtrativum *Cel*, quod ſemper eſt præponendum Relativo *Ce*, declinatur. v. g. *Cel ce âu facut ceriul*, qui fecit Cœlum. *Acelui ce âu facut ceriul*, Factoris Cœli; *vel pptius* Ejus, qui fecit Cœlum.

§. 7.

De Pronominibus impropriis.

Pronomina impropria ſunt: *Ált*, *ált'a*, alter, altera. *Un*, *O*, quidam, quædam. *Tot*, *toata*, omnis. *Nime*, vel *nimène*, nemo. *Quât*, quot.

Modum, ſecundum quem declinatur *Un*, habes *Cap. I. huius Partis*. De *Tot* egimus. *Capite III.* Hic notandum, quod quando ſolitarie ponitur *Tot*, in Dativo ſingulari exigit Prae-

poſi-

poſitionem *Lâ* ante ſe. v. g. *Lâ tot*, omni. Quod ſit etiam, quando ponitur ante Nomen, quod in tali caſu non declinatur. v. g. loco *Tot homului*, dico *Lâ tot homul*, omni homini.

Reliqua Pronomina impropria ſic declinantur:

Singulariter.

	Maſcul.	*Faemin.*
N.	Ált, *alter.*	Álta, *altera.*
G.	Á-áltui, *alterius.*	Á-áltei.
D.	Áltui.	Áltei.
Ac.	Pre-ált.	Pre-álta.
Ab.	Delá-ált.	Delá-álta.

Pluraliter.

N.	Álti.	Álte.
G.	Á-áltor.	Á-áltor.
D.	Áltor.	Áltor.
Ac.	Pre-álti.	Pre-álte.
Ab.	Delá-álti.	Delá-álte.

Singulariter. N. Nime, *vel* Nimene. G. Á-nimerui, *vel* Á-nimenui. D. Nimerui, *vel* Nimenui. Ac. Pre-nime, *vel* Pre-nimene. Abl. Delá-nime, *vel* Delá-nimene. *Plurali caret.*

Quât in Singulari eſt indeclinabile, in Plurali ſic declinatur:

N. Quâti, vel Quâte, *quot*. G. Á-quâtor. D. Quâtor. Ac. Pre-quâti, *vel* Pre-quâte. Abl. Delá-quâti, *vel* Delá-quâte.

C A-

La fel se declină şi: oarecine, *aliquis;* fieştecine, *quilibet;* oricine, *quicumque;* totcine[30], *quivis;* oarecare, *quidam;* fieştecare, *quilibet;* oricare, *quicumque;* totcare[30], *quivis*. Toate acestea, după cum am spus, se declină după exemplul celor precedente; acelea care se compun cu *cine*, tot aşa ca *cine*, şi celelalte la fel cu *care*.

§ 6

Despre relative

Pronumele relative sînt două: *care* „qui" şi *carea* „quae" şi *ce* care înseamnă acelaşi lucru. Cum se declină *care*, s-a arătat în paragraful precedent.

Ce rămîne neschimbat şi se declină numai şi numai demonstrativul *cel* care întotdeauna trebuie pus înaintea relativului *ce*, de ex.: *Cel ce au făcut cerul* „qui fecit coelum", *Acelui ce au făcut cerul* „factoris coeli", *sau mai bine* „ejus qui fecit coelum".

§ 7

Despre pronumele improprii
[= nehotărîte]

Pronumele improprii sînt: *alt, altă* „alter, altera", *un, o* „quidam, quaedam", *tot, toată* „omnis", *nime* sau *nimene* „nemo", *cît* „quot".

Modul după care se declină *un* îl ai la *cap. I al acestei părţi*. Despre *tot* am vorbit *în capitolul al III-lea*. Aici trebuie a se nota că atunci cînd *tot* se foloseşte singur, la dativ singular cere înaintea sa prepoziţia *la*, de ex.: *la tot* „omni". La fel cînd este întrebuinţat înainte de nume, care în astfel de caz nu se declină; de ex.: în loc de *tot omului*, zic *la tot omul* „omni homini".

Celelalte pronume improprii se declină astfel:

La singular

	Masculin	*Feminin*
N.	alt, *alter*	altă, *altera*
G.	a-altui, *alterius*	a-altei
D.	altui	altei
A.	pe-alt	pe-altă
Abl.	de la-alt	de la-altă

La plural

N.	alţi	alte
G.	a-altor	a-altor
D.	altor	altor
A.	pe-alţi	pe-alte
Abl.	de la-alţi	de la-alte.

La singular: N. nime *sau* nimene; G. a-nimărui *sau* nimănui; D. nimărui *sau* nimănui; A. pe-nime *sau* pe-nimene; Abl. de la-nime *sau* de la-nimene. *La plural lipseşte.*

Cît la singular este invariabil, la plural se declină astfel:

N. cîţi *sau* cîte *quot*; G. a-cîtor, D. cîtor, A. pe-cîţi *sau* pe-cîte, Abl. de la-cîţi *sau* de la-cîte.

Scanned with OKEN Scanner

CAPUT X.

De Numeris.

§. 1.

Numeri cardinales, ſeu numerales ſunt:

1. Un, Una.	41. Pátru zeci ſi un &c.
2. Doi, doao.	50. Cinci zeci.
3. Trei.	60. Siése zezi.
4. Pátru.	70. Siépte zeci.
5. Cinci.	80. Opt zeci.
6. Siése.	90. Noao zeci.
7. Siépte.	100. O suta.
8. Opt.	200. Doao sute.
9. Noao.	300. Trei sute.
10. Zece.	1000. O mie.
11. Un spre zéce.	2000. Doao mii.
12. Doi spre zéce.	3000. Trei mii.
13. Trei spre zéce. &c.	100000. O suta de mii.
20. Doao zeci.	200000. Doao sute de mii.
21. Doao zeci ſi un &c.	
30. Trei zeci.	1000000. Un million.
31. Trei zeci ſi un &c.	2000000. Doao millioane, &c.
40. Patru zeci.	

Ex his ſolus numerus *Un*, & *Una* declinatur ſicut Articulus indefinitus, quem vide, reliqua manent indeclinabilia; tamen, quando exprimunt Dativum, recipiunt Præpoſitionem *lá*, ad. v. g. *Lá doi ám dát pane*, duobus dedi panem, &c.

§. 2.

Numeri ordinales maſculini formantur addendo cardinalibus *lea*, & præponendo *al*. v. g. *Aldoilea*, ſecundus, *altreilea*, tertius, &c. Numerus tamen cardinalis *un* format ordinalem, *ántáiu*, *ántáiá*, primus, prima.

§. 3.

At Numeri ordinales fœminini generis formantur præponendo cardinalibus unum *á*, & poſtponendo alterum. v. g. *Ácincíá*, quinta; *ázéce*a, decima, &c. *Doi* tamen amant *ádouoá*, ſecunda; *trei*, *átreá*, tertia; *pátru*, *ápátrá*, quarta.

Alias ſpecies Numerorum ex usu facilius addiſces.

CAPUT XI.

De Verbis Auxiliaribus.

§. 1.

Verba Auxiliaria duo ſunt in Lingua Daco-Romana: *Sînt*, ſum, & *Ám*, habeo. Primum conjugatur hoc modo:

Modus Indicativus.

Tempus Praeſens.

Singulariter.	*Pluraliter.*
Io sînt, *Ego ſum.*	Noi sîntem, *nos ſumus*
Tu ieſti, *tu es.*	Voi sînteti.
Iel e, *vel* iéste, *ille eſt.*	Iei sînt.

Praeteritum Imperfectum.

Io erám, *ego eram.*	Noi erám, *nos eramus*
Tu erái.	Voi eráti.
Iel erá.	Iei erá.

Praeteritum Perfectum.

Io ám fost, *ego fui.*	Noi ám fost, *nos fuimus*
Tu ái fost.	Voi áti fost.
Iel áu fost.	Iei áu fost.

CAPITOLUL X

Despre numere

§ 1

Numerele cardinale sau numeralele sînt:

1	un, ună [=o]	41	patruzeci şi un[u] etc.
2	doi, două	50	cincizeci
3	trei	60	şease zeci
4	patru	70	şapte zeci
5	cinci	80	opt zeci
6	şase	90	nouă zeci
7	şapte	100	o sută
8	opt	200	două sute
9	nouă	300	trei sute
10	zece	1000	o mie
11	unsprezece	2000	două mii
12	doisprezece	3000	trei mii
13	treisprezece etc.	100000	o sută de mii
20	douăzeci	200000	două sute de mii
21	două zeci şi un[u] etc.		
30	trei zeci	1000000	un milion
31	treizeci şi un[u] etc.		
40	patru zeci	2000000	două milioane

Dintre acestea se declină numai numărul *un* şi *ună* ca articolul nehotărît, pe care vezi-l; celelalte rămîn îndeclinabile; totuşi cînd exprimă dativul primesc prepoziţia *la* „ad"; de ex.: *La doi am dat pîne* „duobus dedi panem" etc.

§ 2

Numerele ordinale masculine se formează adăugînd la cardinale *lea* şi punînd înainte *al;* de ex.: *al doilea* „secundus", *al treilea* „tertius" etc. Totuşi numărul cardinal *un* formează ordinalul *întîi, întîia* „primus, prima".

§ 3

Dar numerele ordinale de genul feminin se formează punînd cardinalelor înainte un *a* şi la sfîrşitul lor altul; de ex.: *a cincia* „quinta", *a zecea* „decima" etc. Totuşi *doi* cere *adoua* „secunda", *trei, a trea* „tertia", *patru, a patra* „quarta".

Celelalte feluri de numere mai uşor le vei învăţa din uz.

CAPITOLUL XI

Despre verbele auxiliare

În limba română sînt două verbe auxiliare: *sînt* „sum" şi *am* „habeo".

Întîiul se conjugă astfel:

MODUL INDICATIV

Prezentul[32]

La singular	*La plural*
io sînt, *ego sum*	noi sîntem, *nos sumus*
tu ieşti, *tu es*	voi sînteţi
iel e *sau* ieste, *ille est*	iei sînt

Imperfectul

io eram, *ego eram*	noi eram, *nos eramus*
tu erai	voi eraţi
iel era	iei era

Perfectul compus[33]

io am fost, *ego fui*	noi am fost, *nos fuimus*
tu ai fost	voi aţi fost
iel au fost	iei au fost

Scanned with OKEN Scanner

Praeteritum Abſolutum.

Io fui, *vel* fusseiu, *ego fui.* — Noi furam, *vel* fussem.
Tu fuſi, *vel* fusseſi. — Voi furati, *vel* fusseti.
Iel fù, *vel* fusse. — Iei fura, *vel* fusse.

Praeteritum Plusquamperfectum.

Io fusséssem, *ego fueram.* — Noi fusséssem, *nos fueramus.*
Tu fusseſi. — Voi fusséſſeti.
Iel fussésse. — Iei fussésse.

Futurum.

Io oi fi, *vel* Io voi fi, *ego ero.* — Noi om fi, *vel* Noi vom fi.
Tu ei fi, *vel* Tu vei fi. — Voi eti fi, *vel* Voi veti fi.
Iel á fi, *vel* Iel vá fi. — Iei or fi, *vel* Iei vor fi.

Modus Imperativus.

Tempus Praeſens.

Fii tu, *sis tu.* — Fiti voi, *sitis vos.*
Fie iel, *sit ille.* — Fie iei, *sint illi.*

Futurum.

Se fiu io, *sim ego.* — Se fim noi, *simus nos.*
Se fii tu. — Se fiti voi.
Se fie iel. — Se fie iei.

Modus Conjunctivus.

Tempus Praeſens.

Se fiu io, *ut sim ego.* — Se fim noi, *ut simus nos*
Se fii tu. — Se fiti voi.
Se fie iel. — Se fie iei.

Prae-

Praeteritum Imperfectum.

Io áſi fi, *ego essem.* — Noi ám fi, *nos essemus*
Tu ái fi. — Voi áti fi.
Iel ár fi. — Iei ár fi.

Praeteritum Perfectum.

Se fiu fost, *ut fuerim.* — Se fim fost, *ut fuerimus*
Se fii fost. — Se fiti fost.
Se fie fost. — Se fie fost.

Praeteritum Plusquamperfectum.

Io áſi fi fost, *ego fuissem.* — Noi ám fi fost, *nos fuissemus.*
Tu ái fi fost. — Voi áti fi fost.
Iel ár fi fost. — Iei ár fi fost.

Futurum eſt ſimile *Futuro Imperativi.*

Modus Infinitivus.

Tempus Praeſens.

Á fi, *vel* Á fire, *esse.*

Praeteritum.

Á fi fost, *fuisse.*

Gerundium in dum, *et in* di.

De á fire.

Participium Praeſens, et Gerundium in do.

Fiind.

Futurum.

Fiitoriu, *futurus.* — Fiitoare, *futura.*

Perfectul simplu

io fui *sau* fusei, *ego fui*	noi furăm *sau* fusem
tu fuşi *sau* fuseşi	voi furăţi *sau* fuseţi
iel fu *sau* fuse	iei fură *sau* fuse

Mai mult ca perfectul

io fusesem, *ego fueram*	noi fusesem, *nos fueramus*
tu fuse[se]şi	voi fuseseţi
iel fusese	iei fusese

Viitorul

io oi fi *sau* io voi fi, *ego ero*	noi om fi *sau* noi vom fi
tu ei fi *sau* tu vei fi	voi eţi fi *sau* voi veţi fi
iel a fi *sau* iel va fi	iei or fi *sau* iei vor fi

MODUL IMPERATIV

Prezentul

fii tu, *sis tu*[34]	fiţi voi, *sitis vos*[34]
fie iel, *sit ille*	fie iei, *sint illi*

Viitorul[35]

să fiu io, *sim ego*	să fim noi, *simus nos*
să fii tu	să fiţi voi
să fie iel	să fie ei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul

să fiu io, *ut sim ego*	să fim noi, *ut simus nos*
să fii tu	să fiţi voi
să fie iel	să fie iei

Imperfectul

io aş fi, *ego essem*	noi am fi, *nos essemus*
tu ai fi	voi aţi fi
iel ar fi	iei ar fi

Perfectul

să fiu[36] fost, *ut fuerim*	să fim fost, *ut fuerimus*
să fii fost	să fiţi fost
să fie fost	să fie fost

Mai mult ca perfectul

io aş fi fost, *ego fuissem*	noi am fi fost, *nos fuissemus*
tu ai fi fost	voi aţi fi fost
iel ar fi fost	iei ar fi fost

Viitorul este la fel ca *viitorul imperativului.*

MODUL INFINITIV

Prezentul

a fi *sau* a fire, *esse*

Perfectul

a fi fost, *fuisse*

Gerunziul în dum *şi* în di de a fire[37]

Participiul prezent şi gerunziul în do fiind

Viitorul

fiitoriu[38], *futurus* fiitoare, *futura*

§. 2.

Verbum *Ám*, habeo, Indicativi Præſens habet: *Io ám*, ego habeo. *Tu ái*, tu habes. *Iel áre*, ille habet. *Noi ávem*, nos habemus. *Voi áveţi*, vos habetis. *Iei áu*, illi habent. Præteritum abſolutum: *Io ávuţi*, ego habui. *Tu ávuſi*, tu habuiſti. *Iel ávu*, ille habuit. *Noi ávuram*, nos habuimus. *Voi ávuraţi*, vos habuiſtis. *Iei ávura*, illi habuerunt. Imperativi Præſens: *Áibi tu*, habe tu. *Áiba iel*, habeat ille. Infinitivi Præſens: *Á ávére*, habere, Supinum: *Ávut*, habitus. De cætero conjugatur ſicut *Táce*, taceo, de quo agemus in ſecunda Conjugatione.

CAPUT XII.

De Conjugationibus Verborum Regularium.

§. 1.

Conjugationes Verborum Regularium in Lingua Daco-Romana ſunt quatuor, ſicut etiam in Latina.

§. 2.

Primae Conjugationis Infinitivus exit in *áre* longum; *Secundae* in *ére* longum; *Tertiae* in *ere* breve; *Quartae* in *íre* longum.

§. 3.

Sed hic ſequentia quoad Conjugationes omni cum attentione obſerva:

I. Regulas corruptionis ex latina in valachicam Linguam adcurate obſervato.

II.

II. Diphthongos pronuncia, ut dictum eſt *Parte I. Cap II.*

III. Primam Perſonam Singularis Numeri forma a vocibus latinis juxta datas Corruptionis Regulas.

IV. Secundam, & tertiam Perſonam in utroque Numero, nec non primam Perſonam pluralem, forma a prima Perſona ſingulari juxta appoſitum cujusvis Conjugationis Paradigma.

V. E Præteritis Imperfectis *b* in omnibus quatuor Conjugationibus exmitte.

VI. E primæ, & quartæ Conjugationis Præterito abſoluto pariter exmitte penultimum *v*, in aliis duabus reſerva, & lege juxta Diphthongos.

I. CONJUGATIO.

Módus Indicativus.

Tempus Praeſens.

Singulariter.	*Pluraliter.*
Io láud, *ego laudo.*	Noi laud-am, *nos laudamus.*
Tu láuz-i.	Voi laud-áti.
Iel láud-a.	Iei láud-a.

Praeteritum Imperfectum.

Io laud-áám, *ego laudabam.*	Noi laud-áám, *nos laudabamus.*
Tu laud-ái.	Voi laudáti.
Iel laud-á.	Iei laud-á.

Prae-

§ 2

Verbul *am* „habeo" are prezentul indicativului: *io am* „ego habeo", *tu ai* „tu habes", *iel are* „ille habet", *noi avem* „nos habemus", *voi aveți* „vos habetis", *iei au* „illi habent". Perfectul simplu: *io avui* „ego habui", *tu avuși* „tu habuisti", *iel avu* „ille habuit", *noi avurăm* „nos habuimus", *voi avurăți* „vos habuistis", *iei avură* „illi habuerunt". Prezentul imperativului: *aibi tu* „habe tu"; *aibă iel* „habeat ille". Prezentul infinitivului: *a avere* „habere". Supinul: *avut* „habitus". De altfel se conjugă ca și *tac* „taceo", de care ne vom ocupa la conjugarea a doua.

CAPITOLUL XII

Despre conjugarea verbelor regulate

§ 1

În limba română sînt, ca și în latină, patru conjugări ale verbelor regulate.

§ 2

Infinitivul *primei* conjugări se termină în *are* lung; *la a doua* în *ere* lung; *la a treia* în *ere* scurt; *la a patra* în *ire* lung[39].

§ 3

Dar aici observă cu toată atenția următoarele cu privire la conjugări:

I. Respectați întocmai [cu toată grija] regulile de transformare din latină în limba română.

II. Diftongii pronunță-i cum s-a spus în *partea I, cap. II.*

III. Prima persoană de la numărul singular formeaz-o din cuvintele latinești după regulile de transformare date.

IV. Persoana a doua și a treia la amîndouă numerele, precum și prima persoană de la plural formează-le de la persoana întîi a singularului potrivit cu paradigma fiecărei conjugări.

V. La imperfect omite-l pe *b* la toate patru conjugările.

VI. La conjugarea întîi și a patra omite-l pe [renunță la] *v* penultim la perfectul simplu, la celelalte două păstrează-l și citește ca și cînd ar fi diftongi.

CONJUGAREA I

MODUL INDICATIV

La singular	*La plural*
io laud, *ego laudo*	noi lăud-ăm, *nos laudamus*
tu lauz-i[40]	voi lăud-ați
iel laud-ă	iei laud-ă

Imperfectul

io lăud-am, *ego laudabam*	noi lăud-am, *nos laudabamus*
tu lăud-ai	voi lăud-ați
iel lăud-a	iei lăud-a

Scanned with OKEN Scanner

Praeteritum Perfectum.

Io ám laudát, *ego laudavi.*	Noi ám laudát, *nos laudavimus.*
Tu ái laudát.	Voi áti laudát.
Iel áu laudát.	Iei áu laudát.

Praeteritum Absolutum.

Io laud-ái, *ego laudavi.*	Noi laud-áram, *nos laudavimus.*
Tu laud-áſi.	Voi laud-árati.
Iel laud-á.	Iei laud-ára.

Praeteritum Plusquamperfectum.

Io ám fost laudát, *ego laudaveram.*	Noi ám fost laudát, *nos laudaveramus.*
Tu ái fost laudát.	Voi áti fost laudát.
Iel áu fost laudát.	Iei áu fost laudát.

Plusquamperfectum Absolutum.

Io laud-ássem, *laudaveram.*	Noi laud-ássem, *laudaveramus.*
Tu laud-ásseſi.	Voi laud-ásseti.
Iel laud-ásse.	Iei laud-ásse.

Futurum.

Io oiu laudá, *ego laudabo.*	Noi om laudá, *nos laudabimus.*
Tu ei laudá.	Voi eti laudá.
Iel á laudá.	Iei or laudá.

Nota. Poteſt in quacunque Conjugatione ante Auxiliare Futuri poni *v.* e. g. loco *oiu*, voiu; loco *ei*, vei; &c.

Modus Imperativus.

Tempus Praeſens.

Láud-a tu, *lauda tu.*	Laud-áti voi, *laudate vos.*
Laud-e iel, *laudet ille.*	Laud-e iei, *laudent illi.*

Futurum.

Se láud io, *laudem ego.*	So laud-am noi, *laudemus nos.*
Se láuz-i tu.	Se laud-áti voi.
Se láud-e iel.	Se láud-e iei.

Modus Conjunctivus.

Tempus praeſens eſt ſimile Futuro Imperativi.

Praeteritum Imperfectum.

Io áſi laudá, *laudarem.*	Noi ám laudá, *laudaremus.*
Tu ái laudá.	Voi áti laudá.
Iel ár laudá.	Iei ár laudá.

Praeteritum Perfectum.

Se ſiu laudát, *ut laudaverim.*	Se ſim laudát, *ut laudaverimus.*
Se ſii laudát.	Se ſiti laudát.
Se ſie laudát.	Se ſie laudát.

Praeteritum Plusquamperfectum.

Io áſi / ai / ar } ſi laudát, *vel* ſi fost laudát.	Noi ám / áti / ár } ſi laudát, *v.* ſi fost laudát.

Futuro Conjunctivus caret.

Perfectul compus

io am lăudat, *ego laudavi*	noi am lăudat, *nos laudavimus*
tu ai lăudat	voi aţi lăudat
iel au lăudat	iei au lăudat

Perfectul simplu

io lăud-ai, *ego laudavi*	noi lăud-arăm, *nos laudavimus*
tu lăud-aşi	voi lăud-arăţi
iel lăud-a [sic!]	iei lăud-ară

Mai mult ca perfectul[41]

io am fost lăudat, *ego laudaveram*	noi am fost lăudat, *nos laudaveramus*
tu ai fost lăudat	voi aţi fost lăudat
iel au fost lăudat	iei au fost lăudat

Mai mult ca perfectul absolut[42]

io lăud-asem, *laudaveram*	noi lăud-asem, *laudaveramus*
tu lăud-aseşi	voi lăud-aseţi
iel lăud-ase	iei lăud-ase

Viitorul

io oiu lăuda, *ego laudabo*	noi om lăuda, *nos laudabimus*
tu ei lăuda	voi eţi lăuda
iel a lăuda	iei or lăuda

Notă. La fiecare conjugare înaintea auxiliarului la viitor se poate pune *v*, ex.: în loc de *oiu*, voiu, în loc de *ei*, vei etc.

MODUL IMPERATIV

Prezentul

laud-ă tu, *lauda tu*	lăud-aţi voi, *laudate vos*
laud-e iel, *laudet ille*	laud-e iei, *laudent illi*

Viitorul

să laud io, *laudem ego*	să lăud-ăm noi, *laudemus nos*
să lauz-i tu	să lăud-aţi voi
să laud-e iel	să laud-e iei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului.

Imperfectul

io aş lăuda, *laudarem*	noi am lăuda, *laudaremus*
tu ai lăuda	voi aţi lăuda
iel ar lăuda	iei ar lăuda

Perfectul

să fiu[43] lăudat, *ut laudaverim*	să fim lăudat, *ut laudaverimus*
să fii lăudat	să fiţi lăudat
să fie lăudat	să fie laudat

Mai mult ca perfectul

io aş tu ai iel ar	*laudassem*[44] fi lăudat *sau* fi fost lăudat	noi am voi aţi iei ar	*laudassemus* fi laudat *sau* fi fost lăudat

Viitorul lipseşte la conjunctiv.

Scanned with OKEN Scanner

Modus Infinitivus.

Tempus Praeſens.

Á laudáre, *laudare.*

Nota. Vulgus in colloquiis ſolet omittere ultimam ſyllabam *re* Infinitivi Præſentis, aitque loco *Á laudáre, á tacére, á dormire* &c. *Á laudá, á tacé,* &c.

Praeteritum.

Á ſi laudát, *vel* Á ſi ſost laudát, *laudaſſe.*

Futurum.

Á ſi laudatoriu, *laudaturus.*

Supinum.

Laudát, *laudatus.*

Gerundium in di *et* dum.

De laudáre. De laudát, *ad laudandum*, vel *laudandi.*

Gerundium in do.

Laud-ând, *laudando.*

Participii Praeſens.

Laud-ând, *vel* Laudatoriu, *laudans.*

Futurum.

Á ſi laudatoriu, *laudaturus.*

Sic conjugantur *cânt*, canto; *mânc*, vel *mânânc*, manduco; *âmbl*, ambulo; *állerg*, curro; *cuget*, cogito; *qudut*, quæro; *cerc*, quæro; *culc*, colloco, vel decumbo; *lunec*, lubrico; *ár*, aro; *iert*, parco; *sáp*, fodio; *crep*, crepo; *cálc*, calco; *judec*, judico; *joc*, jocor, vel ludo, &c.

II. CONJUGATIO.

Modus Indicativus.

Tempus Praeſens.

Io tác, *ego taceo.*	Noi tac-em, *tacemus.*
Tu tác-i.	Voi tac-eti.
Iel tác-e.	Iei tác.

Praeteritum Imperfectum.

Io tac-eám, *tacebam.*	Noi tac-eám
Tu tac-eái.	Voi tac-eáti.
Iel tac-eá.	Iei tac-eá

Praeteritum Perfectum.

Io ám tac-ut, *tacui.*	Noi ám }
Tu ái tac-ut.	Voi áti } tac-ut.
Iel áu tac-ut.	Iei áu }

Praeteritum Abſolutum.

Io tac-ui, *tacui.*	Noi tac-um, *vel* tac-uram.
Tu tac-uſi.	Voi tac-uti, *vel* tac-urati.
Iel tac-ù.	Iei tac-ura.

Praeteritum Plusquamperfectum.

Io ám } *tacueram.*	Noi ám }
Tu ái } ſost tacut.	Voi áti } ſost tacut.
Iel áu }	Iei au }

Plusquamperfectum Abſolutum.

Io tacussem, *tacueram*	Noi tac-ussem.
Tu tac-usseſi.	Voi tac-usseti.
Iel tac-usse.	Iei tac-usse.

Fu-

MODUL INFINITIV

Prezentul

a lăudare, *laudare*

Notă. Poporul în convorbiri obişnuieşte să omită ultima silabă *re* a infinitivului prezent şi în loc de: *a lăudare, a tăcere, a dormire* etc. spune a *lăuda, a tăcè*[45] etc.

Perfectul

a fi lăudat *sau* a fi fost lăudat, *laudasse*[46]

Viitorul[47]

a fi lăudătoriu, *laudaturus*

Supinul

lăudat, *laudatus*

Gerunziul în di *şi* dum

de lăudare, de lăudat, *ad laudandum* sau *laudandi*

Gerunziul în do

lăud-înd, *laudando*

Prezentul participiului

lăud-înd *sau* lăudatoriu, *laudans*

Viitorul

a fi lăudătoriu, *laudaturus*

La fel se conjugă *cînt* „canto", *mînc* sau *mînînc* „manduco", *îmbl[u]* „ambulo", *alerg* „curro", *cuget* „cogito", *caut* „quaero", *cerc* „quaero", *culc* „colloco" sau „decumbo", *lunec* „lubrico", *ar* „aro", *iert* „parco", *sap* „fodio", *crep*[48] „crepo", *calc* „calco", *judec* „judico", *joc* „jocor" sau „ludo" etc.

CONJUGAREA a II-a

MODUL INDICATIV

Prezentul

io tac, *ego taceo*	noi tăc-em, *tacemus*
tu tac-i	voi tăc-eţi
iel tac-e	iei tac

Imperfectul

io tăc-eam, *tacebam*	noi tăc-eam
tu tăc-eai	voi tăc-eaţi
iel tăc-ea	iei tăc-ea

Perfectul compus

io am tăc-ut, *tacui*	noi am	tăc-ut
tu ai tăc-ut	voi aţi	
iel a tăc-ut	iei au	

Perfectul simplu

io tăc-ui, *tacui*	noi tăc-um *sau* tăcurăm
tu tăc-uşi	voi tăc-uţi *sau* tăcurăţi
iel tăc-u	iei tăc-ură

Mai mult ca perfectul

io am	*tacueram*	noi am	fost tăcut
tu ai	fost tăcut	voi aţi	
iel au		iei au	

Mai mult ca per-fectul absolut

io tăc[-]usem, *tacueram*	noi tăc-usem
tu tăc-useşi	voi tăc-useţi
iel tăc-use	iei tăc-use

Scanned with OKEN Scanner

Futurum.

Io oi, *vel* voiu } *tacebo.* Noi om, *vel* vôm }
Tu ei, *vel* vei } tac-é. Voi eti, *vel* veti } tac-é.
Iel á, *vel* vá } Iei ar, *vel* vor }

Modus Imperativus.

Tempus Praesens.

Téc-i tu, *tace tu.* Tac-eti voi, *tacete vos.*
Téc-a iel, *taceat ille.* Téc-a iei, *taceant illi.*

Futurum.

Se téc io, *taceam ego.* Se tac-em noi.
Se téc-i tu. Se tac-eti voi.
Se téc-a iel. Se téc-a iei.

Modus Conjunctivus.

Tempus Praesens est simile Futuro Imperativi.

Praeteritum Imperfectum.

Io ási } *tacerem.* Noi ám }
Tu ái } tacé. Voi áti } tacé.
Iel ár } Iei ár }

Praeteritum Perfectum.

Se fiu tacut, *ut tacuerim.* Se fim tacut, *ut tacuerimus.*
Se fii tacut. Se fiti tacut.
Se fie tacut. Se fie tacut.

Plusquamperfectum.

Io ási } *tacuissem.* Noi ám }
Tu ái } ſi tacut, *vel* ſi Voi áti } ſi tacut, *vel* ſi
Iel ár } fost tacut. Iei ár } fost tacut.

Futuro Conjunctivus caret.

Mo-

Modus Infinitivus.

Tempus Praesens.

A tacére, *tacere.*

Praeteritum.

A ſi tacut, *vel* A ſi fost tacut, *tacuisse.*

Futurum.

A ſi tacatoriu, *taciturus.*

Supinum.

Tacut, *tacitus* (ut ita dicam.)

Gerundium in di, *et* dum.

De tacére, *vel* De tacut, *tacendi*, vel *ad tacendum.*

Gerundium in do.

Tacênd, *vel* tacând, *tacendo.*

Participii Praesens.

Tacênd, *vel* Tacând, *vel* Tacatoriu, *tacens.*

Futurum.

A ſi tacatoriu, *taciturus.*

Sic conjugantur: Ved, *video.* Shied, *fedeo.* Cád, *cado.* Rid, *rideo.* Mângaiu, *consolor.* Taiu, *scindo* &c.

Nota. Verba, quæ desinunt in *iu*, formant Imperativum assumendo *e*, & Supinum assumendo *at* v. g. Mângaie, *consolare;* mângaiat, *consolatum* &c.

Aſi Remân, *vel* Remâiu, *remaneo*, Imperativum format Remâi tu; Supinum Remás.

III.

Viitorul

io oi *sau* voiu tu ei *sau* vei iel a *sau* va	*tacebo* tăc-ea	noi om *sau* vom voi eți *sau* veți iei or *sau* vor	tăc-ea

MODUL IMPERATIV

Prezentul

tac-i tu, *tace tu*	tăc-eți voi, *tacete vos*
tac-ă iel, *taceat ille*	tac-ă iei, *taceant illi*

Viitorul

să tac io, *taceam ego*	să tăc-em noi
să tac-i tu	să tăc-eți voi
să tac-ă iel	să tac-ă iei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului.

Imperfectul

io aș tu ai iel ar	*tacerem* tăcea	noi am voi ați iei ar	tăcea

Perfectul

să fiu tăcut, *ut tacuerim*	să fim tăcut, *ut tacuerimus*
să fii tăcut	să fiți tăcut
să fie tăcut	să fie tăcut

Mai mult ca perfectul

io aș tu ai iel ar	*tacuissem* fi tăcut *sau* fi fost tăcut	noi am voi ați iei ar	fi tăcu *sau* fi fost tăcut

Viitorul la conjunctiv lipsește.

MODUL INFINITIV

Prezentul

a tăcere, *tacere*

Perfectul

a fi tăcut *sau* a fi fost tăcut, *tacuisse*

Viitorul

a fi tăcătoriu, *taciturus*

Supinul

tăcut, *tacitus* (ca să zic astfel)

Gerunziul în di *și* dum

de tăcere *sau* de tăcut, *tacendi* sau *ad tacendum*

Gerunziul în do

tăcînd, *tacendo*

Participiul prezent

tăcînd *sau* tăcătoriu, *tacens*

Viitorul

a fi tăcătoriu, *taciturus*

La fel se conjugă: văd, *video*; șed, *sedeo*; cad, *cado*; rîd, *rideo*; mîngăi, *consolor*; tai, *scindo* etc.

Notă. Verbele care se termină în *i* formează imperativul adăugînd un *e* și supinul adăugînd *at*; de ex.: mîngăie, *consolare*; mîngăiat, *consolatum* etc.

Dar rămîn *sau* rămîi, *remaneo*, formează imperativul rămîi tu, supinul rămas.

III. CONJUGATIO.

Modus Indicativus.

Tempus Praeſens.

Io bát, *ego tundo.*	Noi bát-em.
Tu bát-i.	Voi bát-eti.
Iel bát-e.	Iei bát.

Imperfectum.

Io bat-eám, *tundebam.*	Noi bat-eám.
Tu bát-eái.	Voi bat-eáti.
Iel bát-eá.	Iei bat-eá.

Praeteritum Perfectum.

Io ám, Tu ái, Iel áu } *tutudi.* batut.	Noi ám, Voi áti, Iei au } batut.

Praet. Perf. Abſolutum.

Io bat-ui, *tutudi.*	Noi bat-um, *vel* bat-uram.
Tu bat-uſi.	Voi bat-uti, *vel* bat-urati.
Iel bat-ù.	Iei bat-ura.

Plusquamperfectum.

Io ám, Tu ái, Iel áu } *tutuderam.* fost batut.	Noi ám, Voi áti, Iei áu } fost batut.

Plusquamperfectum Abſolutum.

Io bat-ussem, *tutuderam.*	Noi bat-ussem, *tutuderamus.*
Tu bat-usseſi.	Voi bat-usseti.
Iel bat-usse.	Iei bat-usse.

Fu-

Futurum.

Io oi, *vel* voiu, Tu ei, *vel* vei, Iel á, *vel* vá } *tundam* báte.	Noi om, *vel* vom, Voi eti, *vel* veti, Iei or, *vel* vor } báte.

Modus Imperativus.

Tempus Praeſens.

Báte tu, *tunde tu.*	Báteti voi *tundite vos.*
Báta iel, *tundat ille.*	Báta iei *tundant illi.*

Futurum.

Se bát io, *tundam ego*	Se bát-em noi.
Se bát-i tu.	Se bát-eti voi.
Se bát-a iel.	Se bát-a iei.

Modus Conjunctivus.

Tempus praeſens eſt ſimile Futuro Imperativi.

Imperfectum.

Io áſi, Tu ái, Iel ár } *tunderem.* báte.	Noi ám, Voi áti, Iei ár } báte.

Praet. Perfectum.

Se ſiu, Se ſii, Se ſie } *ut tutuderim.* batut.	Se ſim, Se ſiti, Se ſie } batut.

Plusquamperfectum.

Io áſi, Tu ai, Iel ár } *tutudiſsem.* ſi batut, *vel* ſi fost batut.	Noi ám, Voi áti, Iei ár } ſi batut, *vel* ſi fost batut.

Futuro Conjunctivus caret.

Mo-

CONJUGAREA a III-a

MODUL INDICATIV

Prezentul

io bat, *ego tundo*	noi bat-em
tu baţ-i	voi bat-eţi
iel bat-e	iei bat

Imperfectul

io băt-eam, *tundebam*	noi băt-eam
tu băt-eai	voi băt-eaţi
iel băt-ea	iei băt-ea

Perfectul compus

io am tu ai iel au	*tutudi* bătut,	noi am voi aţi iei au	bătut

Perfectul simplu

io băt-ui, *tutudi*	noi băt-um *sau* băt-urăm
tu băt-uşi	voi băt-uţi *sau* băt-urăţi
iel băt-u	iei băt-ură

Mai mult ca perfectul

io am tu ai iel au	*tutuderam* fost bătut,	noi am voi aţi iei au	fost bătut

Mai mult ca perfectul absolut

io băt-usem, *tutuderam*	noi băt-usem, *tutuderamus*
tu băt-useşi	voi băt-useţi
iel băt-use	iei băt-use

Viitorul

io oi *sau* voi tu ei *sau* vei iel a *sau* va	*tundam* bate,	noi om *sau* vom voi eţi *sau* veţi iei or *sau* vor	bate

MODUL IMPERATIV

Prezentul

bate tu, *tunde tu*	bateţi voi, *tundite vos*
bată iel, *tundat ille*	bată iei, *tundant illi*

Viitorul

să bat io, *tundam ego*	să bat-em noi
să baţi-i tu	să bat-eţi voi
să bat-ă iel	să bat-ă iei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului.

Imperfectul

io aş tu ai el ar	*tunderem* bate,	noi am voi aţi ei ar	bate

Perfectul

să fiu să fii să fie	*ut tutuderim* bătut,	să fim să fiţi să fie	bătut

Mai mult ca perfectul

io aş tu ai iel ar	*tutudissem* fi bătut, *sau* fi fost bătut	noi am voi aţi iei ar	fi bătut, *sau* fi fost bătut

Viitorul la conjunctiv lipseşte

Scanned with OKEN Scanner

Modus Infinitivus.

Tempus Praesens.

Á bátere, *tundere.*

Praeteritum.

Á fi batut, *vel* Á fi fost batut, *tutudisse.*

Futurum.

Á fi batatoriu, *verberaturus.*

Supinum.

Batut, *verberatus.*

Gerundium in di, *et* dum.

De bátere, *vel* De batut, *verberandi*, vel *ad verberandum.*

Gerundium in do.

Baténd, *tundendo.*

Participii Praesens.

Batènd; *vel* Batatoriu, *tundens.*

Futurum.

Á fi batatoriu, *verberaturus.*

Sic conjugantur: Fác, *facio.* Pun, *pono*, Cred, *credo.* Cuprind, *comprehendo.* Zic, *dico.* Duc, *duco.* Álleg, *eligo.* Merg, *pergo*, Trec, *transeo*, &c.

Nota I. Duc, Fác, Zic, formant secundam Personam Praesentis Imperativi *Dù*; *Fà Zi.* Tertiam sicut *Bát.*

II.

II Trec, & Merg, formant: *Treci*, transi, *Mergi*, pergi.

III. Desinentia in *un*, formant Supinum, mutando *un* in *us*, v. g. Pun, *pono*, Pus, *positus.*

IV. Desinentia in *g* & *und*, item Rád, *rado.* Zic, *dico.* Duc *duco*, formant Supinum mutando ultimam Consonantem in *s*, v. g. Alleg, *eligo*; Álles *electus.* Pung. *pungo*; Puns, *punctus* Duc, dus. Zic, zis Rad, ras. Tund, *to deo*, tuns.

V. Verba, quorum Supinum desinit in *s*, formant Praeteritum Perfectum Absolutum, addendo Supino *seiu*, v. g. Pun, pus, pusseiu. Duc. dus, dusseiu, &c.

IV. CONJUGATIO

Modus Indicativus.

Tempus Praesens.

Io dorm, *ego dormio.*	Noi dorm-im
Tu dorm-i.	Voi dorm-iti
Iel doarm-e.	Iei dorm.

Praeteritum Imperfectum

Io dorm-ieám, *dormiebam.*	Noi dorm-ieám, *dormiebamus.*
Tu dorm-ieái.	Voi dorm-ieati.
Iel dorm-ieá.	Iei dorm-ieá.

Praeteritum Perfectum.

Io ám } *dormivi.*	Noi ám }
Tu ái } dormit.	Voi ái } dormit.
Iel au }	Iei au }

Prae-

MODUL INFINITIV

Prezentul

a batere, *tundere*

Perfectul

a fi bătut, *sau* a fi fost bătut, *tutudisse*

Viitorul

a fi bătătoriu, *verberaturus*

Supinul

bătut, *verberatus*

Gerunziul în di *şi* dum

de batere, *sau* de bătut, *verberandi*, sau *ad verberandum*

Gerunziul în do

bătînd, *tundendo*

Participiul prezent

bătînd, *sau* bătătoriu, *tundens*

Viitorul

a fi bătătoriu, *verberaturus*

La fel se conjugă: fac, *facio;* pun, *pono;* cred, *credo;* cuprind, *comprehendo;* zic, *dico;* duc, *duco;* aleg, *eligo;* merg, *pergo;* trec, *transeo* etc.

Notă. I. Duc, fac, zic formează persoana a doua a prezentului imperativ *du, fa* [sic.!], *zi.* A treia ca şi *bat.*

II. Trec şi merg formează: *treci* „transi", *mergi* „perge".

III. Cele care se termină în *un* formează supinul schimbînd pe *un* în *us*: de ex.: pun, *pono*, pus, *positus.*

IV. Cele care se termină în *g* şi *und*, la fel ca rad, *rado;* zic, *dico;* duc, *duco*, formează supinul schimbînd consoana ultimă în *s*, de ex.: aleg, *eligo* — ales, *electus;* pung, *pungo* — puns, *punctus;* duc, dus; zic, zis; rad, ras; tund, *tondeo*, tuns.

V. Verbele al căror supin se termină în *s* formează perfectul simplu adăugînd la supin *sei;* de ex.: pun, pus, pusei; duc, dus, dusei etc.

CONJUGAREA a IV-a

MODUL INDICATIV

Prezentul

io dorm, *ego dormio*	noi dorm-im
tu dorm-i	voi dorm-iţi
iel doarm-e	iei dorm

Imperfectul

io dorm-eam, *dormiebam*	noi dorm-eam *dormiebamus*
tu dorm-eai	voi dorm-eaţi
iel dorm-ea	iei dorm-ea[u]

Perfectul compus

io am tu ai iel au	*dormivi* dormit,	noi am voi aţi iei au	dormit

Praeteritum Abſolutum.

Io dorm-ſi, *dormivi.* Noi dorm-iram.
Tu dorm-iſi. Voi dorm-irati.
Iel dorm-ì. Iei dorm-ira.

Plusquamperfectum.

Io ám } *dormiveram.* Noi ám }
Tu ái } ſost dormit. Voi áti } ſost dormit.
Iel áu } Iei áu }

Plusquamperfectum Abſolutum.

Io dorm-issem, *dormi-veram.* Noi dorm-issem, *dormiveramus.*
Tu dorm-isseſi. Voi dorm-isseti.
Iel dorm-isse. Iei dorm-isse.

Futurum.

Io oi, *vel* voi } *dormiam* Noi om, *v.* vom }
Tu ei, *vel* vei } dormì. Voi eti, *v.* veti } dormì.
Iel á, *vel* vá } Iei or, *vel* vor }

Modus Imperativus.

Tempus Praeſens.

Dormi tu, *dormi tu.* Dormiti voi, *dormite vos*
Doarma iel, *dormiat ille.* Doarma iei, *dormiant illi.*

Futurum.

Se dorm io, *dormiam ego.* Se dorm-im noi, *dormiamus nos.*
Se dorm-i tu. Se dorm-iti voi.
Se doarm-a iel. Se doarm-a iei.

Modus Conjunctivus.

Tempus praeſens eſt ſimile Futuro Imperativi.

Imperfectum.

Io aſi } *dormirem.* Noi ám }
Tu ai } dormì. Voi áti } dormì.
Iel ár } Iei ár }

Prael Perfectum.

Se ſiu } *ut dormiverim.* Se ſim }
Se ſii } dormit. Se ſiti } dormit.
Se ſie } Se ſie }

Plusquamperfectum.

Io áſi } *dormiviſsem.* Noi ám }
Tu ái } ſi dormit, *vel* ſi Voi áti } ſi dormit, *vel*
Iel ár } ſost dormit. Iei ár } ſi ſost dormit.

Futuro Conjunctivus caret.

Modus Infinitivus.

Tempus Praeſens.

A dormire, *dormire.*

Praeteritum.

A ſi, *vel* A ſi ſost dormit, *dormiviſse*

Futurum.

A ſi dormitoriu, *dormiturus.*

Gerundium in di, *et* dum.

De dormire, *vel* De dormit, *dormiendi*, vel *dormiendum*

Perfectul simplu

io dorm-ii, *dormivi*	noi dorm-irăm
tu dorm-işi	voi dorm-irăţi
iel dorm-i	iei dorm-iră

Mai mult ca perfectul

io am tu ai iel au	*dormiveram* fost dormit,	noi am voi aţi iei au	fost dormit

Mai mult ca perfectul absolut

io dorm-isem, *dormiveram*	noi dorm-isem, *dormiveramus*
tu dorm-iseşi	voi dorm-iseţi
iel dorm-ise	iei dorm-ise

Viitorul

io oi *sau* voi tu ei *sau* vei iel a *sau* va	*dormiam* dormi,	noi om *sau* vom voi eţi *sau* veţi ei or *sau* vor	dormi

MODUL IMPERATIV

Prezentul

dormi tu, *dormi tu*	dormiţi voi, *dormite vos*
doarmă iel, *dormiat ille*	doarmă iei, *dormiant illi*

Viitorul

să dorm io, *dormiam ego*	să dorm-im noi, *dormiamus nos*
să dorm-i tu	să dorm-iţi voi
să doarm-ă iel	să doarm-ă iei

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul este la fel cu viitorul imperativului.

Imperfectul

io aş tu ai iel ar	*dormirem* dormi,	noi am voi aţi iei ar	dormi

Perfectul

să fiu să fii să fie	*ut dormiverim* dormit	să fim să fiţi să fie	dormit

Mai mult ca perfectul

io aş tu ai iel ar	*dormivissem* fi dormit *sau* fi fost dormit	noi am voi aţi iei ar	fi dormit *sau* fi fost dormit

Conjunctivul *la viitor* lipseşte.

MODUL INFINITIV

Prezentul

a dormire, *dormire*

Perfectul

a fi *sau* a fi fost dormit, *dormivisse*

Viitorul

a fi dormitor, *dormiturus*

Gerunziul în di şi dum

de dormire *sau* de dormit, *dormiendi* sau *dormiendum*

Scanned with OKEN Scanner

Gerundium in do

Dormind, *dormiendo.*

Supinum.

Dormit, *dormitum.*

Participii Præsens.

Dormind, *vel* Dormitoriu, *dormiens*

Futurum.

Á fi dormitoriu, *dormiturus.*

Sic conjugantur: Áud, *audio.* Sènti, *sentio* (cui additur i post t, ut distinguatur a *Sènt*, sum) Mint, *mentior.* Moriu, *morior.* Fug, *fugio.* Vin, *venio*, quod format Imperativum in *a*; v. g. Vina tu, *veni tu;* vina iel, &c.

Nota. Verba desinentia in *esc* pariter hoc modo conjugantur, tamen dum *primam*, & *secundam* personam Pluralis Numeri Præsentis Indicativi, nec non Supinum, & Infinitivi Præsens formant, illud *esc* amittunt; e. g. Maresc, *magnifico*, Noi Mar-im, *nos magnificamus*, Voi Mar-iti, *vos magnificatis*, Marit, *magnificatus.* Hæc eadem Verba Imperativi Præsentis secundam personam formant assumendo *e*; v. g. Umillesc, *humilio*, umillésie tu, &c.

CAPUT XIII.

De Verbis Passivis, Reciprocis, et Irregularium speciem præseferentibus.

§. 1.

I Verba Activa fiunt Passiva præponendo eis in Singulari *Me*, *Te*, *Se*, & in Plurali *Ne*, *Ve*, *Se*. v. g. Me ved, *videor*, Te vezi, *videris*, &c

§. 2

§. 2.

II Verba Reciproca, ut habeant easdem particulas ante se, Passiva non sunt, sed Neutra; v. g. Me tem, *timeo.* Me mir, *miror.*

§. 3.

III. Sunt quædam Verba, quæ utut in Præsenti Indicativi regulariter desinant in *n*, possunt tamen in prima, & secunda Singulari Præsentis Indicativi, in tribus personis Singularibus Futuri, Imperativi, & in tertia Singulari Præsentis Imperativi *n* mutare in *iu*, ideoque irregularia dici.

Talia sunt: Pun, *pono.* Vin, *venio.* Tièn, *teneo.* Remân, *remaneo* &c.

§. 4.

IV Verbum Pot, *possum*, in prima persona Singulari Præsentis Indicativi dicitur etiam *Pociu*, de cetero conjugatur sicut Verba secundæ Conjugationis, nisi quod ubique mutet *o* in *u*, præter tres personas singulares, & tertiam pluralem Præsentis Indicativi, & Futuri Imperativi, secundam item & tertiam singularem, & tertiam pluralem Præsentis Imperativi; in quibus solis conservat *o*.

Gerunziul în do

dormind, *dormiendo*

Supinul

dormit, *dormitum*

Participiul prezent

dormind *sau* dormitor, *dormiens*

Viitorul

a fi dormitor, *dormiturus*

La fel se conjugă: aud, *audio*; sînt [= sîmţ], *sentio* (căruia i se adaugă *i* după *t* pentru ca să să se deosebească de *sînt* „sum"), mint, *mentior;* moriu, *morior;* fug, *fugio;* vin, *venio,* care formează imperativul în *ă;* de ex.: vină tu, *veni tu;* vină iel etc.

Notă. Verbele care se termină în *esc* se conjugă în acelaşi fel, totuşi îl pierd pe *esc* la persoana *întîi* şi *a doua* a numărului plural al prezentului indicativ, şi la fel formează şi supinul şi prezentul infinitivului; de ex.: măresc, *magnifico;* noi măr-im, *nos magnificamus;* voi măr-iţi, *vos magnificatis;* mărit, *magnificatus.* Aceleaşi verbe formează persoana a doua a imperativului prezent primind *e;* de ex.: umilesc, *humilio,* umileşte tu etc.

CAPITOLUL XIII

Despre verbele pasive, reciproce şi cele ce prezintă o formă neregulată

§ 1

I. Verbele active devin pasive[60] punîndu-li-se înainte la singular *mă, te, se* şi la plural *ne, vă, se;* de ex.: mă văd, *videor;* te vezi, *videris* etc.

§ 2

II. Verbele reciproce, chiar dacă au înaintea lor aceleaşi particule, nu sînt pasive, ci neutre; de ex.: mă tem, *timeo;* mă mir, *miror.*

§ 3

III. Sînt unele verbe care, chiar dacă la prezentul indicativ se termină regulat în *n,* pot totuşi să-l schimbe pe *n* în *i* la persoana întîi şi a doua de la singularul prezentului indicativ, la cele trei persoane din singular ale viitorului imperativ şi la persoana a treia din singular a prezentului imperativ şi de aceea se numesc neregulate.

Astfel de verbe sînt: pun, *pono;* vin, *venio;* ţîn, *teneo;* rămân, *remaneo* etc.

§ 4

Verbul pot, *possum,* la persoana întîi a prezentului indicativ se pronunţă chiar şi *poci,* altcum se conjugă ca verbele de conjugarea a doua, numai să schimbe peste tot pe *o* în *u,* în afară de cele trei persoane de la singular şi a treia de la pluralul prezentului indicativ şi a viitorului imperativ, precum şi [în afară] de a doua şi a treia singular şi de a treia plural a prezentului imperativ, la care se păstrează *o.*

CAPUT XIV.

De Adverbiis.

§. 1.

Adverbia alia sunt *Primitiva*, & alia *Derivativa*, quæ nimirum a Nominibus formantur. De illis postea; de his nota ista:

I. Adjectiva masculini, & communis Generis si solitarie sumantur, sunt Adverbia; v. g. Frumòs hom, *pulcher homo*, si sumam Adjectivum sine Substantivo, erit Adverbium, dicamque: Frumòs siede, *pulchre sedet*, & sic de reliquis.

II. A Substantivis prius forma Adjectivum, quod sit addendo Substantivis syllabam *esc*: tum adde huic syllabæ unum *e*, & habebis Adverbium; e. g. Domn, *Dominus*, domnesc, *dominalis*, domnéste, *dominaliter*, &c.

§. 2.

Adverbia Primitiva I. Locum indicantia.

I. Ad Interrogationem Unde? *ubi?*

Áici, vel Ici, *hic.*
Acollo, vel colo, *ibi.*
˜Inlauntru, *intus.*
Áfára, *foris.*
Dedesupt, *infra.*
Deasuprá, *supra.*
Dinsùs, *supra.*
Dingios, *infra.*
Oblu, *e regione.*
˜Inderept, *retro.*
Dupa, *post.*
˜Innáinte, *ante, coram*
Pretuthindene, *ubique, ubicunque.*
Fieste unde, *ubicunque.*
Unde fie, *usquam.*
˜Invrun loc, *ullo in loco*
Áirea, *alibi.*
Dinlauntru, *intrinsecus.*
Dináfára, *extrinsecus.*
Prisien, *praesto.*
Ácása, *domi.*
Departe, *procul.*

Áproape, *prope.*
Lánga, *penes.*
De deréptá, *v. ad dex-*
Dea deréptá, *stram.*
Deastângá, *ad sinistram.*

II. Ad Interrogationem Unde? *quò?*

˜Incoace, *huc.*
Ácolo, *eo.*
Sus, *sursum.*
Gios, *deorsum.*
˜Intra, *intro.*
Áfára, *foras.*
Dincollo, *trans.*
Áirea, *aliorsum.*
Necairi, *nuspiam.*
Innáinte, *antrorsum.*
˜Inderept, *retrorsum.*
˜Innapoi, *retro.*
˜Incrucisi, *transverse.*
˜Imponcisi, *opposite.*
Ácása, *domum.*
˜Incolo, *ultra.*
Delature, *ad latus.*

III. Ad Interrogationem Deunde? *unde?*

Deaici, *hinc.*
Deacolo, *inde.*
Deinlauntru, *ab intra.*
Din afára, *ab extra.*
Din derept, *a tergo.*
Deasuprá, *desuper.*
Dingios, *ab infra.*
Dedepárte, *a procul.*
Denecairi, *nullo ex loco.*
Depretutindene, *undequaque.*
Deâmbláturile, *utroque ex latere.*

IV. Ad Interrogationem Ânquatro? *qua?*

Peaicea, *vel* Peici, *hac.*
Álla, *vel* Lá, *illac.*
˜Insus, *sursum versus.*
˜In gios, *deorsum versus*

V. Ad Interrogationem Pânaunde? *quousque?*

Pânaáici, *hucusque.*
Panaácolo, *eousque.*
Pân lá încetát, *usque ad finem.*

CAPITOLUL XIV

Despre adverbe

§ 1

Unele adverbe sînt *primare*, iar altele *derivate* care se formează desigur de la nume. Despre acelea [primare] mai apoi, despre acestea notează următoarele:

I. Adjectivele de genul masculin şi comun[51], dacă se iau izolat[52], sînt adverbe; de ex.: frumos om, *pulcher homo*, dacă voi lua adjectivul fără substantiv va fi adverb şi voi zice: frumos şade, *pulchre sedet*, şi la fel despre celelalte.

II. Din substantive formează mai întîi adjectivul, ceea ce se face adăugînd substantivului silaba *esc;* apoi adaugă acestei silabe un *e* şi vei avea adverbul; de ex.: domn, *dominus;* domnesc, *dominalis;* domneşte, *dominaliter* etc.

§ 2

Adverbele primare. I. *Care arată locul*

I. *La întrebarea* unde? *ubi?*

aici *sau* ici, *hic*
acolo *sau* colo, *ibi*
înlăuntru, *intus*
afară, *foris*
dedesupt, *infra*
deasupra, *supra*
din sus, *supra*
din gios, *infra*
oblu, *e regione*
îndărăpt, *retro*
după, *post*
înainte, *ante, coram*
pretutindene, } *ubique*
fieşte unde[53], } *ubicunque*
unde fie, *usquam*
în vrun loc, *ullo in loco*
airea, *alibi*
din lăuntru, *intrinsecus*
din afară, *extrinsecus*
pristen, *praesto*
acasă, *domi*
departe, *procul*
aproape, *prope*
de-a stînga, *ad sinistram*
lîngă, *penes*
de dreapta *sau* de-a dreapta, } *ad dextram*

II. *La întrebarea* unde? *quo?*

încoace, *huc*
acolo, *eo*
sus, *sursum*
gios, *deorsum*
întră[54], *intro*
afară, *foras*
dincolo, *trans*
airea, *aliorsum*
nicăiri, *nuspiam*
înainte, *antrorsum*
îndărăpt, *retrorsum*
înapoi, *retro*
încrucişi, *transverse*
împoncişi, *opposite*
acasă, *domum*
încolo, *ultra*
delature, *ad latus*

III. *La întrebarea* de unde? *unde?*

de aici, *hinc*
de acolo, *inde*
de înlăuntru, *ab intra*
dinafară, *ab extra*
dindărăpt, *a tergo*
deasupra, *desuper*
din gios, *ab infra*
de departe, *a procul*
de nicăieri, *nullo ex loco*
de pretutindeni, *undequaque*
de âmb[e] laturile[55], *utro que ex latere*

IV. *La întrebarea* încătro? *qua?*

pe aicea *sau* pe ici, *hac*
ala *sau* la, *illac*
în sus, *sursum versus*
în gios, *deorsum versus*

V. *La întrebarea* pînă unde? *quousque?*

pînă aici, *hucusque*
pînă acolo, *eousque*
pîn[ă] la încetat, *usque ad finem*

Scanned with OKEN Scanner

§. 3.

II. Adverbia Tempus significantia.

Ámù, Ácùm, } *modo.*
Ápoi, *deinde.*
Ástazi, *hodie.*
Indáta, Minteni, Currênd, } *illico.*
Degrába, Rapede, } *cito, de re pente.*
Mâne, *cras.*
Demâneatia, *mane.*
Poimâne, *perendie.*
Ieri, *heri.*
Álálta ieri, *nudius tertius.*
Daunazi, *nuper.*
Odáta, *semel.*
Odimoara, *olim.*
Oarequând, *aliquando*
Quâteodata, *interdum.*
Ínterim, *interim.*
Quând, *quando.*
Niciodáta, *nunquam.*
Pururea, Totdeauna, } *semper.*
Târziu, *tarde.*
Têmpurie, *tempestive.*
Intraáceea, *interea.*
Demulteori, *multoties.*
Ádes, *vel* Des, *saepe.*
Rár, *raro.*
Ráreori, *raro.*
Máitot deauná, *plerumque.*
Iára, *iterum.*

§. 4.

III. Adverbia Ordinis.

De nou, *denuo.*
Íntáiu, *primo.*
Deací, *deincepe.*
Dupaáceea, *postea.*
Táándá, *tandem.*
Preurma, *postreme.*
Inse, *ceterum.*
Incálcit, *confuse.*

§. 5.

IV. Adverbia interrogandi.

Decè? Pentrucè? Caci? } *cur? quare?*
Quum? *quomodo?*
Quât? *quantum?*
Dárápoi? *quid tum?*
Áu? *an? num?*
Áliá? *itane?*
Preunde? *qua?*
Quât depárte? *quam procul?*
Pâna quând? *quamdiu*
De quând? *a quo?*
De quâte ori? *quoties?*
Ân? *an?*
Quât de máre? *quam magnum?*
Ce? *quid?*

§. 6.

V. Adverbia dubitandi.

Doara, *forte.*
Oare? *utrum?*
Dára? *ecquid?*
Quálá, *circiter.*
Mái lá, Mái, } *fere.*

§. 7.

VI. Alia diversarum Specierum Adverbia.

Numái, *tantum.*
Foarte, *nimis.*
Prea, *valde.*
Nemicá, *nihil.*
Tocmá, *plane.*
Indár, *gratis.*
Bine, *bene.*
Ábea, *vix.*
Lesne, *facile.*
Ánevoe, *difficulter.*
Quá, *quasi.*
Qua, *quod.*
Que, *quia.*
Prequum, *quemadmodum.*
Iea, *ita, omnino.*
Oare quum, *aliquomodo.*
Áncái, *saltem.*
Anque, *adhuc.*
Macár, *saltem.*
Macárfi, *quamquam.*
Desi, *etsi.*
Mácárque, *quamvis.*
Tat, Tatusi, Tám, } *tamen.*
Máiáles, *praesertim.*
Máivîrtos, *potius.*
Máibine, *melius.*
Vezibine, *utique.*
Ámintrilea, *aliter.*
Ádeverát, *sane.*
Cu buna sáma, *revera.*
De buna sáma, *pro certo.*
Áliá dára, *ergo.*
Ci, *atqui*, &c.

II. *Adverbe care arată timpul*

amu, acum, } *modo*
apoi, *deinde*
astăzi, *hodie*
îndată, minteni, } *illico*
curînd, degrabă, repede, } *cito, de repente*
mîne, *cras*
demîneaţă, *mane*
poimîne, *perendie*
ieri, *heri*
alaltăieri, *nudius tertius*
deunăzi, *nuper*
odată, *semel*
odinioară, *olim*
oarecînd, *aliquando*
cîteodată, *interdum*
aoarea, *interim*
cînd, *quando*
niciodată, *nunquam*
pururea, totdeauna, } *semper*
tîrziu, *tarde*
timpurie, *tempestive*
într-aceea, *interea*
de multe ori, *multoties*
ades *sau* des, *saepe*
rar, *raro*
arareori, *raro*
mai totdeauna, *plerumque*
iară, *iterum*

§ 4

III. *Adverbe ordinale*

de nou[57], *denuo*
întîi, *primo*
deaci, *deinceps*
după aceea, *postea*
tanda[57], *tandem*
pre urmă, *postreme*
însă[58], *ceterum*
încîlcit, *confuse*

§ 5

IV. *Adverbe interogative*

de ce?
pentru ce?
căci? } *cur? quare?*
cum? *quomodo?*
cît? *quantum?*
darapoi? *quid tum?*
au? *an? num?*
aşa? *itane?*
pre unde? *qua?*
cît [de] departe? *quam procul?*
pînă cînd? *quamdiu?*
de cînd? *a quo?*
de cîte ori? *quoties?*
an? *an?*
cît de mare? *quam magnum?*
ce? *quia*

§ 6

V. *Adverbe dubitative [de îndoială]*

doară, *forte*
oare? *utrum?*
dară? *ecquid?*
ca la, *circiter*
mai la *sau* mai, } *fere*

§ 7

VI. *Alte adverbe de diferite feluri*

numai, *tantum*
foarte, *nimis*
prea, *valde*
nemica, *nihil*
tocma[i], *plane*
în dar, *gratis*
bine, *bene*
abia, *vix*
lesne, *facile*
anevoie, *difficulter*
ca, *quasi*
că, *quod*
că, *quia*
precum, *quemadmodum*

ia, *ita, omnino*
oarecum, *aliquomodo*

încai, *saltem*
încă, *adhuc*
măcar, *saltem*
măcarşi, *quamquam*
deşi, *etsi*
macar că, *quamvis*
tăt, tătuşi, tam, } *tamen*
mai ales, *praesertim*
mai vîrtos, *potius*
mai bine, *melius*
vezi-bine, *utique*
amintrilea, *aliter*
adevărat, *sane*
cu bună samă, *revera*
de bună samă, *procerto*
aşa dară, *ergo*
ci, *atqui* etc.

Scanned with OKEN Scanner

CAPUT XV.

De Præpositionibus.

§. 1.

Præpositiones aliæ regunt Dativum, aliæ Accusativum, Ablativum aliæ.

§. 2.

I. Præpositiones, quae regunt Dativum, sunt:

Ásuprá, *contra.*	˜Ináintea, *ante.*
Deasuprá, *supra.*	˜Inlauntru, *intra.*
Dedesupt, *infra.*	˜Inderept, *post.*
˜Incoantra, *contra.*	

Nota. Hæ Præpositiones dum cum Pronominibus personalibus construuntur, volunt habere post se loco Dativi Nominativum fæmineum Possessivorum; e. g. Ásuprá, Mea, Taá, Saá, Noastra, Voastra, *contra me, te, se, nos, vos.* Quamvis bene dicatur etiam *Ásuprá lui, lor*, contra illum, illos.

§. 3.

II. Præpositiones regentes Accusativum sunt:

Lá, *ad, apud.*	Quâtra, *versus.*
Lânga, *penes.*	Subt, *subter, sub.*
Dupa, *post.*	Pre, *supra, super.*
˜Intra, *intra.*	Spre, *ad, in.*

§. 4.

III. Præpositiones regentes Ablativum:

Delá, *ab.*	Din, *ex.*
De, *de.*	˜In, *in.*
Cu, *cum.*	

Nota. Sequentes volunt post se habere Præpositionem *De.*

Áfara, *extra.*	Dincolo, *trans.*
Depárte, *procul.*	Far, *sine.*
Aproape, *prope.*	

e. g.

Toti s'au nascut în peccát áfára de Christos, *Omnes nati sunt in peccato extra Christum.*

Nota. Omnes Accusativi, & Ablativi amittunt Particulas *Pre*, & *Delá*, quando eos præcedit Præpositio aliqua in Constructione.

CAPUT XVI.

De Conjunctionibus.

§. 1.

Conjunctiones, ut scitur, inserviunt ad conjungendas Orationis Partes. Sunt autem sequentes.

Shi, *et.*	Decè, *quare.*
˜Anqueşi, *etiam.*	Pentrucè, *quamobrem.*
Nici, *nec, neque.*	Deaceea, *ideo, igitur.*
Shişi, *et, etiam.*	Pentruăceea, *propterea.*
Qua, *quod.*	
Que, *quia.*	Iár, *sed.*
Quá, *velut.*	Ci, *atqui.*
Quálî, *quasi, sicut.*	De quumvá, *si quomodo.*
Fiindqua, *quoniam.*	
Se, *ut.*	Prequum dára, *sicut ergo.*
De, *si.*	
Denù, *nisi*, vel *sinon.*	Deaque, *quodsi*, v. *si.*
Álmintrillea, *alias.*	Áltadáta, *alias.*
Adeque, *adeoque*, vel *scilicet.*	Faranumâi, *nisi tantum.*

Nu-

CAPITOLUL XV

Despre prepoziţii

§ 1

Unele prepoziţii cer dativul, altele acuzativul, altele ablativul.

§ 2

I. *Prepoziţiile care cer dativul*[59] *sînt:*

asupra, *contra*
deasupra, *supra*
dedesupt, *infra*
încoantră, *contra*
înaintea, *ante*
înlăuntru, *intra*
îndărăpt, *post*

Notă. Aceste prepoziţii, cînd se construiesc cu pronumele personale, cer după ele în loc de dativ nominativul feminin al posesivelor; de ex.: asupra mea, ta, sa, noastră, voastră, *contra me, te, se, nos, vos.* Deşi se spune bine şi *asupra lui, lor* „contra illum, illos".

§ 3

II. *Prepoziţiile care cer acuzativul sînt:*

la, *ad, apud*
lîngă, *penes*
după, *post*
întră, *intra*
cătră, *versus*
subt, *subter, sub*
pe, *supra, super*
spre, *ad, in*

§ 4

III. *Prepoziţiile care cer ablativul:*

de la, *ab*
de, *de*
cu, *cum*
din, *ex*
în, *in*

Notă. Următoarele cer după ele prepoziţia *de*[60]:

afară, *extra*
departe, *procul*
aproape, *prope*
dincolo, *trans*
făr, *sine*
de ex.:

Toţi s-au născut în păcat afară de Hristos, *Omnes nati sunt in peccato extra Christum.*

Notă. Toate acuzativele şi ablativele pierd particulele *pe* şi *de la* cînd le precedă în construcţie vreo prepoziţie.

CAPITOLUL XVI

Despre conjuncţii

§ 1

Conjuncţiile, după cum se ştie, servesc pentru a lega părţi de vorbire. Sînt deci următoarele:

şi, *et*
încăşi, *etiam*
nici, *nec, neque*
şişi, *et, etiam*
că, *quod*
că, *quia*
ca, *velut*
ca şi, *quasi, sicut*
fiindcă, *quoniam*
să, *ut*
de, *si*
de nu, *nisi* sau *sinon*
almintrilea, *alias*
adecă, *adeoque* sau *scilicet*
de ce, *quare*
pentruce, *quamobrem*
de aceea, *ideo, igitur*
pentru aceea, *propter ea*
iar, *sed*
ci, *atqui*
de cumva, *si quomodo*
precum dară, *sicut ergo*
dacă, *quodsi* sau *si*
altădată, *alias*
fără numai, *nisi tantum*

Numái, *tantum.*
Áşá dára, *itaque.*
Drèptácéia, *proinde.*
Cu quât mái máre, *quanto major.*
Cu átât mái táre, *tanto fortior.*
De quumvá, *casu quo.*
Quât nu, *quin.*
Sáu, *aut* vel *seu.*
Shiiir, *item.*
Ime, *imo.*

Reliqua vide in Adverbiis.

CAPUT XVII.

De Interjectionibus.

§. 1.

Interjectiones, quibus animi motus, & paſſiones exprimuntur, ſunt iſtæ:

Ode! o ſi, vel utinam! Oh vái! *proh dolor!* O dáta cu ânima! *macte animo!*
Áhá! *ah!*
Vái! *væ!*
Oh! *eh!*
Cárate! *apage!*
Mai! *heus tu!*

PARS

PARS III.

DE SYNTAXI.

CAPUT I.

De Syntaxi Articulorum.

§. 1.

Ut ea, quæ *Parte II. Cap. I. II. & III.* dicta fuere de ordine, quem Articuli tenent in Conſtructione cum Nominibus, miſſa faciam de Syntaxi eorundem Articulorum ſequentia ſunt obſervanda:

I. Articulo indefinito Daco-Romani utimur:

Primo in omnibus iis circumſtantiis, in quibus adhibent Itali Articulum indefinitum *Uno*, Hungari *Egy*, Germani Ein, e. g. Dami o cárte, *da mihi aliquem librum.* Âm vezut un Domn máre, *vidi aliquem magnum Dominum*, &c.

Secundo. Quando aliquem aut valde extollimus, aut valde deprimimus; *verbo* quando plus ſignificamus, quam dicimus; e. g. Áu murit un Cesár, ſi tu nuvei muri? *Mortuus eſt unus Cæſar, et tu non morieris?* Un várvár se zica áceastaá unui Román! *Barbarus, ut dicat hoc Romano!*

§. 2.

numai, *tantum*
așa dară, *itaque*
drept aceea, *proinde*

cu cît mai mare, *quanto major*
cu atît mai tare, *tanto fortior*

de cumva, *casu quo*
cît nu, *quin*
sau, *aut* sau *seu*
și iar, *item*
îme[61], *imo* [=din contră, ba nu]

Pe celelalte vezi-le la adverbe.

CAPITOLUL XVII

Despre interjecții

§ 1

Interjecțiile care exprimă stări sufletești[62] și pasiuni sînt acestea:

ode!, *o si* sau *utinam!* oh vai! *proh dolor!*

aha! *ah!*
vai! *vae!*
oh! *oh!*

odată cu inima[63]! *macte animo!*
cară-te! *apage!*
mai! *heus tu!*

PARTEA A III-A

DESPRE SINTAXĂ

CAPITOLUL I

Despre sintaxa articolelor

§ 1

Trecînd peste cele ce s-au spus în *partea a II-a, cap. I, II și III* despre locul ce-l țin articolele în combinația lor cu numele, despre sintaxa acelorași articole mai trebuie să se observe următoarele:

I. Daco-romanii ne folosim de articolul nehotărît:

Intîi în toate acele împrejurări în care italienii folosesc articolul nehotărît *uno*, ungurii *egy*, germanii *ein*; de ex.: Dă-mi o carte, *da mihi aliquem librum*; Am văzut un domn mare, *vidi aliquem magnum dominum* etc.

Al doilea. Cînd ridicăm sau coborîm pe cineva foarte mult; cînd cu cuvîntul mai mult indicăm decît spunem; de ex.: Au murit un Cesar, și tu nu vei muri? *Mortus est unus Caesar, et tu non morieris?*; Un varvar să zică aceasta unui român! *Barbarus, ut dicat hoc romano!*

§. 2.

II. Articulo definito, quo nempe res determinamus, utimur in iis circumstantiis, in quibus utuntur Itali Articulo *Il*, Hungari *A'* vel *az*, Germani Der, e. g. Omul e moritoriu, *homo est mortalis*. Táta'l bun place pe fii, *pater bonus amat filios*.

§. 3.

III. Quando volumus proferre aliquid omnino indeterminatum, adhibemus Nomina sine ullo Articulo; e. g. Tipa lemn, nu piétra, *projice lignum, non petram*.

Reliqua de Articulo vide *Part. II. Cap. I. II. & III.*

CAPUT II.

De Syntaxi Nominum, et Pronominum

§. 1.

Plura Nomina Daco-Romana in eadem Constructione posita sic construuntur invicem, ut apud Latinos; ideo de his regulas speciales tradere, opus non est.

§. 2.

Neque etiam necessarium est docere, qui construantur cum Adjectivis, aut Pronominibus, quum etiam de his egerimus *Part. II Cap. II. & III.* Sed ea solum commemoranda sunt, in quibus a Latinis differunt, aut hucusque dicta non fuere. Sit itaque Regula:

I. Ab-

I. Ablativus instrumenti, qui a Latinis absque ulla Præpositione, a Daco-Romanis adhibetur cum Præpositione *cu*, e. g. Punge cu cutitul, *punge cultro*. Táie cu securea, *feinde securi*.

II. *Pre* Accusativi rebus inanimatis apponere non est opus; e. g. Du párul deasupra, *asporta palum hinc*.

III. Rebus animatis solet apponi *Pre*, ut distinguatur agens a patiente; e. g. Léul áu invins pre urs, *Leo vicit ursum*.

Nota. Dixi *Pre urs*, & non *Pre ursul*, quia non determinavi, quem ursum: quod tum fieret, si Adjectivum, vel aliud aliquid rem determinans aut expresse adderetur, aut saltem subintelligeretur; e. g. Leul áu invins pre ursul cel mare, *vel* pre ursul domnului *Leo vicit ursum illum magnum*, vel *ursum domini*.

IV. Si Substantivum, quod in una Constructione expressum fuit, in altera ejusdem discursus recurrat, ne sæpius repetatur, omittitur, atque ejus loco ponitur solus Articulus, definitus quidem, si Substantivum omissum fuit masculinum; secus indefinitus. Clarius: loco Masculini ponitur *L*, & loco Fæminei Substantivi *O*, de quorum collocatione in Constructione hæc nota:

1) Si adest in Constructione Verbum auxiliare, illi præponuntur immediate: e. g. Dátutiáu cutitul? *deditne tibi cultrum?* Mi láu dát, *dedit*, vel potius *mihi illum dedit*. Dátutiau peana-á? Mi o a dat, *mihi dedit illam*.

2) Si

§ 2

II. De articolul hotărît, cu care adică determinăm lucrurile, ne folosim în acele împrejurări în care italienii se folosesc de articolul *il*, ungurii de *a*, sau *az*, germanii de *der*, de ex.: Omul e muritoriu[1], *homo est mortalis*; Tatăl bun place pe fii, *pater bonus amat filios*.

§ 3

III. Cînd vrem să arătăm ceva cu totul nedeterminat, folosim numele fără nici un articol; de ex.: Ţipă[22] lemn, nu piatră, *projice lignum, non petram*.

Celelalte despre articol vezi-le *în partea a II-a cap. I, II şi III*.

CAPITOLUL II

Despre sintaxa numelor şi a pronumelor

§ 1

Mai multe nume româneşti puse în aceeaşi construcţie se leagă unul de altul ca la latini, de aceea nu e nevoie să se dea reguli speciale despre acestea.

§ 2

Şi nu este necesar nici să arătăm cum se construiesc cu adjectivele sau cu pronumele deoarece şi despre acestea am vorbit în *partea a II-a cap. II şi III*. Ci numai acelea sînt de amintit în care diferă faţă de latini sau nu s-a spus despre ele pînă aici.

Şi astfel să fie regula:

I. Ablativul instrumentului, care la latini [se construieşte] fără nici o prepoziţie, la români se face cu prepoziţia *cu*; de ex.: Punge cu cuţitul, *punge cultro*; Taie cu securea, *scinde securi*.

II. La lucrurile neînsufleţite nu este nevoie să se pună *pre* la acuzativ; de ex.: Du parul de aici, *asporta palum hinc*.

III. La lucrurile însufleţite se obişnuieşte a se pune *pre* pentru a se deosebi agentul de cel care sufere lucrarea; de ex.: Leul au învins pre urs, *leo vicit ursum*.

Notă. Am zis *pre urs* şi nu *pre ursul*, căci nu am determinat pe care urs, ceea ce s-ar întîmpla dacă ar fi alăturat un adjectiv sau alt determinant sau măcar s-ar subînţelege; de ex.: Leul au învins pre ursul cel mare *sau* pre ursul domnului, *leo vicit ursum illum magnum* vel *ursum domini*.

IV. Dacă un substantiv, care a fost exprimat într-o construcţie, revine în alta a aceleiaşi vorbiri, ca să nu se repete se omite şi în locul lui se pune numai articolul, hotărît dacă substantivul omis a fost masculin, altfel cel nehotărît[3]. Mai clar: în loc de masculin se pune *l* şi în locul substantivului feminin *o*, despre a căror aşezare în construcţie notează-ţi acestea:

1) Dacă în construcţie se află verb auxiliar, se pune imediat înaintea lui; de ex.: Datu-ţi-au cuţitul? *deditne tibi cultrum?* Mi l-au dat, *dedit* sau mai bine *mihi illum dedit*, Datu-ţi-au peana? Mi-o au dat, *mihi dedit illam*.

Scanned with OKEN Scanner

2) Si non adeſt auxiliare, ſed adſunt Dativi Pronominum perſonalium ſive contracti, ut mi, ti, ſi; ni, vi, ſi, ſive non contracti, ut mie, tie, ſie, noao, voao, ſie, ponuntur immediate poſt hos Dativos; e. g. Dati cutitul? *datne tibi cultrum?* Dati pănaa? *datne tibi pennam?* Mi l da, *mihi illam dat.* Mi o da, *mihi illam dat*, quod latine dicerem: *dat.*

3) Si nec auxiliare, nec Dativi Perſonalium adſunt, ponuntur illico poſt verbum finitum; e. g. Da oi cutitul lui Petru? Dal. *Dabone cultrum Petro? Da illum.*

Nota. Loco *Dal* poteſt dici etiam *Dal lui*, da illum illi, videlicet maſculo: nam ſi fœmina foret, deberet dici *Dal iei*, da illum illi.

Nota 2. Da il, da ei illum, quamvis de ſolis fœmineis dici deberet, tamen dicitur communiter etiam de maſculinis; e. g. Dă oi lui Petru, *vel* Dă oi Anna-ei cutitul? *reſpondeo:* Da il, &c.

4) Nomina propria Virorum, item vox *Zeu*, ſi poſt illa ſequatur Adjectivum, vel Poſſeſſivum aliquod, accipiunt Articulum definitum ſicut alia Subſtantiva, in omnibus caſibus; ſecus tantum in Genitivo, & Dativo volunt ante ſe illum habere; e. g. Zeul meu, *Deus meus.* A Zeului meu, *Dei mei* &c. A lui Zĕu, *Dei.* Lui Zeu, *Deo.*

5) Numeri ab unitate incipiendo usque ad vicesimum exclusive volunt habere poſt ſe Nominativum Pluralem; (ſi unitatem excipias, in qua, nec non in binario, & ter-

ternario, etiam in Genere concordant) a vicesimo vero usque in infinitum deſiderant poſt ſe habere Ablativum cum Præpoſitione *De*; e. g. Un h m, *unus homo.* O muiĕre, *una mulier.* Doi Bă bati, *duo viri.* Doao femei, *duae foeminae.* Trei tauri, *tres tauri.* Trei junince, *tres juvencae.* Pátru juninci, *quatuor juvenci.* Zĕce cerbi, *decem cervi.* Noao spre zĕce peşti, *novemdecim piſces.* Doao zeci de corbi, *viginti corvi.* Doao zeci şi un de vulturi, *viginti et unus vultures.* Trei zeci de paſseri, *triginta paſseres*, &c.

6) Accuſativi Pronominum perſonalium *Io*, *Tu*, ſoleni addi ei in Conſtructione contracti, Pronominis *Iel* absque contractione; omnes autem absque particula *Pre*, ſi ſemel tantum ponantur; e. g. Me judeca reu, *me judicat malum*, vel *reum.* Te, êl, ne, ve, îi vede cu ochi rei, *Te, illum, nos, vos, illos aspicit*, vel *videt malis oculis.*

Quando tamen iidem Accuſativi bis ponuntur, ultimo poſiti loco nec contrahuntur, & etiam particulam *Pre* conſervant: e. g. Te judeca pre thine reu, *Te judicat reum*, vel *malum*, &c.

Reliqua, quæ ad Syntaxim Nominum, & Pronominum ſpectant, nec hic recenſita ſunt, aut pergunt ſicut apud Latinos, aut dicta fuere in 2. hujus opellæ parte.

C A-

2) Dacă nu se află [verb] auxiliar, ci se află pronume personale la dativ fie prescurtate ca *mi, ți, și; ni, vi, și,* fie neprescurtate ca *mie, ție, șie, nouă, vouă, șie,* [articolele] se pun îndată după aceste dative; de ex.: Dă-ți cuțitul? *datne tibi cultrum?*; Dă-ți peana? *datne tibi pennam?*, Mi-l dă, *mihi illum dat;* Mi-o dă, *mihi illam dat,* ceea ce latinește aș spune: *dat.*

3) Dacă nu se află nici auxiliar și nici dativul pronumelor personale, [articolele] se pun îndată după verb; de ex.: Da-oi cuțitul lui Petru? Dă-l, *Dabone cultrum Petro? Da illum.*

Notă. 1. În loc de *Dă-l* poți zice și *Dă-l lui* „da illum illi", firește la masculin, căci dacă ar fi feminin ar trebui să zici: *Dă-l iei* „da illum illi".

2. *Dă-i-l* „da ei illum", deși ar trebui să se spună numai de feminine, obișnuit se zice totuși și de masculine; de ex.: Da-oi lui Petru *sau* Da-oi Ană-ei [= Anei] cuțitul? *Răspund:* Dă-i-l etc.

4) Numele proprii de bărbați, precum și cuvîntul *Zeu,* dacă după ele urmează un adjectiv sau vreun posesiv, primesc articolul hotărît ca și alte substantive, la toate cazurile, altfel, dar numai la genitiv și dativ, îl cer înaintea lor; de ex.: Zeul meu, *Deus meus;* A Zeului meu, *Dei mei* etc.; a lui Zeu, *Dei,* Lui Zeu, *Deo.*

5) Numerii începînd de la unitate [de la unu] pînă la al douăzecilea exclusiv cer după sine nominativul plural; (dacă exceptezi unitatea și binarul [= pe doi] și ternarul [= pe trei] care se acordă și în gen) de la douăzeci însă pînă la infinit cer după sine ablativul cu prepoziția *de;* de ex.: Un om, *unus homo;* o muiere, *una mulier;* doi bărbați, *duo viri;* două femei, *duae faeminae;* trei tauri, *tres tauri;* trei junince, *tres juvencae;* patru juninci, *quator juvenci;* zece cerbi, *decem cervi;* nousprezece pești, *novemdecim pisces;* douăzeci de corbi, *viginti corvi;* douăzeci și un[u] de vulturi, *viginti et unus vultures;* treizeci de pasări, *triginta passeres,* etc.

6) Acuzativele pronumelor personale *ieu* și *tu* obișnuiesc a se folosi în formă scurtă, iar pronumele *iel* și fără prescurtare; toate însă fără particula *pre,* dacă se pun numai o dată; de ex.: Mă judecă rău, *me judicat malum* sau *reum;* te, îl[5], ne, vă, îi[5] vede cu ochi răi, *te, illum, nos, vos, illos aspicit* sau *videt malis oculis.*

Cînd însă aceleași acuzative se pun de două ori, cele care sînt în urmă nu se contrag, ci păstrează chiar și particula *pre;* de ex.: Te judecă pre tine rău, *te judicat reum* sau *malum* etc.

Celelalte care privesc sintaxa numelor și a pronumelor și nu au fost prezentate aici sau se formează ca la latini sau au fost spuse în partea a doua a acestui op mic.

Scanned with OKEN Scanner

CAPUT III.

De Syntaxi Verborum.

§. 1.

Quod Syntaxim Verborum Daco-Romanorum attinet, ea ferme coincidit cum Syntaxi Verborum Latinorum. Hoc tamen non obstante esto Regula:

I. Omnia Verba volunt habere Nominativum expressum, aut tacitum; e. g. Io ám cántát láuda lui Zeu, *ego cecini laudem Deo.*

II. Omnia Verba Activa regunt Accusativum; e. g. Cáuta cártea, *quaere librum.* Tiêne luminaá, *tene lumen.*

III. Verba, quæ in latina Lingua Dativum regunt, eundem etiam in Daco-Romana habere volunt; e. g. Dami ápa, se béu, *da mihi aquam, ut bibam.*

IV. Quæ Verba apud Latinos Genitivum regunt, apud Daco-Romanos regunt Ablativum cum Præpositione *De;* e. g. Ádati á minte de mine, *memineris mei.* Nuti uitá de mine, *non obliviscaris mei.*

Nota. Hæc Regula etiam Adjectivis, regentibus Genitivum apud Latinos, convenit; nam et illa apud nos regunt Ablativum cum Præpositione *De;* e. g. Plin de reutáte, *plenus reitatis*, vel *malitiae.* Posthitoriu de láuda, *cupidus laudis.*

V. Verba

V. Verba auferendi præter Accusativum regunt Ablativum cum Præpositione *Delá*, ab, e. g. Depárta delá mine luminaá, *remove a me lumen.*

VI. Quæ internam ablationem significant, regunt Ablativum cum Præpositione *din*, e vel ex; e. g. Scoatel din cása, *excute illum e domo.*

VII. Quæ timorem, gaudium, admirationemve significant, regunt Ablativum cum Præpositione *de*, & Accusativum Personæ, quacum concordant; e. g. Me tem de iel, *timeo illum.* Bucurate de fii tai, *gaude de filiis tuis.* Me mir de thine, *miror te.*

VIII. Verba regentia Accusativum, vel Dativum Personæ, ad majorem expressionem subinde utrumque duplicant, ita tamen, ut primum contrahant, secundum vero absque ulla contractione ponant, & quidem Accusativum cum particula *pre*, quæ, dum contracte ponitur Accusativus (uti jam diximus Cap. præcedenti) omitti solet; e. g. Te láud pre thine, *laudo te.* Se láuda pre sine, *laudat se* Mi au dát mie pâne, *dedit mihi panem.*

IX. Verba, quæ in Lingua Latina ~~accusa~~tivum postulant, eundem postulant etiam in Daco-Romana; v. g. Invátiel á vorbi, *doce eum verba facere.* Me ám urît á scriere, *nauseavi scribere.*

CAPITOLUL III

Despre sintaxa verbelor

§ 1

În ce privește sintaxa verbelor românești, ea coincide, aproape, cu sintaxa verbelor latinești. Cu toate acestea, iată regula:

I. Toate verbele pretind să aibă nominativ[6] exprimat sau neexprimat[7]; de ex.: Io am cîntat laudă lui [Dumne]zeu, *ego cecini laudem Deo.*

II. Toate verbele active[8] cer acuzativ; de ex.: Caută cartea, *quaere librum*; Ține lumina, *tene lumen.*

III. Verbele care cer în limba latină dativul, la fel îl cer și în română; de ex.: Dă-mi apă să beau, *da mihi aquam, ut bibam.*

IV. Verbele care la latini cer genitivul la români cer ablativul cu prepoziția *de;* de ex.: Adă-ți aminte de mine, *memineris mei;* Nu-ți uita de mine, *non obliviscaris mei.*

Notă. Această regulă se potrivește și adjectivelor care cer genitivul la latini, căci și ele la noi cer ablativul cu prepoziția *de;* de ex.: Plin de răutate, *plenus reitatis* sau *malitiae;* Poftitor de laudă, *cupidus laudis.*

V. Verbele care înseamnă a lua, în afară de acuzativ, cer albativul cu prepoziția *de la* „ab"; de ex.: Departă de la mine lumina, *remove a me lumen.*

VI. Cele care înseamnă darea afară cer ablativul cu prepoziția *din* „e" sau „ex"; de ex.: Scoate-l din casă, *execute illum e domo.*

VII. Cele care înseamnă teamă, bucurie, admirație cer ablativul cu prepoziția *de* și acuzativul persoanei cu care se acordă; de ex.: Mă tem de iel, *timeo illum;* Bucură-te de fiii tăi, *gaude de filiis tuis;* Mă mir de tine, *miror te.*

VIII. Verbele care cer acuzativul sau dativul persoanei, pentru o exprimare mai clară, le dublează întotdeauna pe fiecare, dar astfel că pe primul îl prescurtează, iar pe al doilea îl pun fără nici o prescurtare și anume acuzativul cu particula *pre,* care se obișnuiește a se omite cînd acuzativul se folosește prescurtat (cum am spus deja în capitolul precedent); de ex.: Te laud pe tine, *laudo te;* Se laudă pre sine, *laudat se;* Mi-au dat mie pîne, *dedit mihi panem.*

IX. Verbele care cer în limba latină infinitivul, îl cer pe același și în română; de ex.: Învață-l a vorbi, *doce eum verba facere;* M-am urît a scrie[9], *nauseavi scribere.*

Scanned with OKEN Scanner

Nota Diximus jam in Parte 2. dum de Infinitivo primæ Conjugationis ageremus, quo ultima Syllaba *re* Præſentis Infinitivi i loquendo non pronuncietur. Hujus admonitionis cave obliviscaris.

X Verba, quæ motum, aut quietem in loco ſignificant, ſic conſtruuntur: Ad interrogationem *unde?* quo? regunt Accuſativum cum Præpoſitione *lá*, ad; e. g. Se áu dus lá Romá *Romam ivit.* Purcéde lá Itáliá, *procedit*, ve *proficiſcitur in Italiam.*

Ad interrogationem *unde?* ubi? Ablativum cum Præpoſitione *în*, in; e. g. Ám ſost in Romá, *fui Romae.* Shéde in Bucureſti, *ſedet Bucureſtini.*

Ad interrogationem *deunde?* unde? regunt Ablativum cum Præpoſitione *din*, ex, ſi internum quid volueris exprimere, ſecus cum Præpoſitione *delá*, a, *vel* ab; Ám venit din Iáſi, *veni Jasio.* Áu fugit delá Romá, *fugit Româ.*

Excipe vocem *Cása*, domus, quæ cum iisdem verbis ſic conſtruitur:

Ad interrogationem *unde?* quo? vel ubi? ſi volumus ſignificare, quod ſit intus in domo, aut quod in eam intro pergat, *în cása*, in domo, *vel* in domum; ſecus dicimus: *á cása*, domi, *vel* domum.

Ad interrogationem *deunde?* unde? pariter dicimus *De á cása*, domo; & *din cása*, e domo.

XI. Quando interrogamus aliquid, in Conſtructione Verbum auxiliare poſtponimus principali; e. g. Facut áu? *fecitne?* Duce seá? *ibitne?* Fost áu facut? *fuceratne?* vel Facut áu fost? *idem.*

XII. Verba denotantia tempus ad interrogationem *quând?* quando? regunt Accuſativum cum Articulo definito, ſi tempus, quod exprimi debet, ſit indeterminatum; e. g. Quand ái puté veni lá noi? *quando poſses venire ad nos?* Quând ái trecut prin Iáſi? *quando transivisti per Jaſsium?* Respondeo: Zioá, nopteá, demineatiá, seraá, váraá, primaváraá, toamnaá, iérnaá, Dominecaá, Luniá, &c. *De die, nocte, mane, vesperi, de aestate, vere, autumno, hyeme, die Dominico, Lunae* &c.

Si autem determinatum, nomina dierum ponuntur ad Accuſativum absque ullo Articulo & Præpoſitione; e. g. Quând se ájuna in septemâna? *Quando jejunatur in hebdomada?* Respondeo: Mercuri, ſi Vineri, *Die Mercurii, et Veneris.*

Nomina partium anni cum Præpoſitione *lá*, ad, ſi tempus ſit futurum; cum Pronomine *ásta*, iſta, (quod iisdem nominibus præponitur) ſi præteritum; e. g. Me voiu duce lá vára, *ibo futura aestate.* Ám ſost álta toamna, *ſub praeterito autumno.*

Ad interrogationem *quât?* quamdiu, quantum? respondendum per Ablativum cum Præpoſitione *în*, vel ſine illa, ſemper tamen absque ullo Articulo; e. g. Quat ái ſezut în Romaá? *Quamdiu ſedisti Romae?* În cinci ánni. *In* cinci ánni, *quinque annis*

Cæ-

Notă. Am spus deja în partea a doua, cînd ne-am ocupat de infinitivul conjugării întîi, că în vorbire silaba ultimă *re* a prezentului infinitiv nu se pronunţă. Păzeşte-te să nu uiţi de acest sfat.

X. Verbele care arată mişcare sau repaus se construiesc astfel: La întrebarea *unde?* „quo?" cer acuzativul cu prepoziţia *la* „ad", de ex.: S-au dus la Roma, *Romam ivit;* Purcede la Italia, *proccdit* sau *proficiscitur in Italiam.*

La întrebarea *unde?* „ubi?", [cer] ablativul cu prepoziţia *în* „in"; de ex.: Am fost în Roma, *fui Romae;* Şede în Bucureşti, *sedet Bucurestini.*

La întrebarea *de unde?* „unde?" cer ablativul cu prepoziţia *din* „ex", dacă vrei să exprimi ceva dinăuntru, altfel [se formează] cu prepoziţia *de la* „a" *sau* „ab"; Am venit din Iaşi, *veni Iasio;* Au fugit de la Roma; *fugit Roma.*

Excepteză cuvîntul *casă* „domus", care, cu aceleaşi verbe, se construieşte astfel:

La întrebarea *unde?* „quo?" sau „ubi?" dacă vrem să arătăm că e înăuntru în casă sau că intră în ea: *în casă* „in domo" sau „in domum"; altfel spunem: *acasă* „domi" sau „domum".

La întrebarea *de unde?* „unde?" de asemenea spunem: *De acasă* „domo", şi *din casă* „e domo".

XI. Cînd întrebăm ceva, în formulare punem verbul auxiliar în urma celui principal; de ex.: Făcut-au? *fecitne?;* Duce-se-va? *ibitne?;* Fost-au făcut? *feceratne?* sau Făcut-au fost?[10] *idem.*

XII. Verbele care arată timp, la întrebarea *cînd?* „quando?", cer acuzativul cu articolul hotărît, dacă timpul ce trebuie exprimat este nedeterminat; de ex.: Cînd ai putea veni la noi? *quando posses venire ad nos;* Cînd ai trecut prin Iaşi? *quando transivisti per Iassium?* Răspund: ziua, noaptea, dimineaţa, seara, vara, primăvara, toamna, iarna, dumineca, lunia etc., *de die, nocte, mane, vesperi, de aestate, vere, autumno, hyeme, die Dominico. Lunae* etc.

Dacă însă [timpul] este precizat, numele zilelor se pune la acuzativ fără nici un articol şi prepoziţie; de ex.: Cînd se ajună în săptămînă? *quando jejunatur in hebdomada?* Răspund: miercuri şi vineri, *die Mercurii, et Veneris.*

Numele părţilor anului [se pune la acuzativ] cu prepoziţia *la* „ad", dacă e timpul viitor; cu pronumele *astă* „ista" (care se pune înaintea aceloraşi nume) dacă este trecutul; de ex.: Mă voi duce la vară, *ibo futura aestate.* Au fost astă toamnă, *fui praeterito autumno.*

La întrebarea *cît?* „quamdiu", „quantum?", trebuie să se răspundă prin ablativ cu prepoziţia *în* sau fără ea, totdeauna însă fără nici un articol; Cît ai şezut în Roma? *quamdiu sedisti Romae?* În cinci ani *sau* cinci ani, *quinquae annis.*

Scanned with OKEN Scanner

Cætera ad Syntaxim Verborum pertinentia poteris addiſcere ex uſu, & natura Syntaxeos Latinæ.

CAPUT IV.

De Syntaxi Adverbiorum, Præpoſitionum, Conjunctionum, et Interjectionum.

§. 1.

Conſtructio harum partium Orationis apprime convenit cum Conſtructione latina earundem. Idcirco ſpeciales de illa regulas tradere, haud neceſſe eſt. Notandum nihilo tamen minus, quod Subſtantiva, dum Præpoſitio aliqua eis adjungitur, ſoleant præponi Adjectivis quibuscunque; e. g. Se áu sculát incoantrá barbátului meu, *inſurrexit contra meum maritum*. Áu venit delá Imperátul Turcesc lá Imperátul noſtr á Romanilor un Trimis. *Venit ab Imperatore Turcico ad Imperatorem noſtrum Romanorum aliquis Legatus*

APPENDIX

De Prosodia.

§. 1.

Partis primae Capite tertio ſpoponderam, me poſt Syntaxim de Prosodia ſeparatim acturum, non quidem, ut Valachicam Poesim doceam, ad eam enim docendam integro libro opus eſſet. ſed ut Regulas aliquas de quantitatibus Syllabarum figam, quibus Lector hac etiam in parte juvari poſſit; eæ igitur ſequentes ſunto:

I. Vocales ante duas Conſonantes poſitæ longæ ſunt, ut apud Latinos; e. g. *Dinte*, dens; *lindina*, lens, dis; *sárcina*, ſarcina &c.

II. Vocales *á*, *é*, *â*, *ê*, *î*, item Diphthongi *áá*, *áu*, *ce*, & *oa*, ſemper longæ ſunt quidem, ſed in loquendo ea prolongatur, quæ poſterior eſt in voce: v. g. in *Sănătáte*, ſanitas, protrahitur *tá*; in *Aſezemînt*, ordinatio, conventio, protrahitur *mînt*, &c.

III. Vocales *a*, *e*, & *i* in fine vocum, item poſt aliquam longam poſitæ breves ſunt; v. g. *Bárba*, barba. *Sânge*, ſanguis. *Mâni*. manus.

Idem dicendum de iis, ſi ſint poſitæ ante Articulum definitum; ut: *Bărbați*. *Sângele*, *Mânile*, *Cânilor*, &c.

Sed *a* in prima Conjugatione, *e* in ſecunda, *i* in quarta ante *m* poſitæ prolongant ultimam: ut. *laudam*, *vedem*, *audzim*, &c.

Voca-

Celelalte care ţin de sintaxa verbelor le mai poţi învăţa din uz şi din natura sintaxei latineşti.

CAPITOLUL IV

Despre sintaxa adverbelor, prepoziţiilor, conjuncţiilor şi interjecţiilor

§ 1

Aşezarea acestor părţi de vorbire se potriveşte foarte mult cu aşezarea latinească a aceloraşi [părţi de vorbire]. De aceea nu este necesar să se dea reguli speciale despre ea. Cu toate acestea trebuie notat că se obişnuieşte ca substantivele, cînd li se adaugă vreo prepoziţie, să se pună înaintea oricăror adjective; de ex.: S-au sculat în contra bărbatului meu, *insurrexit contra meum maritum;* Au venit de la împăratul turcesc la împăratul nostr[u] a[l] românilor un trimis, *venit ab imperatore Turcico ad imperatorem nostrum Romanorum aliquis legatus.*

ADAOS

Despre prozodie

§ 1

În capitolul a treilea al primei părţi promisesem că după sintaxă voi trata separat despre prozodie, nu ca să vă învăţ poezie românească deoarece pentru învăţarea ei ar fi nevoie de o carte întreagă, ci ca să fixez cîteva reguli despre cantitatea silabelor, de care cititorul, în parte, se poate folosi; acestea sînt, aşadar, următoarele:

I. Vocalele aflate înainte de două consoane sînt lungi ca la latini; de ex.: *dinte* „dens"; *lindină* „lens,-dis"; *sarcină* „sarcina" etc.

II. Vocalele *a, e, â, ê* (= î), *î*, precum şi diftongii *aa, au, ee,* şi *oa,* deşi întotdeauna sînt lungi, în vorbire se prelungeşte însă aceea care în cuvînt este la urmă; de ex.: în *sînătate* „sanitas", se prelungeşte *ta;* în *aşezămînt* „ordinatio, conventio", se prelungeşte *-mînt* etc.

III. Vocalele *ă, e* şi *i* la sfîrşit de cuvînt, dacă se află după vreuna lungă, sînt scurte; de ex.: *barbă* „barba", *sînge* „sanguis", *mîni* „manus".

Acelaşi lucru se poate spune despre ele dacă se află înainte de articolul hotărît; ca: *barbă, sîngele, mînile, cînilor* etc.

Dar *ă* din conjugarea întîi, *e* din a doua, *i* din a patra, dacă se află înainte de *m,* o lungesc pe cea din urmă; ca: *lăudăm, vedem, auzim* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Vocales *e*, & *i* in ſecunda, & quarta Conjugatione poſitæ ante *zi*, *ti*, non absimiliter prolongant Syllabam; ut. *Vezi*, *âuziti*, &c.

Poſitum vero *e* ante *i*, ſi Diphthongum *ei* non efficiat, item *i* ante *e*, prolongant penultimam; ut: *Vei fáce*, facies; *omenie*, humanitas; *semetie*, ſuperbia &c. Sed tunc *i* ante *e* debet notari acuto.

IV. Vocalis *o* poſita ante Conſonantem *r*, ſi hanc excipiat Diphthongus *iu*, ſemper eſt longa; ut: *Urmatoriu*, ſucceſſor; *stapânitoriu*, regnator, &c.

Secus variat, de qua plura te uſus docebit.

V. Vocalis *u*, quæ facta eſt ex *o* latino, ſemper eſt longa; ut: *Lunga*, longa; *frunte*, frons; *buna*, bona, &c.

VI. Voces, quæ formantur a Supinis Verborum, quæ ſemper exeunt in *s*, vel in *t*, ultimam Supinorum ſemper prolongant; v. g. *Cules*, collectus; *culésa*, collecta. *Dus*, ductus; *dusa*, ducta. *Laudât*, laudatus; *laudâta*, laudata. *Umilit*, humiliatus; *umilita*, humiliata. *Perdut*, perditus; *perduta*, perdita. *Âuzit*, auditus; *âuzita*, audita.

VII. Reliqua vide Partis primæ Capite ſecundo, ubi de Diphthongis.

VOCÁVULÁRIU
ROMÂNESC, SHI LATHINESC

VOCABULARIUM
DACO-ROMANUM,
ET
LATINUM.

I. Despre Zeu, Spiriti (Duchuri), ſi céle, ce se cuvin lor.

De Deo. Spiritibus, & eis, quæ illis conveniunt.

Zeu, *Deus*
Táta'l, Fiiul, Duchul sant, *Pater, Filius, Spiritus ſanctus*
Sântaá Troitia, *Sancta Trinitas.*
Facatoriu, *Factor Creator*
Faptura, *factura, creatura*
Mantuitoriu, *Salvator*
Mantuire, *ſalus.*
Rescumparatoriu, *Redemtor*
Mangaitoriu, *Conſolator*
Nascatoare de Zeu, *Deipara*
Sânt, *Sanctus.*
Viâtiaá ce vá se fie *vita futura*
Raiu *Paradiſus*
Imperatica cerurilor, *regnum coelorum*

Dia-

Vocalele *e* şi *i* din conjugarea a doua şi a patra aflate înainte de *zi* şi *ţi* de asemenea lungesc silaba, ca: *vezi*, *auziţi* etc.

Dar *e*, aşezat înainte de *i*, dacă nu formează diftongul *ei*, se lungeşte penultima, la fel *i* înainte de *e;* ca: *vei face* „facies", *omenie* „humanitas", *semeţie* „superbia" etc. Dar atunci *i* înainte de *e* trebuie notat cu [accent] acut.

IV. Vocala *o* aflată înainte de consoana *r*, dacă urmează diftongul *iu*, întotdeauna este lungă; ca: *următoriu* „successor", *stăpînitoriu* „regnator" etc.

Altfel variază, despre care te va învăţa uzul.

V. Vocala *u* care provine din *o* latin totdeauna este lungă; ca: *lungă* „longa", *frunte* „frons"; *bună* „bona" etc.

VI. Cuvintele care formează din supinul verbelor, care totdeauna se termină în *s* sau în *t*, lungesc totdeauna ultima [vocală] a supinelor; de ex.: *cules* „collectus", *culeasă* „collecta"; *dus* „ductus", *dusă* „ducta"; *lăudat* „laudatus", *lăudată* „laudata"; *umilit* „humiliatus", *umilită* „humiliata"; *pierdut* „perditus", *pierdută* „perdita"; *auzit* „auditus", *auzită* „audita".

VII. Celelalte vezi-le la capitolul doi al părţii întîi unde [s-a vorbit] despre diftongi.

VOCABULAR
ROMÂNESC ŞI LATINESC

VOCABULARIUM
DACO-ROMANUM
ET
LATINUM

I. Despre [Dumne]zeu, spirite (duhuri) şi cele ce se cuvin lor

De Deo, Spiritibus, et eis, quae illis conveniunt

[Dumne]zeu, *Deus*
Tatăl, Fiul, Duhul sînt, *Pater, Filius Spiritus sanctus.*
Sînta troiţă, *Sancta Trinitas*
Făcător, *Factor, Creator*
făptură, *factura, creatura*
Mîntuitor, *Salvator*
mîntuire, *salus*
răscumpărător, *redemtor*
mîngăitor, *consolator.*

Născătoare de [Dumne]zeu, *Deipara*
Sînt, *Sanctus*
viaţa ce va să fie, *vita futura*
rai, *Paradisus*
împărăţia ceriurilor, *regnum coelorum*

Scanned with OKEN Scanner

Diávol, *diabolus.*
Drác, *daemon, draco.*
Naluca, *ſpectrum.*
Fardezeu, *atheus.*
Idol, *idolum.*
Idolátra, *idololatra.*
Hipocrita, *hypocrita.*
Ierethic, *haereticus.*
Blastamatoriu *blaſphemator.*
Faciárnic, *hypocrita.*
Baserica, *Basilica, Ecclesia*
Têmpla, *templum.*
Ádunare. *congregatio.*
Sluc.ire de Zeu, *cultus divinus.*
Cucérnecie, *religio.*
Evlávie, *devotio.*
Conciune, *concio.*
Rugaciune, *rogatio, oratio.*
Credintia, *fides.*
Dogmaá credintiei, *articulus fidei.*
Pénitentia, pocére rea, *poenitentia.*
Infrângere, *contritio.*
Botez, *baptismus.*
Cumenecatura, *communio.*
Icoana, *icon.*
Áltár. *altare.*
Inviiare, *reſurrectio.*

II. Despre Lume, ſi despre Elementuri.

De Mundo, & de Elementis.

Lume, *mundus.*
Ceriu, *coelum.*
Planeta, *planeta.*
Cometa, *cometa.*
Luna noao, *noviluniium.*
Eclips, *ecclypsis.*
Curcubeu, *iris.*
Stélle, *ſtellae.*
Foc, *ignis.*
Aér, *aër.*
Tiérra, *terra.*
Cutramurul pamêntului, *terrae motus.*
Volbura, *turbo.*
Vênt, *ventus.*
Eur, *Eurus.*
Áustr, *Auster.*
Boare, *Boreas.*
Zefir, *Zephyrus.*
Nor, *nubes.*
Ploae, *pluvia.*
Roao, *ros.*
Bura, *pruina.*
Naduſiála, *aestus.*
Caldura, *calor.*
Stiria, *ſtiria.*
Negura, *nebula,*
Fulger, *ſulgur.*
Tunet, *tonitru.*
Traznet, *ſulmen.*
Ceaça, *caligo.*

III.

III. Despre Pamânt.

De Terra.

Deál, *collis.*
Válle, *vallis.*
Shes, *planities.*
Ádânc, *abyſsus*, vel *aduncus.*
Áſund, *abyſsus*, vel *profundus.*
Profund, *profunditas*, vel *profundus.*
Lunca, *vel* Rât, *pratum.*
Paſiune, *paſcuum.*
Deſiert, *deſertum.*
Ripa, *ripa.*
Mormênt, *monumentum, ſepulcrum.*
Sélba, padure, *ſilva.*
Tufa, *dumetum.*
Árina, *arena.*
Pulbere, *pulvis*
Lut, *lutum.*
Máre, *mare* v. *magnus.*
Riu, *rivus.*
Parau, *rivulus.*
Fântâna, *fons.*
Putiu, *puteus.*
Munte, *mons.*
Punte, *pons.*

IV. Despre Têmp.

De Tempore.

Ánn, *annus.*
Luna, *menſis.*
Septamâna, *ſeptimana*
Zi, *dies.*
Noapte, *nox.*
Zioara, *aurora.*
Meaza zi, *meridies.*
Meaza noapte, *media nox.*
Séra, *veſper.*
Ástazi, *hodie.*
Mâne, *cras, mane.*
Poimâne, *perendie.*
Ieri, *heri.*
Álláltaieri, *nudius tertius.*
Dupaámeazi, *pomeridies.*
Dupa cina, *poſt caenam.*
Dupa prânz, *poſt prandium.*

V.

diavol, *diabolus*
drac, *daemon, draco*
nălucă, *spectrum*
făr[ă] de [Dumne]zeu, *atheus*
idol, *idolum*
idolatră, *idololatra*
ipocrită, *hypocrita*
eretic, *haereticus*
blăstămător, *blasphemator*
fățarnic, *hypocrita*
băserică, *Basilica, Ecclesia*
tîmplă [=templu], *templum*
adunare, *congregatio*
șerbire de [Dumne]zeu, *cultus divinus*

cucernicie, *religio*
evlavie, *devotio*
conciune, *concio*
rugăciune, *rogatio, oratio*

credință, *fides*
dogma credinței, *articulus fidei*
penitență, părere rea, *poenitentia*
înfrîngere, *contritio*
botez, *baptismus*
cuminecătură, *communio*

icoană, *icon*
altar, *altare*

înviere, *resurrectio.*

II. Despre lume și despre elementuri

De Mundo, et de Elementis

Lume, *mundus*

cer, *coelum*
planetă, *planeta*
cometă, *cometa*
lună nouă, *novilunium*
eclips[ă], *ecclypsis*
curcubeu, *iris*
stele, *stellae*
foc, *ignis*
aer, *aër*
țară [=pămîntul lumea], *terra*
cutremurul pămîntului, *terrae motus*
volbură, *turbo*
vînt, *ventus*

eur [= vînt de la răsărit], *Eurus*
austr[u], *Auster*
boare, *Boreas*
zefir, *Zephyrus*
nor, *nubes*
ploaie, *pluvia*
rouă, *ros*
bură, *pruina*
nădușeală, *aestus*
căldură, *calor*
stirie [=picătură de apă înghețată], *stiria*
negură, *nebula*
fulger, *fulgur*
tunet, *tonitru*
trăznet, *fulmen*
ceață, *caligo*

III. Despre pămînt

De Terra

deal, *collis*

vale, *vallis*
șes, *planities*
adînc, *abyssus*, vel *aduncus*
afund, *abyssus*, vel *profundus*
profund, *profunditas*, vel *profundus*
luncă *sau* rît, *pratum*
păsiune, *pascuum*
deșert, *desertum*
rîpă, *ripa*

mormînt, *monumentum, sepulcrum*
selbă, pădure, *silva*
tufă, *dumetum*
arină [=nisip, pămînt nisipos], *arena*
pulbere, *pulvis*

lut, *lutum*

mare, *mare* v. *magnus*
rîu, *rivus*
părău, *rivulus*
fîntînă, *fons*
puțŭ, *puteus*
munte, *mons*
punte, *pons*

IV. Despre tîmp

De Tempore

an, *annus*
lună, *mensis*
săptămînă, *septimana*
zi, *dies*

noapte, *nox*

ziuară, *aurora*
miază zi, *meridies*

miază noapte, *media nox*
seară, *vesper*
astăzi, *hodie*

mîne, *cras, mane*
poimîne, *perendie*
ieri, *heri*
alaltăieri, *nudius tertius*
după amiazi, *pomeridies*
după cină, *post caenam*
după prînz, *post prandium*

Scanned with OKEN Scanner

V. Despre om, ſi despre partile omului.

De Homine, & de partibus Hominis.

Trup, *corpus.*
Pélle, *cutis, pellis.*
Cáp, *caput.*
Peri, *pili.*
Créſtet, *vertex.*
Ceaſa, *occiput.*
Capaçina, *cranium.*
Crier, *cerebrum.*
Frunte, *frons.*
Vult, obráz, fáçie, *vultus, facies*
Ochiu, *oculus.*
Luminaá ochiului, *pupilla.*
Sprângéne, *ſupercilia.*
Gene, *cilia.*
Têmple, *tempora.*
Lácrima, *lacryma.*
Nás, *naſus.*
Nari, *nares.*
Buca, *bucca.*
Uréche, *auricula*
Gura, *os, oris.*
Limba, *lingua.*
Dinte, *dens.*
Masea, *maxilla.*
Bárba, *barba.*
Musteaçe, *miſtax.*
Grumáz, *collum.*
Cerbice, *cervix.*
Falci, *fauces*
Umer, *humerus.*
Spáte, v. dos, *dorſum.*
Spináre, *ſpina dorſi.*
Bráç, *brachium.*
Cot, *cubitus.*
Pumn, *pugnus.*
Mâna, *manus.*
Déget, *digitus.*
Unghie, *unguis.*
Pept, *pectus.*
Sîn, *ſinus.*
Çiça, *mamma.*
Pántece, *venter.*
Buric, *umbilicus.*
Láture, *latus, ilia.*
Coasta, *coſta.*
Buci, *nates.*
Coapsa, *femur.*
Genunche, *genu*
Floier, *tibia.*
Os, *os, oſſis.*
Picior, *pes.*
Tálpa, *planta.*
Máçe, *viſcera.*
Anima, *cor.*
Plumâna, *pulmo*
Ficat, *jecur.*
Venin, *venenum, bilis.*
Splina, *ſplen.*
Renunchiu, *renunculus*
Sânge, *ſanguis.*
Vine, *venae.*
Stomac, *ſtomachus.*
Beſica, *veſica.*
Scopit, *ſputum.*

Bál

Bála, *ſaliva.*
Muc, *mucus.*
Medua, *medulla.*
Tusse, *tuſsis.*
Sudoare, *ſudor.*
Áuzit, *auditus.*
Vezut, *viſus.*
Mirosit, *odoratus.*
Gust, *gustus.*
Pipait, *tactus, palpatio*
Suflet, *anima.*
Intiellégere, *intellectus*
Voie, *voluntas.*
Precépere, *ratio.*
Judecáta, *judicium.*
Áducere á minte, *memoria.*
Cuget, *cogitatio.*

VI. Despre scaderile omului.

De defectibus hominis.

Schiop, *claudus.*
Ciungarit, *mutilus*
Orb, *coecus.*
Ceûr, *ſtrabo.*
Garbov, *gibbuſus.*
Gângáv, *balbus.*
Bállánut, *balbus.*
Surd, *ſurdus.*
Pleſiug, *calvus.*
Lunátec, *lunaticus.*
Nebun, *ſtultus.*

VII. De Veſtminte.

De Veſtimentis.

Capeneâg, *pallium.*
Háina, *habitus.*
Háine de serbatori, *habitus ferialis.*
Háine de toate zilele, *habitus quotidianus.*
Dulmâha, *tunica.*
Máneca, *manica.*
Cingatoare, *cingulus.*
Bumb, *nodus.*
Cioureci, *caligae*
Calçuni, *calcei*
Peptáriu, *pectorale.*
Sugmân, *bracca.*
Mintée, *clamis.*
Guller, *collare.*
Camésia, *indusium.*
Izmene, *femoralia.*
Naſrâma, *ſtrophium.*
Manuſia, *chirotheca.*
Sâbie, *gladius.*
Inel, *anulus.*
Pepthine, *pecten.*

Bum-

V. Despre om și despre părțile omului

De homine, et de partibus hominis

trup, *corpus*
piele, *cutis, pellis*
cap, *caput*
peri, *pili*
creștet, *vertex*
ceafă, *occiput*
căpățînă, *cranium*
crier, *cerebrum*
frunte, *frons*
vult, obraz, față, *vultus, facies*
ochi, *oculus*
lumina ochiului, *pupilla*
sprîngene, *supercilia*
gene, *cilia*
tîmple, *tempora*
lacrimă, *lacryma*
nas, *nasus*
nări, *nares*
bucă [= obraz], *bucca*
ureche, *auricula*
gură, *os, oris*
limbă, *lingua*
dinte, *dens*
măsea, *maxilla*
barbă, *barba*
mustață, *mistax*
grumaz, *collum*
cerbice, *cervix*
fălci, *fauces*
umăr, *humerus*
spate sau dos, *dorsum*
spinare, *spina dorsi*
braț, *brachium*
cot, *cubitus*
pumn, *pugnus*
mînă, *manus*
deget, *digitus*
unghie, *unguis*
piept, *pectus*
sîn, *sinus*
țîță, *mamma*
pîntece, *venter*
buric, *umbilicus*
lature, *latus, -teris*
coastă, *costa*
buci [=fese], *nates*
coapsă, *femur*
genunche, *genu*
fluier, *tibia*
os, *os, ossis*
picior, *pes*
talpă, *planta*
mațe, *viscera*
înimă, *cor*
plumînă, *pulmo*
ficat, *jecur*
venin, *venenum, bilis*
splină, *splen*
renunchiŭ, *renunculus*
sînge, *sanguis*
vine, *venae*
stomac, *stomachus*
beșică, *vesica*
scopit, *sputum*
bală, *saliva*
muc, *mucus*
măduvă, *medulla*
tusă, *tussis*
sudoare, *sudor*
auzit, *auditus*
văzut, *visus*
mirosit, *odoratus*
gust, *gustus*
pipăit, *tactus, palpatio*
suflet, *anima*
înțelegere, *intellectus*
voie, *voluntas*
precepere, *ratio*
judecată, *judicium*
aducere aminte, *memoria*
cuget, *cogitatio*

VI. Despre scăderile omului

De defectibus hominis

schiop, *claudus*
ciungărit, *mutilus*
orb, *coecus*
ceur, *strabo*
gîrbov, *gibosus*
gîngav, *balbus*
balamut [= bîlbîit, gîngav], *balbus*
surd, *surdus*
pleșug, *calvus*
lunatec, *lunaticus*
nebun, *stultus*

VII. De vestminte

De vestimentis

căpeneag, *pallium*
haină, *habitus*
haine de sărbători, *habitus ferialis*
haine de toate zilele, *habitus quotidianus*
dulmană, *tunica*
mînecă, *manica*
cingătoare, *cingulus*
bumb, *nodus*
cioareci, *galigae*
călțuni, *calcei*
pieptar, *pectorale*
suman, *bracca*
mintee, *clamis*
guler, *collare*
cămeșă, *indusium*
izmene, *femoralia*
năframă, *strophium*
mănușă, *chirotheca*
sabie, *gladius*
înel [=inel], *anulus*
pieptine, *pecten*

INV. 183046

Scanned with OKEN Scanner

Bumbuſca, *ſpinter.*
Cercèii, *inaures.*
Degetáriu, *digitale*
Palarie, *petaſus.*

VIII. De céle ce ſipse in cása.

De neceſſariis in domo.

Măsa, *menſa.*
Ármáriu, *armarium.*
Scáun, *ſedes, ſcamnum.*
Pát, *lectum.*
Plápana, *culcitra.*
Perina, *pulvinar.*
Lepedeu, *linteamen.*
Urceor, *urceolus.*
Gläje, *vitrum.*
Bute, *dolium.*
Secure, *ſecuris.*
Sfréder, *terebrum.*
Sápa, *ligo.*
Ác, *acus.*
Áçie, *filum.*
Foarfeci, *forfices.*
Calamáriu, *atramentarium.*
Cerneala, } *atramen-*
Negreala, } *tum.*
Pannura, *pannus.*
Pénsa, *tela, penſum.*
Cánepa, *canabis.*
Iin, *linum.*
Láda, *ciſta.*
Farina, *farina.*
Lárd, *lardum.*
Cáſiu, *caſeus.*
Áçet, *acetum.*
Olei, *oleum.*
Cándela, *candela, lucerna.*
Lumina, *lumen.*
Cándelábr, *candelabrum.*
Mucáriu, *emunctorium.*
Cuptoriu, *fornux*
Foc, *ignis.*
Cenuſie, *cinis.*
Frigáre, *veru.*
Tegáie, *ſartago.*
Caldáre, *ahenum.*
Pariète, *paries.*
Uſia, *janua.*
Poarta, *porta.*
Çiçina, *cardo.*
Prág, *limen.*
Clopotiel, *tintinabulum.*
Horn, *caminus*
Grinda, *trabs.*
Ferésta, *fenestra*
Carbune, *carbo.*
Teciune, *titio.*
Flacara, *flamma.*
Scántéia, *ſcintilla.*
Fum, *fumus*
Funingine, *fuligo.*
Spuza, *favilla.*
Crémene, *ſilex.*

Lisca,

Lásca, *fomes.*
Ámnár *chalybs.*
Matura *ſcopae*
Miére, *mel.*
Báta, *baculus.*
Báston, *idem*
Maciuca, *clava*
Pinga, *marſupium*
Bánni, *denarii.*

IX. De céle ce se afla in Grájd.

De iis, quæ reperiuntur in ſtabulo

Ármasáriu, *equus admiſſarius*
Lápa, *equa.*
Cáal alb, *equus albus*
Cáal negru, *equus niger.*
Cáál roſiu, *equus ruſus*
Orz, *hordeum.*
Fen, *fœnum*
Iárba, *herba.*
Páie, *ſtramina*
Ciur *cribrum*
Bicer, *flagrum*
Pinteni, *calcaria*
Capestru, *capiſtrum*
Frén, *fraenum*
Cham, *chamus*
Shea, *ephippium*
Cinga, *lorum cinctorium*
Pochila, *postillena*
Scari, *ſtapes*
Gunoi, *ſimus.*
Ásin, *asinus.*
Mánz, *hinnulus.*

X. De Legumi.

De leguminibus, & oleribus.

Gradina, *hortus*
Floare, *flos*
Ámarant, *amarantus*
Scánteutia, *cariophillum*
Ruja, *roſa.*
Viora, *viola*
Tulpa, *tulipa*
Crin } *lilium*
Ialeș }
Maiuran, *majaranus*
Floarea soarelui, *heliotropium*
Rosmarin, *rosmarinus*
Minta, *menta*
Cucubeta, *cucurbita.*
Ceapa, *caepa*
Sfekla, *paſtinaca.*
Humen *humulus.*

XI

bumbuşcă, *spinter*
cerceii, *inaures*
degetar, *digitale*
pălărie, *petasus*

VIII. De cele de lipsă în casă

De necessariis in domo

masă, *mensa*
armariu [=dulap], *armarium*
scaun, *sedes, scamnum*
pat, *lectum*
plapănă [=plapumă], *culcitra*
perină, *pulvinar*
lepedeu [=cearşaf], *linteamen*
urceor, *urceolus*
glaje, *vitrum*
bute, *dolium*
săcure, *securis*
sfreder, *terebrum*
sapă, *ligo*
ac, *acus*
aţă, *filum*
foarfeci, *forfices*
călămar [=călimară], *atramentarium*
cerneală, negreală } *atramentum*
pănură, *pannus*
pînză, *tela, pensum*
cînepă, *canabis*
in, *linum*
ladă, *cista*
făriną [=făină], *farina*
lard [=slănină], *lardum*
caş, *caseus*
aţăt [=oţet], *acetum*
olei, *oleum*
candelă, *candela, lucerna*
lumină, *lumen*
candelabr[u], *candelabrum*
mucar, *emunctorium*
cuptor, *fornax*
foc, *ignis*
cenuşă, *cinis*
frigare, *veru*
tegaie, *sartago*
căldare, *ahenum*
părete, *paries*
uşă, *janua*
poartă, *porta*
ţîţînă, *cardo*
prag, *limen*
clopoţel, *tintinabulum*
horn, *caminus*
grindă, *trabs*

fereastră, *fenestra*
cărbune, *carbo*
tăciune, *titio*
flacără, *flamma*
scînteiă, *scintilla*
fum, *fumus*
funingine, *fuligo*
spuză, *favilla*
cremene, *silex*
iască, *fomes*
amnar, *chalybs*
mătură, *scopae*
miere, *mel*
bîtă, *baculus*
baston, *idem*
măciucă, *clava*
pungă, *marsupium*
bani, *denarii*

IX. De cele ce se află în grajd

De iis, quae reperiuntur in stabulo

armăsar, *equus admissarius*
iapă, *equa*
cal alb, *equus albus*
cal negru, *equus niger*
cal roşu, *equus rufus*
orz, *hordeum*
fîn, *faenum*

iarbă, *herba*

paie, *stramina*
ciur, *cribrum*
bici, *flagrum*
pinteni, *calcaria*
căpestru, *capistrum*
frîn [=frîu], *fraenum*
ham, *chamus*
şea, *ephipium*
cingă [=chingă], *lorum cinctorium*
pochilă [=opritoare, la ham], *postillena*
scări, *stapes*
gunoi, *fimus*
asin, *asinus*
mînz, *hinnulus*

X. De legumi

De leguminibus, et oleribus

grădină, *hortus*
floare, *flos*
amărînt, *amarantus*
scînteuţă, *cariophilum*
rujă, *rosa*
vioară, *viola*
tulpă [=lalea], *tulipa*
crin, lileie [=crin] } *lilium*
măieran, *majaranus*
floarea soarelui, *heliotropium*
rosmarin, *rosmarinus*
mintă, *menta*
curcubetă, *cucurbita*
ceapă, *caepa*
sfeclă, *pastinaca*
hămei, *humulus*

Scanned with OKEN Scanner

XI. De Árburi, ſi de Poame.

De arboribus, & de fructibus.

Radacina, *radix.*
Trunc, *truncus.*
Rám, *ramus.*
Trupina, *furculus.*
Frunze, *frondes.*
Foaie, *folium.*
Coaje, *cortex.*
Pom, *pomum.*
Péra, *pirum.*
Pruna, *prunum.*
Pérseca, *persicum.*
Nuca, *nux.*
Nuci, *nuces.*
Álluna, *avellana.*
Mándule, *amygdala.*
Ceréſie, *ceraſa.*
Mure, *mora.*
Gastâna, *caſtanea.*
Ciuperca, *fungus.*
Buréte, *boletus.*
Pom, *pomus.*
Mar, *malus* v. *malum.*
Per, *pirus.*
Nuc; *nux.*
Arin, *alnus.*
Frâsin, *fraxinus.*
Teiu, *tilia.*
Soc, *ſambucus.*
Vitia, *vitis.*
Állun, *corylus.*

XII. Despre Pásseri, Vite, Fére.

De avibus, animalibus domeſticis, & feris.

Camila, *camelus.*
Oae, *ovis.*
Áriéte, *aries.*
Tiáp, *hircus.*
Mâtia, *cattus.*
Shoarece, *mus, ſorex.*
Leu, *leo.*
Unicorn, *unicornis.*
Tigrida, *tigris.*
Lup, *lupus.*
Vulpe, *vulpes.*
Kokos, gáll, *gallus.*
Paun, *pavo.*
Pássere, *paſſer.*
Turd, *turdus.*
Potárniche, *perdix.*
Gráur, *ſturnus.*
Prepelitia, *coturnix.*
Vulture, *vultur.*
Grue, *grus.*
Corb, *corvus.*
Cioara, *cornix.*

XIII. De Vietiuitorii ne taiáti.

De animalibus inſectis.

Shérpe, *ſerpens.*
Vipera, *vipera.*
Shopârla, *lacerta.*
Formica, *formica.*
Vérme, *vermis.*
Lindina, *lens, lendis.*
Peduchie, *pediculus.*
Purece, *pulex.*
Páinjen, *aranea.*
Álbina, *apis.*
Greuruſi, *grilli.*
Musca, *muſca.*
Trantor, *ſcarabeus.*

XIV. De Metálluri.

De Metallis.

Báie, *ſodina, bajae.*
Aur, *aurum.*
Árgint, *argentum.*
Árgint viu, *argentum vivum.*
Cusutoriu, *ſtannum.*
Cioae, *materia, e qua ſiunt campanae.*
Ferr, *ferrum.*
Aráma, *aes.*
Rugina, *rubigo.*
Diámánt, *adamas.*
Rubin, *rubinus.*
Smarágd, *ſmaragdus.*
Crisolit, *chryſolitus.*
Margaritáriu, *margarita.*

XV. De Colori.

De coloribus.

Intunecât, *fuſcus.*
Roſiu, *ruber.*
Gálben, *flavus.*
Vérde, *viridis.*
Vênat, *glaucus, venetus*
Vênat luminât, *cæruleus.*
Mohorât, *violaceus.*
Negru, *niger.*
Álb, *albus.*
Sur, *canus.*
Mieriu, *ſubglaucus.*
Sein, *cinericeus.*

XI. De arbori şi de poame

De arboribus, et de fructibus

rădăcină, *radix*
trunc[hi], *truncus*
ram, *ramus*
trupină, *surculus*
frunze, *frondes*
foaie, *folium*,
coajă, *cortex*
pom, *pomum*
pară, *pirum*
prună, *prunum*
piersăcă, *persicum*
nucă, *nux*
nuci, *nuces*
alună, *avellana*
mandule [=migdale], *amygdala*
cireaşă, *ceresa*
mure, *mora*
găstână [=castană], *castanea*
ciupercă, *fungus*
burete, *boletus*
pom, *pomus*
măr, *malus* v. *malum*
păr, *pirus*
nuc, *nux*
arin, *alnus*
frasin, *fraxinus*
tei, *tilia*
soc, *sambucus*
viţă, *vitis*
alun, *corylus*

XII. Despre pasări, vite, feare

De avibus, animalibus domesticis, et feris

cămilă, *camelus*
oaie, *ovis*
ariete [=berbece], *aries*
ţap, *hircus*
mîţă, *cattus*
şoarece, *mus, sorex*
leu, *leo*
unicorn, *unicornis*
tigridă [=tigru], *tigris*
lup, *lupus*
vulpe, *vulpes*
cocoş, gal, *gallus*
păun, *pavo*
pasăre, *passer*
turd [sturz], *turdus*
potîrniche, *perdix*
graur, *sturnus*
prepeliţă, *coturnix*
vulture, *vultur*
grue [=cocor], *grus*
corb, *corvus*
cioară, *cornix*

XIII. De veţuitorii ne tăiaţi

De animalibus insectis

şarpe, *serpens*
viperă, *vipera*
şopîrlă, *lacerta*
formică [=furnică], *formica*
vierme, *vermis*,
lindină, *lens, lendis*
păduche, *pediculus*
purece, *pulex*
painjen, *aranea*
albină, *apis*
greuruşi, *grilli*
muscă, *musca*
trîntor, *scarabeus*

XIV. De metaluri

De Metallis

baie [=mină, carieră], *fodina, bajae*
aur, *aurum*
argint, *argentum*
argint viu, *argentum vivum*
cusutor [=cositor], *stannum*
cioaie [=metal, aliaj, obiecte din metal sau aliaj], *materia e qua fiunt campanae*
fier, *ferrum*
aramă, *aes*
rugină, *rubigo*
diamant, *adamas*
rubin, *rubinus*
smaragd, *smaragdus*
crisolit, *chrysolitus*
mărgăritar, *margarita*

XV. De culori[2]

De coloribus

întunecat, *fuscus*
roşu, *ruber*
galben, *flavus*
verde, *viridis*
vînăt, *glaucus, venetus*
vînăt luminat, *caeruleus*
mohorît, *violaceus*
negru, *niger*
alb, *albus*
sur, *canus*
mieriu, *subglaucus*
sein [=cenuşiu], *cinericeus*

XVI. De Fratie, ſi Cumnatie.

De Conſanguinitate, & Affinitate.

Casatorie, *conjugium.*
Necasatorintie, *caelibatus.*
Fratie, *propinquitas.*
Cumnát, *cognatus.*
Parinti, *parentes.*
Mái mári, *majores.*
Moſiu, *avus.*
Moaſia, *avia.*
Vitrec, *vitricus.*
Máſieha, *noverca.*
Táta, *Pater.*
Máma, *Mater.*
Fiiu, *filius.*
Fiia, *filia.*
Fiiástru, *privignus.*
Fiiástra, *privigna.*
Ginere, *gener.*
Nuora, *nurus.*
Fráte, *frater.*
Sora, *ſoror.*
Nepot, *nepos.*
Nepoata, *neptis.*
Stranepot, *pronepos.*
Barbát, *maritus.*
Muiére, *uxor.*
Mire, *ſponſus.*
Mireasa, *ſponſa.*
Incredintiát, *deſponſatus.*
Prunc, *infans.*
Nanáſiu, *patrinus.*
Nanáſia, *patrina.*
Veduv, *viduus.*
Veduva, *vidua.*
Insorát, *uxoratus.*

FORME

FORME DE VORBIT DESPRE LUCRURILE CÉLE, CE MAI ÁDÉSE-ORI VIN ÎN CUVÉNTÁRE.

MODI LOQUENDI DE IIS REBUS, QUÆ SÆPIUS VENIUNT IN SERMONEM.

ÂNTÂIAÁ VORBIRE. I. DIALOGUS.

Á întrebá pre cineva despre dsá, ſi álor sai sânatáte.

Sciſcitari aliquem de ſua, ſuorumque valetudine.

Buna demineatiaá / Buna zioá / Buna séraá } Domnule, *vel* Doamne!

Bonum mane / Bonus dies / Bonus veſper } *Domine?*

Fire ái sânatòs / Bine ái venit } Domniea tá.

Bene valeas / Bene veniſti } *Dominatio tua.*

Quum traeſti? ieſti sânatòs,

Quomodo vales? esne ſanus?

Sênt sânatòs: multiám lui Dumne Zeu, ſi Domnieei tále de cuvinte bune.

Sum ſanus: gratias ago Domino Deo, et Dominationi tuæ pro verbis bonis.

Dár ceiá lálti, quárii mái ái, Pruncii, ſi Faméiaá?

Et reliqui, quos inſuper habes, Proles, et Familia?

XVI. De frăţie şi cumnăţie

De consanguinitate et Affinitate

căsătorie, *conjugium*
necăsătorinţă, *caelibatus*
frăţie, *propinquitas*
cumnat, *cognatus*
părinţi, *parentes*
mai mari [=strămoşi], *majores*
moş [=bunic], *avus*
moaşă [=bunică], *avia*
vitreg, *vitricus*
maştehă [=maşteră], *noverca*
tată, *Pater*
mamă, *Mater*
fiu, *filius*
fiică [=fiică], *filia*
fiiastru [=fiu, vitreg], *privignus*
fiiastră [=fiică vitregă], *privigna*
ginere, *gener*
noră, *nurus*
frate, *frater*
soră, *soror*
nepot, *nepos*
nepoată, *neptis*
strănepot, *pronepos*
bărbat, *maritus*
muiere, *uxor*
mire, *sponsus*
mireasă, *sponsa*
încredinţat [=logodit], *desponsatus*
prunc, *infans*
nănaş, *patrinus*
nănaşă, *patrina*
văduv, *viduus*
văduvă, *vidua*
însurat, *uxoratus*

FORME DE VORBIT DESPRE LUCRURILE CELE CE MAI ADESEORI VIN ÎN CUVÎNTARE

MODI LOQUENDI DE IIS REBUS, QUAE SAEPIUS VENIUNT IN SERMONEM

ÎNTÎIA VORBIRE

A întreba pre cineva despre a sa şi a lor săi sănătate

Bună dimineaţa / Bună ziua / Bună seara } domnule *sau* doamne!

Fire-ai sînătos / Bine ai venit } domniata

Cum trăieşti? ieşti sînătos.

Sînt sînătos: mulţam lui Dumnezeu şi domniei-tale de cuvinte bune.

Dar ceialalţi cari-i mai ai, pruncii şi fămeia?

I. DIALOGUS

Sciscitari aliquem de sua, suorumque valetudine

Bonum mane / Bonus dies / Bonus vesper } *Domine!*

Bene valeas / Bene venisti } *Dominatio tua.*

Quomodo vales? esne sanus?

Sum sanus: gratias ago Domino Deo, et Dominationi tuae pro verbis bonis.

Et reliqui, quos insuper habes, Proles, et Familia?

Scanned with OKEN Scanner

Toti se inchîna sănatoşi Domniei tale.
Dár Betrânul, Táta'l Domniei tále, quum se mái poarta? viue-ânche?
Custa şi iel ne puthim ciòs din zì in zì guş vecchii.
Dár á-Domnieer tále Cásnici quum viețiuesc?
Toti sênt sănatoşi spre şierbirea Domniei tále.
Plăcati á-şedé, qua êi şi ostenit.
Bá ostenit nus', tatuşi foarte bucuros áşi plinì poruncaà Domniei tále; dár căutà se me intorn á căsa quât mái rapede voi puté.
Remâni în páce pâna te oi mái vedé iára.
Şherbul cel mái plecát, şi mái umilit ál Domniei tále.
Mámaei, Sororilor, şi Frátilor Domniei tále le spune inchinaciuni, şi voie bună delá mine

Ți-i fáce pre voie.

Omnes se meamant sant Dominationi tuae.
Et senex, pater Dominationis tuae, quomodo se gerit? estne vivus adhuc?
Vivit et ille debilis de die in diem, uti senes.
Et Dominationis tuae domestici quomodo vivunt?
Omnes sunt sani ad servitium Dominationis tuae.
Placeat tibi sedere, quia eris lassus.
Non sum lassus, tamen libentissime implerem mandatum Dominationis tuae: sed debeo redire domum quantocyus potero.
Maneas in pace, donec te iterum videbo.
Servus submississimus, atque humillimus Dominationis tuae
Matri, Sororibus, et Fratribus Dominationis tuae dic inclinationes, et bonam voluntatem, (gaudium) a me.
Satisfaciam voluntati tuae

ÁDOAA VORBIRE.

Á-chiamáre Oaspeți.

Páre, qua báte cineva lá uşia.
M'oi duce, se ved cine e,
Cine eşti á-colea?
Om bun, *sáu* Fartat.

Pre cine căuti?
Cerc pre Prealuminátul Domn, ácása éste?

Vezi bine, e ácása, pentrucè?
Áşi poşthì, se ám noroc de á-vorbì cu Maricа sá.

Delá cine eşti trîmis?
Delá Mariea saá Báronul N.
Intra, şi áştépta puçin, pân' êi voi spune.

Sherbul Prealuminátului Domn N. ár vré-seti vorbésca.
Fa, se între.
Mariea saá, Domnul meu închinânduse te saruta, Prealuminăte Doamne, şi se roaga, se te umilesti á prânzi mâne lá iel.

II. DIALOGUS.

Invitare Hospites.

Appar t aliquis pulsare fores.
Ibo visurus, quis est.
Quis es ibi?
Homo bonus, vel Amicus.
Quem quaeris?
Quaero Illustrissimum Dominum, estne domi?
Utique, est domi, quare?
Optarem, ut haberem fortunam loquendi cum Illustritate (Magnitudine) *sua.*
A quo es transmissus?
Ab Illustritate sua Barone N.
Intra, et exspecta modicum, d nec illi exponam.
Servus Illustrissimi Domini N. vellet tibi loqui.
Fac ingrediatur.
Illustritas sua. Herus meus inclinando se te salutat. Illustrissime Domine, rogat que, ut velis (te humilies) *eras apud illum prandere.*

Toţi se închină sînătoşi domniei-tale.
Omnes se inclinant sani Dominationi tuae.

Dar bătrînul, tatăl domniei-tale, cum se mai poartă? viu e încă?
Et senex, pater Dominationis tuae, quomodo se gerit? estne vivus adhuc?

Custă[1] şi iel neputincios din zi în zi ca vechii.
Vivit et ille debilis de die in diem, uti senes.

Dar a[i] domniei-tale casnici cum vieţuiesc?
Et Dominationis tuae domestici quomodo vivunt?

Toţi sînt sînătoşi spre şerbirea domniei-tale.
Omnes sunt sani ad servitium Dominationis tuae.

Placă-ţi a şedea, că îi fi ostenit.
Placeat tibi sedere, quia cris lassus.

Ba ostenit nu-s, tătuşi foarte bucuros aş plini porunca domnieitale; dar caută să mă întorn acasă cît mai repede voi putea
Non sum lassus, tamen libentissime implerem mandatum Dominationis tuae: sed debeo redire domum quantocyus potero

Rămîi în pace pînă te-oi mai vedea iară.
Maneas in pace, donec te iterum videbo.

Şerbul[2] cel mai plecat şi mai umilit al domniei-tale.
Servus submississimus atque humillimus Dominationis tuae.

Mamei surorilor şi fraţilor domniei-tale le spune închinăciuni şi voie bună de la mine.
Matri, Sororibus, et Fratribus Dominationis tuae dic inclinationes, et bonam voluntatem, (gaudium) *a me.*

Ţi-oi face pre voie.
Satisfaciam voluntati tuae.

A DOUA VORBIRE

A chema(re) oaspeţi

Pare că bate cineva la uşă.
M-oi duce să văd cine e.
Cine eşti acolea?
Om bun *sau* fărtat.

Pre cine cauţi?
Cerc pre prealuminatul domn, acasă este?

Vezi bine, e acasă, pentru ce?
Aş pofti să am noroc de a vorbi cu măria-sa.

De la cine eşti trimis?
De la măria-sa baronul N.
Întră şi aşteptă puţin pîn'îi voi spune.

Şerbul prealuminatului domn N. ar vrea să-ţi vorbească.
Fă să între.
Măria-sa, domnul meu închinîndu-se te sărută[3], prealuminate doamne, şi se roagă să te umileşti a prînzi mîne la iel.

II. DIALOGUS

Invitare hospites

Apparet aliquis pulsare fores.
Ibo visurus, quis est.

Quis es ibi?
Homo bonus, vel *Amicus.*
Quem quaeris?
Quaero Illustrissimum Dominum, estne domi?
Utique, est domi, quare?
Optarem, ut haberem fortunam loquendi cum Illustritate (Magnitudine) *sua.*
A quo es transmissus?
Ab Illustritate sua Barone N.
Intra, et exspecta modicum, donec illi exponam.
Servus Illustrissimi Domini N. vellet tibi loqui.
Fac, ingrediatur.
Illustritas sua, Herus meus inclinando se te salutat, Illustrissime Domine, rogatque, ut velis (te humilies) *cras apud illum prandere.*

Spune Mariccí sále fierbire, inchináre, şi sarutáre delá mine, şi qua'l voi curteni.

Dicito Illustritati ſuae ſervitium, inclinationem, et ſalutem a me, et quod eum viſam.

Mái prânzi vá cineva lá Domnul tau?

Prandebîne adhuc aliquis apud tuum Dominum?

Vor mai prânzi unii dintru cei mái buni fartáti á lui.

Adhuc prandebunt aliqui e melioribus ejus amicis.

Pre quárii âcumá voiu, sei invit.

Quos nunc volo invitare.

Masaá se ástérne, şi Oaspetii se áduna.

Menſa ſternitur, & Hoſpites conveniunt.

Áuziti fierbilor! áſtérneti másaá, qua îndáta vor báte doao spre zéce.

Audite ſervi! inſtruite menſam, quia illico ſonabit duodecima.

Pentru quâte ſéçe se áſtérnem?

Pro quot perſonis ſternamus?

Mai Petre! quâti ti áuzis, qua or veni lá prânz?

Heus tu Petre! quot tibi dixère, ſe venturos ad prandium.

Opt áfára de Soacraá Mariei tále, quárea ávení cu toti trei Nepotii, şi cu Nuorá sá.

Octo praeter Socrum Illustritatis tuae, quae veniet cum omnibus tribus Nepotibus, et cum Nuru ſua.

Áſiá dára áſtérneti pentru ſésse spre zéce.

Itaque ſternite pro ſedecim.

Áici sênt átâte cutite, furcutie, linguri, şi Sálveturi.

Hic ſunt totidem cultri, furcellae, cochlearia, et mappalia.

Unde

Unde sênt sararitiele?

Ubi ſunt ſalinaria?

Plines' de sáre?

Suntne plena ſalis?

Du te în coqvina şi áda teiérele, şi patenile (blidele) céle de cusutoriu.

Perge in culinam, et adfer orbiculos, et patenas ſtanneas.

Pune pachárele céle de criſtál întráurite pre másа.

Pone pocula chryſtallina inaurata ad menſam.

Toceşte scáonele în rând.

Conſtrue ſedes in ordinem.

Toate sênt gátá: da de ştire Marici sále.

Omnia ſunt parata. fac ſciat Illustritas ſua.

Prealuminâte Doamne! buccáteles' puse pre másа.

Illustrissime Domine! cibi ſunt menſae appoſiti.

Se şéde lá másа, se mânca, şi se bea.

Aſſidetur menſæ, manducatur, & bibitur.

De ve pláce Domniilor voastre, se ne punem lá másа, qua se vor reci buccátele.

Si placet Dominationibus veſtris, ponamus nos ad menſam, quia frigeſient ferculа.

Luátiva locuri, şi scáone dupa placére, şi fara de álégere, fara ceremonii, quaci toti sêntem fartáti.

Accipite vobis loca, et ſedes juxta placitum, et indiscriminatim, abſque ceremoniis, quoniam omnes ſumus amici.

Zámaá áceastaá e facuta tocmá pre gustul meu.

Hoc jusculum est praeparatum plane ad meum gustum.

Nu

Spune măriei-sale şerbire, închinare şi sărutare de la mine şi că-l voi curteni.

Dicito Illustritati suae servitium, inclinationem, et salutem a me, et quod eum invisam.

Mai prînzi-va cineva la domnul tău?

Prandebitne adhuc aliquis apud tuum Dominum?

Vor mai prînzi unii dintru cei mai buni fărtaţi a[i] lui.

Adhuc prandebunt aliqui e melioribus ejus amicis.

Pre carii acuma voi să-i învit.

Quos nunc volo invitare.

Masa se aşterne şi oaspeţii se adună

Mensa sternitur, et Hospites conveniunt

Auziţi şerbilor! aşterneţi masa, că îndată vor bate douăsprezece.

Audite servi! instruite mensam, quia illico sonabit duodecima.

Pentru cîte feţe să aşternem?

Pro quot personis sternamus?

Măi Petre! cîţi ţi-au zis că [v]or veni la prînz?

Heus tu Petre! quot tibi dixêre, se venturos ad prandium?

Opt afară de soacra măriei-tale, carea [v]a veni cu toţi trei nepoţii şi cu nora sa.

Octo praeter socrum Illustritatis tuae, quae veniet cum omnibus tribus Nepotibus, et cum Nuru sua.

Aşa dară aşterneţi pentru şasesprezece.,

Itaque sternite pro sedecim.

Aici sînt atîte[a] cuţite, furcuţe, linguri şi salveturi[4]

Hic sunt totidem cultri, furcellae, cochlearia, et mappalia.

Unde sînt sărăriţele?[5]

Ubi sunt salinaria?

Pline-s de sare?

Suntne plena salis?

Du-te în cocvină[6] şi adă teierele[7] şi patenile (blidele) cele de cusutor.

Perge in culinam, et adfer orbiculos, et patenas stanneas.

Pune păharele cele de cristal într-aurite pre masă.

Pone pocula chrystallina inaurata ad mensam.

Tocmeşte scaunele în rînd.

Construe sedes in ordinem.

Toate sînt gata: dă de ştire măriei-sale.

Omnia sunt parata: fac sciat Illustritas sua.

Prealuminate doamne! bucatele-s puse pre masă.

Illustrissime Domine! cibi sunt mensae appositi.

Se şede la masă, se mîncă şi se bea

Assidetur mensae, manducatur, et bibitur

De vă place domniilor-voastre, să ne punem la masă, că se vor răci bucatele.

Si placet Dominationibus vestris, ponamus nos ad mensam, quia frigefient fercula.

Luaţi-vă locuri şi scaune după plăcere şi fără de alegere, fără ceremonii, căci toţi sîntem fărtaţi.

Accipite vobis loca, et sedes juxta placitum, et indiscriminatim, absque ceremoniis, quoniam omnes sumus amici.

Zama[8] aceasta e făcută tocma pre gustul meu.

Hoc jusculum est praeparatum plane ad meum gustum.

Nu gândi, qua eſti ſingur, quarui ći pláce, qua ſi noi áceastá zicem.

Non putes te ſolum (ſingulum) eſſe, cui placet, quia et nos hoc dicimus.

Cárnea cea de vácca, de vitiel, ánche mi áu placut, tatusi êmi mái pláce áceasta de cerb, de caprioara, de gaiina, de porc, &c.

Caro bubula, vitulina etiam placuit mihi, tamen plus mihi placet haec cervina, caprina ſilvatica, gallinacea, ſuilla, etc.

Dáti-ne de beùt.

Date nobis ad bibendum.

De quáre vin porunciti sev' áduc? de cel roſiu, *sáu* de cel álb?

De quali vino mandatis ut vobis feram? de rubro, vel de albo?

Áda de cel roſiu.

Adſer de rubro.

Quum ve pláce vinul ácestá?

Quomodo placet vobis vinum istud?

Foarte bine.

Optime.

Pláca ve Domniilor voastre á manâncá, ſi á-bea.

Placeat Dominationibus vestris manducare, et bibere.

Nu te ostení á ne âmbiea. qua mâncam, ſi beem din grátiea Domniei tále.

Non te fatiges nos adhortari, quia manducamus, et bibimus ex gratia Dominationis tuae.

Bága vin pachárnice.

Infunde vinum pincerna.

Se beem pentru sânatátea fartátilor noſtri.

Bibimus in ſalutem amicorum noſtrorum.

Pentru sánatítea Domniilor voastre.

Pro ſalute Dominationum vestrarum.

Dumne

Dumne Zeu ve tie întru multi ánni în páce sânatoſi, ſi fericiti.

Dominus Deus conſervet vos per multos annos in pace ſanos, atque beatos.

Foarte frumòs êti multiamim, ſi áſiſderea êti poſthim toate céle bune.

Pulcherrime gratias tibi agimus, et pariter precamur tibi omnia bona.

Foarte êti multiamim de prânzul bun.

Humillime gratias tibi agimus pro lauto prandio.

Nu éste pentruce semi multiamiti.

Non eſt, cur gratias mihi agatis.

Ve rog, se luáti in nume de bine, ſi se fiti iertatori.

Vos rogo, accipite in bonam partem, et ignoſcite.

ÁTREIÁ VORBIRE.

III. DIALOGUS

De mutárea têmpului, ſâ de ourele zilelor.

De viciſſitudine temporis, & de horis dierum.

Ce têmp éste?

Quale tempus eſt?

E serin.

Serenum eſt.

E reu têmp.

Malum tempus eſt.

Incépe á suflá vêntul.

Incipit flare ventus.

Bátte vênt.

Ventus flat.

Ásta noapte áu cazut bruma, niea, grândine.

Hac nocte cecidit bruma, nix, grando.

Delá méza noapte tot ninge.

A media nocte ſemper ningit.

Om ávé ploae.

Pluviam habebimus.

Ploae afára?

Pluitne foris?

Nu

Nu gîndi că eşti sîngur cărui[a] îi place, că şi noi aceasta zicem.

Non putes te solum (singulum), *esse, cui placet, quia et nos hoc dicimus.*

Carnea cea de vacă, de viţel încă mi-au plăcut, tătuşi îmi mai place aceasta de cerb, de căprioară, de găină, de porc etc.

Caro bubula, vitulina etiam placuit mihi, tamen plus mihi placet haec cervina, caprina silvatica, galinacea, suilla, etc.

Daţi-ne de beut.

Date nobis ad bibendum.

De care vin porunciţi să v-aduc? de cel roşu *sau* de cel alb?

De quali vino mandatis ut vobis feram? de rubro, vel *de albo?*

Adă de cel roşu.

Adfer de rubro.

Cum vă place vinul acesta?

Quomodo placet vobis vinum istud?

Foarte bine.

Optime.

Placă-vă domniilor-voastre a mănînca şi a bea.

Placeat Dominationibus vestris manducare, et bibere.

Nu te osteni a ne îmbia, că mîncăm şi bem din graţia domniei-tale.

Non te fatiges nos adhortari, quia manducamus, et bibimus ex gratia Dominationis tuae.

Bagă vin, păharnice.

Infunde vinum pincerna.

Să bem pentru sînătatea fărtaţilor noştri.

Bibamus in salutem amicorum nostrorum.

Pentru sînătatea domniilor voastre.

Pro salute Dominationum vestrarum.

Dumnezeu vă ţie întru mulţi ani în pace sînătoşi şi fericiţi.

Dominus Deus conservet vos per multos annos in pace sanos atque beatos.

Foarte frumos îţi mulţămim şi aşişderea îţi poftim toate cele bune.

Pulcherrime gratias tibi agimus, et pariter precamur tibi omnia bona.

Foarte îţi mulţămim de prînzul bun.

Humillime gratias tibi agimus pro lauto prandio.

Nu este pentru ce să-mi mulţămiţi.

Non est, cur gratias mihi agatis.

Vă rog să luaţi în nume de bine şi să fiţi iertători.

Vos rogo, accipite in bonam partem, et ignoscite.

A TREIA VORBIRE

De mutarea tîmpului şi de orele zilelor

III. DIALOGUS

De vicissitudine temporis, et de horis dierum

Ce tîmp este?

Quale tempus est?

E serin.

Serenum est.

E rău tîmp.

Malum tempus est.

Începe a sufla vîntul.

Incipit flare ventus.

Bate vînt.

Ventus flat.

Astă noapte au căzut brumă, nea, grîndine.

Hac nocte cecidit bruma, nix, grando.

De la miază noapte tot ninge.

A media nocte semper ningit.

Om avea ploaie.

Pluviam habebimus.

Plouă afară?

Pluitne foris?

Scanned with OKEN Scanner

. numái ploao , cì ánche ſi fulgera.
Nu e têmp se jáci în pá:; scoala te, n'áuzi quum tuna , ſi traznéſte ?
Cáld e áſára?
Bá, átátá de máre frig áu fost ásta demineatia , quât toate ápele áu inghiaçiát.
Nu e cu puthintia ſiindqu'á séra erá nor.

Quâte oare(ciásuri)sênt?
Áu battut , *vel* áu fost un spre zéce.
Trei fertáie pre cinci.
Uitate lá oráriu (lá ciás.)
Mérge pre noao.
Indáta or ſi ſiésse.
Quum tréce têmpul!
Shi io áſtept.

E ámeazi.

Non tantum pluit , ſed etiam fulgurat.
Non est tempus jacendi in lecto ; eleva te, non audis qui tonat, et fulminat ?
Calidumne est foris ?
Non, tam magnum frigus fuit hoc mane, ut omnes aquae in glaciem verſae sint.
Non est possibile, quandoquidem heri vesperi erat nubes.
Quota est hora ?
Sonuit , vel *fuit undecima.*
Tres quadrante ad quintam.
Aspicias horologium.

Fertur ad nonam.
Illico erit ſexta.
Ut transit tempus !
Et ego moram tracho.
Meridies est.

ÁPATRÁÁ VORBIRE

Intra callatori în cricima.

Quâte milluri sênt deaici pâna in Bucureſti ?
Treizeci ſi ſiépte.
Am ſacut doazeci ſi cinci de milluri ; tatuſi ástazi n'om puté sosì ácolo.

Buna e cálea?
Nu prea.
Áſá dára ne á cautá , se ne ábatem in cricimaá cea mái ápropape , ſi se noptem intrinsaá.
Cricimariule ! putemune ábáte áici ?
Vedeti bine Domnilor , veti gasì áici frumoase casi , lepedeao curáte , çoluri noao , mánuſterguri , perine , ſi toate , quâte sênt de lipsa.
Aráta ne dár o kilie , *vel* o casutia.
Indáta.

IV. DIALOGUS.

Inter itinerantes in diverſorio.

Quot milliaribus distat hinc Bucurestinum ?
Triginta ſeptem.
Confecimus viginti quinque milliaria ; tamen hodie eo pervenire non poterimus.
Estne commoda via ?
Non adeo.
Necesse est igitur , ut in primam cauponam divertamus , et ibidem pernoctemus.
Caupo ! poſsumusne hic divertere ?
Utique Domine , hic invenietis pulchra cubicula , munda linteamina , lodices novas , mantilia , pulvinaria , et omnia neceſsaria.
Ostende ergo nobis ali quod cubiculum.
Illico.

Ce

Nu numai plouă, ci ci încă şi fulgeră.
Nu e tîmp să zaci în pat; scoală-te, n-auzi cum tună şi trăzneşte?
Cald e afară?
Ba, atîta de mare frig au fost astă dimineaţă, cît toate apele au îngheţat.
Nu e cu putinţă fiindc'aseară era nor.

Cîte oare(ceasuri) sînt?
Au bătut *sau* au fost unsprezece
Trei fărtaie[9] pre cinci.

Uită-te la orar (la ceas).
Merge pre nouă[10].
Îndată or fi şase.
Cum trece tîmpul!
Şi io aştept.
E amiazi.

Non tantum pluit, sed etiam fulgurat.
Non est tempus jacendi in lecto; eleva te, non audis qui tonat, et fulminat?
Calidumne est foris?
Non, tam magnum frigus fuit hoc mane, ut omnes aquae in glaciem versae sint.
Non est possibile, quandoquidem heri vesperi erat nubes.
Quota est hora?
Sonuit, vel *fuit undecima.*
Tres quadrantes ad quintam.
Aspicias horologium.
Fertur ad nonam.
Illico erit sexta.
Ut transit tempus.
Et ego moram traho.
Meridies est.

A PATRA VORBIRE

Întră călători în crişmă

Cîte miluri sînt de aici pînă în Bucureşti?
Treizeci şi şapte.
Am făcut douăzeci şi cinci de miluri; tătuşi astăzi n-om putea sosi acolo.
Bună e calea?
Nu prea.
Aşa dară ne [e] a căuta să ne abatem în crişma cea mai aproape şi să noptăm într-însa.
Crişmarule! putemu-ne abate aici?
Vedeţi bine domnilor; veţi găsi aici frumoase căsi[11], lepedeuă[12] curate, ţoluri nouă, mînuşterguri[13], perine şi toate cîte sînt de lipsă.
Arată-ne dar o chilie, *sau* o căsuţă.
Îndată.

IV. DIALOGUS

Inter itinerantes in diversorio

Quot milliaribus distat hinc Bucurestinum?
Triginta septem.
Confecimus viginti quinque milliaria; tamen hodie eo pervenire non poterimus.
Estne commoda via?
Non adeo.
Necesse est igitur, ut in primam cauponam divertamus, et ibidem pernoctemus.
Caupo! possumusne hic divertere?
Utique Domini; hic invenietis pulchra cubicula, munda linteamina, lodices novas, mantilia, pulvinaria, et omnia necessaria.

Ostende ergo nobis aliquod cubiculum.
Illico.

Scanned with OKEN Scanner

Ce voiiti, se ve fórbem pre cina?

Quid vultis, ut coquamus pro caena?

Fáceti o tira de záma, ápoi coaceti puçintéle oao, ſi frigeti un pui de gaina, de rátia, de curca, de gânsca, &c.

Parate modicum jusculum, dein coquite pauca ova, et frigite unum pullum galinae, anatis, galli indiaci, anseris, etc.

Dár pre lânga friptura ce vréti, saláta, sáu ſpárga?

Et penes aſsum quid vultis, lactucam, vel asparagum?

Ne micá de ácéstea, ci ne áda puçintel curech.

Nihil horum, ſed adfer nobis modicos caules.

Deaca n'áti bagát ſiofrán în zámaá áceastaá, âncái se o ſiti facut cu petrinſei.

Si non condivistis hoc jusculum croco, ſaltem praeparassetis cum petroſeliis.

N'áveti vro radiche?

Non habetis aliquem rafanum?

Nu; dár ávém unt proaspat, struguri, ſi prune, ſi pérseci.

Non; ſed habemus butyrum recens, botros, et pruna, et persica.

Dár de beuut ce áveti?

Et ad bibendum quid habetis?

Ávem vin, beére, rosol, ſi vínárs.

Habemus vinum, cerevisiam, roſolium, et crematum.

Cu quât e masuraá de beére?

Quanti est mensura cerevisiae?

Áceastaá se ſtì, qua e cu cinci creiçári.

Hoc ſcitur, quod sit quinque cruciferis.

Áuzi

Áuzi cricimáriule! nus' ár puté grasi ûn caraush se ne duca pâna la Árgish?

Audi caupo! non poſset inveniri vector aliquis, ut nos vehat Argim usque?

Bá tocmá ácum áu fost unul áici: vréti se'l chiam înlaontru?

Plane modo pervenit huc unus: vultis, ut illum clamem intro?

Chiama'l.

Clama illum.

Dea Dumne Zeu bine Domnilor!

Det Dominus Deus bene o Domini!

Bine ái venit om de omeníe.

Bene veniſti humane homo.

Ce mi porunciti?

Quid mihi mandatis?

Quând êi pornì quâtra Árgish?

Quando movebis Argim verſus?

Mâne pâna 'n zioa, de voi capatá oameni, se port.

Cras ſummo mane, si invenero homines vehendos, vel portandos.

Doara ſi Domniile voastre êti vré, se mérgeti lá Árgish?

Fortaſse etiam Dominationes vestrae velletis ire Argim?

Vezi bine: quât ceri pentru un loc în caruça?

Utique: quantum petis pro uno loco in rheda?

M'eti dá zéce florinti pre loc, ſi voi tiené locurile céle mái bune.

Dabitis decem florenos pro loco, et reſervabo loca meliora.

Bá, ti om dá doi gálbeni, ſi, de tevei purtá bine, vrun mariásh pre beuutura.

Non, dabimus tibi duos Ducatos (Aureos), et, si bene te geſseris, unum, alterumve marianum pro potu.

Sênt

Ce voiţi să vă fierbem pre cină?

Quid vultis, ut coquamus pro caena?

Faceţi o ţîră[14] de zamă, apoi coaceţi puţintele ouă şi frigeţi un pui de găină, de raţă, de curcă, de gînscă etc.

Parate modicum jusculum, dein coquite pauca ova, et frigite unum pullum galinae, anatis, galli indiaci, anseris, etc.

Dar pre lîngă friptură ce vreţi, salată sau spargă?[15]

Et penes assum quid vultis, lactucam, vel asparagum?

Nimica de acestea, ci ne adă puţintel curechi.

Nihil horum, sed adfor nobis modicos caules.

Dacă n-aţi băgat şofran în zama aceasta, încai să o fiţi făcut cu petrînşei.

Si non condivistis hoc jusculum croco, saltem praeparassetis cum petroseliis.

N-aveţi vr-o rădiche?

Non habetis aliquem rafanum?

Nu; dar avem unt proaspăt, struguri şi prune şi pierseci.

Non; sed habemus butyrum recens, botros, et pruna, et persica.

Dar de beut ce aveţi?

Et ad bibendum quid habetis?

Avem vin, bere, rosol şi vinars.

Habemus vinum, cerevisiam, rosolium, et crematum.

Cu cît e masura de bere?

Quanti est mensura cerevisiae?

Aceasta să ştii că e cu cinci creiţari.

Hoc scitur, quod sit quinque cruciferis.

Auzi, crişmarule! nu s-ar putea găsi un cărăuş să ne ducă pînă la Argiş?

Audi caupo! non posset inveniri vector aliquis, ut nos vehat Argim usque?

Ba tocma acum au fost unul aici: vreţi să-l chem înlăuntru?

Plane modo pervenit huc unus: vultis, ut illum clamem intro?

Chiamă-l.

Clama illum.

Dea Dumnezeu bine, domnilor!

Det Dominus Deus bene o Domini!

Bine ai venit, om de omenie.

Bene venisti humane homo.

Ce-mi porunciţi?

Quid mihi mandatis?

Cînd îi porni cîtră Argiş?

Quando movebis Argim versus?

Mîne pînă-n ziuă de voi căpăta oameni să port.

Cras summo mane, si invenero homines vehendos, vel portandos.

Doară şi domniile-voastre îţi vrea să mergeţi la Argiş?

Fortasse etiam Dominationes vestrae velletis ire Argim?

Vezi bine: cît ceri pentru un loc în căruţă?

Utique: quantum petis pro uno loco in rheda?

M-iţi da zece florinţi pre loc şi voi ţinea locurile cele mai bune.

Dabitis decem florenos pro loco, et reservabo loca meliora.

Ba, ţi-om da doi galbeni şi, de te vei purta bine, vr-un măriaş pre beutură.

Non, dabimus tibi duos Ducatos (Aureos), *et, si bene te gesseris, unum alterumve marianum pro potu.*

Scanned with OKEN Scanner

Sêut îndestulit.
Noapte buna, ſi visuri curáte.
Hodignéſte în páce, ſi nati uitá áne sculá cu o jimatáte de oara mái înnáinte de ce om porni.
Voi deſteptá.
Cricimâriule! cu quât êti sêntem datori?
Cu doi Tálleri.

Sum contentus.
Bonam noctem, et somnia casta.
Requiescas in pace, et ne obliviscaris, nos excitare media hora prius, quam proficiscamur.
Excitubo vos.
Caupo! quantum tibi debemus?
Duos Talleros.

Nái, ſi remâni sânatôs.

En illos, et bene valeas.

Cálle buna Domniilor voastre.

Bonum iter Dominationibus vestris.

ÁCINCEA VORBIRE.

V. DIALOGUS

Un nemêrnic întreaba dela un cetatián unde ſéde cutáre.

Peregrinus ſciſcitatur a cive, ubi habitet N.

Shtíi Domniea taa Românéſte?

Callesne Dominatio tua Daco-Romanice?

Shtiu, quaci? sáu doara ái ávé cevá deá mi porunci?

Scio, eccur? aut fortaſse haberes aliquid mihi mandandum?

Nu

Nu sêut dedát á porunci unui om de omenie, quum eſti Domniea taá, pentruácea nuti poruncesc, ci te rog.
Oni bun! cu cuvintele ácéstea me ruſini, plácati ámi porunci.
Nu cunoſti pre cutá re?
Ba, cunosc.
Rogute, unde ſiéde?
Nu depárte, pre ulitia aceastaá.
Dute numai pre carárea ácestaá, pâna vei dái de o casa împistrita, ácolo ſiéde
De ádréptaá, sáu de ástângaa?
De ádréptaá.

Non ſum asuetus mandare homini honeſto, uti es Dominatio tua, ideo non tibi mando, ſed te rogo.
Bone homo! his verbis me confundis; placeat tibi, mihi mandare
Non cognoſcis talem hominem?
Non ita est, cognoſco.
Rogo te, ubi habitát?
Non procul, in hac platea
Perge tantum per hanc ſemitam, donec attinges domum oliquam pictam, ibi habitat
A dextrane, vel a sinistrâ?
A dextra.

Foarte multiamesc Domnieei tále.

Humillimas gratias ago Dominationi tuae

Nu éste, pentrucè se multiameſti

Non est, cur gratias agas

Áuzi Domniea taá! áici ſiéde Excelléntiea Saá N.?

Audi Dominatio tua! hic habitat Excellentia Sua N.?

Áici, dár nu e á cása.

Hic; sed non est domi

Quând

Sînt îndestulit.

Sum contentus.

Noapte bună şi visuri curate.

Bonam noctem, et somnia casta.

Hodigneşte în pace şi nu-ţi uita a ne scula cu o jumătate de oară mai înainte de ce om porni.

Requiescas in pace, et ne obliviscaris, nos excitare media hora prius, quam proficiscamur.

V-oi deştepta.

Excitabo vos.

Crişmarule! cu cît îţi sîntem datori?

Caupo! quantum tibi debemus?

Cu doi taleri.

Duos talleros.

Na-i şi rămîi sînătos.

En illos, et bene valeas.

Cale bună domniilor-voastre.

Bonum iter Dominationibus vestris.

A CINCEA VORBIRE

V. DIALOGUS

Un nemernic întreabă de la un cetăţean unde şade cutare

Peregrinus sciscitatur cive, ubi habitet N.

Ştii domnia-ta româneşte?

Callesne Dominatio tua Daco-Romanice?

Ştiu, căci? sau doară ai avea ceva de a-mi porunci?

Scio, eccur? aut fortasse haberes aliquid mihi mandandum?

Nu sînt dedat a porunci unui om de omenie cum eşti domniata, pentru aceea nu-ţi poruncesc, ci te rog.

Non sum asuetus mandare homini honesto, uti es Dominatio tua, ideo non tibi mando, sed te rogo.

Om bun! cu cuvintele acestea mă ruşini; placă-ţi a-mi porunci.

Bone homo! his verbis me confundis; placeat tibi, mihi mandare.

Nu cunoşti pre cutare?

Non cognoscis talem hominem?

Ba, cunosc.

Non ita est, cognosco.

Rogu-te, unde şade?

Rogo te, ubi habitat?

Nu departe, pre uliţa aceasta.

Non procul, in hac platea.

Du-te numai pre cărarea aceasta pînă vei da de o casă împistrită, acolo şade.

Perge tantum per hanc semitam, donec attinges domum aliquam pictam, ibi habitat.

De-a dreapta sau de-a stînga?

A dextrane, vel a sinistra?

De-a dreapta.

A dextra.

Foarte mulţămesc domniei-tale.

Humillimas gratias ago Dominationi tuae.

Nu este pentru ce să mulţămeşti.

Non est, cur gratias agas.

Auzi, domnia-ta! aici şade excelenţa-sa N.?

Audi Dominatio tua! hic habitat Excellentia Sua N.?

Aici, dar nu e acasă.

Hic; sed non est domi.

Quând l'áſi puté gasì ácása?	*Quando possem eum domi invenire?*
Ástára lá ſépte oare ânche á ſi ácása; dár mái bine ái fáce, de ái veni mâne de mineatia lá opt, qua átunci n'á fi cuprins.	*Hodie vesperi hora ſeptima etiam erit domi; ſed melius faceres, si venires cras mane octava, quia tunc non erit occupatus.*
Áſiá voi fáce: remâni sânatòs.	*Sic faciam: remane ſanus.*
Sierbul Domniei tále.	*Servus Dominationis tuae.*

Cînd l-aş putea găsi acasă?	*Quando possem eum domi invenire?*
Astară la şapte oare încă [v]a fi acasă; dar mai bine ai face de ai veni mîne dimineţă la opt, că atunci n-a fi cuprins[16].	*Hodie vesperi hora septima etiam erit domi; sed melius faceres, si venires cras mane octava, quia tunc non erit occupatus.*
Aşa voi face: rămîi sănătos.	*Sic faciam: remane sanus.*
Şerbul domniei-tale.	*Servus Dominationis tuae.*

ACADEMIA R.P.R. FILIALA CLUJ BIBLIOTECA

NOTE LA TEXTUL

TRADUS AL AMBELOR EDIȚII

PARTEA ÎNTÎI

Despre ortografie

[1] După indicația *citește* vom scrie cuvintele așa cum dorea S. Micu să se citească, ținînd seama de toate indicațiile date de el cu privire la valoarea literelor.

[2] A se citi *trîmbiță, cîmp, pîne.*

[3] Atragem atenția asupra întrebuințării lui *â*, care este folosit și în scrierea lui *cît* (p. 33, 56, 57), *tîrziu* (p. 56), *încîlcit* (p. 56), și a lui *î*: *rîpa* (p. 71).

[4] A se citi *față, gheață.*

[5] A se citi *fîn, coperemînt.*

[6] În text este scris *a*, dar fiind fără accent, potrivit regulii date, trebuie citit *ă.*

[7] Credem că, de fapt, este vorba de *e (merge, lege)*, < < < des întîlnit în rostirea celor din Transilvania.

[8] A se citi *venin.*

[9] Credem că trebuie citit *mńel.*

[10] A se citi *împărat.*

[11] De fapt nu este vorba de *l* la sfîrșitul cuvîntului, ci tot de un *l* intervocalic.

[12] În articolul hotărît, *l* provine dintr-un *—ll— (ille).*

[13] *Dela* este prepoziție compusă mai tîrziu din *de* și *la.*

[14] Regula de trecere a lui *l* intervocalic în *r* nu se aplică în cuvîntul *umilit*, deoarece este un neologism din lat. lit. *humilis* (it. *umile*) (DLRM).

[15] *Bumbac* nu este de origine latină.

[16] Cf. nota 6.

[17] A se citi *și, rășină, rușine.*

[18] Se va citi *ești.*

[19] A se citi *rău, zeu.*

[20] Se confundă literele cu sunetele.

[21] În ed. I acest capitol se află de la pag. 71 la 75.

[22] Etimologie greșită, deoarece *vîrf* este de origine slavă.

PARTEA A DOUA

Despre etimologie

[1] Autorul încadrează în „nume" atît substantivul, cît și adjectivul. De aceea păstrăm și noi termenul. Termeni

Scanned with OKEN Scanner

substantiv şi *adjectiv* îi vom folosi numai cînd sînt întrebuinţaţi de autor.

[2] Se neglijează faptul că substantivele feminine au două desinenţe la singular, una pentru N.A. şi alta pentru G.D. Constatarea aceasta a fost făcută şi de Timotei Cipariu în „Archivul" său din 1870, nr. XXXIII, p. 647—648, unde pot fi găsite şi alte informaţii preţioase.

[3] Atragem atenţia asupra faptului că articolului i se atribuie nu numai funcţie de determinant ci şi de morfem.

[4] În acest caz este vorba de pronumele nehotărît *unul, una*.

[5] Aici este pronume nehotărît.

[6] Aceasta este rostirea obişnuită pe o bună parte a Transilvaniei. În ediţia 1805 este folosită forma literară de azi.

[7] Dintre substantivele masculine cu desinenţă *-ă*, numai *tată* primeşte articolul *-l*, celelalte primesc articolul *-a*.

[8] De fapt se adaugă numai la substantivele masculine cu desinenţa *-e*, aşa cum se precizează în ediţia 1805.

[9] Este vorba de substantive care au la sfîrşitul temei o consoană sau două.

[9a] Fiind vorba de un *a* care intră în diftong, nu mai e notat cu accent.

[10] Adăugarea articolului hotărît feminin *-a* este foarte bine intuită, pentru un stadiu mai vechi al limbii. Între timp, ca şi în *mă a* (văzut), *ă* a fost elidat.

[11] Cf. nota 2. Pentru a se demonstra că substantivele rămîn neschimbate, se separă articolul cu linioară.

[12] Aici se are în vedere numai articularea substantivelor şi a adjectivelor, nu declinarea propriu-zisă a acestora. De fapt autorii sînt consecvenţi cu cele spuse mai înainte.

[13] Este vorba de forma populară *ăl* a pronumelui (sau articolului) demonstrativ; ediţia 1805 foloseşte forma literară *cel*.

[14] Aceste forme sînt neobişnuite în româneşte.

[15] Adică la nominativ au aceeaşi formă, indiferent că se acordă cu un substantiv de genul masculin sau cu unul de genul feminin; în ediţia 1805 formularea este mai bună.

[16] Cf. nota 2.

[17] Nu sînt avute în vedere substantivele de tipul *învăţătoare, nume*.

[18] Adică dacă nu provin din latineşte.

[19] Credem că e un singular refăcut de la plural şi apropiat de forma lat. *granum;* în ediţia 1805 *granum* nu apare.

[20] Stîncă, stană de piatră.

[21] Trebuie citit cu *f*; cf. p. 74 unde este scris *vêrv*. Tot cu *ê* este scris şi în ediţia 1805.

[22] De fapt este sufixul *-iţă*.

[23] Adică nehotărîte.

[24] Se dau numai formele accentuate.

[25] Adică reflexiv.

[26] Fiindcă în limba latină pronumele reflexiv are şi genitiv, autorii dau şi ei în româneşte un genitiv, folosind pronumele posesiv.

[27] Se consideră că articolul posesiv-genitival *a* face parte din pronume (cf. şi cele spuse mai jos sub II) şi de aceea îl scriem, aşa cum e în text, împreună cu pronumele propriu-zis.

[28] Potrivit formelor de persoana a II-a şi a III-a, ar trebui ca persoana I să fie (eu) *însumi*.

[29] În aceste forme *ea* redă un *e* deschis.

[30] *Totcine* şi *totcare* sînt forme inexistente în limba română.

[31] De fapt în capitolul al III-lea. în ediţia 1805 apare corect.

[32] Folosim pentru timpuri nomenclatura actuală.

[33] În text *praeteritum perfectum* = trecutul perfect (împlinit).

[34] Este interesant că nu se traduce cu imperativul latinesc.

[35] Aşa cum am menţionat în *Introducere* şi cum se va vedea şi în continuare, pentru a se urma cît mai fidel gramatica limbii latine, se dau şi timpuri inexistente în limba română.

[36] Se dă forma veche a conjunctivului.

[37] Verbul *a fi* nu avea gerunziu în limba latină. Aici se dă o formă care ar traduce un gerunziu în *-dum* şi în *-di*.

[38] Care va fi; cf. şi nota 35.

[39] Lung-scurt se referă la vocala de dinaintea lui *re*.

[40] Separă sufixele şi desinenţele de temă.

[41] Analitic.

[42] Sintetic.

[43] Cf. nota 36.

[44] Pentru *laudavissem*.

[45] *è* marchează un *e* deschis întîlnit în rostirea din Transilvania în locul lui *-ea*.

[46] Pentru *laudavisse*.

[47] Cf. nota 35. Acelaşi lucru şi pentru *supin* şi *participiu*.

Scanned with OKEN Scanner

[48] Așa se pronunță în Transilvania.

[49] În text este scris *dormiend* și ar trebui citit *dormiînd*, dar forma din text urmează fidel forma latinească. În ediția 1805 apare *dormind!*

[50] De fapt este vorba de reflexive.

[51] Cf. nota 15.

[52] Adică nu sînt determinante ale unui substantiv.

[53] Nu există în limba română.

[54] Este dat pentru *înăuntru*.

[55] Forma corectă este *de ambele laturi*.

[56] Din greșeală, se repetă numărul la paragrafele de la 29—37. Ediția 1805 nu mai conține eroarea.

[57] Ambele cuvinte sînt calcuri după cuvinte latinești.

[58] Conjuncție adversativă. Dar în latinește *caeterum* este și adverb „de altminteri".

[59] *asupra, deasupra, înaintea* cer genitivul nu dativul, iar *înlăuntru, dedesupt* și *îndărăpt*, nefiind articulate, sînt adverbe, nu prepoziții.

[60] Numai împreună cu *de* sînt prepoziții, de fapt locuțiuni prepoziționale, altfel sînt adverbe.

[61] Nu există în limba română.

[62] Traducerea fidelă este: *turburările inimii*.

[63] În loc de *odată cu capul!*

PARTEA A TREIA

Despre sintaxă

[1] În text este *moritor*, nu muritor, spre a apropia cuvîntu de forma latinească.

[2] ţîpă = aruncă.

[3] De fapt este vorba de pronume.

[4] S-a trecut peste IV.

[5] Este vorba de *îl* și *îi*. În ediția 1805 apare corect *îl, îi*

[6] Noi credem că verbul e cerut de numele în nominativ

[7] În text este „tăcut".

[8] Folosește termenul *activ* pentru *tranzitiv*.

[9] În text este scris *a vorbire* și *a scriere*, dar în nota imediat următoare se precizează că se va citi *a vorbi, a scrie*

[10] Formă neromânească.

ADAOS

[1] Acest *e*, după anumite consoane (ca *z* de ex.), trebuie pronunțat *ă*.

[2] Formă neexistentă în limba română.

[3] În text este scris *vêrv*, cu *ê*, fiindcă nu i-au cunoscut etimologia.

[4] Este vorba numai de grafie, căci *i* arată că consoana precedentă a fost transformată: *d* în *z*, *l* în *l'* apoi în *ı*. *s* în *ş*, *t* în *ţ*.

VOCABULAR

[1] Am scris *vocabular* (cu *b*) potrivit regulei a II-a de la pag. 74; în ediția 1805 — regula XVIII, p. 17.

[2] Este scris *col'ori* (l' = r); potrivit regulii I de la pag. 74 (*l* intervocalic trece în *r*); în ediția 1805 este scris *colorı*

FORME DE VORBIT

[1] Latinism

[2] Latinism. Supusul, servitorul ..

[3] Te salută.

[4] Șervete.

[5] Solniţe.

[6] Bucătărie.

[7] Farfurii.

[8] Ciorbă, supă.

[9] Sferturi.

[10] Trecut de opt.

[11] Camere, odăi.

[12] Cearceafuri.

[13] Prosoape.

[14] Puţină.

[15] Sparanghel[?]

[16] Ocupat.

Scanned with OKEN Scanner

RÉSUMÉ

Le premier ouvrage imprimé traitant de la langue roumaine, un travail fondamental effectué par Samuil Micou, en collaboration avec Gheorghe Şincai [doit se lire Chincaï], *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, a paru en 1780 sous les presses de l'imprimerie viennoise de Joseph de Kurzböck.

Cet ouvrage s'inscrit dans l'activité revendicative des représentants de l'Ecole Transylvaine, mouvement culturel et scientifique progressiste d'une importance particulière dans l'histoire culturelle roumaine, et dont le but politique prioritaire était d'obtenir pour les Roumains des droits sociaux et politiques égaux à ceux des trois nations — hongroise, saxonne et szekler — reconnues comme seules jouissant de ces droits en Transylvanie. Sous le prétexte que les Roumains seraient venus en Transylvanie plus tard que les autres populations, et bien qu'étant majoritaire, le peuple roumain était considéré seulement «toléré» et on lui refusait tous les droits sociaux et politiques.

Dans cette situation, les représentants de l'Ecole Transylvaine animés par un ardent patriotisme ont composé des travaux historiques et linguistiques où ils soutenaient à juste titre que les Roumains parlent une langue qui continue le latin et qu'ils sont les descendants de la population romane de ces régions conquises par les Romains, régions qu'ils n'ont jamais quittées. Par conséquent, ce sont les Roumains qui sont les habitants les plus anciens de ce territoire et en vertu de cela ils ont droit eux aussi à une situation politique et sociale égale à celle des autres nations nommées précédemment.

Sans être la première grammaire de la langue roumaine, l'ouvrage que nous présentons ici constitue le premier travail ayant un caractère scientifique accentué, donné par l'Ecole Transylvaine à la culture roumaine dans le domaine de la linguistique, car il constitue en même temps, non seulement une grammaire mais aussi une brève étude d'ensemble sur la langue roumaine.

Cette grammaire a paru dans deux éditions: la première en 1780, rédigée par Samuil Micou, revue et augmentée par Gheorghe Şincai; la deuxième a paru en 1805, et a pour auteur Şincai seulement.

Chaque édition a une préface, toutes les deux écrites par Şincai. L'ouvrage proprement dit est divisé comme suit: *De orthographia*, *De etymologia* (De la morphologie), *De syntaxi*.

Scanned with OKEN Scanner

On y ajoute un *Appendix* qui a les chapitres suivants : *De formandis daco-romanis vocibus a latinis* (De la formation des mots roumains à partir des mots latins). Dans la seconde édition, ce chapitre est inclus dans la section *De orthographia*, et dans l'Annexe de la même édition on trouve *De prosodia*. Deux chapitres plus directement pratiques: *Vocabulaire roumain et latin* et *Manières de parler des choses qui reviennent le plus souvent dans la conversation* concluent l'ouvrage.

Des deux préfaces, la plus importante est celle de la première édition (1780), parce qu'elle comprend les idées fondamentales de l'Ecole Transylvaine concernant l'origine de la langue et du peuple roumain. ,,Il y a dix-sept siècles depuis que Trajan, après avoir vaincu Décébale, a colonisé la Dacie vide d'habitants''. Les descendants des colons ont été subjugués par divers peuples migrateurs. Dans ces conditions, la langue des colons a subi des transformations sous l'influence de la langue slave devenue, par la volonté du métropolite d'Ohrid, langue du culte pour les Roumains aussi, qui adoptèrent en même temps l'alphabet cyrillique. On constate avec joie qu'à partir du XVIIe siècle, les Roumains ont renoncé à l'emploi de la langue slave comme langue de culte et on exprime l'espoir que, lorsqu'on aura des écoles roumaines, on renoncera à l'alphabet cyrillique. On exprime ensuite la conviction que cet ouvrage sera utile aux gens ,,appartenant aux différents états et conditions'', parce qu'il aidera à apprendre la langue roumaine, la langue la plus utilisée dans une zone qui s'étend de la Hongrie jusqu'en Macédoine et en Crimée. Dans la *Préface* de l'édition de 1805 l'auteur indique sous quels noms ont été et sont connus les Roumains et le vaste territoire qu'ils habitent. Il souligne également l'importance de l'étude et de la connaissance de la langue roumaine surtout pour ceux qui voyagent vers les parties orientales de l'Europe, ainsi que pour ceux qui entretiennent des relations commerciales avec les habitants de ces régions.

Se rapportant aux règles orthographiques employées dans la première édition, Şincai affirme que, s'il avait continué à les employer, il aurait abouti à un système orthographique lourd et compliqué, comme celui de la langue française. Ce qui l'a déterminé à simplifier ce système et à l'orienter vers le phonétisme.

A la fin, l'auteur insiste de nouveau sur le lien qui existe entre la langue roumaine et la langue latine, soulignant le fait que ceux qui connaissent bien le latin, s'ils tiennent compte des règles présentées dans l'ouvrage, surtout de celles qui traitent de la transformation des mots latins en mots roumains, pourront apprendre facilement le roumain.

Pour que la latinité de la langue roumaine puisse être plus facilement reconnue, les auteurs ont utilisé, pour écrire les mots roumains, l'alphabet latin. Mais le roumain a des phonèmes inexistants en latin pour lesquels, tout naturellement, il n'y avait pas de lettres dans l'alphabet latin. Dans une telle situation, on s'est trouvé dans l'obligation ou bien de créer des signes nouveaux pour ces phonèmes, ou bien d'écrire les mots roumains sous la forme la plus proche possible de leurs prototypes latins.

Dans la première édition de l'ouvrage, les auteurs ont opté pour la seconde solution, et ils ont appliqué le principe étymologique, que Samuil Micou avait élaboré l'année précédente dans un de ses travaux. ,,Par l'orthographe étymologique qu'il avait proposée, dit L. Blaga, Claïn [= S. Micou] veut sauver la substance éclipsée du mot roumain. La passion de ,,l'original'', deviné comme substance à travers la transparence du mot prononcé, ainsi que la tendance d'adapter, au moins formellement, le roumain à cet ,,original''-là, se maintiennent encore, chez Claïn et chez ses contemporains, dans les limites du bon sens [...]. Chez Claïn le besoin de retour à ,,l'original'' a une signification purement théorique''.

En adoptant l'orthographe étymologique, on avait besoin de règles pour écrire et pour lire. Ces règles ont été formulées dans les deux éditions, dans la première partie de l'ouvrage, intitulée *De orthographia*. **Ces règles représentent, en fait, les principales lois d'évolution des sons à partir du latin au roumain,** constatation faite par R. Ionaşcu, reprise et démontrée par S. Puşcariu.

Mais les auteurs étaient-ils conscients que la langue change selon certaines règles et qu'ils ont réussi, eux, à formuler ces règles? La réponse ne peut être qu' affirmative. Voilà quelques fragments qui démontrent notre affirmation [dans le passage qui suit c'est nous qui soulignons] :

,,Cette deuxième **règle** [qui montre que *l* simpe intervocalique des mots latins est passé à *r* dans les mots roumains]

Scanned with OKEN Scanner

est donnée pour dériver plus facilement les mots [roumains] à partir des mots latins" (Ie éd., p. 5). Dans le chapitre *De formandis daco-romanis vocibus a latinis:* (De la formation des mots roumains à partir des mots latins), on dit: Dans la première partie de cet opuscule nous avons dit tellement de choses sur l'orthographe de la langue roumaine, qu'il suffirait pour pouvoir ensuite comprendre non seulement la règle qui indique de quelle manière on doit prononcer correctement et écrire correctement, mais aussi **la règle** de bien former les mots [roumains à partir des mots latins]. Pourtant nous croyons qu'il est dans la nature des choses que tout ce que nous avons présenté là brièvement soit expliqué ici plus amplement et, autant que possible, de donner **la règle sûre pour la formation des mots roumains à partir des mots latins**" (Ie éd., p. 71). A un autre endroit, on ajoute: „Ce sont les règles qui doivent être observées pour pouvoir former à partir des mots latins des mots roumains. Mais tout cela n'est pas suffisant car il est nécessaire de changer aussi quelques lettres en d'autres, avant de faire, **conformément aux règles données,** à partir des mots latins des [mots] roumains" (Ie éd., p. 74). On rencontre cette idée tout aussi clairement formulée dans la seconde édition également: „... ceux qui connaissent bien [...] le latin peuvent apprendre le roumain très facilement et en peu de temps, en observant [les règles], surtout celles où je traiterai de la transformation des mots latins en mots roumains" (Préface, p. 8), ou encore „Respectez strictement **les règles** de transformation à partir du latin en roumain" (p. 52, § 3, I).

Il en résulte, des fragments cités ci-dessus, que Samuil Micou et Gheorghe Şincai étaient conscients que la langue change selon certaines règles et qu'eux, ils ont formulé de telles règles. Par conséquent, c'est à eux qu'on doit les premiers éléments de phonétique historique, qu'ils ont formulés 70 ans avant Pott et Schleicher, auxquels on attribue le mérite d'avoir établi que les langues changent selon certaines lois phonétiques.

Dans la deuxième partie, *De etymologia* (c'est-à-dire *De la morphologie*) sont présentées les dix classes de mots de la langue roumaine, et on montre la structure des mots qui appartiennent à certaines de ces classes.

La troisième partie est intitulée *De syntaxi.* On y présente la syntaxe des parties du discours comme dans les grammaires de la langue latine, en établissant des règles concernant l'emploi des classes de mots, surtout quand les règles diffèrent de celles du latin. Beaucoup d'entre elles sont très bien formulées et peuvent être considérées comme des règles établies sur la base de la distribution.

Suit le chapitre, *De formandis daco-romanis vocibus a latinis* (De la formation des mots roumains à partir des mots latins), qui est un essai de morphologie historique, **le premier de ce genre,** avec des indications intéressantes, souvent bien formulées, et toujours basées sur des transformations d'ordre phonétique.

L'ouvrage se termine, dans les deux éditions, par un *Vocabulaire roumain et latin* et par cinq *Manières de parler des choses qui reviennent le plus souvent dans la conversation.*

Dans le Vocabulaire, les mots ne sont pas donnés par ordre alphabétique, mais ils sont groupés par catégories sémantiques.

Les Manières de parler contiennent des dialogues sur la santé, les invités, le temps, etc.

Ces deux chapitres ont un caractère pratique marqué. Ils voulaient offrir à qui aurait désiré apprendre le roumain les mots les plus usuels, ainsi que les constructions les plus habituelles utilisées en roumain. Grâce à ces chapitres, **l'ouvrage devient aussi le premier manuel** (dans le sens actuel du terme) **pour l'apprentissage du roumain par les étrangers.**

Pour rédiger un tel ouvrage, il ne suffisait pas d'avoir un modèle, quelque bon qu'il eût été pour servir de guide aux auteurs, mais il était surtout nécessaire d'avoire un solide fondement théorique.

Etant donné qu'à cette époque-là il n'y avait pas d'études théoriques spéciales s'occupant de la langue, les problèmes de langue étaient discutés surtout dans des travaux philosophiques, comme chez les Anciens, et surtout dans des travaux de logique.

En effet, dans la *Loghica* (La Logique) que Samuil Micou publiera en 1791, mais qui existait en manuscrit dès 1781, on trouve de nombreux problèmes de langue, presque tous repris au livre de Fr. Chr. Baumeister *(Elementa philosophiae ...).* Nous en énumérons certains: sur *le style philosophique*, sur *le mot* (appelé signe); le caractère arbitraire du signe; les conditions où l'on peut emprunter des mots

à d'autres langues ; le sens propre et le sens figuré ; sur les propositions, etc.

Tout cela démontre la solide orientation des auteurs dans les problèmes de langue et montre en plus le niveau élevé de l'ouvrage que nous présentons ici à l'occasion de son deux centième anniversaire.

Traduction française de
MARIA-LIVIA TOMUȚA

Scanned with OKEN Scanner

RIASSUNTO

Il primo studio stampato sulla lingua romena, opera fondamentale realizzata da Samuil Micu in collaborazione con Gheorghe Şincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, è apparso nel 1780 nella tipografia viennese di Joseph de Kurzböck.

Il lavoro va incluso nell'attività rivendicatrice dei rappresentanti della Scuola transilvana, movimento culturale e scientifico importantissimo per la cultura romena, il quale mirava ottenere per i romeni diritti sociali e politici uguali con le altre tre nazioni della Transilvania. Con la scusa che i romeni siano venuti da queste parti più tardi rispetto alle altre popolazioni, il popolo romeno era considerato solo "tollerato", essendo privo di qualunque diritto sociale e politico.

In questa situazione, i rappresentanti della Scuola transilvana, animati da un fervente patriottismo, hanno elaborato lavori di storia e di lingua nei quali, a ragion veduta si sosteneva l'idea che i romeni parlano una lingua che continua il latino e che loro sono i seguaci delle popolazioni romanze di questo territorio conquistato dai romani, territorio che non hanno mai abbandonato. Dunque, da queste parti, i romeni sono la più antica popolazione e a loro spettano diritti uguali con le altre nazioni politiche.

Senza essere la prima grammatica della lingua romena, il lavoro che stiamo presentando è la prima opera con un pronunciato carattere scientifico offerta alla nostra cultura dalla Scuola transilvana nel campo della linguistica, perché ci troviamo di fronte non solo a una grammatica, ma anche a un piccolo studio generale sulla lingua romena.

Ne sono apparse due edizioni, *la prima* nel 1780, elaborata da Samuil Micu e poi riveduta e completata da Gheorghe Şincai; *la seconda* nel 1805, l'autore essendo solo Gheorghe Şincai.

Ognuna delle edizioni ha una *prefazione*, ambedue scritte da Şincai. Segue poi il lavoro propriamente detto con le seguenti parti: *De orthographia*, *De etymologia* (= morfologia), *De syntaxi*. A queste viene aggiunto un *Appendix*, *De formandis daco-romanis vocibus a latinis (Sulla formazione delle parole romene da quelle latine)*. Nella seconda edizione questo capitolo è incluso in *De orthographia*, mentre nell'appendice della stessa edizione troviamo due capitoli, *Vocabulariu românesc şi latinesc (Vocabolario romeno e latino)* e *Forme de vorbit despre lucrurile cele ce mai adeseori vin în cuvîntare*

Scanned with OKEN Scanner

(Forme di esprimersi sulle cose che più spesso appaiono nel parlare), chiudono il lavoro.

Fra le due prefazioni la più importante è quella della prima edizione (1780), perché contiene la fede della Scuola transilvana sull'origine della lingua e del popolo romeno. "E' il diciassettesimo secolo da quando Traiano, vinto Decebal, ha colonizzato la Dacia abbandonata dagli abitanti". I seguaci dei colonizzatori sono stati sottomessi da vari popoli migratori. Ecco perché la lingua dei colonizzatori ha registrato transformazioni dovute soprattutto all'influsso della lingua slava, diventata, in seguito alla richiesta del vescovo metropolitano di Ohrida, lingua di culto anche per i romeni i quali hanno adottato anche l'alfabeto cirillico. Si costata con soddisfazione che dal Seicento i romeni hanno rinunciato all'uso dello slavo nella chiesa e si esprime la speranza che, appena create le prime scuole romene, si farà a meno anche dell'alfabeto cirillico.

Si esprime poi la convinzione che il lavoro sarà utile per persone appartenenti a "vari ceti e classi", perché le aiuterà a imparare il romeno, la lingua più parlata dall'Ungheria fino nella Cuţo-Vlahia e nella Crimea.

Nella *Prefazione* all'edizione del 1805 vengono spiegati i nomi con i quali furono e sono conosciuti i romeni e il vasto territorio da loro abitato. Si spiega anche quanto è importante studiare e conoscere la lingua romena, soprattutto per quelli che viaggiano nelle regioni estiche dell'Europa come anche per quelli che hanno stabilito rapporti commerciali con gli abitanti di questo territorio.

Accennando alle regole di scrivere adoperate nella prima edizione, Şincai afferma che se avesse continuato a usarle, sarebbe arrivato ad un sistema ortografico pesante come quello della lingua francese. E' stata proprio questa la ragione che lo ha determinato a semplificare il sistema di scrivere orientandolo verso il fonetismo.

Alla fine si insiste di nuovo sul legame esistente fra il romeno e il latino e si afferma che quelli che conoscono bene il latino, se terranno conto delle regole enunciate nel lavoro e soprattutto di quelle che si riferiscono alla transformazione delle parole latine in parole romene, potranno imparare facilmente la lingua romena.

Affinché la latinità della lingua romena possa essere messa in rilievo più facilmente, gli autori hanno adoperato l'alfabeto latino anche per le parole scritte in romeno. Ma il romeno ha fonemi inesistenti nel latino per i quali, naturalmente, non esistono lettere nell'alfabeto latino. Dunque, dovevano essere creati nuovi segni per questi fonemi oppure era necessario scrivere le parole romene in una forma molto vicina ai loro prototipi latini.

Nella prima edizione del lavoro è stata scelta la seconda soluzione — l'applicazione del principio etimologico elaborato da Samuil Micu un anno prima in un altro suo lavoro. "Con l'ortografia etimologica da lui proposta — dice L. Blaga — Clain (S. Micu) vuol salvare la sostanza eclissata della parola romena. La passione dell' «originale», indovinato come sostanza attraverso la transparenza della parola pronunciata e la tendenza di adattare almeno formalmente la lingua romena a quell' «originale» sono ancora presenti nei limiti del buon senso, quando si tratta di Clain e dei suoi contemporanei [...]. In Clain la necessità di tornare all' «originale» ha un significato meramente teorico".

Accettando l'ortografia etimologica, ci volevano regole per scrivere e per leggere. Esse furono fissate in ambedue le edizioni nella prima parte del lavoro, intitolato *De orthographia*. **Queste regole rappresentano in fondo le principali leggi di evoluzione dei suoni dal latino al romeno,** costatazione fatta da R. Ionaşcu, poi ripresa e dimostrata da S. Puşcariu.

Sorge la domanda se gli autori erano veramente consapevoli che la lingua si sta transformando secondo certe regole e che loro erano riusciti a formulare queste regole. La risposta può essere solo affermativa. Ecco alcuni frammenti del lavoro i quali vengono a sostenere la nostra affermazione [le sottolineature sono nostre]:

"Questa seconda **regola** [che spiega come la *l* intervocalica del latino è diventata *r* nelle parole romene] fu data per derivare più facilmente le parole [romene] da quelle latine" (I ediz., p. 5). Nel capitolo *De formandis daco-romanis vocibus a latinis (Sulla formazione delle parole romene da quelle latine)* si dice: „Nella prima parte di questo opuscolo abbiamo detto sull'ortografia della lingua romena tutto quello che è necessario per poter capire non solo la regola del corretto pronunciare e scrivere, ma anche la **regola** di formare correttamente le parole [romene da quelle latine]. Nonostante ciò, consideriamo normale spiegare qui più ampia-

Scanned with OKEN Scanner

mente tutto quello chè là abbiamo presentato solo in succinto e dare anche **la regola sicura di formazione delle parole romene da quelle latine** (I ediz., p. 71).

Altrove si aggiunge: "Queste sono **le regole** che si devono osservare per poter formare parole romene da quelle latine. E tutto ciò non basta, essendo necessario ancora transformare alcune lettere in altre, prima di fare, secondo le regole enunciate, parole romene da quelle latine" (I ediz., p. 74). La stessa idea appare altrettanto chiara anche nella seconda edizione: "... quelli che conoscono bene [...] la lingua latina possono imparare facilmente e in poco tempo la lingua romena, osservando attentamente [le regole], soprattutto quelle che si riferiranno alla trasformazione delle parole latine in parole romene" (Prefazione, p. 8), oppure: „Rispettate correttamente **le regole di transformazione** dal latino in romeno" (p. 52, 3, I).

Dai frammenti citati risulta che Samuil Micu e Gheorghe Şincai erano consapevoli che la lingua si sta transformando secondo certe regole e che essi hanno fissato tali regole. Dunque è a loro che dobbiamo i primi elementi di fonetica storica, che furono fissati 70' anni prima di Pott e Schleicher ai quali viene attribuito il merito di aver stabilito che le lingue si transformano secondo certe leggi fonetiche.

Nella seconda parte, *De etymologia* (cioè sulla morfologia) sono presentate le dieci classi di parole della lingua romena, essendo indicata anche la struttura delle parole che appartengono ad alcune di queste classi.

La terza parte è *De syntaxi*. Si fa la sintassi delle parti del discorso, come nelle grammatiche latine e si stabiliscono regole riguardanti l'uso delle classi di parole, soprattutto quando le regole sono diverse da quelle del latino. Molte fra di esse sono molto bene formulate e possono essere considerate come regole stabilite in base alla distribuzione.

Segue un capitolo *De formandis daco-romanis vocibus a latinis (Sulla formazione delle parole romene da quelle latine)* che è un tentativo di morfologia storica, **la prima di questo tipo**, con indicazioni interessanti e spesso ben formulate, che si appoggiano sempre su transformazioni fonetiche.

Il lavoro finisce, in ambedue le edizioni, con un *Vocabular românesc şi latinesc (Vocabulario romeno e latino* e con cinque *Forme de vorbit despre lucrurile cele ce mai adeseori vin în cuvîntare (Forme disprimersi sulle cose che più spesso appaiono nel parlare)*.

Nel vocabolario le parole non sono date in ordine alfabetico, ma sono ragruppate secondo categorie semantiche.

Le forme contengono dialoghi su vari argomenti, saltue, ospiti, tempo ecc.

Ambedue i capitoli hanno un pronunciato carattere pratico, perché offrono alle persone desiderose di imparare il romeno le parole più frequenti e anche le più usuali strutture della lingua romena. Così il **lavoro diventa anche il primo manuale** (per adoperare un termine moderno) **di romeno insegnato agli starnieri.**

Per elaborare un simile lavoro non era sufficiente un modello, per qaunto fosse eccellente, che avesse potuto rappersentare una guida per gli autori, ma ci voleva soprattutto una seria argomentazione teorica.

Perché allora non esistenvano studi teorici speciali sulla lingua, i problemi di lingua erano discussi soprattutto in lavori filosofici, come nell'antichità greca, e specialmente in quelli di logica.

Veramente, nella Loghica, pubblicata da S. Micu nel 1791 ma stesa già dal 1781, ci sono numerosi problemi di lingua, presi quasi tutti dal lavoro di Fr. Chr. Baumeister *(Elementa philosophiae ...)*. Fra questi ricordiamo solo alcuni: sullo *stile filosofico*, sulla *parola* (chiamata segno); il carattere arbitrario del segno; le condizioni in cui si possono prestare parole da altre lingue; il senso proprio e il senso figurato; sulle proposizioni ecc.

Tutto ciò prova il saldo orientamento degli autori nei problemi di lingua e spiega anche il livello molto alto di questo lavoro che presentiamo, adesso, a duecento anni dalla sua apparizione.

Versione italiana di
HELGA TEPPERBERG

Scanned with OKEN Scanner

RESUMEN

El primer estudio impreso sobre la lengua rumana, obra fundamental realizada por Samuil Micu, en colaboración con Gheorghe Şincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, salió en 1780 de la imprenta vienesa de Joseph de Kurzböck.

La obra forma parte de la actividad reinvindicatoria de los reprezentantes de la Escuela de Transilvania, aquel movimiento cultural-científico, de singular importancia en la cultura rumana, que tenía como objeto político de primer orden obtener derechos sociales y políticos iguales con las tres naciones reconocidas en Transilvania: húngara, sajona y sequelya. Pues, se pretendía que los rumanos han venido en estos lugares más tarde que las demas naciones; aunque a mayoría, el pueblo rumano era considerado nada más "tolerable", rechazándole cualesquier derechos sociales y políticos. Por ello, los representantes de la Escuela de Transilvania, llevados por un caluroso patriotismo, escribieron trabajos históricos y filológicos, en las cuales sostenían, con razón, que los rumanos hablan una lengua que continúa el latín y, también, que ellos son los descendientes de los romanos que conquistaron estos lugares que nunca desampararon. Por consiguiente, los rumanos son los más antíguos aquí, así pues ellos también merecen derechos iguales que las demás naciones.

Aunque no es la primera gramática de la lengua rumana, la obra aquí presente, sí puede ser considerada como el primer libro de un fuerte carácter científico (que la Escuela de Transilvania le da a la nuestra cultura en el campo de la lingüística), siendo también un estudio general sobre la lengua rumana.

La obra salió en dos ediciones: la primera en 1780, realizada por Samuil Micu y revisada y aumentada por Gheorghe Şincai; la segunda, en 1805, teniendo como autor sólo al último.

Cada una de las ediciones contiene un *prefacio*, los dos escritos por Şincai. Sigue después el trabajo propiamente dicho, con las siguientes partes: *De orthographia*, *De etymologia* (= morfología), *De syntaxi*, más un *appendix* (*De formandis daco-romanis vocibus a latinis* = *Sobre la formación de las palabras rumanas de las latinas*).

En la segunda edición, este capítulo estuvo incorporado a *De orthographia* y, como anexo de la misma, se halla

Scanned with OKEN Scanner

De prosodia. Vocabulario rumano y latino y *Modos de hablar sobre las cosas que a menudo surgen en el discurso* son los dos últimos capítulos de la obra.

Entre los dos prefacios, la más importante es la de la primera edición (1780) puesto que contiene el credo de la Escuela de Transilvania en cuanto a los orígenes de la lengua y del pueblo rumano se refiere: "Hay 17 siglos desde cuando Trajano, vencedor de Decebal, colonizó Dacia vacía de habitantes". Los descendientes de los colonizadores fueron sojuzgados de varios pueblos migratorios. En estas condiciones, la lengua de los colonizadores sufrió transformaciones sobre todo bajo la influencia del eslavo; según el deseo del metropolitano de Ohrida, el eslavo llegó a ser lengua de culto para los rumanos, que prestaron también el alfabeto del mismo. Se subraya, con alegría, que desde hace dos siglos (el principio del siglo XVII) los rumanos no utilizan más la lengua eslava en la iglesia y se espera que, una vez creadas las escuelas rumanas se va a dejar también el alfabeto eslavo.

A continuación, se manifiesta la convicción que el trabajo va a servir a la gente "de varios estados y niveles sociales", ayudando a aprender el rumano, la lengua más hablada desde Hungría hasta Cutzo-Vlahia y Crimeea.

En *Prefacio* de la segunda edición (1805) se habla sobre el nombre de los rumanos y del territorio extenso en el cual ellos habitan. También se subraya la importancia del estudio y del conocimiento del rumano, sobre todo de parte de los viajeros y comerciantes que vienen a esta parte de Europa.

Şincai simplifica el sistema ortográfico, orientándose hacia fonetismo, puesto que las reglas de la primera edición hubieranllevado a una ortografía pesada, como la del francés. Al final, se insiste, de nuevo, sobre la relación entre las lenguas rumana y latina; los que saben bien el latín van a aprender fácil el rumano, si tienen en cuenta las reglas presentadas anteriormente, sobre todo las que a la transformación de palabras latinas en palabras rumanas se refieren.

Para que sea más evidente la latinidad del rumano, los autores escribieron también las palabras rumanas con el alfabeto latino. Pero, el rumano tiene fonemas que no hay en el latín; por consiguiente, se crearon signos nuevos por estos fonemas, o las palabras se escribían de una forma más cercana del prototipo latino.

En la primera edición se optó por la segunda solución, aplicándose el principio etimológico, el cual S. Micu lo elaboró un año antes, en una de sus obras. "Por la ortografía etimológica que Clain (S. Micu) proponía — dijo Lucian Blaga — quiere salvar la substancia eclipsada de la palabra rumana. La pasión por "lo original" (adivinándolo como la substancia a través de la transparencia de la palabra pronunciada) y la tendencia de adaptar — por lo menos — formal la lengua rumana a este "original" se mantienen todavía a Clain y a sus contemporáneos entre los límites del buen sentido [...]. Para Clain la necesidad del regreso al "original" tiene un sentido teórico puro".

Al adoptar el principio etimológico, fijaron reglas de escribir y leer *en la primera parte (De ortographia)* de ambas ediciones. **Estas reglas representan, en efecto, las principales leyes evolutivas de los sonidos del latín al rumano,** lo que señaló R. Ionaşcu y, después, comprobó S. Puşcariu.

Pero, ¿acaso los autores tenían la conciencia que la lengua cambia según determinadas reglas y que ellos mismos las descubrieron y las enunciaron? La respuesta no puede ser más que afirmativa. Allí están fragmentos de la obra, los cuales comprueban nuestra aserción (el subrayado nos apartiene):

"Esta segunda regla (en la cual se muestra que la *l* simple intervocalica de las palabras latinas volvió a la *r* en las palabras rumanas) se dio para que derivemos más fácil palabras (rumanas) de las latinas" (ed. I, p. 5). En el capítulo *De formandis daco-romanis vocibus a latinis — Sobre la formación de palabras rumanas de las latinas*, se dice: "En la primera parte de esta obra di tantas cosas sobre la ortografía del rumano, que bastaran no sólo para pronunciar y escribir correctamente, sino también para dominar **la regla** que permite formar palabrás (rumanas de las latinas). A pesar de todo, consideramos natural explicar aquí por extenso todo lo que resumimos, también dar **la regla precisa de formar** palabras rumanas de las latinas" (ed. I, p. 71). En otra parte se agrega: „Estas son **las reglas** que las debemos observar para que formemos las palabras latinas de las rumanas; además, es necesario intercambiar unas letras con otras" (ed. I, p.74). La misma idea se halla también en la segunda edición: "..., los que conocen bien (...) la lengua latina pueden aprender muy fácil y en poco tiempo la lengua

Scanned with OKEN Scanner

rumana, tomando en cuenta (las reglas) con cuidado, sobre todo las cuales hablan sobre las transformaciones de las palabras latinas en palabras rumanas" (Prefacio, p. 8), o "Observen rigurosamente *las reglas* de transformación del latín al rumano" (p. 52, § 3, I).

Resulta de los fragmentos anteriores que Samuil Micu y Gh. Şincai tenían la conciencia que la lengua cambia según ciertas reglas y que ellos mismos formularon tales reglas. De esta manera, a ellos se deben los primeros elementos de fonética histórica, 70 años antes de Pott y Schleicher (los lingüistas a los cuales se atribuye el mérito de afirmar por primera vez que las lenguas cambian según ciertas leyes fonéticas).

En la II-a parte, De etymologia (de hecho, sobre morfología) se presentan las diez clases de palabras del rumano, señalándose la estructura de algunas que pertenecen a estas clases.

La III-parte, De syntaxi. Aquí se hace un análisis sintáctico, según el modelo latino, imponiéndose reglas sobre las clases de palabras. Muchas de ellas son muy bien enunciadas y pueden considerarse como reglas establesidas a través de la distribución.

Sigue el capítulo **De formandis daco-romanis vocibus a latinis** — *Sobre la creación de palabras rumanas de las latinas*, que parece un ensayo de morfología histórica, *la primera de este tipo*, con indicaciones interesantes y bien concebidas varias veces, siempre apoyándose en transformaciones de índole fonética.

La obra termina, en las dos ediciones, por un *Vocabulario rumano y latino* y cinco diálogos: *Modos de hablar sobre las más frecuentes cosas que surgen en el discurso.*

En el v o c a b u l a r i o, las entradas no vienen alfabeticamente, sino según el contenido semántico.

Los m o d o s d e h a b l a r contienen diálogos sobre la salud, visitas, tiempo etc.

Los dos capítulos llevan un fuerte carácter práctico, poniendo al alcance de los que quisieran aprender el rumano, las más frecuentes palabras y figuras de construcción rumanas. Por consiguiente, la obra puede ser considerada también *el primer curso* (para usar una palabra actual) *de rumano para los extranjeros.*

Para lograr tal obra, no fue suficiente sólo un modelo, no importa su valor, sino, sobre todo, era necesaria una capacidad teórica fundamental.

Como, por aquel entonces, no existían, estudios teóricos especiales sobre la lengua, los problemas del lenguaje eran presentados en las obras filosóficas (lo mismo que los griegos, en la antigüedad), y también en las de lógica. Así pues, en *Logica* (que salió en 1791, aunque S. Micu la tenía en la forma manuscrita desde 1781), hay varios problemas de lengua, sugeridos por Fr. Chr. Baumeister (Elementa philosophiae ...), como: sobre *el estilo* filosófico, sobre *la palabra* (denominada s i g n o); el carácter arbitrario del signo, las condiciones de prestar de las otras lenguas; los sentidos recto y figurado, sobre las oraciones etc.

Todo lo anterior demuestra la gran capacidad de los autores en cuanto los problemas del lenguaje y, también, explica el alto nivel de la obra que aquí presentamos, doscientos años después de su primera edición.

Traducción de
VIOREL PĂLTINEANU

Scanned with OKEN Scanner

SUMMARY

The first published study on the Romanian language, a fundamental contribution by Samuil Micu, written in collaboration with Gheorghe Şincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, was published in 1780 by Joseph de Kurzböck's Publishing House in Vienna.

The work is part of the movement for equality initiated by the representatives of the Transylvanian School, an outspoken and progressive cultural movement of great importance in the Romanian culture, whose main political aim was to obtain for Romanians social and political rights equal to those of the three nations recognized in Transylvania: Hungarians, Saxons and Szeklers. On the grounds that the Romanians — admittedly the great majority — had come into this area later than the other populations living there, the Romanian people were only 'tolerated' and were refused any social and political rights.

In this situation, the representatives of the Transylvanian School, driven by intense patriotism, wrote works on history and language in which they legitimately asserted that the Romanians speak a language that derives from Latin and that they are the descendents of the Romans who conquered this land and never abandoned it. As a consequence the Romanians are the earliest continual inhabitants of the land and so they are entitled to equal rights vis-a-vis the other political nations.

Though it is not the first Romanian grammar, it is the first scientific work on linguistics that the Transylvanian School contributes to our culture; it is not only a descriptive grammarbook but also a theoretical and historical study of the Romanian language.

There were two editions of this grammar: *the first* was published in 1780, written by Samuil Micu and revised and expanded by Gheorghe Şincai; *the second* was published in 1805, authored only by Gheorghe Şincai.

Each edition contains a preface; both prefaces are written by Şincai. The Grammar itself comprises the following parts: *De orthographia, De etymologia* (= morphology), *De syntaxi*. To these an *Appendix* is added (On the Formation of Romanian Words from Latin Words). In the second edition this chapter is included in the chapter *De orthographia* and in the appendix of the same edition the author adds

Scanned with OKEN Scanner

De prosodia. Two chapters, *The Romanian and Latin Vocabulary* and *Dialogues on most common topics*, end the work.

Of the two prefaces, the more important is that of the first edition (1780), because it expresses the creed of the Transylvanian School on the origin of the Romanian language and people: "Seventeen centuries have elapsed since Trajan, after defeating Decebal, colonized a then sparsely inhabited Dacia with Romans". The descendents of the first settlers were subjugates by various migrating peoples. Under these circumstances, the language of the settlers underwent changes, especially under the influence of the Slavic language, which had become, at the request of the Metropolitan of Ohrida, the language used in the church service by Romanians, who also borrowed the Cyrillic alphabet.

The conviction is then expressed that the work will be useful for people of various socio-economic conditions; as it will help them to acquire Romanian, the predominant language extending from Hungary to Cuţo-Vlachia and Crimeea.

The *Preface* of the 1805 edition indicates the names under which the Romanians and the large territory inhabited by them had been and was still known. It also underlines the importance of studying and acquiring the Romanian language, especially by those who travel in the eastern part of Europe, as well as by those who have economic commerce with the inhabitants of these places.

When making reference to the rules of spelling used in the first edition, Şincai says that, if he had used them, he would have continued the ackward system of orthography, similar to that of French. This was the reason for simplifying the system of spelling, directing it towards phonetic representation.

Towards the end, the author insists again on the relationship between Romanian and Latin, saying that those who know Latin well will easily learn Romanian if they observe the rules given in the work, especially those that deal with the transformation of Latin words into Romanian words.

In order to make the Romance character of Romanian more easily recognizable, the authors used the Latin alphabet in spelling Romanian words. But Romanian has phonemes that did not exist in Latin, for which, naturally, there were no corresponding letters in the Latin alphabet. In this situation, they either created new signs for these phonemes, or spelt the Romanian words in a form as close to their Latin prototypes as possible.

The second solution was aodpted in the first edition, thus employing the etymological principle that Samuil Micu had elaborated the previous year in one of his works. „Through the etymological orthography that he proposed — says Blaga — Clain (S. Micu) wants to save the shadowed substance of the Romanian word. Both the passion of the «original», derived intuitively through the translucence of the spoken word, and the tendency to adapt, at least formally, the Romanian language to that 'original' are kept with Clain and his contemporaries within reasonable yet sensitive limits. With Clain the desire to return to the «original» has a purely theoretical significance."

After accepting the etymological orthography, it was necesary to establish rules for spelling and reading. They were presented, in both editions, in the first part of the work, entitled *De orthographia*. **These rules represent, in fact, the main rules of evolution of sounds from Latin to Romanian,** as R. Ionaşcu remarked, a point well taken by S. Puşcariu.

The questions arise if the authors were aware of the fact that language changes according to specific rules, and also if they were succesful in formulating these rules for Romanian. The answer is affirmative in both cases. This statement can be substantiated by several excerpts from the work (author's italics):

"This second **rule** [which indicates that a simple *l* between vowels in Latin words was changed to *r* in Romanian words] was given to make easier the derivation of [Romanian] words from Latin words" (lst ed., p. 5). In the chapter *De formandis daco-romanis vocibus a latinis* (On the formation of Romanian words from Latin words) one can read: "In the first part of this work we said enough about the Romanian orthography to make easier the understanding of not only how to pronounce and spell correctly, but also the **rule** of deriving correctly the Romanian words from Latin words. However, we think that it is only natural that the elements presented briefly there should be explained here in detail; and, it is also necessary to formulate as accurately as possible the **rule of forming** Romanian words from Latin words" (lst ed., p. 71).

Scanned with OKEN Scanner

In another place it is added: "These are the **rules** that must be observed in order to derive Romanian words from Latin words. However, they are not enough; in addition one has to change several letters in others before deriving the Romanian words from Latin words according to the given rules" (Ist ed., p. 74). The same ideea reappears formulated in the same clear way in the second edition: "... those who know well [...] Latin can easily and quickly learn Romanian observing the rules carefully, especially those that deal with the changing of Latin words into Romanian words" (preface, p. 8), or "Observe exactly **the rules of changing** words from Latin into Romanian" (p. 52, § 3,I).

From these excerps one can read clearly that Samuil Micu and Gheorghe Şincai were perfectly conscious of the fact that anguage changes according to rules and that they accurate-by established such rules. Thus we can give them credit for being the first to propose elements of historical phonetics, which they established seventy years before Pott and Schleicher, who are generally accorded the position of establishing the fact that languages change according to phonetic rules.

In the second part, *De etymologia* (i.e. on morphology) ten classes of words of the Romanian language are presented indicating the structural peculiarities of these classes of words.

The third part is *De syntaxi*. The syntax of the parts of speech is presented in a way similar to Latin grammars, establishing rules for the use of classes of words, especially when these rules are different from those in Latin. Many of them are extremely well formulated and they can be considered as rules arrived at thourgh the analysis of distributional contexts.

There follows the chapter *De formandis daco-romanis vocibus a latinis* (On the formation of Romanian words from Latin words), which is an attempt at historical morphology — **the first of this kind** — with interesting specifications, most often well formulated, always based on phonetic transformations.

The work ends, in both editions, with a *Romanian and Latin Vocabulary*, and five *Dialogues on most common topics*.

In the Vocabulary the words are not listed in alphabetical order, but they are grouped according to semantic categories.

The Dialogues comprise dialogues on health, guests, weather, etc.

Both chapters have a well-marked practical character, that of giving those who would learn Romanian the most usual words, as well as the most common constructions used in Romanian. They make this work **the first text-book** (using a present-day term) **for foreigners who want to learn Romanian.**

In order to write such a work it was not enough to imitate an existing model. A model to orient the authors, however good it might have been, would not have been sufficient. They also needed, above all, a thorough theoretical background.

Since at that time, there were not special theoretical studies dealing with language, the problems concerning language were mostly discussed in philosophical works, like those of Greek antiquity, and especially in those of Logic.

Indeed, in Loghica (Logic) that Samuil Micu would publish in 1791, but which had already been prepared in manuscript as early as 1781, there exist numerous problems concerning language, almost all of them taken from Fr. Chr. Baumeister's work *(Elementa philosophiae ...)*. Of all these problems we will mention only a few: on the *philosophical style*, on *the word* (named sign), the arbitrary character of the sign; the conditions in which words can be borrowed from other languages; the concrete sense and the figurative sense; on propositions, etc.

All these demonstrate the authors' thorough knowledge of problems concerning language, a fact that further explains the high level of the work that we present now, at two hundred years from its first publication.

English translation by
MIHAI ZDRENGHEA

Scanned with OKEN Scanner

ZUSAMMENFASSUNG

Die erste gedruckte Abhandlung über die rumänische Sprache *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, eine grundlegende Arbeit von Samuil Micu in Zusammenarbeit mit Gheorghe Şincai, erschien 1780 in der Wiener Druckerei Joseph von Kurzböcks.

Das Werk entspringt dem Hauptanliegen der Vertreter der „Siebenbürgischen Schule", einer progressiven Bewegung von besonderer Bedeutung in der rumänischen Kulturgeschichte, welche in erster Linie die soziale und politische Gleichberechtigung mit den drei anerkannten Nationen Siebenbürgens, den Ungarn, Sachsen und Szeklern anstrebten. Unter dem Vorwand, die Rumänen — obwohl zahlreich — hätten sich erst später als die anderen Völkerschaften hier angesiedelt, wurde das rumänische Volk bloss als „toleriert" betrachtet und ihm jegliche sozialen und politischen Rechte abgestritten.

In dieser Situation haben die Vertreter der „Siebenbürgischen Schule" als begeisterte Patrioten historische und linguistische Arbeiten verfasst, in welchen sie zurecht die Anischt vertraten, dass die Sprache der Rumänen lateinischer Herkunft und sie selber Nachkommen der römischen Eroberer dieser Gebiete seien, die als Bevölkerung ihre Heimat niemals aufgegeben haben. Folglich seien die Rumänen die Urbevölkerung dieser Gebiete und somit gleichberechtigt mit den anderen politischen Nationen.

Die Arbeit, welche wir hier vorlegen, ist zwar nicht die erste Grammatik der rumänischen Sprache, wohl aber die erste mit ausgesprochen wissenschaftlichem Charakter, welche die „Rumänische Schule" unserer Kultur auf dem Gebiet der Linguistik geschenkt hat, und zwar nicht nur eine Grammatik sondern eine kurze Abhandlung über die rumänische Sprache insgesamt.

Sie erschien in zwei Auflagen: *die erste* 1780, verfasst von Samuil Micu, revidiert und ergänzt von Gheorghe Şincai; die *zweite* im Jahre 1805 weist als alleinigen Verfasser den letzteren aus.

Beide Ausgaben enthalten je ein Vorwort von Şincai. Es folgt danach die eigentliche Grammatik mit folgender Gliederung: *De orthographia*, De etymologia (= Morphologie), De syntaxi. Hinzu kommt noch ein *Appendix, De formandis daco-romanis vocibus a latinis (Über die Bildung der rumänischen Wörter aus den lateinischen)*.

Scanned with OKEN Scanner

In der II. Auflage ist dieses Kapitel in *De orthographia* eingegliedert und im Anhang erscheint *De prosodia*. Die beiden Kapitel *Rumänisches und lateinisches Wörterverzeichnis* und *Redeformen über die häufigsten Gesprächsgegenstände* beschliessen die Arbeit.

Von den beiden Vorworten ist jenes zur ersten Auflage (1780) am wichtigsten, da es die Auffassungen der Siebenbürgischen Schule in bezug auf die Herkunft der rumänischen Sprache und des rumänischen Volkes darlegt. „Es ist das siebzehnte Jahrhundert, seit Trajanus nach seinem Sieg über Decebal das entvölkerte Dazien kolonisiert hat." Die Nachfahren dieser Kolonisten seien dann von verschiedenen Wandervölkern unterjocht worden. Unter diesen Bedingungen habe die Sprache der Kolonisten Veränderungen mitgemacht, vor allem unter dem Einfluss des Slawischen, das auf Wunsch des Mitropoliten aus Ohrida zur Kultsprache der Rumänen wurde, die auch die kyrillische Schrift übernahmen.

Daraufhin wird der Überzeugung Ausdruck verliehen, dass die Arbeit den Menschen „verschiedener Stände und Voraussetzungen" nützlich sein werde, um sich auf diese Weise die rumänische Sprache anzueignen, die gebräuchlichste Sprache zwischen Ungarn, Mazedorumänien und der Krim.

Im Vorwort zur Ausgabe von 1805 wird aufgezeigt, unter welchen Namen die Rumänen und ihr ausgedehntes Siedlungsgebiet bekannt waren. Zulgeich wird hervorgestrichen, wie wichtig es für Osteuropareisende und für die Handelspartner der hiesigen Bevölkerung ist, das Rumänische zu erlernen und zu beherrschen.

Bezüglich der Orthographieregeln der ersten Ausgabe meint Sincai, dass ihre Weiterführung zu einem schwerfälligen Rechtschreibungssystem geführt hätte, ähnlich dem Französischen. Das habe ihn veranlasst, die Schreibung zu vereinfachen, indem er sie phonetisch ausrichtete.

Anschliessend wird noch einmal die Verbindung zwischen der rumänischen und der lateinischen Sprache hervorgehoben und betont, dass die Kenner des Lateinischen leicht das Rumänische erlernen können, wenn sie die hier angeführten Regeln beachten und insbesondere jene, die die Verwandlung lateinischer Wörter in rumänische betreffen.

Um die Latinität der rumänischen Sprache leichter erkennbar zu machen, haben die Autoren in der Schreibung der rumänischen Wörter ebenfalls das lateinische Alphabet verwendet. Allerdings gibt es in der rumänischen Sprache auch Phoneme, die in der lateinischen nicht existieren. Dafür gab es natürlich im lateinischen Alphabet keine Buchstaben. Deshalb wurden für diese Phoneme entweder neue Zeichen erfunden oder wurden die rumänischen Wörter mit grösstmöglichster Anlehnung an ihre lateinischon Prototypen geschrieben.

In der Erstausgabe wurde die zweite Lösung vorgezogen und somit das etymologische Prinzip angewandt, das Samuil Micu ein Jahr vorher in einer seiner Arbeiten elaboriert hatte. „Durch seine etymologische Orthographie", meint L. Blaga, „will Clain (S. Micu) das verdunkelte Wesen des rumänischen Wortes retten. Die Begeisterung für das Original, als Sinnenträtselung des beiläufig ausgesagten Wortes, und die Tendenz, die rumänischen Formulierungen wenigstens formal jenem Original anzugleichen, halten sich bei Clain und dessen Zeitgenossen noch in den Grenzen des guten Geschmacks (...). Bei Clain hat die Notwendigkeit der Rückkehr zum „Original" eine rein theoretische Bedeutung".

Die Annahme der etymologischen Orthographie erforderte dringend Regeln zur Schreibung und Orthoepie. Diese wurden im *ersten Teil* beider Ausgaben festgelegt, im Kapitel *De orthographia*.

Diese Regeln enthalten im wesentlichen die wichtigsten Gesetze des Lautwandels vom Lateinischen zum Rumänischen, was schon R. Ionaşcu erkannt hat und von S. Puşcariu übernommen wurde.

Waren die Autoren sich jedoch der Tatsache bewusst, dass Sprache sich nach gewissen Gesetzen verwandelt und dass es ihnen gelungen war, diese Regeln zu formulieren? Die Antwort kann zweifellos nur affirmativ ausfallen. Einige Zitate sollen das belegen [die Hervorhebungen stammen vom Herausgeber]:

„Diese zweite *Regel* (in welcher gezeigt wird, dass das einfache intervokalische *l* der lateinischen Wörter sich im Rumänischen in *r* verwandelt hat) führen wir an, um die Ableitung der (rumänischen) Wörter aus den lateinischen zu erleichtern." II. Auflage, S.5, Im Kapitel *„Über die Bildung der rumänischen Wörter aus den lateinischen"* heisst es: „Im ersten Teil dieses Opus haben wir so viel über die Orthographie der rumänischen Sprache gesagt, dass es ausreichen müsste, daraus nicht nur die richtige *Regel* zur

Scanned with OKEN Scanner

Aussprache und Rechtschreibung zu verstehen sondern auch die Regel der richtigen Wortbildung (im Rumänischen aus dem Lateinischen). Trotzdem glauben wir, dass es dem, Wesen des hier kurz vorgestellten Gegenstandes entspricht, das vorher kurz Zusammengafasste hier eingehend darzustellen und dabei womöglich die *genaue Regel zur Bildung der rumänischen Wörter* aus den lateinischen festzulegen. (I. Aufl., S. 71).

An anderer Stelle wird hinzugefügt: „Das sind *die Regeln*, die beachtet werden müssen, um aus den lateinischen Wörtern rumänische zu bilden. Das alles reicht jedoch nicht aus, sondern es ist notwendig, noch einige Lettern zu verwandeln, um nach den vorgegebenen Regeln aus lateinischen Wörtern rumänische zu bilden." (I. Aufl., S. 74).

Diese Idee erscheint ebenso eindeutig formuliert auch in der zweiten Auflage: „... wer sehr gut (...) das Lateinische beherrscht, kann so leicht als möglich und in kurzer Zeit die rumänische Sprache erlernen, wenn er mit Aufmerksamkeit (die Regeln) beachtet, vor allem dort wo ich die Verwandlung der lateinischen Wörter in rumänische behandeln werde" (Vorwort, S. 8) oder „Beachtet genauestens *die Regeln der Verwandlung* aus dem Lateinischen ins Rumänische" (S. 52, Paragr. 3, I).

Aus den zitierten Fragmenten ergibt sich, dass Samuil Micu und Gheorghe Şincai sich dessen bewusst waren, dass sich die Sprache nach gewissen Regeln entwickelt und dass sie solche Regeln festgelegt haben. Auf diese Weise verdanken wir ihnen die ersten Elemente einer historischen Phonetik, die sie schon 70 Jahre vor Pott und Schleicher erfasst haben, obwohl diesen die Erkenntnis über den Sprachwandwel nach phonetischen Gesetzmässigkeiten zugeschrieben wird.

Im Zweiten Teil, *De etymologia* (d.h. Über die *Morphologie*) werden die zehn Wortarten der rumänischen Sprache vorgestellt und die Wortstruktur der jeweiligen Wortklasse erläutert.

Der dritte Teil lautet *De syntaxi*. Es handelt sich um eine Syntax der Wortarten, wie in den lateinischen Grammatiken, wobei Regeln zur Verwendung dieser Wortklasen festgelegt werden, insbesondere dort wo diese Regeln sich von dem lateinischen Sprachgebrauch unterscheiden. Viele davon sind sehr treffend und wohl auf Grundlage der Distribution aufgestellt.

Es folgt ein Kapitel *De formandis daco-romanis vocibus a latinis* [Über die Bildung der rumänischen Wörter aus den lateinischen], ein Versuch einer historischen Morphologie, *der erste seiner Art*, mit interessanten Hinweisen, oft gut formuliert und in allen Fällen auf phonetische Verwandlungen gestützt.

Die Arbeit endet in beiden Auflagen mit einem *rumänisch-lateinischen Wörterverzeichnis* und mit fünf *Redeformrn über die häufigsten Gesprächsgegenstände.*

Im Wörterverzeichnis sind die Begriffe nicht alphabetisch geordnet, sondern nach semantischen Kategorien gruppiert.

Die Redeformen enthalten Dialoge über Gesundheit, Gäste, Zeit usw.

Beide Kapitel haben einen betont praktischen Charakter und wollen dem um die Aneignung der rumänischen Sprache Bemühten die gebräuchlichsten Wörter und Wendungen darbieten. Dadurch wird die Arbeit *zum ersten Lehrbuch* (in heutiger Sicht) *der rumänischen Sprache für Ausländer.*

Zur Abfassung einer solchen Arbeit war für die Autoren auch das beste Modell unzureichend, sie erforderte vor allem eine gründliche theoretische Grundlegung.

Da zu jener Zeit spezielle theoretische Untersuchungen zur Sprache fehlten, wurden solche, ähnlich wie bei den alten Griechen, vor allem in Abhandlungen über Philosophie und insbesonderse über Logik miteinbezogen.

Tatsächlich sind in der Loghica (Logik), die S. Micu 1791 veröffentlichen sollte, aber schon 1781 im Manuskript fertiggestellt hatte, zahlreiche Sprachprobleme enthalten, fast alle von Fr. Chr. Baumeister *(Elementa philosophie...)* übernommen. Wir erwähnen davon bloss einige: über den *philosophischen Stil*, über das *Wort* (als Zeichen benannt), der willkürliche Charakter des Zeichens; eigentlicher und übertragener Sinn; über die Sätze (Aussagen) usw.

Das alles beweist die gründlichen Kenntnisse der Autoren auf dem Gebiet der Sprachwissenschaft und erklärt zusätzlich die hohe Quantität der Arbeit, die wir jetzt, zweihundert Jahre nach ihrem Erscheinen, erneut vorlegen.

Übersetzung ins Deutschevon
DIETMAR HELLERMANN

Scanned with OKEN Scanner

РЕЗЮМЕ

Первая печатная работа, посвященная румынскому языку, — важное произведение, осуществлённое Самуилом Мику в соавторстве с Георге Шинкай, — *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, появилась в 1780 году в венской типографии Йозефа Курцбёкка.

Эта работа включается в деятельность представителей Трансильванской школы, — передового культурно-научного движения, сыгравшего особую роль в румынской культуре и имевшего главной политической целью завоевание общественного и политического равноправия с тремя нациями (венграми, немцами и секлерами), официально признанными в Трансильвании. Под предлогом, что румыны поселились в этих местах позже чем другие нации, румынский народ, хотя и был мажоритарным, считался только „терпимым" и был лишенным любых социальных и политических прав.

В данном положении, представители Трансильванской школы, движимые горячим патриотизмом, создали исторические и лингвистические работы, в которых справедливо показывали, что румыны говорят на языке, который продолжает латынь, и что они являются потомками романского населения этих краев, покоренных римлянами и никогда не покинутых ими. Следовательно, румыны являются старожилами в этих краях и они должны быть равноправными с прочими политическими нациями.

Хотя и не является первой грамматикой румынского языка, представленная нами работа является первым произведением, имеющим явный научный характер, которое Трансильванская школа дала нашей культуре в области лингвистики, будучи не только грамматикой, но и кратким обобщающим исследованием румынского языка.

Эта работа появилась в двух изданиях: *первое* в 1780 году, составленное Самуилем Мику, исправленное и дополненное Георге Шинкай, а *второе* — в 1805 году, и автором его значится только Георге Шинкай.

Каждое издание имеет особое *предисловие*, и оба написаны Шинкай. Следует потом собственно работа, содержащая следующие главы: *De orthographia, De etymologia* (= морфология) *De syntaxi*, и кроме них *Appendix, De formandis daco-romanis vocibus a latinis — Од, образовании румынских слов из латинских*. Во втором издании эта

Scanned with OKEN Scanner

часть включена в главу *De orthographia*, а в приложении к данному изданию находится *De prosodia*. Следующие две главы: *Речник румынский и латинский* и *Формы говорения о вещах которые чаще всего встречаются в говорении* заключают работу.

Из упомянутых двух предисловий наиболее важным является то, которое предпослано первому изданию (1780 г.), так как в нем изложена концепция Трансильванской школы о происхождении румынского языка и народа. „Настал семнадцатый век с тех пор как Траян, победив Дечебала, колонизировал опустошенную Дакию". Потомки колонистов были покорены разными кочующими народами. В данных условиях взык колонистов претерпел изменения особенно под влиянием славянского языка, ставшего, по желанию Охридского митрополита, церковным языком и для румын, которые позаимствовали и кириллицу. Автор предисловия радостно констатирует, что, начиная с XVII-го столетия, румыны отказались от использования славянского языка в церкви и выражает надежду на то, что после того как будут созданы румынские школы, можно будет отказаться и от кириллицы.

Автор выражает дальше свое убеждение в том, что работа будет полезной для людей „различных слоев и положений", ибо она им поможет усвоить румынский язык, чаще всего использованный от Венгрии до Куцо-Валахии и Крыма.

В *Предисловии* к изданию 1805 года указывается под какими названиями были известны и известны и сейчас румыны и обширная территория, которую они населяют. Также подчёркивается значение изучения и усвоения румынского языка особенно теми, которые путешествуют по восточным частям Европы, а также теми, которые поддерживают торговые отношения с местным населением.

Касаясь правил письма, использованных в первом издании, Шинкай говорит что, если бы продолжил их использование то, неминуемо, ему пришлось бы создать тяжеловесную орфографическую систему, наподобие французской. Это заставило его упростить систему письма, приближая её к фонетизму.

В финале снова подчёркивается связь между румынским и латинским языками и указывается что те, которые хорошо владеют латинским языком, если не будут пренебрегать правилами, данными в работе, особенно теми, в которых говорится о трансформации латинских слов в румынские слова, легко смогут изучить румынский язык.

Для того, чтобы легче признать латинский характер румынского языка, авторы илпользовали и в написании румынских слов латинский алфавит. Но в румынском языке есть фонемы, несуществующие в латинском языке и для которых, естественно, не было букв в латинском алфавите. В данном положении или создавались новые знаки для этих фонем, или румынские слова писались в очень близкой к латинским прототипам форме.

В первом издании работы авторы приняли вторую возможность, применяя, стало быть, этимологический принцип, разработанный Самуилем Мику за год до этого в одной из его работ. „Через этимологическую орфографию, которую он предлагал — пишет Л. Блага, — Клаин (С. Мику) хотел спасти затемнённую субстанцию румынского слова. Страсть „оригинала", угаданного в качестве субстанции сквозь прозрачность произнесенного слова, и стремление адаптировать хотя бы формальніо румынский язык к данному „оригиналу" ещё остаются у Клайна и у его современников в рамках здравого смысла (...). У Клайна необходимость возвращения к „оригиналу" имеет чисто теоретическое значение".

Приняв этимологическую орфографию, нужно было уточнить правила письма и чтения. Они были даны, в обоих изданиях, в *первой части* работы, озаглавленной *De orthographia. Эти правила представ яют по существу основные закономерности эволюции звуков в латинском и румынском языках*, — как подчеркнул Р. Йонашку, — и которые были восприняты и иллюстрированы Секстилем Пушкарю.

Осознавали ли авторы тот факт, что язык изменяется по определенным закономерностям? Удалось ли им сформулировать эти закономерности? Ответ не может быть иным, как лишь утвердительным. Вот несколько отрывков из работы, подтверждающие вышесказанное:

„Это второе *правило* (в котором показывается, что *l* простое междугласное из латинских слов перешло в

Scanned with OKEN Scanner

r в румынских словах (было дано, чтобы легче образовать [румынские[слова из латинских" (I-ое издание, стр. 5). В главе. *De formandis daco-romanis vocibus a latinis* (Об образовании румынских слов из латинских) утверждается: „В первой части данной работы мы столько сказали об орфографии румынского языка, что этого вполне достаточно для того, чтобы понять не только правила правильного произношения и правильного написания, но и *правило* словообразования [румынских слов из латинских]. Все-таки, нам кажется естественным, что те, которые мы там представили более кратко, а здесь объясняем их обширнее и елико возможно, даём *твёрдое правило одразования* румынских слов из латинских" (I-ое издание, стр. 71).

В другом месте авторы добавляют: „Это суть *правила*, которые необходимо соблюдать, чтобы образовать из латинских слов румынские слова. Но этого недостаточно. Надо по-мимо этого заменить и несколько букв другими прежде чем, согласно указанным правилам, сделать из латинских слов румынские слова[99] (I-ое издание, стр. 74). Эта идея также четко сформулирована и во втором издании: „... те, которые хорошо знают (...) латинский язык, могут легко и быстро изучить румынский язык, соблюдая внимательно (правила), особенно те, в которых речь идёт о трансформации латинских слов в румынские". (*Предисловие*, стр. 8), или: „Строго соблюдайте *правила трансформации* из латыни на румынский язык" (стр. 52, § 3, 1).

Из процитированных отрывков вытекает, что Самуил Мику и Георге Шинкай осознавали тот факт, что язык изменяется по определенным правилам, и что именно они установили такие правила. Таким образом, им мы обязаны первыми элементами исторической фонетики, которые они установили на 70 лет раньше. Потта и Шлайхера, которым обычно приписывается заслуга установления факта, что языки изменяются по определенным фонетическим закономерностям.

Во *II-ой части*, *De etymologia* (т.е. *о морфологии*) представлены десять категорий слов, относящихся к некоторым из этих категорий.

III-ья *часть* — это *De syntaxi*. Дается синтаксис частей речи, как в латинских грамматиках, и устанавливаются правила, касающиеся использования категорий слов, особенно в тех случаях, когда правила отличаются от правил латинского языка. Многие из них очень хорошо сформулирована и могут считаться правилами, установленными на основе дистрибуции.

Следует глава *De formandis daco-romanis vocibus a latinis (О формировании румынских слов из латинских)* которая является *первым* очерком исторической морфологии, заключающим в себе интересные и часто правильно сформулированные указания, всегда основанные на трансформации фонетического порядка.

Работа заключается, в обоих изданиях, *Румынским и латинским речником* и пятью *формами говорения о вещах, которые чаще всего встречаются в разговоре.*

В речнике слова не даются в алфавитном порядке, а сгруппированы по семантическим категориям.

Формы говорения заключают беседы о здоровье, гостях, погоде и т.п.

Обе главы отличаются сугубо практическим характером, дают желающим изучить румынский язык самые обиходные слова, а также и самые распространенные конструкции в румынском языке. Благодаря этому данная *работа является и первым учебником* (используя актуальный термин) *румынского языка для иностранцев.*

Для создания такой работы любой образец, по которому ориентировались бы авторы, был бы недостаточным. для этого было необходимо иметь основательную теоретическую подготовку.

Так как в то время не существовало специальных теоретических исследований, касающихся языка, вопросы языка обсуждались преимущественно в работах по философии, так же как у древних греков, и особенно в работах по логике.

Действительно, в *Логике*, напечатанной Самуилем Мику в 1791 году, но которая была завершена в рукописи ещё в 1781 году, много вопросов языка, заимствованных и работы Ф.Хр. Баумайстера (Elementa philosophiae ... Приведем несколько из этих вопросов: *О философском стиле*, о *слове*, названном *знаком*; о произвольном характере знака; условия, при которых можно заимство-

вать слова из других языков; о прямом и переносном значении; о предложениях (высказываниях) и т.д.

Всё это доказывает глубокое знакомство авторов с проблемами языка и объясняет высокий уровень работы, представленной нами, ныне, через два столетия со для её появления.

Перевёл
АДРИАН ГИЖИЦКИЙ

Scanned with OKEN Scanner

LA LECTURA VOLUMULUI, CITITORUL ESTE RUGAT SĂ OPEREZE URMĂTOARELE ÎNDREPTĂRI:

la p. 27, col. 1, în loc de *oamenilor bu-ni* se va citi *oamenilor buni*

la p. 49, col. 4, în loc de *vou* se va citi *voi*

la p. 65, col. 1, în loc de *indărăpt* se va citi *îndărăpt*

la p. 93, col. 3, în loc de *caryophi-llum* se va citi *caryophil-lum*

la p. 135, col. 1, în loc de *nainte* se va citi *înainte*

la p. 147, col. 1, în loc de *singula* se va citi *singular*

la p. 171, col. 3, în loc de *baţi-i* se va citi *baţ-i*

la p. 173, col. 1, în loc de *fa[sic!]* se va citi *fă*

la p. 195, col. 2, în loc de *a treilea* se va citi *al treilea*

la p. 197, col. 1, în loc de *care formează* se va citi *care se formează*

la p. 223, col. 1, în loc de *cuvîntu* se va citi *cuvîntul*

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Studiu introductiv V
Notă asupra ediției XXIX

EDIȚIA 1780 1
EDIȚIA 1805 111
Note la textul tradus al ambelor ediții 221

Résumé 225
Riassunto 229
Resumen 232
Summary 235
Zusammenfassung 238
Резюме 241

Scanned with OKEN Scanner